ISBN 978-99947-738-0-0
ISSN 2412-141X

МАЪРИФАТ
АДОЛАТ
САДОҚАТ
ҚОНУНИЯТ

ПРОСВЕЩЕНИЕ
СПРАВЕДЛИВОСТЬ
ПРЕДАННОСТЬ
ЗАКОННОСТЬ

ОСОРИ АКАДЕМИЯИ ВКД ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

(МАҶАЛЛАИ ИЛМӢ)

ТРУДЫ АКАДЕМИИ МВД РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

(НАУЧНЫЙ ЖУРНАЛ)

№4 (52)
2021

ТДУ 001(34)+351.7

ОСОРИ АКАДЕМИЯИ ВКД ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН[*]

№ 4 (52). 2021

Муассис – Академияи Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Маҷаллаи илмӣ аз тарафи Вазорати фарҳанги Ҷумҳурии Тоҷикистон ба қайд гирифта шудааст. Шаҳодатнома оид ба қайд гирифтан таҳти № 178/МҶ-97 аз 08-уми феврали соли 2021. Маҷаллаи илмӣ аз соли 1998 нашр мегардад.

Маҷаллаи илмӣ соли 2015 ба Шохиси иқтибосоварии илмии Россия (РИНЦ) ворид карда шуд.

Бо қарори Раёсати Комиссияи олии аттестатсионии Федератсияи Россия аз 6-уми июни соли 2017 маҷаллаи илмӣ ба Феҳристи нашрияҳои илмии тақризӣ, ки дар онҳо бояд натиҷаҳои асосии илмӣ оид ба дарёфти дараҷаҳои илмии номзади илмҳо ва доктори илмҳо нашр гарданд ва бо қарори Президиуми Комиссияи олии аттестатсионии назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 29-уми ноябри соли 2018 ба Феҳристи маҷаллаҳои (нашрияҳои) илмии тақризшаванда, ки дар онҳо бояд натиҷаҳои асосии илмии диссертатсияҳо аз рӯйи самти омода кардани докоторҳои фалсафа (PhD), доктор аз рӯйи ихтисос, аспирантҳо, докторантҳо ба чоп расонда шаванд, ворид гардид.

Дар маҷалла мақолаҳо бо забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ нашр мешаванд.

РАИСИ ШӮРОИ ТАҲРИРӢ

РАҲИМЗОДА Р.Ҳ. – Вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон, Ҳуқуқшиноси шоистаи Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, дотсент.

АЪЗОЁНИ ШӮРОИ ТАҲРИРӢ:

ТОҲИРОВ Ф.Т. – Арбоби шоистаи илму техникаи Тоҷикистон, академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **МАҲМУДЗОДА М.А.** – Ҳуқуқшиноси шоистаи Тоҷикистон, академики Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **РАҲИМЗОДА М.З.** – узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ЯТИМОВ С.С.** – узви вобастаи Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон, доктори илмҳои сиёсатшиносӣ, дотсент; **МУЛУКАЕВ Р.С.** – Арбоби шоистаи илми Федератсияи Россия, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **САЛНИКОВ В.П.** – Арбоби шоистаи илми Федератсияи Россия, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ЛАВРОВ В.П.** – Арбоби шоистаи илми Федератсияи Россия, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **МИХАЙЛОВ В.А.** – Арбоби шоистаи илми Федератсияи Россия, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ГАВРИЛОВ Б.Я.** – Ҳуқуқшиноси шоистаи Федератсияи Россия, доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ХОЛИҚЗОДА А.Ғ.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **МАҶИДЗОДА Ҷ.З.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **СОТИВОЛДИЕВ Р.Ш.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **АЛИЗОДА З.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **МУСАЕВ А.Н.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ОМЕЛИН В.Н.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ХАБИБУЛЛИН А.Г.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ШАРИПОВ Т.Ш.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **АЗИМОВ Р.А.** – доктори илмҳои техникӣ, профессор; **ОДИНАЕВ Ҳ.А.** – доктори илмҳои иқтисодӣ, профессор; **СОЛИЕВ К.Ҳ.** – Ҳуқуқшиноси шоистаи Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент.

РАИСИ ҲАЙАТИ ТАҲРИРӢ:

ШАРИФЗОДА Ф.Р. – сардори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент.

МУОВИНИ РАИСИ ҲАЙАТИ ТАҲРИРӢ:

САИДЗОДА З.А. – муовини сардори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба илм, номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент.

АЪЗОЁНИ ШӮРО:

БУРИЗОДА Э.Б. – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **НАЗАРЗОДА Н.Ҷ.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ДИНОРШОҲ А.М.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **АЛИМОВ С.Ю.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ЗОЛОТУХИН А.В.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **МУРТАЗОҚУЛОВ Ҷ.С.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ИСКАНДАРОВ З.Ҳ.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ПУЛАТОВ Ю.С.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ГАРМАЕВ Ю.П.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ИБРОҲИМОВ С.И.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, профессор; **АБДУХАМИТОВ В.А.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, дотсент; **РОССИНСКИЙ С.Б.** – доктори илмҳои ҳуқуқ, дотсент **ФЕДОРОВ А.В.** – номзади илмҳои ҳуқуқ, профессор;
АТМАЖИТОВ В.М. - номзади илмҳои ҳуқуқ, профессор; **ОДИНАЗОДА А.Ш.** – номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент; **АБДУРАШИДЗОДА А.А.** – номзади илмҳои ҳуқуқ; **НОЗИРОВ Н.А.** – номзади илмҳои ҳуқуқ; **НАСУРИЁН П.А.** – номзади илмҳои ҳуқуқ; **АМРУДИНЗОДА М.А.** – номзади илмҳои ҳуқуқ; **САМИЕВ Н.М.** – номзади илмҳои ҳуқуқ; **САФАРЗОДА Ҳ.С.** – номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент; **АРИПОВ А.Л.** – номзади илмҳои ҳуқуқ; **ҲУСЕЙНЗОДА С.Ҳ.** – номзади илмҳои ҳуқуқ.

Котиби масъул:
МАНСУРЗОДА А.М. – номзади илмҳои ҳуқуқ, дотсент.
Муҳаррирони масъул:
ХАЙРУЛЛОЕВ Ф.С. – номзади илмҳои ҳуқуқ; **САИДОЛИМ К.С.** – номзади илмҳои филологӣ.
Масъули нашр: КАРИМОВА Л.М.

©Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021.

[*] *Ақидаи ҳайати таҳририя метавонад ба нуқтаи назари муаллифони мақолаҳо мувофиқ наояд. Барои мазмуни мақолаҳо ва маълумоти саҳеҳ муаллифонашон масъул мебошанд. Ҳангоми пурра ё қисман чоп ё ба ҳар тарз истифода бурдан, истинод ба сарчашма ҳатмист.*

УДК 001(34)+351.7

ТРУДЫ АКАДЕМИИ МВД РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН*
№ 4 (52). 2021

Учредитель – Академия Министерства внутренних дел Республики Таджикистан. Научный журнал зарегистрирован Министерством культуры Республики Таджикистан. Свидетельство о регистрации № 178/ЖР-97 от 08 февраля 2021 года. Научный журнал издается с 1998 года.

Научный журнал в 2015 году включен в систему Российского индекса научного цитирования (РИНЦ).

Решением Президиума Высшей аттестационной комиссии Российской Федерации от 06 июня 2017 года научный журнал входит в Перечень рецензируемых научных изданий, в которых должны быть опубликованы основные научные результаты диссертаций на соискание ученой степени кандидата наук, на соискание ученой степени доктора наук и в соответствии с Постановлением Президиума Высшей Аттестационной Комиссии при Президенте Республики Таджикистан от 29 ноября 2018 года включен в Перечень рецензируемых научных журналов (изданий), в которых должны быть опубликованы основные научные результаты диссертаций по направлению подготовки докторов философии (PhD), докторов по специальности, аспирантов, докторантов.

В журнале печатаются статьи на таджикском, русском и английском языках.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

РАХИМЗОДА Р.Х. – Министр внутренних дел Республики Таджикистан, Заслуженный юрист Таджикистана, доктор юридических наук, доцент.

ЧЛЕНЫ РЕДАКЦИОННОГО СОВЕТА:

ТОХИРОВ Ф.Т. – Заслуженный деятель науки и техники Таджикистана, академик Национальной Академии наук Таджикистана, доктор юридических наук, профессор; **МАХМУДЗОДА М.А.** – Заслуженный юрист Таджикистана, академик Национальной Академии наук Таджикистана, доктор юридических наук, профессор,; **РАХИМЗОДА М.З.** – член-корреспондент Национальной Академии наук Таджикистана, доктор юридических наук, профессор; **ЯТИМОВ С.С.** – член-корреспондент Национальной Академии наук Таджикистана, доктор политических наук; доцент; **МУЛУКАЕВ Р.С.** – Заслуженный деятель науки Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор; **САЛЬНИКОВ В.П.** – Заслуженный деятель науки Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор; **ЛАВРОВ В.П.** – Заслуженный деятель науки Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор; **МИХАЙЛОВ В.А.** – Заслуженный деятель науки Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор; **ГАВРИЛОВ Б.Я.** – Заслуженный юрист Российской Федерации, доктор юридических наук, профессор; **АЛИЗОДА З.** – доктор юридических наук, профессор; **ХОЛИКЗОДА А.Г.** – доктор юридических наук, профессор; **МАДЖИДЗОДА Д.З.** – доктор юридических наук, профессор; **СОТИВОЛДИЕВ Р.Ш.** – доктор юридических наук, профессор; **МУСАЕВ А.Н.** – доктор юридических наук, профессор; **ОМЕЛИН В.Н.** – доктор юридических наук, профессор; **ХАБИБУЛЛИН А.Г.** – доктор юридических наук, профессор; **ШАРИПОВ Т.Ш.** – доктор юридических наук, профессор; **АЗИМОВ Р.А.** – доктор технических наук, профессор; **ОДИНАЕВ Х.А.** – доктор экономических наук, профессор; **СОЛИЕВ К.Х.** – Заслуженный юрист Таджикистана, кандидат юридических наук, доцент.

ПРЕДСЕДАТЕЛЬ РЕДАКЦИОННОЙ КОЛЛЕГИИ:

ШАРИФЗОДА Ф.Р. – начальник Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент.

ЗАМЕСТИТЕЛЬ ПРЕДСЕДАТЕЛЯ КОЛЛЕГИИ:

САИДЗОДА З.А. – заместитель начальника Академии МВД по науке, кандидат юридических наук, доцент.

ЧЛЕНЫ КОЛЛЕГИИ:

БУРИЗОДА Э.Б. – доктор юридических наук, профессор; **НАЗАРЗОДА Н.Д.** – доктор юридических наук, профессор; **ДИНОРШОХ А.М.** – доктор юридических наук, профессор; **АЛИМОВ С.Ю.** – доктор юридических наук, профессор; **ЗОЛОТУХИН А.В.** – доктор юридических наук, профессор; **МУРТАЗОКУЛОВ Д.С.** – доктор юридических наук, профессор;

ИСКАНДАРОВ З.Х. – доктор юридических наук, профессор; **ПУЛАТОВ Ю.С.** – доктор юридических наук, профессор; **ГАРМАЕВ Ю.П.** – доктор юридических наук, профессор; **ИБРАГИМОВ С.И.** – доктор юридических наук, профессор; **АБДУХАМИТОВ В.А.** – доктор юридических наук, доцент; **РОССИНСКИЙ С.Б.** – доктор юридических наук, доцент; **ФЕДОРОВ А.В.** – кандидат юридических наук, профессор; **АТМАЖИТОВ В.М.** - кандидат юридических наук, профессор; **ОДИНАЗОДА А.Ш.** – кандидат юридических наук, доцент; **АБДУРАШИДЗОДА А.А.** – кандидат юридических наук; **НОЗИРОВ Н.А.** – кандидат юридических наук; **НАСУРИЁН П.А.** – кандидат юридических наук; **АМРУДИНЗОДА М.А.** – кандидат юридических наук; **САМИЕВ Н.М.** – кандидат юридических наук; **САФАРЗОДА Х.С.** – кандидат юридических наук, доцент; **АРИПОВ А.Л.** – кандидат юридических наук; **ХУСЕЙНЗОДА С.Х.** – кандидат юридических наук.

Ответственный секретарь:
МАНСУРЗОДА А.М. – кандидат юридических наук, доцент.
Ответственные редакторы:
ХАЙРУЛЛОЕВ Ф.С. – кандидат юридических наук; **САИДОЛИМ К.С.** – кандидат филологических наук.
Ответственный за выпуск: **КАРИМОВА Л.М.**

© Академия МВД Республики Таджикистан, 2021.

**Мнение редакционной коллегии может не совпадать с точкой зрения авторов публикаций. Ответственность за содержание публикаций и достоверность фактов несут авторы. При полной или частичной перепечатке или воспроизведении любым способом ссылка на источник обязательна.*

UDC 001(34)+351.7

PROCEEDINGS OF THE ACADEMY OF MIA OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN*

№ 4 (52). 2021

The founder is the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan. The scientific journal is registered by the Ministry of Culture of the Republic of Tajikistan. Certificate of Registration No. 178 / MF-97 dated February 08, 2021. The scientific journal has been published since 1998.

The scientific journal in 2015 is included in the system of the Russian Scientific Citation Index (RINC).

By the decision of the Presidium of the Higher Attestation Commission of the Russian Federation of June 06, 2017, the scientific journal Proceedings of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan is included in the List of peer-reviewed scientific publications in which the main scientific results of dissertations for the degree of Doctor of Science and in accordance with the Resolution of the Presidium of the Higher Attestation Commission under the President of the Republic of Tajikistan dated November 29, 2018, it is included in the List of Peer-reviewed Scientific Journals (Publications), in which the main scientific results of in the direction of training doctors of philosophy (PhD), Doctors of Science in the specialty, graduate students, doctoral students .

The journal publishes articles in Tajik, Russian and English.

CHAIRMAN OF THE EDITORIAL COUNCIL:

RAHIMZODA R.H. - Minister of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Honored Lawyer of Tajikistan, Doctor of Legal Sciences, Associate Professor.

MEMBERS OF THE EDITORIAL COUNCIL:

TOHIROV F.T. - Honored Worker of Science and Technology of Tajikistan, Academician of the National Academy of Sciences of Tajikistan, Doctor of Law, Professor; **MAHMUDZODA M.A.** - Honored Lawyer of Tajikistan, Academician of the National Academy of Sciences of Tajikistan, Doctor of Law, Professor; **RAHIMZODA M.Z.** - Member of the National Academy of Sciences of Tajikistan, Doctor of Law, Professor; **YATIMOV S.S. -** Corresponding Member of the National Academy of Sciences of Tajikistan**,** doctor of political sciences; assistant professor; **MULUKAEV R.S. –** honored scientist of the Russian federation, doctor of law, professor; **SALNIKOV V.P. -** honored scientist of the Russian federation, doctor of law, professor; **LAVROV V.P.** - honored scientist of the Russian federation, doctor of law, professor; **MIKHAILOV V.A. -** honored scientist of the Russian federation, doctor of law, professor; **GAVRILOV B.YA. -** honored lawyer of the Russian federation, doctor of law, professor; **ALIZODA Z. -** doctor of law, professor; **HOLIKZODA A.G. -** doctor of law, professor; **MADZHIDZODA D.Z. -** doctor of law, professor; **SOTIVOLDIEV R.SH. -** doctor of law, professor; **MUSAEV A.N. -** doctor of law, professor; **OMELIN V.N. -** doctor of law, professor; **KHABIBULLIN A.G. -** doctor of law, professor; **SHARIPOV T.SH. -** doctor of law, professor; **AZIMOV R.A. -** doctor of technical sciences, professor; **ODINAEV KH.A. -** doctor of economics, professor; **SOLIEV K.H. -** Honored Lawyer of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor.

CHAIRMAN OF THE EDITORIAL BOARD:

SHARIFZODA F.R. - Head of the Academy of the Ministry of the Interior of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor.

VICE-CHAIRMEN OF THE CHAIRMAN OF THE COLLEGY:

SAIDZODA Z.A. - Deputy Head of the Academy of the Ministry of the Interior, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor.

MEMBERS OF THE BOARD:

BURIZODA E.B. - Doctor of Law, Professor; **NAZARZODA N.D.** - Doctor of Law, Professor; **DINORSHOH A.M.** - Doctor of Law, Professor; **ALIMOV S.YU.** - Doctor of Law, Professor;
ZOLOTUKHIN A.V. - Doctor of Law, Professor; **MURTAZOKULOV D.S.** - Doctor of Law, Professor; **ISKANDAROV Z.KH.** - Doctor of Law, Professor;
PULATOV YU.S. - Doctor of Law, Professor;
GARMAEV YU.P. - doctor of law, professor**;**
IBRAHIMOV S.I. - doctor of law, professor**; FEDOROV A.V.** - candidate of law, professor**; ABDUKHAMITOV V.A.** - Doctor of Law, Associate Professor; **ROSSINSKIY S.B.** - Doctor of law, Associate professor**; ATMAZHITOV V.M.** - candidate of law, professor**; ODINAZODA A.SH.** - candidate of law, Associate professor; **ABDURASHIDZODA A.A.** - candidate of law; **NOZIROV N.A.** - candidate of law; **NASURIEN P.A.** - candidate of law; **AMRUDINZODA M.A.** - candidate of law; **SAMIYEV N.M.** - candidate of law; **SAFARZODA KH.S.** - candidate of law, Associate professor; **ARIPOV A.L.** - candidate of law; candidate of law; **HUSEINZODA S.KH. -** candidate of law.

Executive Secretary:
MANSYRZODA A.M. - Candidate of Legal Sciences, Associate Professor.
Responsible editors:
KHAIRULLOEV F. S. - Candidate of Law; **SAIDOLIM K.S.** - Candidate of Philology.
Responsible for publication: **KARIMOVA L.M.**

© Academy of the MIA of the Republic of Tajikistan, 2021.

The opinion of the editorial board may not coincide with the point of view of the authors of publications. Responsibility for the content of publications and the reliability of the facts are borne by the authors. In the event of complete or partial reprinting or reproduction by any means, a reference to the source is required.

МУНДАРИҶА
СОДЕРЖАНИЕ

МАСОИЛИ НАЗАРИЯ, ҚОНУНГУЗОРӢ ВА АМАЛИЯ
ПРОБЛЕМЫ ТЕОРИИ, ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА И ПРАКТИКИ

Абдуллаева, Р.А. Проблемы применения наказания за медицинские и фармацевтические преступления 8-14

Абдулло, А.Р., Искандари С. Правоохранительная функция в системе функций государства 15-20

Богмацера, Э.В., Жамборов, А.А. Противодействие финансированию терроризму как элемент системы борьбы с террористической угрозой национальной безопасности 21-27

Искандаров, Ш.Ф., Шосаидзода, Ш.Ш. Ташкили давлати миллӣ дар заминаи истиқлоли миллӣ ва саҳми Эмомалӣ Раҳмон дар рушди он 28-35

Кальченко, Н.В. Некоторые аспекты ограничения прав человека в условиях режима контртеррористической операции 36-42

Лугинец, Э.Ф., Лугинец, Е.А. Фальшивомонетничество: взгляд из прошлого в будущее 43-49

Маҳмудов, И.Т. Масъалаи иштироки прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ 50-61

Насуриён, П.А., Бабиев, А.М. Некоторые вопросы объективных и субъективных признаков доведения до самоубийства по уголовному законодательству Республики Таджикистан 62-65

Олейник, Р.Р., Чернова, Э.Р. Значение Нюрнбергского процесса для правовой регламентации обеспечения права на защиту свидетелей в уголовном судопроизводстве .. 66-72

Раҷабзода, Р.М. Шарофзода, Р.Ш. Амали ҳуқуқӣ - унсури фарҳанги ҳуқуқии касбии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ 73-83

Саидзода, З.А., Азимзода, Н.Б. Таърих ва моҳияти иҷтимоӣ-ҳуқуқии ҷанги иттилоотӣ 84-91

Сафарзода, Ҳ.С., Аҳёзода, Ш.Т. Вижагиҳои хосси ҷиноятҳои характери экстремистидошта, ки бо истифодаи ВАО, шабакаҳои алоқаи баркӣ, аз ҷумла Интернет, содир карда мешаванд 92-100

Ҳайдарзода, М.П., Искандари С. Пайдоиш ва ташаккулёбии мафҳуми «экстремизм» дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ 101-109

Шарофзода, Р.Ш., Шокиров, Ғ.А. Заминаҳои илмӣ-ҳуқуқии иттилоотонӣ ва бунёди ҷомеаи иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон 110-120

МИНБАРИ МУҚАРРИЗОН
ТРИБУНА РЕЦЕНЗЕНТОВ

Қудратов, Н.А. Отзыв оппонирующей организации на кандидатскую диссертационную работу Абдуллаева Н.С. на тему: «Уголовная ответственность за преступления экстремистской направленности (на материалах Республики Таджикистан)» 121-126

МИНБАРИ ОЛИМОНИ ҶАВОН
ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ

Ёров, Ё.Х., Шарифзода, О.Х. Хусусиятҳои хосси қаллобӣ вобаста ба шарикии шаҳрвандон дар сохтмони манзилҳои муштарак 127-133

Ибодзода, М.А. Абдураҳмонзода, Н.А. Иштибоҳоте, ки терроризм ва экстремизмро бо Ислом мепайвандад 134-147

Иброҳимзода, М. И. Мафҳуми синну сол ва аҳамияти он дар тавсифи криминологии шахсияти ҷинояткор 148-153

Курбонназаров, Б.А. Классификация и эффективное осуществление полномочий прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия 154-167

Мирзоев, А.К. Юридические основания возникновения и легитимации государственного суверенитета 168-174

Мирзоумарзода, А.М., Сафарзода, Ҳ.С. Хусусиятҳои хосси ҷинояткории ноболиғон ва роҳҳои пешгирии онҳо 175-181

Ошкин, И.В., Долбинин, А.А. Актуальные вопросы уголовной ответственности медицинских работников в условиях пандемии 182-187

Шарифзода, Ш.М. Мушкилоти танзими ҳуқуқӣ ва такмили қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муқовимат ба коррупсия 188-197

CONTENT

PROBLEMS OF THE THEORY, LEGISLATION AND PRACTICE

Abdullaeva, R.A. Problems of application of punishment for medical and pharmaceutical crimes 8-14

Abdullo, A.R., Iskandari S. Law enforcement function in the system functions of the state 15-20

Bogmatsera, E.V., Zhamborov, A.A. Countering the financing of terrorism as an element of the system for combating the terrorist threat to national security 21-27

Iskandarov, Sh.F., Shosaidzoda, Sh.Sh. Creation of a national state based on national independence and the contribution of Emomali Rahmon to its development 28-35

Kalchenko, N.V. Some aspects of the restriction of human rights under the conditions of the counter-terrorist operation 36-42

Luginets, E.F, Luginets, E.A. Counterfeiting: a look from the past to the future 43-49

Makhmudov, I.T. Problems of participation of the prosecutor at the stage of preliminary Investigation 50-61

Nasuriyon, P.A., Babiev, A.M. Some questions of objective and subjective signs of driving to suicide under the criminal legislation of the Republic of Tajikistan 62-65

Oleynik, R.R., Chernova, E.R. The significance of the Nuremberg trials for the legal regulation of the right to witness protection In criminal proceedings 66-72

Rajabzoda, R.M. Sharofzoda, R.Sh. Legal action as element of professional legal culture of internal affairs bodies 73-83

Saidzoda, Z.A., Azimzoda, N.B. History and social and legal essence of the information war 84-91

Safarzoda, H.S., Akhyzoda, Sh.T. Peculiarities of extremist crimes committed with the use of mass media, telecommunication networks, including the Internet 92-100

Haydarzoda, M.P., Iskandari S. Origin and formation of the concept «extremism» in regional normative legal acts 101-109

Sharofzoda, R.Sh., Shokirov, G.A Doctrinal and legal foundations of informatization and formation of the information society in the Republic of Tajikistan 110-120

TRIBUNE REVIEWERS

Kudratov, N.A. Reference the leading organization on the candidate dissertation work of Abdullaev N.S. on the topic: «Criminal liability for crimes of extremist orientation (on the materials of the Republic of Tajikistan)» 121-126

TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

Yorov, Yo.Kh., Sharifzoda O.Kh. Features of fraud in relation to the property of citizens in the field of shared construction 127-133

Ibodzoda, M.A., Abdurahmonzoda, N.A. Misjudgments linking terrorism and extremism to Islam 134-147

Ibrohimzoda, M.I. The concept of age and its significance in the criminological characterization of the offender's personality 148-153

Qurbonnazarov, B.A. Classification and efficient implementation of the powers of the prosecutor for supervision of the implementation of the laws during interesting and preliminary investigation 154-167

Mirzoev, A.K. Legal grounds for the occurrence and legitimization of state sovereignty 178-174

Mirzoumarzoda, A.M., Safarzoda H.S. Features of minor crime and ways to prevent it 175-181

Oshkin, I.V., Dolbinin, A.A. Topical issues of criminal liability of medical workers in the context of a pandemic........ 182-187

Sharifzoda, Sh.M. Problems of legal regulation and improvement of the legislation of the Republic of Tajikistan in the field of anti-corruption 188-197

УДК 343, 24: 343.347

ПРОБЛЕМЫ ПРИМЕНЕНИЯ НАКАЗАНИЯ ЗА МЕДИЦИНСКИЕ И ФАРМАЦЕВТИЧЕСКИЕ ПРЕСТУПЛЕНИЯ

МАСЪАЛАҲОИ ТАТБИҚИ ҶАЗО БАРОИ ҶИНОЯТҲОИ ТИББӢ ВА ФАРМАСЕВТӢ

PROBLEMS OF APPLICATION OF PUNISHMENT FOR MEDICAL AND PHARMACEUTICAL CRIMES

АБДУЛЛАЕВА Р.А.
ABDULLAEVA R.A.
Заведующая кафедрой уголовного права юридического факультета Российско-Таджикского (славянского) университета, кандидат юридических наук, доцент
Мудири кафедраиҳуқуқи ҷиноятии Донишгоҳи Славянии Россия ва Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Head of the Department of Criminal Law, Legal Faculty of Russian-Tajik (Slavic) University, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

e-mail: abdullaeva.rano2014@yandex.ru

Научная специальность: 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.

Ихтисоси илмӣ: 12.00.08 - ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.

Scientific specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law.

Рецензент: АБДУХАМИТОВ В.А. – профессор кафедры уголовного права Российско-Таджикского (славянского) университета, доктор юридических наук, профессор.

Тақриздиҳанда: АБДУХАМИТОВ В.А. – профессори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятии Донишгоҳи Славянии Россия ва Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор.

Reviewer: ABDUKHAMITOV V.A. - Professor of the Department of Criminal Law of the Russian-Tajik (Slavic) University, doctor of law, professor.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы применения наказания за медицинские и фармацевтические преступления. По утверждению автора, меры уголовного наказания, которые ранее выступали в качестве основной формы борьбы с преступностью, в настоящее время все более должны сочетаться с мерами профилактики преступлений. По мнению автора, после систематизации Особенной части в УК РТ целесообразно решить вопрос о наказуемости деяний путем установления определенного вида и размера наказаний за совершенное деяние и объект посягательства, что позволит сузить разрыв наказаний в санкциях. В связи с этим, необходима

полная «ревизия» санкций статей, которые включены автором в самостоятельную главу «Медицинские и фармацевтические преступления».

Ключевые слова: врач, медицинские преступления, пациент, предупреждение преступности, приговор, санкция, суд, уголовное дело, Уголовный кодекс, уголовное наказание, фармацевтические преступления.

Аннотатсия: Дар мақола масъалаҳои татбиқи ҷазо барои ҷиноятҳои тиббӣ ва фармасевтӣ баррасӣ шудаанд. Ба ибрози муаллиф, чораҳои ҷазои ҷиноятие, ки пештар ҳамчун шакли асосии мубориза бо ҷинояткорӣ амал мекарданд, ҳоло бештар бояд бо чораҳои пешгирии ҷинояткорӣ якҷоя карда шаванд. Аз нуқтаи назари муаллиф, пас аз ба низом даровардани Қисми махсуси Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон, масъалаи муқаррар намудани ҷазои кирдорро бо муқаррар кардани намуд ва миқдори муайяни ҷазо барои кирдори содиршуда ва объекти таҷовуз ҳал кардан лозим аст, ки фосилаи байни ҷазоҳоро дар санксияҳо танг хоҳад кард. Дар робита ба ин, «ревизия»-и пурраи санксияҳои моддаҳо зарур аст, ки онҳоро муаллиф дар боби алоҳидаи«Ҷиноятҳои тиббӣ ва фармасевтӣ» дохил намуд.

Вожаҳои калидӣ: духтур, ҷиноятҳои тиббӣ, бемор, пешгирии ҷиноят, ҳукм, санксия, суд, парвандаи ҷиноятӣ, Кодекси ҷиноятӣ, ҷазои ҷиноятӣ, ҷиноятҳои фармасевтӣ.

Annotation: The article deals with the problems of applying punishment for medical and pharmaceutical crimes. According to the author, the measures of criminal punishment, which previously acted as the main form of combating crime, now more and more must be combined with measures to prevent crime.According to the author, after the systematization of the Special Part in the Criminal Code of the Republic of Tajikistan, it is advisable to resolve the issue of punishability of acts by establishing a certain type and amount of punishments for the committed act and the object of the encroachment, which will narrow the gap between punishments in sanctions. In this regard, a complete «revision» of the sanctions of the articles is necessary, which are included by the author in an independent chapter «Medical and pharmaceutical crimes».

Key words: doctor, medical crimes, patient, crime prevention sentence, sanction, court, criminal case, Criminal Code, criminal punishment, pharmaceutical crimes.

Проблемами наказания и вопросами его применения, в целом, занимаются немало авторов, ученых разных стран. Уголовное наказание занимает особое место в ряду других мер государственного принуждения, и в силу этого с давних пор находится в зоне повышенного внимания теоретиков права. В теории уголовного права признается, что уголовное наказание играет важную роль в общем предупреждении преступности. Предложения по системе и видам наказаний в действующем Уголовном кодексе Республики Таджикистан (далее – УК РТ) рассмотрены, например, в работах И.Р. Тулиева [1].

Сравнительно-правовое исследование наказаний в зарубежных странах дает возможность оценить, в каких аспектах национальное законодательство полностью отвечает общепринятым подходам, в каких идет вразрез с преобладающими в зарубежных государствах тенденциями. Понимание единого контекста и пределов вариантности развития современных систем наказаний крайне важно для определения ориентиров дальнейшего развития системы уголовных наказаний в Республике Таджикистан (далее – РТ) [2, с. 53].

Кроме того, известна одна из последних работ по уголовному наказанию в Российской Федерации (далее – РФ) С.Ю. Бытко, который рассматривал уголовное наказание с точки зрения эффективности предупредительного воздействия уголовного наказания на преступность [3, с. 41]. До сих пор существенных побед в борьбе с этим злом не достигнуто, несмотря на перманентную модернизацию уголовного законодательства, совершенствование системы уголовных наказаний и принятие уголовно-правовых, уголовно-исполнительных и иных мер противодействия

преступности. Уголовное наказание не может являться основным средством предупреждения преступности. Его роль является вспомогательной по отношению к антикриминальному потенциалу мер общей и специальной профилактики.

Некоторые авторы предлагают ужесточить наказание за медицинские преступления. Но будет ли при этом наказание мерой предупреждения? Другой путь повышения эффективности уголовного наказания за медицинские преступления в профессиональной деятельности – дифференцировать ответственность за умышленные и неосторожные преступления, привести систему уголовно-правовых санкций за эти преступления.

Изучение уголовной статистики и 19 обвинительных приговоров (из изученных 45 материалов дел, предоставленных судами) показало, что за совершение медицинских преступлений судами в качестве основного вида наказания назначались либо штраф (чаще до 10 000 сомони), либо условное осуждение к лишению свободы, либо ограничение свободы, с лишением права занимать определенные должности или заниматься лечебной деятельностью.

Виновные в неосторожных преступлениях, связанных с нарушением профессиональных обязанностей, отличаются от основной массы так называемых общеуголовных преступников наличием благополучного социального статуса – квалифицированной работы, образования, положительных характеристик. Вероятность наступления неблагоприятных последствий в неосторожных преступлениях меньше, но их криминализирующее значение несравнимо выше. Именно в этих делах подобного рода особенно заметно проявляется противоречие между частным предупреждением и общей превенцией. Не секрет, что лечение больных всегда сопряжено с рисками разной степени. В наибольшей степени риску подвержены сферы оперативных вмешательств, родовспоможения, терапевтического лечения, а также проведения медицинских экспериментов.

«К сожалению, лишь 10 % уголовных дел, расследуемых в отношении указанной категории лиц, доходят до суда, в 90 % случаев следователи доказывают их невиновность в рамках расследования уголовных дел. При этом следует учесть, что применяемое наказание не обязательно должно быть максимально суровы, но должно быть своевременным и неотразимым, максимально учитывать не только обстоятельства совершения преступления, но и личность виновного. Система уголовно-правовых санкций, устанавливающая вид и меру наказания за преступления, совершаемые медицинскими работниками в профессиональной сфере, способна в полной мере выполнять функцию, возложенную на нее законом только в случае ее адекватного и справедливого правоприменения» [4, с. 110].

Виды уголовных наказаний за совершенные преступления хорошо рассмотрены в литературе, от «штрафа… до лишения свободы при причинении смерти по неосторожности» [5, с.250]. Здесь можно согласиться с авторами, за исключением видов наказания, которые не предусмотрены УК РТ.

Известный таджикистанский ученый А.А. Абдурашидов подробно рассмотрел систему и виды наказаний по УК РТ, в том числе, как связанные с изоляцией от общества, так и без таковой. Он считает, что «судам необходимо широко применять наказания, не связанные с лишением свободы. Значительное увеличение пределов их применения обеспечит более действительное выполнение достижения цели наказания – восстановление социальной справедливости по отношению к потерпевшему и т.д. Исполнение наказания, не связанного с лишением свободы, будет способствовать обеспечению большей возможности возмещения ущерба, причиненного преступлением, чем отбытие наказания в виде лишения свободы» [6, с.78-79].

Ведь как известно, наказание применяется в целях восстановления социальной справедливости, а также исправления осужденного и предупреждения новых преступлений.

В число законодательного обеспечения справедливости наказания входят такие критерии его назначения, как: характер и степень общественной опасности совершенного преступления; личность виновного и обстоятельства, смягчающие и отягчающие наказание. Эти критерии являются средством, позволяющим восстановить социальную справедливость.

В период социалистического прошлого, когда интересы государства преобладали над интересами личности, назначение наказания допускалось исключительно в интересах государства. Теперь этот тезис противоречит Конституции Республики Таджикистан, которая отдает прерогативу личности во всех сферах социальной жизни.

Охраняя от преступных посягательств граждан нашего общества, наказание небезразлично к естественному чувству обиды, негодования, испытываемого человеком, который оказался жертвой преступления.

По отношению к потерпевшему, как правильно было замечено, «социальная справедливость восстанавливается путем защиты его законных интересов и прав, нарушенных преступлением» [7].

В литературе не раз уже указывалось на необходимость пересмотра всей системы мер наказаний за неосторожные преступления, чтобы таковые качественно отличались от мер наказаний, предусматриваемых за совершение умышленных преступлений (А.И. Рарог, В.А. Нерсесянц и др.). В связи с этим, у авторов вызывает полную поддержку такой вид уголовного наказания, как ограничение свободы (или домашний арест). По замыслу законодателя, этот вид наказания, не имея прямо выраженный репрессивный характер, способствует усилению профилактического потенциала уголовного законодательства в противодействии преступности. Суть наказания состоит в том, что «осужденный отбывает назначенное ему наказание дома с наложением ограничений на свободу его передвижения. При этом за поведением осужденного надзирают уголовно-исполнительная инспекция (по месту жительства), сотрудники которой для этого вправе использовать различные аудиовизульные, электронные и другие технические средства» [8, с. 211].

Данные, характеризующие личность преступника, его социальные достоинства и недостатки, степень социальной запущенности, а также влияние назначенного наказания на исправление осужденного и на условия жизни его семьи оказывают непосредственное влияние на индивидуализацию наказания [8, с. 210].

Следует согласиться с мнением И.Р. Тулиева о том, что необходимо предусмотреть «наказание в виде штрафа в санкциях статей Особенной части УК РТ и для тяжких преступлений, увеличив максимальный размер до трех тысяч минимального размера оплаты труда. Соответственно – для преступлений небольшой тяжести штраф не должен превышать одной тысячи минимального размера заработной платы; для преступлений средней степени тяжести – не более двух тысяч минимальной размера заработной платы». Кроме того, этот же автор считает, что «исключение увольнения от должности и возникновение обязанности загладить причиненный вред было недостаточно обоснованным и продуманным. В условиях рыночной экономики они могли бы быть достаточно эффективными мерами уголовного воздействия и служить альтернативой наказанию в виде лишения свободы, в частности, за преступления небольшой и средней тяжести» [1, с. 211].

Штраф. Постепенно число санкций, включающих штраф в качестве основной меры наказания растёт с связи с гуманизацией уголовного закона. В статьях УК, относящихся к медицинским преступлениям, штраф содержится почти во всех составах, так как большинство таких преступлений совершается по неосторожности.

Лишение права... означает лишение осужденного конкретных субъективных прав и временное ограничение его правоспособности, в данном случае заниматься лечебной деятельностью.

Кроме убийства (ст. 104 УК РТ), умышленного причинения тяжкого вреда здоровью (ст. 110 УК РТ), принуждения к изъятию органов или тканей человека для трансплантации либо иного использования (ч.ч.2,3 ст. 122 УК РТ), которые относятся к категории тяжких, большинство рассматриваемых преступлений являются преступлениями небольшой и средней тяжести, к ним применимы альтернативные санкции. К медработникам применяются наказания, не связанные с лишением свободы, а также дополнительные виды наказания, такие, как лишение права заниматься врачебной (лечебной) деятельностью, что является очень эффективным.

В любом случае, каждый вид наказания несёт в себе предупредительный потенциал, что должно восприниматься населением и медработниками правильно, в зависимости от их сознания, осознания своей вины, убедительности в его справедливости за совершённое деяние.

Меры уголовного наказания, которые ранее выступали в качестве основной формы борьбы с преступностью, в настоящее время все более должны сочетаться с мерами профилактики преступлений. «После систематизации Особенной части следует решить вопрос о наказуемости деяний, путем установления определенного вида и размера наказаний за совершенное деяние и объект посягательства, что позволит сузить разрыв наказаний в санкциях» [9, с. 63-68].

С этим можно согласиться, но для этого нужна полная «ревизия» санкций статей, которые мы включили в самостоятельную главу «Медицинские и фармацевтические преступления.

В настоящее время совершенствование уголовного законодательства происходит преимущественно в одном направлении – криминализации все новых и новых форм общественно опасного поведения. Современное уголовное право должно развиваться как поливариантный инструмент, в котором есть не только лишение свободы, но и инструменты альтернатив уголовному преследованию медиация, альтернативные наказания и т.д. [10, с. 177-182].

Однако опыт многих стран доказывает, что усиление наказаний врачей ведет к сокрытию неблагоприятных исходов, способствует росту числа дефектов и ошибок, особенно в развитии и усложнении технологий и отсутствии системы предотвращения их повторного возникновения. Поэтому вряд ли можно согласиться с мнением авторов об ужесточении наказания за медицинские преступления, тем более, что большинство из них совершаются по неосторожности. Необходимо проводить дополнительные исследования по изучению преступного невежества, которое присуще в большинстве случаев деяниям медицинских (фармацевтических) работников.

Из изученных нами 45 приговоров судов РТ по медицинским преступлениям с 2010 по 2020 г.г. (100 %) наказание судами применялось по уголовным делам следующим образом:

1) лишение свободы – 26, из них в соучастии – 3 чел.; по одному делу – 5 чел.; сроки по всем УД – от 1,5 лет до 9 лет л/св.;

2) штраф – 6 (сумма штрафа: 1000 сомони –1; 5000 – 2; 8000 –1; 22000 –1; 50000 – 1);

3) ограничение свободы – 0;

4) исправительные работы – 2;

5) лишение права занимать определенные должности или заниматься определенной деятельностью – 18;

6) условное осуждение – 8;

7) по амнистии прекращено 2 дела в отношении 2 женщин-медиков;

8) направлено на дополнительное расследование – 1 дело.

Всего приговоров – 45 (100 %), из них постатейно:

1) ст. 167 УК РТ – 2;

2) ст. 319 УК РТ – 5 (л/св – 9 лет-1; 8 лет – 2; 6 лет - 2);

3) ст. 324 УК РТ – 1;

4) ст. 129 УК РТ – 11 (много умирает рожениц и младенцев);

5) ст. ст. 209, 210 УК РТ – 4;

6) ст. 122 УК РТ – 3;

7) ст. 124 УК РТ – 3;

8) ст. 322 УК РТ – 4 (гл. врачи);

9) ст. 125 УК РТ – 1;

10) ст.294 УК РТ – 1;

11) другие статьи – 10.

Как видим, судебная практика сложилась таким образом, что чаще применялись наказания, связанные с лишением свободы. Из всех приговоров видно, что привлекались к уголовной ответственности врачи, реже медсестры. В основном за ненадлежащее выполнение своих обязанностей (ст.129 УК РТ) – к лишению свободы.

Согласно данным МВД РТ, за период 2000-2020 г.г. было зарегистрировано 1160 уголовных дел в отношении медицинских работников, из них:

- не приняты решения по 111 уголовным делам;
- прекращено по ст.5 УПК РТ – 22;
- по ст.230 ч.1 абзац 1 УПК РТ – приостановлено 1;
- материал разрешён по существу – 6;
- по амнистии (ст.27 ч.1 абзац 4 УПК РТ) – 4;
- прекращено в связи с раскаянием (ст.28 ч.1 абзац 1УПК РТ) – 4;
- освобождено от уголовной ответственности в иных случаях – 6.

Всего: 154 уголовных дела, что составляет примерно 13,3 % от общего количества зарегистрированных преступлений.

Структурно: по ст.ст.108, 119,120,127 УК РТ – осуждено по 1 одному человеку; ст.121 УК РТ – 2; ст.122 УК РТ – 3; по ст.123 УК РТ осуждено 11 человек, из них 3 – к лишению свободы условно; ст.124 УК РТ – 2; ст.128 УК РТ – 3; ст.129 УК РТ осуждено – 32 (умирали вследствие врачебных ошибок); ст.ст. 145, 171, 173 УК РТ – также не было ни одного дела; ст. 206^1 УК РТ - 2; по ст. 207 УК РТ – 2 чел. к лишению свободы условно; ст. 209-210 УК РТ – 9; ст. 210^1 УК РТ –1 и т.д. При этом медработниками и другими работниками сферы здравоохранения совершено краж (ст.244 УК РТ) – 105; ст. 245 УК РТ (Присвоение или растрата) – 136; ст. 247 УК РТ (Мошенничество) – 121; ст. 257 УК РТ (Хищение средств фондов иностранной помощи) – 11; ст. 315 УК РТ (Бездействие по службе) – 48; ст. 318 УК РТ (Превышение должностных полномочий) – 26; ст. 319 УК РТ (Получение взятки) – 68; ст. 322 УК РТ (Халатность) – 56; ст. 323 УК РТ (Служебный подлог) – 135; ст. 324 УК РТ (Получение незаконного вознаграждения путем вымогательства) – 52; ст. 340 УК РТ (Подделка, изготовление или сбыт поддельных документов, государственных наград, штампов, печатей, бланков) – 70 и др.

Исходя из всего вышеперечисленного, хотелось бы отметить, что выборочное изучение уголовных дел, рассмотренных судами РТ за 2000-2020 г.г. показало, что судебная практика складывались неоднозначно. Встречались приговоры, по которым медицинских работников освобождали от уголовной ответственности с прекращением производства по уголовному делу. Какие бы мотивы при этом не приводились, здоровье и жизнь человека невозможно измерить должным образом.

Список использованной литературы

1. Тулиев, И.Р. Актуальные проблемы наказаний в уголовном праве Республики Таджикистан: монография / И.Р. Тулиев. - Душанбе: РТСУ, 2012. - 230 с.

2. Тулиев, И.Р. Теоретические особенности назначения наказаний в уголовном праве Республики Таджикистан: вопросы теории и практики: монография. - Душанбе: РТСУ, 2016. – 240 с.

3. Бытко, С.Ю. Эффективность предупредительного воздействия уголовного наказания на преступность: теоретические и прикладные аспекты: автореф. дис. ... докт. юрид. наук [12.00.08] / Сергей Юрьевич Бытко. - Саратов, 2018. - 44 с.

4. Хлыстова, Н.Б. Система уголовно-правовых санкций за преступления, совершаемые

медицинскими работниками в процессе осуществления профессиональной деятельности / Н.Б. Хлыстова // Вестник университета имени О.Е. Кутафина (МГЮА). - 2/2. - № 5. - С.110.

5. Прыткова, О.А., Гольшекова, А.А., Васильева, О.Л. Ответственность врача за дефекты оказания медицинской помощи / О.А. Прыткова, А.А. Голышекова, О.Л. Васильева // Актуальные проблемы управления здоровьем населения. Темат. сборник научных трудов по рез-м первой межрегиональной научно-практ. конф. «Медицина и право в современных условиях». – Вып. XI // Под общей редакцией д.м.н., проф. И.А. Камаева, д.м.н., проф. С.А. Ананьина. - Н. Новгород: Ремедиум Приволжье, 2018. - С.250.

6. Абдурашидов, А.А. Система и виды наказаний по уголовному законодательству Республики Таджикистан: монография / А.А. Абдурашидов. - Душанбе: Бухара, 2013. – 230 с.

7. Развитие альтернативных лишению свободы мер наказания в Республике Таджикистан // Международные стандарты, региональная практика и применение альтернатив: Материалы межд. научно-практической конференции. 30-31 марта 2004. - Душанбе, 2004. - 146 с.

8. Валуйсков, Н.В., Бондаренко, Л.В., Арутюнян, А.Д. К вопросу о повышении эффективности уголовного законодательства в противодействии преступности / Н.В. Вайлусков, Л.В. Бондаренко, А.Л. Арутюнян // Балтийский гуманитарный журнал. - 2017. Т.6. - № 2 (19). - С. 209-212.

9. Халикулов, У.Ш. Технико-юридические приемы совершенствования Особенной части Уголовного кодекса / У.Ш. Халикулов // Журнал правовых исследований. - Ташкент. - 2019. - №1. - С. 63-68.

10. Иванов, А.М., Корчагин, А.Г. Некоторые теоретические обоснования развития уголовного права в современной России / А.М. Иванов, А.Г. Корчагин // Российский журнал правовых исследований. - 2017. - №1(10). - С. 177-182.

References

1. Tuliev, I.R. Actual problems of punishments in the criminal law of the Republic of Tajikistan: monograph / I.R. Tuliev. - Dushanbe: RTSU, 2012. - 230 p.

2. Tuliev, I.R. Theoretical features of sentencing in the criminal law of the Republic of Tajikistan: theory and practice: monograph. - Dushanbe: RTSU, 2016. - 240 p.

3. Bytko, S.Yu. The effectiveness of the preventive impact of criminal punishment on crime: theoretical and applied aspects: author. dis. ... doct. jurid. Sciences [12.00.08] / Sergey Yurevich Bytko. - Saratov, 2018.- 44 p.

4. Khlystova, N.B. The system of criminal legal sanctions for crimes committed by medical workers in the course of their professional activities / N.B. Khlystova // Bulletin of the University named after O.E. Kutafina (Moscow State Law Academy). - 2/2. - No. 5. - P. 110-113.

5. Prytkova, O.A., Golshekova, A.A., Vasilyeva, O.L. Responsibility of a doctor for defects in the provision of medical care / O.A. Prytkova, A.A. Golyshekova, O. L. Vasilyeva // Actual problems of population health management. Topic. collection of scientific papers on the res-m of the first interregional scientific and practical. conf. "Medicine and law in modern conditions". - Issue. XI // Under the general editorship of MD, prof. I.A. Kamaev, MD, DSc, prof. S.A. Ananyina. - N. Novgorod: Remedium Volga Region, 2018. - P. 250-256.

6. Abdurashidov, A.A. System and types of punishments in the criminal legislation of the Republic of Tajikistan: monograph / A.A. Abdurashidov. - Dushanbe: Bukhara, 2013. - 230 p.

7. Development of alternative measures of punishment to imprisonment in the Republic of Tajikistan // International standards, regional practice and the use of alternatives: Materials int. scientific and practical conference. March 30-31, 2004 .- Dushanbe, 2004.- 146 p.

8. Valuiskov, N.V., Bondarenko, L.V., Arutyunyan, A.D. On the issue of increasing the effectiveness of criminal legislation in combating crime / N.V. Vayluskov, L.V. Bondarenko, A.L. Harutyunyan // Baltic Humanitarian Journal. - 2017.V.6. - No. 2 (19). - P. 209-212.

9. Khalikulov, U.Sh. Technical and legal methods for improving the Special Part of the Criminal Code / U.Sh. Khalikulov // Journal of Legal Research. - Tashkent. - 2019. - No. 1. - P. 63-68.

10. Ivanov, A.M., Korchagin, A.G. Some theoretical grounds for the development of criminal law in modern Russia / A.M. Ivanov, A.G. Korchagin // Russian Journal of Legal Research. - 2017. - No. 1 (10). - P. 177-182.

УДК 342.5

ПРАВООХРАНИТЕЛЬНАЯ ФУНКЦИЯ В СИСТЕМЕ ФУНКЦИЙ ГОСУДАРСТВА

ФУНКСИЯИ ҲИФЗИ ҲУҚУҚ ДАР СИСТЕМАИ ФУНКСИЯИ ДАВЛАТ

LAW ENFORCEMENT FUNCTION IN THE SYSTEMFUNCTIONS OF THE STATE

АБДУЛЛО А.Р.
ABDULLO A.R.
Доцент кафедры государственно-правовых дисциплин факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, майор милиции
Дотсенти кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, майори милитсия
Associate professor of the department of public law disciplines faculty no. 2 of the Academy of the MIA of the Republic of Tajikistan, Candidate of legal sciences, major of the militia

E-mail: abdulloev-a@mail.ru

ИСКАНДАРИ СУЛАЙМОН
ISKANDARI SULAYMON
Старший прокурор Управления по надзору за исполнением законов в органах внутренних дел и по контролю за наркотиками Генеральной прокуратуры Республики Таджикистан, доцент кафедры предпринимательского и коммерческого праваюридического факультета Таджикского национального университета, советник юстиции 1-го класса, кандидат юридических наук
Прокурори калони Раёсати назорати иҷрои қонунҳо дар мақомоти корҳои дохилӣ ва назорати маводи нашъаовари Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дотсенти кафедраи ҳуқуқи соҳибкорӣ ва тиҷорати факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, мушовири адлияи дараҷаи 1, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Senior Prosecutor of the Department for Supervision of Law Enforcement in Internal Affairs Bodies and Drug Control of the General Prosecutor's Office of the Republic of Tajikistan, Associate Professor of the Department of Business and Commercial Law of the Faculty of Law of the Tajik National University, Counselor of Justice of the 1st Class,Candidate of Legal Sciences

e-mail: Sulaymon.iskandari@gmail.com

Научная специальность: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.

Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.

Scientific specialty: 12.00.01 – Theory and history of law and state; history of law and state teachings.

Рецензент: Муминов У.К. – старший научный сотрудник организационно-научного и редакционно-издательского отдела Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, подполковник милиции.

Тақриздиҳанда: Мӯминов У.К. – ходими калони илмии шуъбаи ташкилӣ-илмӣватабъунашри Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, подполквоники милитсия.

Reviwer: Muminov U.K. – senior researcher at the Organizational, scientific and editorial and publishing department of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, candidate of legal sciences, lieutenant colonel of the militia.

Аннотация: В статье рассматриваются теоретико-правовые аспекты правоохранительной функции государства. Авторами анализируются основные подходы к понятию правоохранительной функции государства. В качестве объекта правоохранительной функции государства авторы предлагают рассматривать общественные отношения, подлежащие правовой охране и защите от противоправных посягательств.

Ключевые слова: государство, функция государства, правоохранительная функция государства, содержание функций государства.

Аннотатсия: Дар мақолаҷанбаҳоиназариявӣ-ҳуқуқии функсияи ҳифзи ҳуқуқи давлат баррасӣ шудааст. Муаллифон нуқтаҳои асосии мафҳуми функсияи ҳифхи ҳуқуқро таҳлил намудаанд. Ба сифати объекти функсияи ҳифзи ҳуқуқ муаллифон муносибатҳои ҷамъиятие, ки ба ҳимоя ва ҳифзи ҳуқуқ аз кирдорҳои зиддиҳуқуқӣ равона гардидааст, пешниҳод менамоянд.

Вожаҳои калидӣ: давлат, функсияи давлат, функсияи ҳифзи ҳуқуқи давлат, таркиби функсияи давлат.

Annotation: The article deals with the theoretical and legal aspects of the law enforcement function of the state. The authors analyze the main approaches to the concept of the law enforcement function of the state. As an object of the law enforcement function of the state, the authors propose to consider social relations that are subject to legal protection and protection from illegal encroachments.

Key words: state, state function, law enforcement function of the state, the content of the state function.

Современное государство характеризуется многообразием различных направлений деятельности. Основные направления деятельности государства – функции государства – свидетельствуют о сущности и социальном назначении государства, об избранных способах достижения стоящих перед обществом целей, о модели и эффективности государственного управления. Функции государства – основные направления деятельности государства, определяющие его социальное назначение и его социальную роль.

Особые формы реализации функций государства, обусловленные применением специфических методов управления, в том числе властно-принудительных, Л. А. Морозова считает существенными признаками функций государства [4, с. 101-107].

Государство – это функциональная система [6, с. 5]. Реальность современного этапа развития человечества такова, что в силу сложности решения жизненно важных социальных, экономических, энергетических, демографических задач и задач по обеспечению безопасности и достойного уровня жизни населения происходит возрастание роли государства в жизни общества.

Множество функций, осуществляемых государством, ученые подвергают классификации. Так, в классификации функций государства, предложенной В.М. Сырых, выделяются внутренние и внешние, главные и неглавные, классовые и общесоциальные функции государства. К

внутренним функциям, помимо прочих, В.М. Сырых относит функцию охраны правопорядка и укрепления законности, к внешним – функцию поддержания мира и укрепления собственных вооруженных сил [8, с. 22-23].

В свою очередь В.Е. Чиркин к числу внешних функций государства относит поддержание миропорядка, интеграцию государства в мировое сообщество и налаживание сотрудничества с другими государствами [11, с. 101].

Развернутую классификацию функций государства предложил коллектив ученых во главе с А.С. Пиголкиным, в соответствии с которой в числе функций выделяют:

– *по сферам общественной жизни:*

а) экономическую (обеспечение устойчивого функционирования и развития экономики, поддержание экономического роста государства и др.);

б) политическую (обеспечение государственной и общественной безопасности, социального и национального согласия, подавление сопротивления противоборствующих социальных сил, охрана суверенитета государства от внешних посягательств);

в) социальную (осуществление мер по удовлетворению социальных потребностей людей, поддержанию необходимого уровня жизни населения, необходимых условий труда, его оплаты, быта);

г) правоохранительную (охрана правопорядка и обеспечение законности, защита прав и свобод человека и гражданина); экологическая (защита окружающей среды);

д) культурную (поддержание и развитие необходимого уровня культуры, науки и образования) функции;

– *по продолжительности действия:* постоянные и временные функции;

– *по территориальному признаку:* федеральные, субъектов федерации, унитарного государства, конфедерации;

– *по принципу разделения властей:* законодательные, управленческие, судебные и др. функции;

– *по сфере реализации:* внешние функции государства, направленные на обеспечение обороноспособности государства и его интеграцию с внешним миром, и внутренние [9, с. 146-147].

Для характеристики особенностей организации и функционирования правоохранительной системы современного государства важной представляется определение среди других функций правоохранительной функции государства.

Правоохранительная функция государства возникла с появлением государства. Осуществляя ее, государство изданием законов устанавливает определенный порядок (правопорядок) в обществе, определяет перечень нарушений правопорядка (правонарушений), меру ответственности за правонарушения, с помощью процессуального законодательства определяет процедуру расследования, рассмотрения дел, связанных с правонарушениями, устанавливает систему правоохранительных органов, призванных вести борьбу с правонарушениями, определяет их компетенцию. Эффективность реализации других функций государства (экономической, социальной, политической, экологической, культурной) во многом зависит от реализации правоохранительной функции, прежде всего потому, что «реализация любых государственных функций предполагает правотворчество и правоохрану» [2, с. 45]. Правда приоритет правоохранительной функции по отношению к другим функциям государства и государственной власти в современной юридической науке признается не всеми исследователями: для некоторых ученых это – абсолютно очевидный факт, а для других – правоохранительная функция представляет собой не самостоятельную функцию государства, а деятельность, распределенную среди прочих основных функций государства [1, с. 5].

Понятие, содержание и формы реализации правоохранительной функции в современной литературе трактуются учеными по-разному. К содержанию правоохранительной функции государства относят такие элементы, как обеспечение правопорядка, соблюдение законности,

борьба с преступностью, обеспечение прав и свобод человека и гражданина. Д. В. Пожарский, подчеркивающий, что государство на любом историческом этапе осуществляет две основные комплексные функции: охранительную и созидательную, характеризует охранительную функцию государства как «наиболее эффективный вид и направление деятельности государства, способное противостоять угрозам социума и обеспечить его непрерывное и поступательное развитие» [7, с. 6]. Охранительная и созидательная функции, взаимодействуя между собой, образуют диалектическое единство и обеспечивают поступательное, непрерывное и безопасное развитие общества.

Если исходить из господствующего в теории и практике представления о системе противодействия (контроля) преступности и иным правонарушениям, то к правоохранительным функциям следует отнести:

– предупреждение преступлений и иных правонарушений, включающее различные виды деятельности:

а) общее предупреждение преступлений (социальное предупреждение преступлений – общегосударственные, региональные или местные мероприятия, направленные на улучшение социально-политической ситуации в стране);

б) индивидуальное предупреждение (воздействие на личность потенциального правонарушителя, включая и того, кто уже отбыл меру наказания за прошлые деяния);

в) техническое (ситуационное) предупреждение (меры безопасности, рассчитанные на предупреждение преступных действий со стороны пока неизвестных лиц (например, превентивные меры против непредсказуемых акций террористов));

– пресечение преступлений и иных правонарушений, включающее различные виды деятельности:

а) выявление (обнаружение) факта совершаемого или готовящегося преступления;

б) собственно пресечение совершаемого или готовящегося преступления;

в) преследование и, по возможности, задержание преступника;

– уголовное и административное преследование на постпреступной (постделиктной) стадии, включающее различные виды деятельности:

а) уголовное и административное преследование предполагаемого преступника/правонарушителя (а также все стадии уголовного процесса и процесса по делу об административном правонарушении);

б) наказание виновного;

в) постпенитенциарная деятельность правоохранительных органов, которая лишь отчасти совпадает с индивидуальной профилактикой, но включает и другие формы деятельности (например, административный надзор) [3, с. 43].

Учитывая подходы к рассмотрению правоохранительной функции, выработанные академиком В. Н. Кудрявцевым, И. Л. Честнов полагает, что к правоохранительным функциям следует отнести выявление правонарушений (включая общий и специальный надзор), их пресечение, раскрытие, расследование, вынесение решения о наказании правонарушителя, исполнение такого решения и предупреждение (профилактика) правонарушений [10, с. 6].

Основаниями для выделения правоохранительной функции государства являются: собственные цели и задачи; специфический объект государственно-правового воздействия; специфические субъекты; специальный механизм реализации, включающий охранительные методы воздействия. Именно поэтому она занимает важное место среди других функций государства.

Объектом правоохранительной функции государства является широкий спектр общественных отношений в правовой сфере, затрагивающий все сферы жизни общества.

Цель правоохранительной функции заключается в создании необходимых условий обеспечения достойного и безопасного существования и взаимодействия личности и общества. Задачи реализации

правоохранительной функции государства касаются обеспечения правопорядка и законности, непосредственной охраны прав и интересов человека и гражданина.

Механизм осуществления правоохранительной функции государства представляет собой взятые в единстве субъекты осуществления функций, их деятельность, осуществляемая на основе определенных принципов, а также форм, методов и средств осуществления [6, с. 6]. Элементами механизма осуществления правоохранительной функции государства являются:

– инструментальная составляющая (методы осуществления правоохранительной функции государства);

– субъектная составляющая (государственные правоохранительные органы и негосударственные субъекты, принимающие участие в правоохранительной деятельности);

– функциональная составляющая (объекты правоохранительной деятельности во взаимосвязи и взаимодействии обеспечивающие действенность правоохранительной системы, а также отношения, возникающие в процессе правоохранительной деятельности, в ходе практического воплощения правовых предписаний и реализации целей правоохранительной системы) [5, с. 9-11].

Таким образом, с учетом вышеизложенного предлагаем следующее определение правоохранительной функции: это основное направление деятельности государства, осуществляемое с целью правовой охраны основ конституционного строя, защиты прав человека, обеспечения законности и правопорядка, предупреждения, пресечения, предотвращения правонарушений, применения юридической ответственности и иных мер юридической защиты.

Использованная литература

1. Болотина, Е.В. Правоохранительная функция государственной власти (теоретико-правовой аспект): автореф. дис. … канд. юрид. наук [12.00.01] // Е.В. Болотина. - СПб., 2000. - 20 с.
2. Зырянов, С.М. Правоохранительная функция государства // Вестник Московского университета МВД России. - 2017. - № 5. - С. 45-50.
3. Кудрявцев, В.Н. Стратегии борьбы с преступностью / Кудрявцев В.Н. - 2-е изд., испр. и доп. - М.: Наука, 2005. - 366 с.
4. Морозова, Л.А. Влияние глобализации на функции государства // Государство и право. - 2006. - № 6. - С. 101-107.
5. Нижник, Н.С., Ахмедов, Ч.Н. Правоохранительная система государства: дифференциация структурно-функциональных элементов // История государства и права. - 2008. - № 9. - С. 9-11.
6. Нижник, Н. С., Ахмедов, Ч. Н. Правоохранительная система Российской империи: структурно-функциональный анализ: монография // Н.С. Нижник, Ч.Н. Ахмедов. - СПб.: Астерион, 2008. - 515 с.
7. Пожарский, Д.В. Охранительная функция государства (теоретико-методологические проблемы): Дис. ... докт. юрид. наук [12.00.01] // Д.В. Пожарский. - М., 2015. - 418 с.
8. Сырых, В.М. Теория государства и права: учебник для вузов. 5-е изд. / В.М. Сырых. - М., 2006. - 704 с.
9. Теория государства и права: учебник / Под ред. А. С. Пиголкина. - М., 2006. - 613 с.
10. Честнов, И. Л. Правоохранительные органы как нетипичная ветвь государственной власти // Государство и право: эволюция, современное состояние, перспективы развития (навстречу 300-летию российской полиции): Материалы XIII международной научно-теоретической конференции. Санкт-Петербург, 28-29 апреля 2016 г. / Под ред. Н. С. Нижник: Ч. I. - СПб.: Изд-во СПб ун-та МВД России, 2016. - С. 5-7.
11. Чиркин, В. Е. Государствоведение: учебник. 2-е изд., испр. и доп. / В.Е. Чиркин. - М.: Юристъ, 2000. - 400 с.

References

1. Bolotina, E.V. Law enforcement function of state power (theoretical and legal aspect): Autoref. dis.... Candidate lawyer. Sciences [12.00.01] / E.V. Bolotina. - St. Petersburg, 2000. - 20 p.

2. Zyryanov, S.M. Law enforcement function of the state // Bulletin of Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia. - 2017. - № 5. – P.45-50.
3. Kudryavtsev, V.N. Strategies for combating crime / Kudryavtsev V.N. - 2nd ed., Revised. and add. - M .: Nauka, 2005. - 366 p.
4. Morozova, L.A. The influence of globalization on the functions of the state // State and law. - 2006. - No. 6. - P. 101-107.
5. Nizhnik, N.S., Akhmedov, Ch.N. Law enforcement system of the state: differentiation of structural and functional elements // History of state and law. - 2008. - No. 9. - P. 9-11.
6. Nizhnik, N.S., Akhmedov, Ch. N. Law enforcement system of the Russian Empire: structural and functional analysis: monograph // N.S. Nizhnik, Ch.N. Akhmedov. - SPb.: Asterion, 2008. - 515 p.
7. Pozharsky, D.V. Protective function of the state (theoretical and methodological problems): Dis. ... doct. jurid. Sciences [12.00.01] // D.V. Pozharsky. - M., 2015.- 418 p.
8. Syrykh, V.M. Theory of state and law: a textbook for universities. 5th ed. / V.M. Syrykh. - M., 2006.- 704 p.
9. Theory of state and law: textbook / Ed. A. S. Pigolkin. - M., 2006. - 613 p.
10. Chestnov, IL Law enforcement agencies as an atypical branch of state power // State and law: evolution, current state, development prospects (towards the 300th anniversary of the Russian police): Proceedings of the XIII international scientific and theoretical conference. St. Petersburg, April 28-29, 2016 / Ed. N.S. Nizhnik: Part I. - St. Petersburg: Publishing house of St. Petersburg University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, 2016. - P. 5-7.
11. Chirkin, V.E. State studies: textbook. 2nd ed., Rev. and add. / V.E. Chirkin. - M.: Jurist, 2000.-400 p.

УДК 343.326 : 336.025

ПРОТИВОДЕЙСТВИЕ ФИНАНСИРОВАНИЮ ТЕРРОРИЗМУ КАК ЭЛЕМЕНТ СИСТЕМЫ БОРЬБЫ С ТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ УГРОЗОЙ НАЦИОНАЛЬНОЙ БЕЗОПАСНОСТИ

МУҚОВИМАТ БА МАБЛАҒГУЗОРИИ ТЕРРОРИЗМ ҲАМЧУН УНСУРИ СИСТЕМАИ МУБОРИЗА БО ТАҲДИДИ ТЕРРОРИСТӢ БА АМНИЯТИ МИЛЛӢ

COUNTERING THE FINANCING OF TERRORISM AS AN ELEMENT OF THE SYSTEM FOR COMBATING THE TERRORIST THREAT TO NATIONAL SECURITY

БОГМАЦЕРА Э.В.
BOGMATSERA E.V.
Доцент кафедры публичного права Государственного университета управления (г. Москва, Российская Федерация), кандидат юридических наук, доцент
Дотсенти кафедраи ҳуқуқи оммавии Донишгоҳи давлатии идоракунӣ (ш. Москва, Федератсияи Россия), номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Associate Professor of the Department of Public Law of the State University of Management (Moscow, Russian Federation), Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

e-mail: gospd406@mail.ru

ЖАМБОРОВ А.А.
ZHAMBOROV A.A.
Доцент кафедры огневой подготовки Северо-Кавказского института повышения квалификации (филиал) Краснодарского университета МВД России, кандидат юридических наук, полковник полиции
Дотсенти кафедраи тайёрии оташнишонии Донишкадаи Шимолӣ-Қавқозии такмили ихтисоси (филиал) Донишгоҳи ВКД Россия дар ш. Краснодар, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, полковники политсия
Associate Professor of the Department of Fire Training of the North Caucasus Institute for Advanced Studies (branch) of the Krasnodar University of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Candidate of Law, Police Colonel

e-mail: Jamborow@mail.ru

Научная специальность: 12.00.11 - судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность.

Ихтисоси илмӣ: 12.00.11 – фаъолияти судӣ, фаъолияти прокурорӣ, фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ ва ҳуқуқҳифзнамоӣ.

Scientific specialty: 12.00.11 - judicial activity; prosecutorial activities; human rights and law enforcement.

Рецензент: ИШЕКОВ К.А. – доцент кафедры правовых основ управления факультета государственного управления Московского государственного университета им. М.В. Ломоносова, доктор юридических наук, доцент.

Тақриздиҳанда: ИШЕКОВ К.А. – дотсенти кафедраи асосҳои ҳуқуқии идоракунии факултети идоракунии давлатии Донишгоҳи давлатии Москва ба номи М.В. Ломоносов, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент.

Reviewer: ISHEKOV K.A. - Associate Professor of the Department of Legal Foundations of Management, Faculty of Public Administration, Moscow State University. M.V. Lomonosov, DoctorofLaw, AssociateProfessor.

Аннотация: В статье рассматриваются актуальные вопросы борьбы с терроризмом, в частности обосновывается тезис о том, что первоочередным звеном построения универсальной системы противодействия терроризму является выработка и реализация правового и институционального механизма противодействия финансированию террористической деятельности, включающего, как национальный, так и международный уровни.

Ключевые слова: управление, национальная безопасность, международный терроризм, финансирование терроризма, противодействие.

Аннотатсия: Дар мақола масъалаҳои мубрами муқовимат бо терроризм мавриди баррасӣ қарор гирифта, аз ҷумла, нукта оид ба он, ки пайванди аввалин дараҷаи бунёди системаи универсалии мубориза бо терроризм ин таҳия ва татбиқи механизми ҳуқуқӣ ва институтсионалии муқовимат ба маблағгузории фаъолияти террористӣ дар сатҳи ҳам миллӣ ва ҳам байналмилалӣ асоснок карда шудааст.

Вожаҳои калидӣ: идоракунӣ, амнияти давлатӣ, терроризми байналмилалӣ, маблағгузории терроризм, муқовимат.

Annotation: The article examines topical issues of combating terrorism, in particular, substantiates the thesis that the primary link in building a universal system of countering terrorism is the development and implementation of a legal and institutional mechanism for countering the financing of terrorist activities, including both national and international levels.

Key words: governance, national security, international terrorism, financing of terrorism, counteraction.

В современных реалиях террористическая деятельность продолжает представлять собой серьёзную угрозу безопасности, как на внутригосударственном, так и международном уровне, даже, несмотря на активные действия участников международного общения, а также активную позицию отдельных государств в данном вопросе. При этом можно отметить, что на современном этапе противодействия терроризму, который уже давно стал транснациональным явлением, приходится разрабатывать и внедрять новые инструменты борьбы с данным явлением, поскольку терроризм, как и любое явление, имеющее социальную основу, постоянно трансформируется. Появляются новые формы организации и взаимодействия террористических организаций и их подразделений, новые формы вербовки членов этих организаций, новые формы и методы непосредственной террористической деятельности и т.д.

Сюда также стоит добавить усиление тенденции повышения уровня организованности, трансграничный характер распространения; усиление взаимосвязи террористической и организованной преступности; использование методов и форм террористической деятельности как рычага внутриполитического и международного влияния.

На распространение данного негативного явления оказывают влияние многочисленные внутри- и внешнеполитические факторы, опосредованные как особенностями национального государственно-правового и социального развития, ситуацией на международной арене, а также характер межгосударственного общения отдельных государств.

В частности, на постсоветском пространстве и в возникших здесь государствах, в том числе и в России, на содержание и характер проявлений экстремизма и терроризма, их формы и динамику этих форм определяющее влияние оказали:

- отказ от единой идеологии, внедрение многочисленных ранее чуждых общественному сознанию и восприятию принципов организации общества и управления государством;

- разрыв хозяйственных и технологических связей в рамках ранее существовавшего единого экономического пространства и переход от государственно регулируемой к рыночной экономике;

- внедрение прозападных ценностей, товаров и услуг;

- быстротекущая деградация социальной и культурной сфер общественной жизни;

- беспрецедентно возросшая социальная дифференциация и социальное расслоение населения по уровню доходов, доступу к социальным благам и образу жизни;

- перманентно повторяющиеся экономические кризисы, рост безработицы и преступности.

Среди внешнеполитических факторов можно выделить такие, как:

- пассивность и нежелание отдельных государств осуществлять активную деятельность по борьбе с терроризмом видимо по причине боязни «привлечь внимание» террористов;

- нежелание некоторых участников межгосударственного общения сотрудничать по вопросам противодействия терроризму, обусловленное различными внешнеполитическими и геополитическими факторами, а в некоторых случаях, откровенное противодействие этой деятельности, как, например, в случае с ситуацией в Сирии;

- также можно выделить политику «двойных стандартов» в этом вопросе и нежелание замечать и реагировать на очевидные вещи и т.п., что в конечном итоге закономерно приводит к укреплению позиций террористических организаций и распространению их влияния. Сюда можно добавить еще и то, что до сих пор даже нет единой консолидированной позиции мирового сообщества в вопросе определения понятия «терроризм» и «международный терроризм» [1, с. 1618-1627], что объективно приводит к разным подходам в квалификации террористической деятельности и признания различных действий таковыми;

- можно также предположить, что имеет место быть и поддержка в различных формах некоторыми государствами террористических организаций, обусловленная стремлением дестабилизировать политическую и экономическую ситуацию в отдельно взятом регионе или государстве с целью достижения определенных геополитических и иных целей, «играя», так сказать, на чужой территории.

Несмотря на множество факторов, детерминирующих распространение терроризма, разнообразие форм и методов террористической деятельности и т.д., очевидно одно, что без финансовой составляющей террористическая организация долго не просуществует, поскольку без материальной основы практически любая деятельность осуществляться не может и закономерно прекратит своё существование. Именно поэтому, противодействие финансированию терроризму является основным направлением антитеррористической деятельности. Соответственно, особое внимание должно уделяться разработке и внедрению системы мер противодействия финансированию терроризма, что позволит устранить ряд факторов, обуславливающих развитие и распространение международного терроризма. В их числе можно назвать нехватку природных ресурсов, например, таких, как нефть, газ, пресная вода и др.; разрыв уровня благосостояния между различными государствами; конфликты интересов крупных транснациональных корпораций, оказывающих внешнеполитическое влияние на позицию некоторых государств; беспрецедентное увеличение в Европе миграционных потоков из стран ближнего

востока, что в свою очередь порождает опасность создания региональных отделений различных террористических организаций; затяжные вооруженные конфликты как внутригосударственного, так и международного характера; отсутствие жестких границ в отдельных регионах (например в ЕС и СНГ), что способствует свободному перемещению ресурсов, в том числе и финансов, для осуществления террористической деятельности и др.

Поскольку финансовая основа является неотъемлемой составляющей терроризма, то для ее ликвидации необходим особый комплекс мер, который в конечном итоге дополняет всю систему противодействия терроризму в целом. Результативность террористической деятельности во многом зависит от финансовой составляющей, которая позволяет решать задачи по обеспечению данной деятельности всем необходимым (оружием, амуницией, взрывчатыми веществами, места проживания, продуктами питания и др.). Формирование такой основы предполагает использование террористами различных источников легального и нелегального характера, а также обращение к ресурсам организованной преступности и др. Поэтому финансирование террористической деятельности находится чуть-ли не в диалектическом единстве с таким явлением, как легализация доходов, полученных преступным путем, что требует от лиц, осуществляющих данную деятельность, использования различных схем отмывания полученных незаконным путем денежных средств и дает государству направление по формированию мер противодействия финансированию терроризма.

В настоящее время вопрос о повышении эффективности системы противодействия финансированию терроризма не теряет своей актуальности как для мирового сообщества, так и для Российской Федерации, хотя по итогам Второго регионального саммита по противодействию финансированию терроризма, проходившего в августе 2016 года, она признана одной из передовых в мире. Также на данном саммите было принято важное решение о необходимости разработки рекомендаций по совершенствованию обмена опытом, включая создание надежного и безопасного механизма связи в режиме реального времени между правительствами стран-участниц относительно финансовых потоков террористов [2].

Для России одной из ключевых проблем, требующих активного вмешательства со стороны государства, является обращение внутренних террористических группировок к ресурсам, в первую очередь, денежного и имущественного характера, принадлежащих международным террористическим организациям.

Данный внешний фактор финансирования терроризма, способствующий возникновению и распространению терроризма, определяет специфику подходов к противодействию финансирования терроризма в нашей стране. Поэтому российская система противодействия финансированию терроризма построена с учетом достигнутых международных соглашений в данной области, сочетает в себе различные формы и способы воздействия, основана на активном межгосударственном сотрудничестве.

Именно поэтому в России борьбе с легализацией (отмыванием) доходов, полученных преступным путем отводится особая роль в системе противодействия финансированию терроризма.

Среди главных субъектов, осуществляющих эту деятельность следует назвать Федеральную службу по финансовому мониторингу, осуществляющую данную деятельность в тесном взаимодействии с Банком России. В частности, Росфинмониторинг формирует перечень организаций и физических лиц, в отношении которых имеются сведения об их причастности к экстремистской деятельности или терроризму, в который на сегодняшний день включено 516 организаций и 11369 человек в национальную часть и 108 организаций и 417 человек в международную часть [3].

Объектами профессионального

внимания указанных субъектов являются, прежде всего, кредитные и иные организации, выполняющие операции с денежными средствами или иным имуществом, которые в силу специфики своей деятельности выступают потенциальным объектом воздействия криминальных групп и отдельных личностей, имеющих целью легализовать полученные доходы, а также осуществить финансирование террористической деятельности.

Необходимость обеспечения эффективного противодействия финансированию терроризма в России подразумевает также обеспечение со стороны кредитных организаций контроля за осуществлением безналичных расчетов. Являясь непосредственным участником безналичных расчетов, кредитная организация обязана обеспечить проверку наличия, полноту передачи, соответствие всех необходимых сведений о плательщике и получателе денежных средств, а также организовать хранение данной информации. Также в обязанности кредитной организации входит направление в Росфинмониторинг информации о подозрительных операциях [4, с. 36].

Достаточно актуальным направлением является противодействие финансированию терроризма с использованием систем электронных платежей, электронных кошельков и платежных терминалов. В последние годы Интернет открывает огромные возможности для террористических организаций в интерактивной форме собирать немалые деньги, реализуя легальные источники финансирования (добровольные пожертвования, спонсорская помощь, создание различных негосударственных фондов с целью осуществления сбора средств на различные гуманитарные цели, ремонт храмов и иных святых мест и др.) [5, с. 40].

Стоит добавить, что деятельность Росфинмониторинга является лишь частью механизма противодействия финансирования терроризма, куда входят как международные организации, так и региональные.

В частности главным субъектом противодействия финансированию террористической деятельности международного уровня является Группа разработки финансовых мер по борьбе с отмыванием денег (ФАТФ)*, которая была учреждена «семеркой» при участии Европейской комиссии в ходе Парижской встречи G7 в июле 1989 года.

Создание данной Группы было обусловлено необходимостью реакции на рост объемов отмываемых преступных доходов во всем мире. С учетом сложности работы по выявлению «грязных» денег в международной финансовой системе возникло понимание неотложности разработки коллективных мер противодействия финансовым преступлениям.

ФАТФ поддерживает партнерские отношения с региональными группами по типу ФАТФ (РГТФ), объединяющими страны, готовые к выполнению 40 рекомендаций ФАТФ [6] и взаимной оценке своих национальных систем противодействия отмыванию денег, полученных преступным путем и финансированию терроризмам.

Среди региональных групп по типу ФАТФ можно выделить следующие:

1. Комитет экспертов Совета Европы по оценке мер противодействия легализации преступных доходов и финансированию терроризма (МАНИВЭЛ - MONEYVAL);

2. Евразийская группа по противодействию легализации преступных доходов и финансированию терроризма (ЕАГ - EAG);

3. Азиатско-Тихоокеанская группа борьбы с отмыванием денег (АТГ-APG);

4. Группа разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег государств Ближнего Востока и Северной Африки (МЕНАФАТФ - MENAFATF);

5. Группа разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег государств Латинской Америки (ГАФИЛАТ - GAFILAT);

---

* Financial Action Task Force, FATF.

6. Межправительственная группа по борьбе с отмыванием денег в Западной Африке (ГИАБА - GIABA);

7. Группа по борьбе с отмыванием денег государств Восточной и Южной Африки (ЕСААМЛГ - ESAAMLG);

8. Карибская группа разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег (СИФАТФ - CFATF);

9. Группа разработки финансовых мер борьбы с отмыванием денег в Центральной Африке (ГАБАК - GABAC).

Подводя итоги следует отметить, что борьба с терроризмом во всех его проявлениях, а также недопущение его распространения является общей задачей всего мирового сообщества, в первую очередь тех стран, которые обладают для этого значительным потенциалом и возможностями. При этом попытка вести «игру» с террористическими организациями и использовать их для достижения своих целей является опасным заблуждением, результат которого может ударить по самим «игрокам».

Это касается многих современных кризисов, таких, как в Ливии, Сирии, Афганистане и др., преодоление которых должно идти, прежде всего, политическим путем. Кроме того, в выборе вариантов разрешения подобных кризисов многое зависит от осознания всеми сторонами необходимости совместной борьбы со всеми проявлениями терроризма и недопустимости деления террористов на «хороших» и «плохих».

Таким образом, эффективность противодействия терроризму как явлению, а также его финансированию остается приоритетной задачей не только Российской Федерации, но и всего мирового сообщества. А от слаженной работы всех элементов системы противодействия терроризму зависит нераспространение в дальнейшем данной угрозы.

Использованная литература

1. Bogmatsera E.V., Zhesterov P.V., Glazkova L.V., Maltsev V.A. Problems of defining the concept of “terrorism” (Scopus) // Opcion. T. 34. - 2018. - No. 85. – P. 1618-1627.

2. Антитеррористический форум на Бали принял предложения России // Режим доступа: URL: https://ria.ru/20160812/1474193280.html (дата обращения: 01.09.2021).

3. Росфинмониторинг: официальный сайт / Перечень террористов и экстремистов // [Электронный ресурс]. - Режим доступа: URL: https://www.fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act (дата обращения: 01.09.2021).

4. Рождественская, Т.Э., Гузнов, А.Г. Надзор Банка России за исполнением основных обязанностей кредитных организаций в сфере противодействия легализации (отмыванию) доходов, полученных преступным путем, и финансированию терроризма / Т.Э. Рождественская, А.Г. Гузнов // Административное право и процесс. – М.: Юрист, - 2016. - № 4. - С. 35-40.

5. Старцев, Г.В. Экономические аспекты противодействия финансированию терроризма / Г.В. Старцев // Административное право и процесс. – М.: Юрист, - 2013. - № 1. - С. 39-43.

6. Рекомендации ФАТФ: Международные стандарты по противодействию отмыванию денег, финансированию терроризма и финансированию распространения оружия массового уничтожения / Пер. с англ. - М.: МУМЦФМ, 2012. - 189 с.

References

1. Bogmatsera E.V., Zhesterov P.V., Glazkova L.V., Maltsev V.A. Problems of defining the concept of “terrorism” (Scopus) // Opcion. T. 34. - 2018. - No. 85. - P. 1618-1627.

2. The Anti-Terrorism Forum in Bali accepted the proposals of Russia // Access mode: URL: https://ria.ru/20160812/1474193280.html (date of access: 09/01/2021).

3. Rosfinmonitoring: official site / List of terrorists and extremists // [Electronic resource]. - Access mode: URL: https://www.fedsfm.ru/documents/terrorists-catalog-portal-act (date of access: 01.09.2021).

4. Rozhdestvenskaya, T.E., Guznov, A.G. Bank of Russia Supervision over the Execution of the Basic Duties of Credit Institutions in the Sphere of Counteracting Legalization (Laundering) of Criminally Obtained

Incomes and Financing of Terrorism / T.E. Rozhdestvenskaya, A.G. Guznov // Administrative law and process. - M.: Jurist, - 2016. - No. 4. - P. 35-40.

5. Startsev, G.V. Economic aspects of countering the financing of terrorism / G.V. Startsev // Administrative law and process. - M.: Jurist, - 2013. - No. 1. - P. 39-43.

6. FATF Recommendations: International Standards for Combating Money Laundering, Terrorist Financing and the Financing of the Proliferation of Weapons of Mass Destruction / Per. from English – M..: MUMTSFM, 2012. - 189 p.

ТДУ 342.511

ТАШКИЛИ ДАВЛАТИ МИЛЛӢ ДАР ЗАМИНАИ ИСТИҚЛОЛИ МИЛЛӢ ВА САҲМИ ЭМОМАЛӢ РАҲМОН ДАР РУШДИ ОН

СОЗДАНИЕ НАЦИОНАЛЬНОГО ГОСУДАРСТВА НА ОСНОВЕ НАЦИОНАЛЬНОЙ НЕЗАВИСИМОСТИ И ВКЛАД ЭМОМАЛИ РАХМОНА В ЕГО РАЗВИТИЕ

CREATION OF A NATIONAL STATE BASED ON NATIONAL INDEPENDENCE AND THE CONTRIBUTION OF EMOMALI RAHMON TO ITS DEVELOPMENT

ИСКАНДАРОВ Ш.Ф.
ISKANDAROV SH.F.
Омӯзгори калони кафедраи ҳуқуқи инсон ва ҳуқуқшиносии муқоисавии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Старший преподаватель кафедры прав человека и сравнительного правоведения юридического факультета Таджикского национального университета, кандидат юридических наук
Senior Lecturer, Department of Human Rights and Comparative Law, Faculty of Law, Tajik National University, Candidateof Legal Sciences

E-mail: isharafjon@mail.ru

ШОСАИДЗОДА Ш.Ш.
SHOSAIDZODA SH.SH.
Ёрдамчии директори Маркази исломшиносӣ дар назди ПрезидентиҶумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Помощник директора Центра исламоведения при Президенте Республики Таджикистан, кандидат юридических наук
Assistant to the Director of the Center for Islamic Studies under the President of the Republic of Tajikistan,Candidate of Legal Sciences

E-mail: dahkat_1988@mail.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.

Научная специальность: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.

Scientific specialty: 12.00.01 – Theory and history of law and state; history of the doctrines of law and the state.

Тақриздиҳанда: МАНСУРЗОДА А.М. – сардори шуъбаи ташкилӣ-илмӣ ва табъу нашри Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, подполковники милитсия.

Рецезент: МАНСУРЗОДА А.М. – начальник организационно-научного и редакционно-издательского отдела Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент, подполковник милиции.

Reviwer: MANSURZODA A.M.– Head of the Organizational, scientific and editorial and publishing department of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, candidate of legal sciences, associate professor, lieutenant colonel of the militia.

Аннотатсия: Дар мақола саҳми Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҷиҳати ташкили давлати миллӣ мавриди омӯзиш ва таҳлил қарор дода шудааст. Ҳангоми таҳлил муайян гардид, ки дар ташкил ва рушди давлати миллӣ, ташаккули ҳувияти миллӣ ва тафаккури миллӣ, бунёди давлати демокративу ҳуқуқбунёд Эмомалӣ Раҳмон нақши муассир дорад. Шуҷоат ва корнамоиҳои ин шахсияти таърихӣ ва арзиши он дар раванди таълиму тарбия ва идоракунӣ ибрати дигарон бошад. Ба ақидаи муаллифон, дар бунёди давлати миллӣ нақши сарвари сиёсӣ хеле калон мебошад.
Вожаҳои калидӣ: Президент, Пешвои миллат, давлати миллӣ, истиқлолияти давлатӣ, ҳуқуқ, демократия, мафкураи ҳуқуқӣ.

Аннотация: В статье исследуется вклад Основателя мира и национального единства – Лидера нации, Президента Республики Таджикистан, уважаемого Эмомали Рахмона в формировании национального государства. Анализ показал, что Эмомали Рахмон играет важную роль в организации и развитии национального государства, формировании национальной идентичности, национального мышления, создании демократического и правового государства. Смелость и достижения этого исторического деятеля, а также его значение в процессе воспитания и управления могут служить примером. По утверждению авторов, в создании национального государства, роль политического лидера неоценима.
Ключевые слова: Президент, Лидер нации, национальное государство, государственная независимость, право, демократия, правосознание.

Annotation: The article examines the contribution of the Founder of Peace and National Unity - the Leader of the Nation, the President of the Republic of Tajikistan, respected Emomali Rahmon in the formation of the national state. The analysis showed that Emomali Rahmon plays an important role in the organization and development of the nation state, the formation of national identity, national thinking, the creation of a democratic and legal state. The courage and achievements of this historical figure, as well as his importance in the process of education and management, can serve as an example. According to the authors, in the creation of a nation state, the role of a political leader is invaluable.
Key words: President, Leader of the nation, nation state, state independence, law, democracy, sense of justice.

Ҳодисоти оламгири охири қарни гузашта босилсила пошхӯриҳои низоми кишварҳои сотсиалистию истиқлолияти давлатҳои миллӣ тавлидгари як мафкураи сиёсӣ буда, пошхӯрию парокандашавиро барои қисмате аз кишварҳо ва муттаҳидию ваҳдатро ба иддаи дигари давлатҳо чун ҳодисоти тазодрӯи харитаи ҷаҳон овард [3, с. 32-34].

Албатта, барои баъзе миллатҳо ин дигаргунии сохтори сиёсӣ боис гардид, ки истиқлоли давлатиро ҳамчун тухфаи табиат қабул намоянд. Аммо, миллати реша ба таърихи тоҷик бовуҷуди мероси гаронбаҳои сиёсӣ ва ҳуқуқӣ, Истиқлолияти давлатиро бо кашмакашиҳои сиёсӣ, ҷанги таҳмилӣ истиқбол намуд, ки оташи фитна дар кӯчаю шоҳроҳои давлати ҷавон алангазада, манзили мардумро ба коми худ кашида, навҳаи мо дари тоҷикро басамопечонда, оинаҳои нилгуни олам аз оташи ҷанги шаҳрвандии кишвари мо хабарҳо пахш мекарданд. Миллате, ки ҳазорсолаҳо андешаи давлатдориро барои аҷнибиён меомӯзонду забони он татбиққунандаи сиёсати давлатдорӣ маҳсуб меёфт, бо ғаразҳои манфиатҷӯёнаи баъзе афроди ноогоҳу кӯрдил гирфтори ҷанги таҳмилӣ гардид. То андозае оташи ҷанг аланга гирифта буд, ки касе ба фардои ободи кишвар бовар надошт.

Дар чунин шароит барои миллат ва халқияте, ки ба гирдоби низоъ ва кашмакашҳои гурӯҳҳои манфиатхоҳон афтодаву азият мекашид, шахсияте дакор буд, ки тавонад ягонагӣ, устуворӣ ва пойдории давлати тозаистиқлолро ҳифз

намояд, чунин шахс бояд, пеш аз ҳама, донишманд, соҳибкасб, мутахассис буда, ба манфиат ва арзишҳои миллии худ дар муқоиса бо арзишҳои дигар бартарият диҳад. Ин ягона роҳе буд, ки метавонист халқро аз оташи ҷанги хонумонсӯзи шаҳрвандӣ раҳои диҳад ва умеду боварии заифшудаи ӯро ба ояндаи дурахшони давлати тозаистиқлол аз нав барқарору устувор созад.

Хушбахтона, халқи тоҷик бо истифода аз ақлу заковат ва таҷрибаи давлатдории ниёгони худ, шахсеро ба сифати роҳбар интихоб карданд, ки барои пойдории истиқлол ва таъмини сулҳу суботи сар то сарӣ, бунёди давлати демократию мазмунан миллӣ омода буд, худро қурбон намояд. Дар ин хусус А.Ғ. Холиқзода ба маврид қайд намудааст: «Таърих боз ба миллати мо тараҳҳум карда, аз хони худаш дар шароити муайян ва тақдирсози таърихӣ фарзанди фидокор ва сарсупурдаи миллатро ба арсаи сиёсат овард. Таҳлили мунсифонаи раванди шаклгирии давлати муосири тоҷик муайян менамояд, ки таҳияи ҳокимияти давлатӣ дар шароити нооромии ҷанги шаҳрвандӣ, ташаккули низоми ҳуқуқӣ, оташбаси ҷанги шаҳрвандӣ, ваҳдати миллӣ, ҳифзи истиқлолияти давлатӣ аз таҳдидҳои ҷаҳонӣ, барқарор намудани иқтисодиёти миллӣ, эҳёи фарҳанги миллӣ ва дигар унсурҳои муҳимми ҳастии давлати миллии муосири мо бевосита ба амалкардҳои ҳамин фарзанди содиқ, вафодор, қаҳрамон ва худододи миллат – Ҷаноби Олӣ Эмомалӣ Раҳмон вобастагӣ дорад» [3, с. 36-39].

Дар чунин шароити ҳассос ва нобоварӣ ба ояндаи дурахшони давлат, роҳи наҷотро Эмомалӣ Раҳмон дар ташкили низоми дурусти идораи давлат, таъсиси мақомоти марказӣ ва маҳаллии низоми идора, мақомоти ҳифзи ҳуқуқи ҳимояткунандаи шаҳрвандон, таҳияи низоми судӣ, яъне бунёди як механизми мукаммали низоми идораи давлат, ки тавонад халқро аз мусибати омада халос намояд, оғознамуд. Идораи давлатро бунёд карда, низоми идориро аз ҷангиён гирифта, ҷангро хотима бахшида, мардумро ба ваҳдат ва ҳамдигарфаҳмӣ даъват намуд.

Дар шароити кунунии номусоиди ҷаҳонишавӣ бошад, масъалаи ташкили давлати миллӣ дар ҳаёти ҷамъиятию сиёсии Ҷумҳурии Тоҷикистон аҳаммияти аввалиндараҷа дорад, зеро дар шароити ҷаҳонишавии манфиатҳо, ки давлатҳои бузург думболи манфиатҳои худ бо роҳҳои мухталифи моддию маънавӣ ба паҳнои манфиатҳои кишварҳои рӯ ба рушд ва қафомонда ворид гашта, ба истиқлолияту ваҳдат латма ворид менамоянд, коркарди воситаю усулҳои мухталифи ҳифзи сиёсӣ ва ҳуқуқӣ ногузир мегардад. Аз зумраи воситаҳои муосири ҳифзи истиқлоли сиёсӣ ва ҳуқуқӣ, ки имтиҳони таърихиро гузаштааст, ин вуҷуди устувори худшиносии миллӣ ва мафкураи солими миллӣ маҳсуб мегардад. Зеро зарурати объективии ин раванд аз ҷустуҷӯ ва ба вуҷуд овардани пояи муттаҳидсозандае иборат мебошад, ки қодир бошад манфиатҳои рушди кишварро дар роҳи таъмини истиқлоли миллию давлатии тоҷикон дуруст инъикос карда, таъмини вазъи иҷтимоию сиёсӣ, маънавию ахлоқӣ ва ваҳдати миллиро иҷро намояд.

Дар чунин шароит ва муҳит, ки дар асл тавлидгари табиати нави навъи давлатҳои муосир гардидааст, таърих танҳо ба давлат ва иттиҳоди сиёсие имкон додааст, ки истиқлолияти худро ҳифз ва вуҷуди сиёсии худро ба наслҳои оянда комил гузоранд. Агар вобаста ба шароит ва қоидаҳои ҷоригаштаи сиёсати байналмилал ва мафкураи халқи худро дуруст, мутобиқ ба талабот ташаккул дода, заминаҳои ҳимоя ва рушди иттиҳоди сиёсӣ ва иҷтимоии инсонҳоро дар паҳнои муайян ташаккул диҳанд. Дар акси ҳол давлати миллии нотайёр ва нопухтаро амвоҷи фурӯбарандаи ҷаҳонишавии арзишҳо чун қадамҳои нахустини ғояидавлатиумумиҷаҳонӣ ва накҳати «сулҳи ҷаҳонӣ» (И. Кант), бо воситаи ороҳҳои ҳуқуқии мудшудаи «дармонбахшӣ», «интиқоли ҳуқуқу озодиҳо» ва «тавсеаи демократия»-и ба таҷрибаи рӯз табдилёфтаи кишварҳои бузург ором ва зебо қурбон менамоянд [4, с. 121-123]. Пас, мафкураи миллӣ шароити макону замонро бояд дар парадигмаи манфиати миллӣ ва

арзишҳои ҳуқуқӣ бо қонуниятҳои фалсафаи ҳуқуқ дуруст бояд мадди назар гирад.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон бо дарки масъулияти давлатсозӣ қайд намудаанд: «Омили ҳастии ҳар як миллат андешаи истиқлол ва бунёди давлати мустақили миллӣ мебошад». Дар воқеъ, барои шахси ватандӯст бузургтарин неъмат, истиқлоли давлатӣ аст, зеро бидуни он истифодаи дигар неъматҳо ҳеҷ арзише надорад. Истиқлолият дар ҳама ҳолат ва хоссияти мавҷудияти хеш дар ҳастӣ, шаклгирӣ, худмуайянсозӣ ва рушди падидаҳои иҷтимоиву сиёсӣ нақши марказиро мебозад. Агар истиқлолияти фикрӣ дар инкишофи ҳар фард шароит муҳайё намояд, пас, истиқлолияти миллӣ дар худмуайянкунии миллат ва истиқлолияти давлатӣ дар муайян кардани иродаи сиёсии халқ тақдирсоз мебошад. Бидуни истиқлолият ва мухторият, мавҷудияти ҳар ҳодисаи иҷтимоӣ ва сиёсӣ ҳамчун зухуроти мушаххас ва мустақил зери шубҳа меафтад. Бунёди давлати миллӣ таҳти сиёсати Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат Эмомалӣ Раҳмон баъд аз касби Истиқлоли давлатӣ роҳи фардои давлатсозиро муайян кард. Тавре профессор Ализода Зариф ҳақиқат-нигорона таъкид менамоянд, ки масъалаи муайян намудани шоҳроҳи давлатдорӣ ва ташкили падидаҳои асосии ҳокимияти давлатӣ нахустин шуда, назди Ҷумҳурии тозаистиқлоли Тоҷикистон истода буд [1, с. 4]. Зеро барои побарҷо нигоҳ доштани истиқоли давлатӣ таъсиси ниҳодҳои давлатдорӣ шарт ва зарур буд. Хушбатона, халқи тоҷик бо истифода аз таҷрибаи давлатдории ниёгони худ, зери роҳбарии Эмомаӣ Раҳмон сохтори давлатдориро бо дарназардошти ҳифзи арзишҳои миллӣ таъсис дод, ки самараи он ҳоҷат ба шарҳ надорад.

Пешвои миллат аз рӯзҳои аввали вориди сиёсат гаштан, дарк намуда буд, ки ояндаи дурахшони ҳар як давлати миллии соҳибистиқлол аз сатҳу савияи худшиносиву ҳувияти миллии мардуми он вобаста аст. Бинобар ин, пайвата талош менамояд, ки барои оянадаи дурахшони Тоҷикистон ҳисси худшиносӣ боло бурда шавад, зеро оянадаи миллат аз худогоҳию худшиносӣ вобастагии зич дорад, агар ҳар як шаҳрванди кишвар худшинос гардад, пас пояҳои давлати миллӣ устувору истиқлоли давлатӣ осебнопазир боқӣ хоҳад монд. Агар мардуми кишвар худшинос набошанд ва ҳувияти миллиашон заифу нопурра бошад, пас он ба истиқлоли давлати миллӣ хатар эҷод намуда, оянадаи истиқлоли давлатӣ норавшан мегардад. Ин аст, ки Эмомалӣ Раҳмон аз рӯзҳои нахустини давлатдорӣ аз таблиғи ифтихори ватандорӣ, худшиносии миллӣ, мафкуравии солим, бедор намудани ҳувияти миллии ҳамаи қишрҳои ҷомеа корро шурӯъ кард, ки самараи он дар давоми 30 соли истиқлоли давлатӣ равшан намудор аст.

Таҳлилҳои илмӣ нишон медиҳанд, ки нерӯву тавони дилхоҳ сиёсат ба фарогири манофеи миллӣ ва таъминкунадаи зиндагии шоиста вобаста аст. Бинобар ин, барои бунёди давлати миллӣ, зарур аст, ки ҳама гуна андешаву мафкураҳо ба масъалаи ташвиқу таблиғи ҷомеаи шаҳрвандӣ дар рӯҳияи ватандӯстӣ, ифтихори миллӣ, худшиносӣ равона гардад, зеро танҳо ба ин восита метавон мафкураҳои бегонаро, ки оянадаи шукуфони Тоҷикитонро дидан намехоҳанд, заиф сохт.

Дар ин хусус А.Ғ. Холиқзода қайд намудааст, ки «омилҳои асосии худшиносӣ ва расидан ба қадри Истиқлолияти давлатӣ сабақи мувофиқ бардоштан аз таҷрибаи таърихист. Ба хусус таҷрибаи талхи таърихи халқи тоҷик, ки бо ҷурми иллатҳои мухталифи дохилию хориҷӣ садсолаҳо дар вартаи бедавлатӣ буда, фарзандони барӯманди он дар ба дари ҳокимони аҷнабӣ дар давлати худ барои бегонагон хизмат кардаанд» [4, с. 12-13]. Дар рӯзгори муосир дар замони соҳибистиқлолии давлатии мо, ки ҷаҳон нооором аст, дар ҳаёти иҷтимоӣ ва фарҳангии халқи тоҷик баъзе аз равишҳо ва калавишҳое сар мезананд, ки аз содагӣ ва самимияти инсондӯстии мардум аз эътиқоди самимиашон ба арзишҳои динӣ ба худшиносии миллӣ ва эҳсоси ватандорию

ҳифзи истиқлол латма ворид мегардад. Ин омилҳо пояи давлатдории миллиро заиф гардонида, ба ҳастии истиқлолии давлатӣ хатар эҷод менамояд. Насли оянда дигар моро намебахшад, агар хунукназарие, ки гузаштагони мо дар масири таърих нисбат ба давлату миллати хеш кардаанд, такрор намоем. Бинобар ин, манифати миллат ва давлатро бояд дар мадди аввал гузорем, бародарони гиромии бо ном озодихоҳ ин зарурат ва ногузириро бояд дарк намоянд. Ҳар озодӣ ва ҳар сухан сарҳад дорад, сарҳади ҳарфи сиёсӣ ва ҳуқуқӣ имрӯз манфиати мардуми Тоҷикистон аст. Имрӯз ҳар як шахси ватандӯст бо дарки масъулият дар назди таърихи талхи халқ, дар назди номи неки миллат ва дар назди ояндагон, ки онҳо низ аз мо умедҳои калон доранд, ақалан ба хотири он ки пас аз мо нагӯянд, ки гузаштагони наздикамон ба мо чӣ мондаанд (?), мо мардуми Тоҷикистон, бояд сиёсати пешгирифтаи Роҳбари давлат [4, с. 19-21], Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти муҳтарами мамлакат Эмомалӣ Раҳмонро дасгирӣ намуда, истиқлолияти давлатиро бо кору фаъолияти содиқона, беғаразона ва дастовардҳои назарраси меҳнатӣ муаррифӣ ва ҳифз намоем.

Бо дарки масъулият, сиёсати Пешвои миллат дар ин самт бисёр оқилона ва ҳадафмандона аст, зеро, дар давоми 30 соли истиқлоли давлатӣ, моҳияту ҷавҳари сиёсати мафкуравии давлати Тоҷикистонро тарғибу таблиғи худшиносиву ҳувияти миллӣ ташкил медиҳад, ки ҳадаф аз он худшиносу худогоҳ, ватанхоҳу миллатпарвар намудани шаҳрвандони кишвар ба ҳисоб меравад. Пешвои миллат дар робита ба ин, хело ба маврид таъкид намудаанд: «Пешрафти устувори миллат ва ҷомеа дар ҷаҳони муосир, қабл аз ҳама, ба ифтихори баланди милливу ватандорӣ, худшиносиву худогоҳии ашхосси он ва садоқату муҳаббати фарзандонаш ба ин сарзамини аҷдодӣ вобаста мебошад» [6]. Дар воқеъ, Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳамчун поягузори давлати миллӣ дар таърихи навини давлатдории тоҷикон кореро ба анҷом расонида истодаанд, ки ормонҳои ҳазорсолаи тоҷикони дунё мебошад, муаррифии арзишҳои фарҳаги миллӣ дар арсаи ҷаҳонӣ шаҳодати ин гуфтаҳост. Ҳамаи ин музаффарият бо шарофати истиқлоли давлатӣ ба даст омадааст.

Чуноне аз раванди сиёсати созандаи Пешвои миллат маълум аст, он ба раванди тамоми соҳаҳо, аз ҷумла, сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, фарҳангӣ ва маънавии мардуми тоҷик таваҷҷуҳ намуда, дар ба даст овардани комёбиву муваффақиятҳои Ватани маҳбубамон нақши мондагор гузошта истодааст. Эмомалӣ Раҳмон бо истифода аз ақлу заковат ва сиёсати дурандешонаи худ дар беҳрӯзии аҳолии кишвар таъсири амиқ гузошта, баҳри таъмини зиндагии шоистаи мардум марҳила ба марҳила тамоми имкониятҳои лозимаро барои таъмини зиндагии шоистаи мардум роҳандози намуда истодааст.

Мардуми шарифи Тоҷикистон ба хотириояндаи дурахшон ва зиндагии шоистаи худ сиёсати бунёдкоронаи Пешвои миллатро пуштибонӣ менамояд, ки он дар заминаи дар амал татбиқ гаштани ормонҳои халқ ба миён омадааст. Фаъолияти пурсамару созандаи он нишон медиҳад, ки тӯли 30-соли истиқлоли давлатӣ бо роҳи ҷалби фаъолонаи ҷомеаи шаҳрвандӣ ба ҳаёти сиёсӣ ва ба таври дастҷамъона бартараф намудани мушкилоти мавҷуда, дар байни мардуми кишвар маҳбубияти хосро соҳиб гаштааст. Сиёсати Эмомалӣ Раҳмон аз дастгирии ҳамешагии халқ бархӯрдор аст, зеро, тамоми фаъолияти созандаи худро дар доираи манфиату ғояҳои шаҳрвандони кишвар, ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ барномарезӣ менамояд ва дар доираи хостаҳои мардум онро амалӣ месозад.

Дар ин замина нақши истиқлолият дар бунёди давлати миллӣ бо дарназардошти ҳифзи арзишҳои ниёгон хело бузур аст, Пешвои муаззами миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ин хусус қайд менамоянд: «Агар мо раванди зуҳур ва таърихи ташаккули истиқлоли миллатамонро амиқан баррасӣ намоем, равшан хоҳем дид, ки роҳ ба сӯи истиқлолият душвору тӯлонӣ, пур аз

шебу фароз ва саршор аз муборизаву ҷонсупориҳо ва равандҳои ихтилофомезу зиддиятнок будааст. Вале дар ниҳоди миллати мо омилҳои бунёдии эҳёи тадриҷии истиқлолият ҳамеша вуҷуд дошт, ки асолату ҳувияти устувор ва амалан шикастнопазири таърихӣ, суннатҳои беш аз сеҳазорсолаи давлатдорӣ, арзишҳои бузургу созандаи иҷтимоӣ, фарҳангу маънавиёти ғанӣ ва ғайра дар асл шоҳсутунҳои ҳаёти фаъол ва таърихии миллати мо будаанд» [5].

Ҳамзамон, Пешвои миллат таъкид менамоянд, ки «ормони истиқлол фарзандони мубориз, ватандӯст ва донишманди миллатро ҳамвора ба нигоҳ доштани ҳувияти миллӣ, талқину таҳкими оини давлатдорӣ, таъмини пайванди ногусастании наслҳо ва ниҳоят ҳифзи истиқлолияти Ватан ва пойдории тамаддуни аҷдодӣ раҳнамоӣ карда, дар даврахои мушкили зиндагӣ ба онҳо нерӯву тавон бахшидааст» [7, с. 28].

Дар ин росто танҳо омӯзиши сабақандӯзонаи таърих, расидан ба қудрати давлати миллӣ ва гиромидошти забони модарӣ, ҳифзи манфиатҳои миллӣ ва дигар арзишҳои волои халқамон кӯмак мекунанд, зеро беадолатиҳое, ки нисбат ба халқу миллати мо дар масири таърих рух додааст, такрор нагарданд. Он зулме, ки дар сароғози бунёди давлати шӯравӣ аз табартақсими ҳудуди таърихии тоҷикон бар қалби миллати мо нишастааст ва ин табартақсим асосан ба воситаи баъзе нафарони аслунасаб гумкарда ва бегонапараст сурат гирифтааст, ҳанӯз хуншоранд. Насли имрӯза танҳо дар ҳолати дарки воқияти гузашта, барои ояндаи дурахшон талош менамоянд, дар ғайри ин иштибоҳи гузаштагон такрор хоҳад ёфт.

Олими амрикоӣ Ҷорҷ Сантаяна хеле хуб гуфтааст, ки «Ононе, ки аз таърих дарс намегиранд, маҳкум ба такрораш мебошанд» [8, с. 58]. Бо назардошти ин, ки ҳасаду душманиву хусумат ба фарҳангу тамаддуни миллати тоҷик ҳанӯз ҳам идома дорад ва дар расонаҳои хориҷӣ, саҳифаҳои шабакаҳои иҷтимоӣ ин душманӣ ба ҳадди ифрот мерасад, баъзе шахсиятҳои нотавонбин, ҳатто мавҷудияти миллати тоҷикро инкор мекунанд, ки ин барои рӯ овардан ба таърих ва омӯзиши он, боз ҳам боло бурдани худогоҳӣ, бедорӣ ва ҳушёрии миллӣ замина фароҳам меоварад. Омӯзиши таърих ва таҷрибаи давлатдории миллатамон ба мо барои бунёд кардани давлати пешрафта, тараккихоҳ ва сулҳдӯст, инчунин, таҳкими пояҳои давлатдории миллӣ, ҳифзи дастовардҳои истиқлолият, пеш аз ҳама, ваҳдати миллӣ, сулҳу суботи сиёсӣ ва дар қалби мардум баланд бардоштани эҳсоси гарми ватандориву ватандӯстӣ ва худогоҳиву худшиносии миллиро бедор мекунад, ки дар чунин вазъи ноҳамвори ҷомеаи ҷаҳонӣ ба мисли, обу ҳаво зарур аст. Зеро, наҷоти ҳар давлат аз буҳрони сиёсӣ ва ҳифзи арзишҳои фарҳангӣ ба ташкили давлати миллӣ вобастагӣ дорад. Истиқлоли давлатӣ имконият фароҳам меоварад, ки ҳар яки мо барои гузоштани давлати соҳибистиқол ба наслҳои оянда бо дарназардошти ҳифзи манфиятҳои миллӣ талош намоем.

Истиқлол бузургтарин дастовардест, ки марҳалаи нави давлатдории миллӣ бо он оғозмешавад. Ин паёмади таърихӣ омили иттиҳоду сарҷамъии мардум, василаи муҳимтарини ҳифзи асолату ҳувият ва муҳимтар аз ҳама, нишонаи возеҳи шаъну шараф ва ҳастии миллат гардид. Имрӯз муҳимтарин вазифае, ки миллати тоҷик ва халқиятҳое, ки дар ин сарзамин зиндагӣ мекунанд, бояд барои ҳифзу таҳкими истиқлолият талош намоянд. Зеро, ин вазифаест, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ҳанӯз дар Иҷлосияи XVI-уми Шӯрои Олии Тоҷикистон ба сифати ғоямиллӣ муайян намуда буд.

Истиқлоли давлатӣ беҳтарин ҷавҳарест, ки фаъолияти ҳокимиятро таъмин карда, роҳбарии сиёсию ҳуқуқии як давлатро мукаммал менамояд. Қисми асосӣ ва муайянкунандаи моҳияти истиқлоли давлатӣ ин муносибати сиёсию ҳуқуқӣ байни субъектҳои он – шахс, халқ, ҷомеа, ҷамъияти иҷтимоӣ, мақомоти ҳокимият ва давлат мебошанд. Албатта, масъалаи истиқлоли сиёсӣ ва таҳлилу тадқиқи ҳамаҷонибаи он дар шароити

муосир ба муҳимтарин мавзӯи пажӯҳиши илмию академӣ табдил ёфтааст. Бисёр падидаҳо ва равандҳои ҷомеа, аз инкишофи мутассили истиқлоли кишвар бар меоянд. Истиқлоли сиёсӣ, ки сатҳи олии истиқлол аст, бо масъалаҳои дигари тақдирсози давлатдорӣ робитаи ногусастанӣ дошта, яке дигареро комил мегардонанд [2, с. 7].

Мустақилият ин, ҳокимияти худмухтори берунии ҳокимият буда, қобилияти фаъолиятро инъикос мекунад ва принсипи ҳал ва иҷрои онҳоро бе таъсири беруна иҷро менамояд. Яъне истиқлоли давлатӣ ҳолатест, ки ҳамеша ба амният ва тартиботи сиёсӣ ниёз дорад, мустақилияти том бошад, дар сурати иҷрои амнияту озодии мардум имконпазир мегардад.

Назарияи истиқлоли сиёсӣ ва таҳаввулоти он дар замони муосир бо масъалаҳое рӯбарӯ гардида истодааст, ки бештар ба идеология ва муносибатҳои нави ҷаҳонӣ вобастагӣ доранд. Инчунин, назарияи истиқлоли давлатӣ бо дарназардошти манфиатҳои стратегии кишварҳои абарқудрат ва соҳибистиқлоли пешин ба амал омада, татбиқи он маҳз дар вазъи гуногун имконпазир мебошад. Ҳамзамон, назария ва амалияи истиқлол истисно набуда, рушду нумӯъ ва озодию мустақилияти мардумро ба вуҷуд оварда метавонад.

Истиқлоли комил доштан, пеш аз ҳама, дар бунёди давлати миллӣ заминаи мусоид фароҳам меовард ва ба нишондиҳандаи обрӯи миллату давлати Тоҷикистон дар арсаи ҷаҳонӣ мебошад, ки дар муаррифии он нақши Пешвои миллат бузургу мондагор аст.

Дар умум, истиқлоли давлатӣ барои татбиқи ҳадафҳои стратегии кишвар ва рушди давлатдории миллӣ дар дӯрнамои миёнамуҳлату дарозмуддати кору имкониятҳои васеъ фароҳам оварда, метавонад боиси таҳаввулоти нави ҳамаи ҷабҳаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ гардад. Озодӣ ва истиқлолият дар ҳар давру замон неъмати бебаҳо ва волои ҳаёти инсон, нишонаи барҷастаи симо ва ташаккули таърихӣ, кафили пешрафт, рамзи асолату ҳувият ва шарти бақои миллат ва пойдории давлат мебошанд.

Гузашта аз ин, истиқлолият мазҳари идеалу ормонҳои таърихӣ, шиносномаи байналмилалӣ, замонати ҳастии воқеӣ ва шарафу эътибори ҷаҳонии миллат аст [7, с. 28].

Ба мо аҳли зиё ва халқ имрӯз вақт, замона ва манфиатҳои имрӯзу фардои миллат дар ҳамбастагӣ ин фурсатро фароҳам овардааст. Далели бузургу раднопазири ин иқдом фаъолияти содиқона, созанда ва эътирофшудаю хизматҳои воқеӣ ва ҳақиқии Пешвои миллат барои бунёди давлату эҳёи миллат аст.

Ба мақсад мувофиқ аст, ки ба хотири бардавомии давлатдории миллии тоҷикон, ваҳдати халқ, рушди бонизоми давлат ва суботи имрӯзу фардои ҷомеаи Тоҷикистон, нигоҳдошти меросияти анъанаҳои давлатдорӣ хеле дақиқназарона, асоснок бо риояи одоб ва инсофи илмӣ ва ҷамъиятӣ заминаҳои назариявӣ, илмӣ ва ҳуқуқии эътирофи Бунёдгузори давлати миллии тоҷикон ҳамчун фарзанди давлатсози миллат эътироф гардад. Инчунин, фарзанди фарзонаи миллатро, на танҳо бо сулҳофаринӣ, инчунин бо давлатсозию миллатташаккулдиҳияш шинохтан комилтару одилонатар аст.

Нақш ва фаъолияти сиёсию бунёдкорони Пешвои миллат дар ҳифзи арзишҳои миллӣ ва пойдории истиқлоли давлатӣ бузургу ибратомӯз аст. Бинобар ин, имрӯз бо боварии комил гуфта метавонем, ки тамоми халқи Тоҷикистони соҳибистиқлоламон фаъолияти созандаи ӯро ба пуррагӣ дарк намудаанд, ки маҳаки сиёсати онро созандагию бунёдкорӣ, ҳифзи арзишҳои миллӣ ва нигоҳ доштани ваҳдати сартосарӣ, бедор намудани худшиносии миллӣ ва бунёди ҷомеаи адолатпарвар ташкил медиҳад.

Ҳамзамон, фаъолияти сиёсии Эмомалӣ Раҳмон дар бунёди ҷомеаи демократӣ шаҳодати он аст, ки он ҳамчун шахси оқилу дурандеш ғамхори мардум дар амалӣ шудани орзуву ормони ҳар фарди Ватан саҳмгузор мебошад.

Мақсади ягонаю созандаи Пешвои миллат ҳифзи якпорчагии Ватан, нигоҳ доштани ваҳдати миллӣ, таъмини ҳуқуқи

шаҳрвандон ва дар маҷмӯъ амалӣ сохтани ормонҳои миллии ҳар фарди ватандӯсту хештаншинос маҳсуб меёбад.

Бинобар ин ҳар нафаре, ки назари хайр ба оядаи неки фарзандонаш дорад, бо дарки масъулият ҷонибдори ҳадафу мақсад ва сиёсати созандаи давлати миллӣ мебошад.

Адабиёти истифодашуда

1. Ализода, З. Становление института парламента в Республике Таджикистан: проблемы теории и практики / З. Ализода. – Душанбе, 2011. – 204 с.
2. Зокиров, Г.Н. Истиқлолияти сиёсӣ / Г.Н. Зокиров. – Душанбе. 2006. – С. 7-12.
3. Холиқзода, А.Ғ. Пешво ва оини давлатсозӣ: монография / А.Ғ. Холиқзода. – Душанбе: Дониш, 2021. – 214 с.
4. Холиқзода, А.Ғ. Мафкураи миллӣ ва ҳуқуқ: монография / А.Ғ. Холиқзода. – Душанбе: Эр-граф, 2021. – 254 с.
5. Эмомалӣ Раҳмон. Суханронӣ ба муносибати Рӯзи Истиқлолияти давлатии Тоҷикистон. 08 сентябри с. 2004 // [Захираи электронӣ]. - Реҷаи дастрасӣ: http://president.tj/node/6616 (санаи муроҷиат: 03.05.2021).
6. Эмомалӣ Раҳмон. Суханронӣ дар маросими ифтитоҳи Осорхонаи миллӣ ва мулоқот бо зиёиёни кишвар. 20 марти с. 2013 // [Захираи электронӣ]. - Реҷаи дастрасӣ: http://www.president.tj/node/4130 (санаи муроҷиат: 03.05.2021).
7. Раҳмон, Эмомалӣ. Тоҷикон дар оинаи таърих. Аз Ориён то Сомониён. Ҷилди 3. – Душанбе, 2006. – 420 с.
8. Сантаяна, Дж. Характер и мировоззрение американцев. - М.: Идея-Пресс, 2003. - 176 с.

References

1. Alizoda, Z. Formation of the institution of parliament in the Republic of Tajikistan: problems of theory and practice / Z. Alizoda. - Dushanbe, 2011 .-- 204 p.
2. Zokirov, GN Political Independence / G.N. Zokirov. - Monday. 2006. - C. 7-12.
3. Kholikzoda, A.G. Leadership and the tradition of statehood: a monograph / A.G. Kholikzoda. - Dushanbe: Donish, 2021. - 214 p.
4. Kholikzoda, A.G. National ideology and law: monograph / A.G. Kholikzoda. - Dushanbe: Er-graf, 2021. - 254 p.
5. Emomali Rahmon. Speech on the occasion of the Independence Day of Tajikistan. September 08, p. 2004 // [Electronic resource]. - Access schedule: http://president.tj/node/6616 (application date: 03.05.2021).
6. Emomali Rahmon. Speech at the opening ceremony of the National Museum and meeting with the country's intelligentsia. March 20 2013 // [Electronic Resource]. - Access schedule: http://www.president.tj/node/4130 (application date: 03.05.2021).
7. Rahmon, Emomali. Tajiks in the Mirror of History. From the Aryans to the Samanids. Volume 3. - Dushanbe, 2006. - 420 p.
8. Santayana, J. The character and worldview of Americans. - M .: Idea-Press, 2003 . - 176 p.

УДК 342.76

НЕКОТОРЫЕ АСПЕКТЫ ОГРАНИЧЕНИЯ ПРАВ ЧЕЛОВЕКА В УСЛОВИЯХ РЕЖИМА КОНТРТЕРРОРИСТИЧЕСКОЙ ОПЕРАЦИИ

БАЪЗЕ ҶАНБАҲОИ МАҲДУД НАМУДАНИ ҲУҚУҚИ ИНСОН ДАР ШАРОИТИ АМАЛИЁТИ ЗИДДИТЕРРОРИСТӢ

SOME ASPECTS OF THE RESTRICTION OF HUMAN RIGHTS UNDER THE CONDITIONS OF THE COUNTER-TERRORIST OPERATION

КАЛЬЧЕНКО Н.В.
KALCHENKO N.V.
Доцент кафедры теории и истории права и государства Волгоградской академии МВД России, кандидат юридических наук, доцент
Дотсенти кафедраи назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлати Академияи ВКД Россия дар ш. Волгоград, номзадиилмҳоиҳуқуқшиносӣ, дотсент
Associate Professor at the Department of Theory and History of Law and State of Volgograd Academy of the Ministry of the Interior of Russia, Candidate of Juridical Sciences, Docent
e-mail: kalchenko_nv@mail

Научная специальность: 12.00.02 - конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право.
Ихтисоси илмӣ: 12.00.02 - ҳуқуқи констиутсионӣ; мурофиаи судии конститутсионӣ; ҳуқуқи мунисипалӣ.
Scientific specialty: 12.00.02 - constitutional law; constitutional litigation; municipal law.

Рецензент: НАМНЯСЕВА В.В. – Начальник кафедры уголовного права учебно-научного комплекса по предварительному следствию в органах внутренних дел Волгоградской академии МВД России, кандидат юридических наук, доцент.
Тақриздиҳанда: НАМНЯСЕВА В.В. – Сардори кафедраи хуқуқи ҷиноятии комплекси таълимӣ-илмӣ оид ба тафтишоти пешакӣ дар мақомоти корҳои дохилии Академияи ВКД Россия дар ш. Волгоград, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент.
Reviewer: NAMNYASEVA V.V. - Head of the Department of Criminal Law of the Educational and Scientific Complex for Preliminary Investigation in the Internal Affairs Bodies Volgograd Academy of the MIA of Russia, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor.

Аннотация: В статье осуществляется анализ законодательства, регламентирующего деятельность уполномоченных субъектов по ограничению прав и свобод человека в условиях режима контртеррористической операции. Исследуется содержание отдельных ограничительных мер, наиболее востребованных в условиях данного режима. Особое внимание уделяется законодательным нормам, нуждающимся в корректировке. Отмечается необходимость поиска баланса между противодействием терроризму и обеспечением прав человека.
Ключевые слова: противодействие терроризму, контртеррористическая операция, ограничение прав человека, обеспечение прав человека.

Аннотатсия: Дар мақола қонунгузории танзимкунандаи фаъолияти мақомоти ваколатдор оид ба маҳдуд кардани ҳуқуқ ва озодиҳои инсон дар шароити низоми амалиёти

зиддитеррористӣ таҳлил карда шудааст. Мазмуни баъзе чораҳои маҳдудкунандае, ки дар шароити мазкур бештар талабот доранд, таҳқиқ карда мешавад. Ба меъёрҳои қонунгузорие, ки саҳеҳ бояд шаванд, диққати махсус дода мешавад. Зарурати дарёфти мувозинат байни мубориза бо терроризм ва таъмини ҳуқуқи инсон зикр шудааст.

Вожаҳои калидӣ: муқовимат ба терроризм, амалиёти зиддитеррористӣ, маҳдудсозии ҳуқуқи инсон, таъмини ҳуқуқи инсон.

Annotation: The article analyzes the legislation regulating the activities of authorized persons to restrict human rights in the conditions of the counter-terrorist operation regime. The author examines the content of certain restrictive measures that are most demanded in the conditions of this regime. Particular attention is paid to legislative norms that need to be revised. The necessity to find the balance between counter-terrorism and human rights is noted.

*Key words:*countering terrorism, counter-terrorist operation, restriction of human rights, ensuring of human rights.

В современном мире каждое государство гипотетически может столкнуться с террористической угрозой. В этом случае должен запускаться заранее сконструированный механизм противодействия терроризму, обусловленный особенностями национального антитеррористического законодательства с учетом международно-правовых стандартов в области прав человека. В основу этого механизма априори закладывается комплекс мер, носящих ограничительно-принудительный характер и планируемых к применению, как в отношении субъектов противоправной деятельности, так и лиц, находящихся на территории действия режима контртеррористической операции (далее – КТО).

Необходимость соблюдения прав и свобод человека в любых условиях, в том числе в условиях особых правовых режимов, к числу которых, собственно, относится и правовой режим КТО, не вызывает сомнений. Актуальность данного вопроса нашла отражение в Глобальной контртеррористической стратегии Организации Объединенных Наций, принятой в виде резолюции государствами-членами 8 сентября 2006 года. В тексте данного международного акта обращено внимание на то, что любые меры, предпринимаемые государствами в целях борьбы с терроризмом, должны соответствовать их обязательствам по международному праву, в частности, нормам в области прав человека, беженскому праву и международному гуманитарному праву [1].

Правовой режим КТО вводится в целях пресечения и раскрытия террористического акта, минимизации его последствий и защиты жизненно важных интересов личности, общества и государства (ч. 1 ст. 11 Закона РФ «О противодействии терроризму») [4]. Приняв во внимание указанные цели, можно сформулировать определение данного вида режима, сделав акцент на проблематике прав и свобод человека: это законодательно предусмотренный, действующий в пределах территории проведения КТО особый правовой режим, характеризующийся расширением полномочий органов государственной власти и изменением порядка их деятельности, а также осуществлением масштабных ограничений прав и свобод лиц, пребывающих на указанной территории.

В научных источниках предпринималась попытка рассмотрения ограничений прав и свобод в условиях режима КТО через призму правосубъектности лица, а точнее – ее временного ограничения. Данный подход, по всей видимости, касается правоспособности как одного из элементов правосубъектности. Замечу, что правоспособность, являясь сущностной характеристикой правового статуса личности, отличается устойчивостью и стабильностью. Таким образом, выражение «ограничение правоспособности»

юридически не очень корректно; более уместно вести речь об ограничении определенного набора прав и свобод, нежели об ограничении возможности признаваться их субъектом (обладателем) в принципе.

Институт ограничения прав человека выступает традиционным элементом всего механизма государственного управления, а в условиях экстраординарных, угрожающих общественной безопасности обстоятельств его содержание будет однозначно ориентировано на быстрое и эффективное устранение угрозы правопорядку. В «недрах» данного института всегда присутствует латентная угроза нарушения государством тонкой грани между «разумным» ограничением и ограничением чрезмерного характера, которое фактически выхолащивает содержание права, нивелирует его значимость и приводит к существенному умалению опосредованного им блага. В подобных случаях государство, как правило, оправдывает свои действия стремлением к скорейшему устранению угрозы, ссылаясь на необходимость признания в чрезвычайных обстоятельствах приоритета общественных интересов над частными. Вместе с тем, права и свободы человека, отражающие сферу частных интересов, не должны утрачивать своей ценности даже в условиях особых правовых режимов, поэтому государству необходимо, как минимум, обеспечить, чтобы применяемые в режиме КТО ограничения:

- были соразмерны степени угрозы общественной безопасности и личной безопасности лиц, находящихся в пределах их действия;

- закреплялись в нормативных правовых актах в текстуальной форме, не требующей дополнительного официального толкования, доступной для уяснения как правоприменителями, так и субъектами, чьи права и свободы они затрагивают;

- не принимали форму дискриминации личности по этническому, религиозному и т.п. признакам;

- преследовали только законодательно установленные цели, не использовались в качестве репрессивного инструмента со стороны органов власти.

Последнее из названных условий обусловливает недопустимость трансформации законных и обоснованных ограничительных мер в действия карательно-устрашающего характера, которые, как показывает практика, могут применяться в отношении супругов и близких родственников террористов, а также иных лиц, заподозренных в оказании террористам психологической поддержки.

Каждый акт терроризма, независимо от масштаба, всегда вызывает большой общественный резонанс, влечет шквал негативных эмоций в отношении как организаторов, так и исполнителей преступления. Закономерно, что эти эмоции испытывают как обычные граждане, так и субъекты, обеспечивающие режим КТО; при этом сотрудники Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека, признали, что они «…могут затуманить рассудок даже наиболее стойкому сотруднику полиции…» [2]. Между тем, неприятие социумом идеологии и практики терроризма не означает, что субъекты противодействия ему получают некий карт-бланш, позволяющий выходить за установленные законом пределы ограничений прав и свобод и отступать от требований презумпции невиновности, которая в международных договорах по правам человека заявлена как одно из основных гражданских прав человека, лежащих в основе взаимоотношений государства и личности.

Реализация принципа законности и уважения прав и свобод человека в условиях режима КТО требует, в первую очередь, четкой законодательной фиксации сроков его действия. В соответствии с законом КТО (и, соответственно, ее правовой режим, вводимый на период проведения операции) считается оконченной в случае, если террористический акт пресечен (прекращен) и ликвидирована угроза жизни, здоровью, имуществу и иным охраняемым законом интересам людей, находящихся на территории, в пределах которой проводилась КТО (фактическое основание).

Очевидно, что этой формулировкой законодатель утверждает доминирование принципа правоприменительного усмотрения, реализуемого руководителем операции в процессе субъективной оценки ситуации на предмет соответствия условиям отмены режима.

Полагаю, что в абсолютном большинстве случаев полное устранение угрозы жизни, здоровью, имуществу и иным охраняемым законом интересам людей практически невозможно; этому способствует латентный характер большинства деяний, представляющих собой приготовление к преступлениям террористического характера. Кроме того, чрезмерно длительное ограничение прав и свобод, в том числе осуществляемое с целью устранения угрозы общественной безопасности, несовместимо с международными обязательствами России; в силу этого целесообразно установить на законодательном уровне максимальный предел допустимого срока действия режима КТО.

Замечу, что при наличии обстоятельств криминогенного характера, в том числе террористических актов, может вводиться режим чрезвычайного положения, законодательная регламентация которого предусматривает жесткие сроки действия режима, а также устанавливает определенную процедуру введения и продления [3]. Полагаю, что длительность режима КТО может быть идентичной длительности режима чрезвычайного положения (до 60 суток - на отдельных местностях территории РФ).

Одной из основных гарантий соблюдения прав и свобод человека в условиях режима КТО должна стать жесткая законодательная регламентация ограничительных мер, представленных в законе РФ «О противодействии терроризму» в довольно широком спектре. Закономерно, что все они могут осуществляться в принудительном порядке. Задача обеспечения прав человека не может быть решена, если правовые основания и пределы реализации ограничительных мер будут отражены в общем, лишенном конкретизации виде, вне четкой правовой формы.

Затронутая проблема неоднократно привлекала внимание Европейского суда по правам человека. В частности, рассматривая жалобу по делу «Тазиева и другие (Taziyeva and Others) против Российской Федерации» [6], судьи дали оценку одной из мер, применявшихся в условиях режима КТО на основании действовавшего на момент ее проведения закона РФ «О борьбе с терроризмом». Речь шла о мере, заключающейся в возможности беспрепятственно входить (проникать) в жилые и иные принадлежащие гражданам помещения и на принадлежащие им земельные участки, на территории и в помещения организаций независимо от форм собственности, в транспортные средства при пресечении террористической акции, при преследовании лиц, подозреваемых в совершении террористической акции, если промедление может создать реальную угрозу жизни и здоровью людей.

В упомянутом деле данная мера была использована представителями государства для проведения обыска в жилище заявителей, целью которого был поиск Али Тазиева – сына одной из заявительниц, подозреваемого в причастности к террористической деятельности. По убеждению заявителей, порядок проведения обыска (отсутствие понятых, отсутствие разъяснения заявителям их прав и составления официального протокола) представляют собой грубое нарушение сразу нескольких прав, предусмотренных Европейской конвенцией о правах и свободах человека.

Примечательно, что Европейский суд одно из существенных нарушений прав человека усмотрел в ***отсутствии индивидуализированного решения*** (выделено мною – Н.К.), которое ясно указывало бы на цель обыска и его объем и которое могло бы быть обжаловано в суде. Иными словами, реализация мер, которые вне действия особого правового режима всегда персонифицированы и требуют соблюдения процессуальных требований,

недопустима в обобщающей форме, предусмотренной российским законом.

В рамках указанного постановления ЕСПЧ дал оценку российскому законодательству и практике его применения в условиях режима КТО: «закон, наделяя широкими полномочиями представителей государства в контртеррористических операциях, не определяет с достаточной ясностью пределы таких полномочий и способ их осуществления для обеспечения лицу адекватной защиты от произвола» [6].

Полагаю, что для исследователей проблематики прав человека представляет интерес действующая редакция закона РФ «О противодействии терроризму», фиксирующая меру, о которой шла речь выше. Содержание закона в части регламентации мер, ограничивающих права человека, претерпело существенное изменение по сравнению с законом «О борьбе с терроризмом». Теперь лица, проводящие КТО, могут беспрепятственно проникать в жилые и иные принадлежащие физическим лицам помещения и на принадлежащие им земельные участки, на территории и в помещения организаций независимо от форм собственности для осуществления мероприятий по борьбе с терроризмом.

Анализируя содержание этой меры, невозможно обойти вниманием две детали. Во-первых, толкование понятия «беспрепятственное проникновение» указывает, с одной стороны, на недопустимость воспрепятствования этому действию, совершаемому уполномоченными субъектами, а с другой - предполагает в качестве элемента данного полномочия возможность преодоления сопротивления или разрушения, возникающих в процессе этой деятельности преград.

Во-вторых, нельзя не заметить, что трансформация содержания правовой нормы, регулирующей беспрепятственное проникновение, конечно же, произошла, но отнюдь не в сторону конкретизации содержания и пределов полномочий субъектов обеспечения режима КТО. Если раньше законодатель целью данной меры называл «пресечение террористической акции», «преследование лиц, подозреваемых в совершении террористической акции», а в качестве дополнительного условия – «если промедление может создать реальную угрозу жизни и здоровью людей», то в нынешней редакции статьи закона цель проникновения сформулирована на редкость широко; в качестве «мероприятий по борьбе с терроризмом» могут выступать действия самого широкого спектра.

С учетом сказанного можно констатировать, что действующая формулировка анализируемой правовой нормы в силу своей неконкретизированной формы обладает негативным потенциалом, способностью порождать ситуации, в рамках которых действия государственных представителей будут оцениваться (во всяком случае, со стороны ЕСПЧ) как нарушения прав человека.

Следует обратить внимание на то обстоятельство, что некоторые ограничительные меры, предусмотренные для режима КТО, могут применяться и вне его, в условиях повседневной правоохранительной деятельности: проверка документов, удостоверяющих личность; ведение контроля телефонных переговоров и иной информации, передаваемой по каналам телекоммуникационных систем; беспрепятственное проникновение в жилые и иные принадлежащие физическим лицам помещения и на принадлежащие им земельные участки и др. Примечательно, что в условиях режима КТО для реализации этих мер не требуются основания, предусмотренные федеральным законом «О полиции» и иными федеральными законами, регулирующими деятельность правоохранительных органов вне особых правовых режимов. Примером может служить проверка документов, которая в условиях режима КТО может носить как выборочный, так и тотальный характер, в то время как закон РФ «О полиции» содержит исчерпывающий перечень оснований, необходимых для осуществления данной меры.

В то же время нельзя не признать, что установленные законом условия реализации отдельных мер препятствуют полноценному использованию их потенциала в предупреждении и раскрытии терактов. Речь, в частности, идет о досмотре физических лиц и находящихся при них вещей, а также досмотре транспортных средств и провозимых на них вещей, в том числе с применением технических средств. В соответствии с действующей редакцией п. 12 ч. 2 ст. 11 Федерального закона «О противодействии терроризму» тотальное осуществление этой меры возможно лишь «при проходе (проезде) на территорию, в пределах которой введен правовой режим контртеррористической операции, и при выходе (выезде) с указанной территории». Получается, что во всех иных случаях, когда лицо не пересекает границы территории действия режима КТО, субъектам, обеспечивающим данный режим, осуществлять указанные виды досмотров дозволено лишь при наличии оснований, предусмотренных иными федеральными законами. Сотрудникам полиции, в частности, придется руководствоваться п. 16 ч. 1 ст. 13 Закона РФ «О полиции», то есть располагать данными о том, что гражданин имеет при себе оружие, боеприпасы, патроны к оружию, взрывчатые вещества, взрывные устройства и т.д. [5].

Толкование понятия «данные» позволяет придти к выводу, что речь идет об информации, источник которой имеет внешний характер; это обстоятельство исключает возможность использования сотрудником полиции своей субъективной оценки лица в качестве основания производства его досмотра. Подобная оценка может основываться на особенностях поведенческой характеристики человека, его мимики, внешних признаков пограничного психического состояния и, наконец, на профессиональной интуиции сотрудника.

Полагаю, что подобный законодательный подход не способствует эффективному противодействию терроризму. Если речь идет о достаточно большой площади территории действия режима КТО (например, часть территории субъекта РФ), то вероятность нахождения на ней пособников террористов, в том числе имеющих при себе запрещенные к обороту предметы, довольно высока; при этом вероятность того, что сотрудники полиции будут располагать точными данными об этом, гораздо ниже. В этом случае можно обратиться к модели реализации ограничительных мер, сформированной в Федеральном конституционном законе «О чрезвычайном положении». В соответствии с п. «г» ст. 12 данного закона в условиях действия режима ЧП, введенного по обстоятельствам криминогенного характера (к числу которых отнесены и террористические акты), могут производиться личный досмотр граждан, досмотр их вещей, жилища и транспортных средств [3]. Указанная законодательная норма не содержит никаких дополнительных условий для осуществления досмотров (как в федеральном законе «О противодействии терроризму»), не делает акцента на необходимости проводить досмотры в порядке, установленном законодательством об административных правонарушениях (как в федеральном законе «О полиции» - п. 16 ч. 1 ст. 13).

В целом можно констатировать, что все предусмотренные Федеральным законом «О противодействии терроризму» ограничительные меры являются целесообразными, отвечающими потребностям особого правового режима, однако для признания их приемлемыми с точки зрения прав человека необходимо соблюдение ряда условий:

1) наличие законодательно установленной продолжительности действия режима КТО, а также условий и порядка его возможного продления;

2) четкая законодательная регламентация содержания и пределов полномочий соответствующих субъектов в сфере ограничения прав человека;

3) действующий механизм контроля со стороны органов прокуратуры за соблюдением субъектами,

обеспечивающими режим КТО, пределов своих полномочий.

Использованные источники

1. Резолюция 60/288 Генеральной Ассамблеи ООН от 08.09.2006 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://www.un.org/ru/terrorism/strategy-counter-terrorism.html(дата обращения: 01.07.2021).

2. Права человека в антитеррористических расследованиях: Практическое руководство для сотрудников правоохранительных органов. Бюро ОБСЕ по демократическим институтам и правам человека, 2014 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://www.osce.org/ru/odihr/117891 (дата обращения: 01.07.2021).

3. О чрезвычайном положении: Федеральный конституционный закон 30.05.2001 № 3-ФКЗ (ред. от 03.07.2016) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Компьютерная справочная правовая система «КонсультантПлюс».

4. О противодействии терроризму: Федеральный закон от 06.03.2006 № 35-ФЗ (ред. от 26.05.2021) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Компьютерная справочная правовая система «КонсультантПлюс».

5. О полиции: Федеральный закон от 07.02.2011 № 3-ФЗ (ред. от 05.04.2021) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Компьютерная справочная правовая система «КонсультантПлюс».

6. Постановление ЕСПЧ от 18.07.2013 «Дело «Тазиева и другие» (Taziyeva and Others) против Российской Федерации» (жалоба № 50757/06) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: Компьютерная справочная правовая система «КонсультантПлюс».

References

1. Resolution 60/288 of the UN General Assembly of 09/08/2006 // [Electronic resource]. - Access mode: URL: http://www.un.org/ru/terrorism/strategy-counter-terrorism.html (date of access: 01.07.2021).

2. Human Rights in Counter-Terrorism Investigations: A Practical Guide for Law Enforcement Officials. OSCE Office for Democratic Institutions and Human Rights, 2014 // [Electronic resource]. - Access mode: URL: http://www.osce.org/ru/odihr/117891 (date of access: 01.07.2021).

3. On the state of emergency: Federal Constitutional Law of 30.05.2001 No. 3-FKZ (as amended on 03.07.2016) // [Electronic resource]. - Access mode: Computer reference legal system "ConsultantPlus".

4. On countering terrorism: Federal Law dated 06.03.2006 No. 35-FZ (as amended on 26.05.2021) // [Electronic resource]. - Access mode: Computer reference legal system "ConsultantPlus".

5. On the police: Federal Law of 02/07/2011 No. 3-FZ (as amended on 04/05/2021) // [Electronic resource]. - Access mode: Computer reference legal system "ConsultantPlus".

6. Decree of the ECHR of 18.07.2013 "The case of Taziyeva and Others v. The Russian Federation" (complaint No. 50757/06) // [Electronic resource]. - Access mode: Computer reference legal system "ConsultantPlus".

УДК 343.51

ФАЛЬШИВОМОНЕТНИЧЕСТВО: ВЗГЛЯД ИЗ ПРОШЛОГО В БУДУЩЕЕ

СОХТАКОРИИ ПУЛҲО: НАЗАР АЗ ГУЗАШТА БА ОЯНДА

COUNTERFEITING: A LOOK FROM THE PAST TO THE FUTURE

ЛУГИНЕЦ Э.Ф.
LUGINETS E.F.
Доцент кафедры уголовного процесса учебно-научного комплекса по предварительному следствию в органах внутренних дел Волгоградской Академии МВД России, кандидат юридических наук, полковник полиции
Дотсенти кафедраи мурофиаи ҷиноятии комплекси таълимӣ-илмӣ оид ба тафтишоти пешакӣ дар мақомоти корҳои дохилии Академияи ВКД Россия дар ш. Волгоград, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, полковники политсия
Associate professor of the department of criminal process of the educational and scientific complex on the preliminary investigation in the internal affairs agencies of the Volgograd Academy of the MIA of Russia, candidate of legal sciences, colonel of police

e-mail: elfik3000nn@yandex.ru

ЛУГИНЕЦ Е.А.
LUGINETSE.A.
Преподаватель кафедры оперативно-разыскной деятельности и специальной техники Волгоградской Академии МВД России, подполковник полиции
Омӯзгори кафедраи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯии академияи ВКД Россия дар ш. Волгоград, подполковники политсия
Lecturer of the Department of Operational Investigative Activities and Special Equipment of the Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, police Lieutenant Colonel

e-mail: evgeni-luginec@yandex.ru

Научная специальность: 12.00.11 - судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность.

Ихтисоси илмӣ: 12.00.11 – фаъолияти судӣ, фаъолияти прокурорӣ, фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ ва ҳуқуқҳифзнамоӣ.

Scientific specialty: 12.00.11 - judicial activity; prosecutorial activities; human rights and law enforcement

Рецензент: МИТЬКОВА Ю.С. – доцент кафедры уголовного процесса учебно-научного комплекса по предварительному следствию в органах внутренних дел Волгоградской академии МВД России, кандидат юридических наук.

Тақриздиҳанда: МИТКОВА Ю.С. – дотсенти кафедраи мурофиаи ҷиноятии комплекси таълимӣ-илмӣ оид ба тафтишоти пешакӣ дар мақомоти корҳои дохилии Академияи ВКД Россия дар ш. Волгоград, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ.

Reviewer: MITKOVA YU.S. - Associate Professor of the Department of Criminal Procedure of the Educational and Scientific Complex for Preliminary Investigation in the Internal Affairs Bodies of the Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia, Candidate of Legal Sciences.

Аннотация: В статье рассмотрены отдельные вопросы, связанные с организацией деятельности сотрудников органов внутренних дел по противодействию фальшивомонетничеству в условиях современности. Предложены отдельные направления совершенствования ведомственного нормативно-правового регулирования законодательства в данной сфере.

Ключевые слова: фальшивомонетничество, организованная преступность, оперативно-розыскная деятельность, оперативно-розыскные мероприятия.

Аннотатсия: Дар мақола масъалаҳои алоҳида вобаста ба ташкили фаъолияти кормандони мақомоти корҳои дохилӣ оид ба муқовимат ба сохтакории пулҳо дар шароити замони муосир баррасӣ карда шудаанд. Самтҳои алоҳидаи такмили дохилии санадҳои меъёрии танзими ҳуқуқии қонунгузорӣ дар соҳаи мазкур пешниҳод карда шуданд.

Вожаҳои калидӣ: сохтакории пулҳо, ҷинояткории муташаккил, фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, чорабиниҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ.

Annotation: The article deals with certain issues related to the organization of the activities of employees of the internal affairs bodies to counter counterfeiting in modern conditions. Separate directions of improvement of departmental regulatory legal regulation of legislation in this area are proposed.

Keywords: counterfeiting, organized crime, operational investigative activities, operational investigative measures.

Люди всегда любили и будут любить деньги. Фальшивомонетничество является одним из древнейших преступлений на Земле.

Конечно, деньги появились раньше, чем их «фальшивки», но данная разница составила всего несколько лет. Первые монеты изобрели в VII веке до н. э., в малоазиатском царстве Лидия.

Многие века монеты изготовлялись исключительно из драгоценных металлов. Государства, чеканившие деньги, удостоверяли точность их веса, пробу. Номинальная стоимость монеты, ее достоинство были всегда немного выше, нежели фактическая стоимость металла, из которого она изготавливалась.

После появления бумажных денег, выступивших лишь заменителями монет из драгоценных металлов, махинации в области денежного обращения вспыхнули с новой силой [1, с. 9].

В средние века проявления фальшивомонетничества отмечались историками, причем не только в Европе, но и в Ближнем Востоке. Но не будем сильно углубляться в историю (это не является целью нашего исследования), поэтому, упомянув древний мир, мы минуем средневековье, и перенесемся в период новой истории.

Сколько существуют монеты и купюры – столько отдельные люди пытаются их подделать. Они – «белые воротнички» преступного мира, интеллектуалы-одиночки, годами разгадывающие секреты монетных дворов; они свободны от предрассудков, авторитетов, и угрызений совести; над ними властны только деньги. Они теряют голову от их цвета, запаха, звука… По мнению экспертов, фальшивомонетчики экстра-класса появляются раз в 10 лет, и, как правило, они знают о тех, кто подделывал деньги ранее и, конечно же, пытаются превзойти «мастеров» (некоторые из которых сидят в тюрьмах или уже умерли).

Так, Виктор Иванович Баранов [2] любил деньги по-особенному. В 1963 году он впервые изучил советскую банкноту под микроскопом, и она стала «его Вселенной». Баранов сравнивал себя с Леонардо да Винчи, Ньютоном, Менделеевым; он разгадывал «великую тайну» денежной купюры. Втайне от всех, ночами, в выходные, в любое свободное время Виктор Иванович делал свой «ГОЗНАК».

Изготовление отдельных приспособлений заняло у него несколько лет.

Барановская экспозиция в Центральном музее МВД РФ [3]

Самым трудоемким было изготовление Орловской печати, которая с 1891 года является самой засекреченной технологией денежной полиграфии. Качественно воспроизвести ее не удалось никому, кроме В.И. Баранова.

Когда он сделал Орловскую печать, то захотел показать свое превосходство. Ведь на настоящей купюре в одном квадратном сантиметре помещалось 24 волнообразных полосы, а Баранов сделал 27 [4]. Это был уже вызов ГОЗНАКУ! К сведению: эксперты ГОЗНАКа дали тогда заключение, что барельеф Ленина на 25-ти рублевых купюрах был им выполнен четче, чем на подлинной купюре. При этом существовали и незначительные «недочеты» в микротестах на оборотной стороне банкнот, но с учетом всего, специалисты констатировали: Баранов ближе всех фальшивомонетчиков приблизился к технологии ГОЗНАКа.

С учетом значительного времени, затраченного Виктором Ивановичем на изготовление всего комплекса необходимых узлов и агрегатов его «станка», свою «денежную реформу» в СССР он смог провести только к началу 1975 года. Поступившие в денежный оборот «Барановские» фальшивые 25-ти рублевые купюры никто не смог распознать. В обычной правоприменительной практике подделка раскрывается в течение одного месяца, но в данном случае ее смогли впервые выявить только спустя полтора года. Виктор Иванович гордился своим достижением, но больше всего ему льстило то, что эксперты и журналисты называли его «Королем фальшивомонетчиков»*.

Основная опасность фальшивомонетничества состоит в том, что у населения, у всех фигурантов, оперирующих с денежной массой, подрывается доверие к деньгам, подрывается доверие к наличности. Это в определенной степени влияет и психологию, и парализует многие процессы. Вместо нормального функционирования экономики, мы получает ситуации, когда денежные расчеты начинают производятся с большой «оглядкой», с большим сомнением, что в свою очередь негативно сказывается на экономике в целом. Опасность вреда, причиняемого фальшивомонетничеством денежной системе, признается всеми государствами мира и на всех этапах развития. Поэтому с незапамятных времен в уголовном праве всех стран содержались нормы закона, карающие подделку денежных знаков. Древнейшим из них является римский закон Корнелия о подделке завещаний и монет IV в. до н.э. То есть, появление денег породило и соответствующий криминальный промысел, который существует и поныне [1, с.9].

В конце 80-х годов XX века, когда Виктор Иванович Баранов уже отбывал свой срок в местах лишения свободы, оперативные сотрудники из ОБХСС искали его опаснейшего «конкурента» – Владимира Ильича Гуринова. Этот житель города Иркутска, начиная с 1985 г. печатал поддельные 5-ти рублевки. Экономический ущерб от его фальшивок не был очень велик, но, что гораздо опаснее, - они грозили социальным взрывом. Если бы их начали распознавать простые граждане – доверие к советским деньгам было бы подорвано, а за этим бы последовали: уменьшение покупательской активности и вынужденная замена банкнот. Именно поэтому, как вспоминали сыщики, Гуринова искала вся советская милиция.

* Его история показана в выпуске «Король подделки» телепередачи «Следствие вели...»,№ 35 от 2 февраля 2007 года.

После отбытия тюремного срока и освобождения, в начале 2000-х годов Гуринов снова попробовал изготавливать поддельные деньги. Изготавливая уже 100-рублевые банкноты, «успеха» он достигнуть не успел, поскольку достаточно быстро был задержан стражами правопорядка, не выпускавшими его из вида после освобождения [5].

Таких ярких личностей, которые, обладая незаурядными способностями, проникали в сокровенные тайны изготовления денег не с целью наживы, а с целью познания, казалось бы, на нашем веке уже не будет. Но, с определенной долей иронии мы вспоминаем задержание в начале 2017 года в городе Нижнем Новгороде гражданина Ч. 1960 года рождения [6], который на протяжении более 10 лет в сарае изобретал свой «станок», на котором впоследствии изготавливал поддельные 500-рублевые купюры. Ареал распространения этих денежных купюр не был так широк, как у вышеуказанных его предшественников, общее количество изготовленных и распространенных им фальсификатов превышало тысячу экземпляров. Станок, изготовленный данным гражданином, решением суда [7] также был передан в музей МВД России.

В наши дни фальшивомонетничеством стали заниматься этнические организованные группы, состоящие, в том числе, из выходцев союзных республик бывшего СССР. Характерные примеры их задержания неоднократно описаны учеными и практиками [8, с. 117]. Это один из самых законспирированных и трудно раскрываемых видов преступности [9, с. 32]. Но наряду с данной категорией преступников, в условиях современного развития науки и техники, получает распространение так называемый «бесконтактный способ» торговли «фальшивками» [10].

Так, мониторинг правоприменительной практики свидетельствует о широком распространении нового бесконтактного способа реализации поддельных денежных купюр с помощью интернет-сайтов, запрещенных Роскомнадзором в сети Интернет, что в свою очередь предполагает принятие мер реагирования [11].

Вызвало наш интерес громкое задержание организованной группы фальшивомонетчиков в 2020 году в г. Нижнем Новгороде. Данную операцию курировало Главное управление экономической безопасности и противодействия коррупции МВД России, которое разработало цепочку фальшивомонетчиков вместе с коллегами из Республики Татарстан, Удмуртской Республики, Московской и Нижегородской областей. В результате успешно проведенной работы были задержаны трое жителей г. Нижнего Новгорода в возрасте от 20 до 27 лет и двое жителей Московской области в возрасте до 25 лет. Следователями было возбуждено более двадцати уголовных дел, которые были соединены в одно производство. Такой размах правоохранителей наглядно показывает, что деятельность преступной группы фактически опутала полстраны.

Фальшивомонетчики показали здесь высокое «мастерство»: они не только печатали денежные банкноты в высоком разрешении на лазерных принтерах, но и использовали водяные знаки, а также специальные нити для вклеивания. Особый интерес у них вызвали банкноты нового образца номиналом 2000 (две тысячи) рублей, которые ещё не так повсеместно распространены, как те же пятитысячные или тысячные банкноты. Так, в 2020 году в банковской системе Российской Федерации было обнаружено 48 293 поддельных денежных знаков Банка России, в том числе 33 707 поддельных пятитысячных банкнот, 7 480 поддельных банкнот номиналом 1000 рублей и 1 450 поддельных банкнот номиналом 2000 рублей. При этом было обнаружено 5 014 поддельных монет номиналом 10 рублей и 52 поддельные монеты номиналом 5 рублей [11]. На изготовленных ими «фальшивках» присутствовали необходимые признаки подлинных банкнот: рельеф, шероховатость, водяные знаки и защитная лента. Эти поддельные купюры

были настолько качестве изготовлены, что их принимали даже банкоматы и терминалы старого образца, не говоря уже о продавцах провинциальных рынков и продовольственных магазинов.

Для сбыта «фальшивок» участники данной преступной группы выбрали сайт «Гидра»*, печально известный продажей наркотиков и другого нелегального товара. Кроме наркотиков, популярными товарами на «Гидре» являются фальшивые деньги и документы, инструкции по противозаконной деятельности. Также на ресурсе реализуются услуги, такие как сбыт наркотиков, интернет-безопасность и взлом аккаунтов. Также на «Гидре» выставлены предложения по трудоустройству, как правило, в сфере производства и сбыта наркотиков. В штат самой «Гидры» входят десятки людей, в том числе отдел рекламы, служба безопасности, химики и наркологи. Покупатели заходят на «Гидру» через браузер «Tor» с луковой маршрутизацией**. Они должны зарегистрироваться и пополнять свой баланс, с которого средства (криптовалюта) списываются продавцам (магазинам) [12, с. 220]. Товар может уже находится в так называемой «закладке» к моменту оплаты, либо быть туда помещён после. Магазины платят по 300 долларов за регистрацию на «Гидре», по 100 долларов ежемесячной абонентской платы, а также доплачивают при желании находиться повыше в выдаче на поисковый запрос. В течение суток после покупки клиент может оставить отзыв о товаре и продавце. При нарушениях магазин может быть «Гидрой» оштрафован или закрыт. С каждой покупки «Гидра» берёт комиссию от 1,5 % (при сумме сделки больше 2 миллионов рублей) до 5 % (при сумме сделки меньше 200 тысяч) [13]. Согласно сведениям сервиса «whois» сайт «hydra.center» зарегистрирован на доменных мощностях организации «PrivacyProtect,LLC» (PrivacyProtect.org) – Соединенные Штаты Америки.

На «Гидре» есть специальный раздел - фальшивые деньги или «Фальш», где любой желающий может выбрать один из нескольких магазинов и приобрести фальсификаты приблизительно за 30% от стоимости номинала. Крупные оптовые партии «Гидры» (от полумиллиона и выше) можно приобрести по цене около 10–15% от номинала.

Распространяют фальшивки так же, как и наркотики - с помощью специальных «кладов» в безлюдных местах, передавая сообщникам координаты товара только после получения оплаты на «обезличенные кошельки».

Бесконтактный способ реализации товара исключает какое-либо личное общение продавца и покупателя и заключается в размещении некоторого количества нелегального товара в установленном месте. После оплаты товара покупателем, продавец сообщает точные координаты местонахождения товара (клада) и фотографию с места размещения «клада». Оплата товара осуществляется криптовалютой (Биткоин) со счета (кошелька) покупателя на счет продавца либо через терминал «Киви» с зачислением эквивалента стоимости Биткоина на криптовалютный счет покупателя. Таким образом, отследить движение денежных средств после перечисления на счет продавца, становится практически невозможным.

Благодаря такой преступной схеме никто из участников всей криминальной цепочки не знает абсолютно ничего друг о друге. При соблюдении всех правил безопасности злоумышленники надеются распространять «фальшивки» безнаказанно.

Рассматривая положительный опыт задержания Нижегородских фальшиво-

---

*«Гидра» или «Hydra» — крупнейший российскийдаркнет-рынок по торговле наркотиками, крупнейший в мире ресурс по объёму нелегальных операций с криптовалютой.

**Луковая маршрутизация (англ. «Onion routing») - технология анонимного обмена информацией через компьютерную сеть. Сообщения неоднократно шифруются и потом отсылаются через несколько сетевых узлов, называемых луковыми маршрутизаторами. Каждый маршрутизатор удаляет слой шифрования, чтобы открыть трассировочные инструкции и отослать сообщения на следующий маршрутизатор, где все повторяется. Таким образом, промежуточные узлы не знают источник, пункт назначения и содержание сообщения.

монетчиков, убеждаемся, что начало было положено в результате удачно спланированной и проведенной оперативниками комбинации. Но вместе с тем вынуждены отметить, что имеется острая необходимость выработки ограничительных мер в отношении VPN-сервисов встроенных браузеров шифрования интернет-соединений.

В заключение отметим, что в настоящий момент времени арсенал сил, средств и методов оперативно-розыскной деятельности, имеющийся в распоряжении сотрудников оперативных подразделений органов внутренних дел, ведущих борьбу с фальшивомонетничеством не достаточен. Несомненно, что значительно повысит эффективность противодействия обозначенным в настоящей статье бесконтактным способам сбыта фальсификатов использование всех достижений научно-технического прогресса. Неслучайно ч. 1 ст. 11 Федерального закона от 7 февраля 2011 г. № 3-ФЗ «О полиции» к числу принципов деятельности данного федерального органа исполнительной власти, среди прочих, относит обязанность применять современные достижения науки и техники [14]. Но при этом мы должны помнить и использовать положительный исторический опыт борьбы с фальшивонетничеством, чтобы всегда быть минимум на шаг впереди преступников.

Использованная литература

1. Болотский, Б.С. [и др.] Фальшивые деньги (фальшивомонетничество) / Под ред. профессора В.Д. Ларичева. – М.: Экзамен, 2002. – 384 с.
2. Электронный ресурс – Режим доступа: https://ru.wikipedia.org/ Баранов Виктор Иванович. (дата обращения: 20.11.2021).
3. Электронный ресурс – Режим доступа: https://мвд.рф/history/Centralnij_muzej_MVD_Rossii. (дата обращения: 20.11.2021).
4. Маэстро фальшивых купюр // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.privatelife.ru/2003/os03/n7/5.html. (дата обращения: 20.11.2021).
5. Старый фальшивомонетчик отстал от жизни // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.kommersant.ru/doc/283755. (дата обращения 20.11.2021).
6. В Нижнем Новгороде судят фальшивомонетчика, жившего на заброшенном заводе // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.kommersant.ru/doc/4804341. (дата обращения 20.11.2021).
7. Дело № 1-44/2018 (1-510/2017) // Архив Ленинского районного суда г. Чебоксары Чувашской Республики.
8. Лугинец, Е.А. О некоторых тенденциях организованной преступности в сфере фальшивомонетничества и мерах, направленных на противодействие ее развитию (оперативно-разыскной аспект) / Лугинец Е.А., Чичерин Ю.С. // Вестник Волгоградской академии МВД России. 2020. - № 2 (53). - С. 117-124.
9. Рогатых, Л.Ф. Злоупотребления в сфере обращения денег, ценных бумаг и платежных документов: Учебное пособие / Л.Ф. Рогатых. - СПб., 2003. - 56 с.
10. Лугинец Е.А. Фальшивомонетчики осваивают новые технологии при совершении преступлений / Лугинец Е.А. // Актуальные вопросы совершенствования деятельности правоохранительных органов внутренних дел Российской Федерации: сборник тезисов и статей Международной научно-практической конференции. Тюмень, 2019.
11. Официальный сайт Банка России: Раздел «Новости» // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://cbr.ru/news/ (дата обращения: 20.11.2021).
12. Сомик, К.В., Хабибулин, А.Г. Совершенствование противодействия экономической преступности, использующей возможности сети Интернет и криптографических средств / К.В. Сомик, А.Г.Хабибулин // Теория государства и права. - 2020. - № 4 (20). С. 220-231.
13. Вся эта дурь. Исследование о том, на чем сидит Россия // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: https://www.proekt.media/research/narkotiki-v-darknete/?utm_source=tlgrm &utm_ medium =chnl&utm_campaign=dur. (дата обращения 20.11.2021).

14.Федеральный закон «О полиции» от 07.02.2011 № 3-ФЗ (последняя редакция) // СПС «КонсультантПлюс».

References

1. Bolotsky, B.S. [and others] Counterfeit money (counterfeiting) / Ed. Professor V.D. Laricheva. - M .: Examination, 2002 . - 384 p.
2. Electronic resource - Access mode: https://ru.wikipedia.org/ Baranov Viktor Ivanovich. (date of access: 20.11.2021).
3. Electronic resource - Access mode: https: //mv.d.rf/history/Centralnij_muzej_MVD_Rossii. (date of access: 20.11.2021).
4. Maestro of counterfeit banknotes // [Electronic resource]. - Access mode: http://www.privatelife.ru/2003/os03/n7/5.html. (date of access: 20.11.2021).
5. The old counterfeiter lagged behind life // [Electronic resource]. - Access mode: https://www.kommersant.ru/doc/283755. (date of treatment 11/20/2021).
6. In Nizhny Novgorod, a counterfeiter who lived in an abandoned factory is being tried // [Electronic resource]. - Access mode: https://www.kommersant.ru/doc/4804341. (date of treatment 11/20/2021).
7. Case No. 1-44 / 2018 (1-510 / 2017) // Archive of the Leninsky District Court of the city of Cheboksary, Chuvash Republic.
8. Luginets, E.A. On some tendencies of organized crime in the field of counterfeiting and measures aimed at countering its development (operational-search aspect) / Luginets E.A., Chicherin Yu.S. // Bulletin of the Volgograd Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia. 2020. - No. 2 (53). - P. 117-124.
9. Horned, L.F. Abuse in the sphere of circulation of money, securities and payment documents: Textbook / L.F. Horned. - SPb., 2003 . - 56 p.
10. Luginets E.A. Counterfeiters master new technologies when committing crimes / Luginets E.A. // Topical issues of improving the activities of law enforcement agencies of the internal affairs of the Russian Federation: a collection of abstracts and articles of the International Scientific and Practical Conference. Tyumen, 2019.
11. Official website of the Bank of Russia: "News" section // [Electronic resource]. - Access mode: URL: https://cbr.ru/news/ (date of access: 20.11.2021).
12. Somik, K.V., Khabibulin, A.G. Improvement of counteraction to economic crime, using the capabilities of the Internet and cryptographic means / K.V. Somik, A.G. Khabibulin // Theory of State and Law. - 2020. - No. 4 (20). P. 220-231.
13. All this nonsense. Research on what Russia is sitting on // [Electronic resource]. - Access mode: https://www.proekt.media/research/narkotiki-v-darknete/?utm_source=tlgrm & utm_ medium = chnl & utm_campaign = dur. (date of treatment 11/20/2021).
14. Federal Law "On Police" dated 07.02.2011 No. 3-FZ (last edition) // ATP "ConsultantPlus".

ТДК 343.163

МАСЪАЛАИ ИШТИРОКИ ПРОКУРОР ДАР ДАВРАИ ТАФТИШОТИ ПЕШАКӢ

ПРОБЛЕМЫ УЧАСТИЯ ПРОКУРОРА НА СТАДИИ ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО СЛЕДСТВИЯ

PROBLEMS OF PARTICIPATION OF THE PROSECUTOR AT THE STAGE OF PRELIMINARY INVESTIGATION

МАҲМУДОВ И.Т.
MAKHMUDOV I.T.
Мудири кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокурории факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Заведующий кафедрой судебного права и прокурорского надзора юридеческого факультета Таджикского национального университета, кандидат юридических наук, доцент
Head of the Department of Judicial Law and Prosecutorial Supervision of the Faculty of Law of the Tajik National University, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor

E-mail: 1978_mahmudov@mail.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.09 - мурофиаи ҷиноятӣ.
Научная специальность: 12.00.09 – уголовный процесс.
Scientific specialty: 12.00.09 - criminal process.

Тақриздиҳанда: ИСКАНДАРОВ З.Ҳ. – профессори кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи факултети № 1-уми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, профессори кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокурории факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор.

Рецензент: ИСКАНДАРОВ З.Х. – профессор кафедры организации управления правоохранительной деятельности факультета № 1 Академии МВД Республики Таджикистан, профессор кафедры судебного права и прокурорского надзора юридического факультета Таджикского национального университета, доктор юридических наук, профессор.

Reviewer: ISKANDAROV Z.H. - professor of the Department of law enforcement management of the faculty № 1 Of the Academy of the Ministry of internal Affairs, Professor of the Department judicial law and prosecutorial supervision of the faculty of law of the Tajik national University, doctor of law.

Аннотатсия: Мақола ба баррасии масъалаи иштироки прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ бахшида шудааст. Муаллиф зикр менамояд, кияке аз самтҳои муҳим ва афзалиятноки фаъолияти прокурор дар мурофиаи ҷиноятӣ ин иштироки ӯ дар давраи тафтишоти пешакӣ ба ҳисоб меравад. Дар асоси таҳлили қонунгузорӣ, таҷрибаи фаъолияти мақомоти тафтишоти пешакӣ, инчунин такя ба дастовардҳои муосири илмӣ мавқеи прокурор дар тафтишоти пешакӣ таҳқиқ шуда, оид ба дурнамои рушди қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ дар ин самт таклифҳо пешниҳод шудаанд.

Вожаҳои калидӣ: мурофиаи ҷиноятӣ, прокурор, назорати прокурорӣ,давраҳои мурофиаи ҷиноятӣ, тафтишоти пешакӣ, таҳқиқ, функсияҳои прокурор, ваколатҳои прокурор, таъқиботи ҷиноятӣ.

Аннотация: В статье рассматриваются вопросы участия прокурора на стадии предварительного следствия. Автор отмечает, что одним из основных и приоритетных

направлений деятельности прокурора в уголовном процессе является участие в предварительном следствии. На основе анализа законодательства, правоприменительной практики органов предварительного следствия, а также опираясь на современные научные достижения в этой области, в статье исследуются вопросы процессуального положения прокурора на стадии предварительного следствия, сформулированы предложения по дальнейшему развитию уголовного процессуального законодательства в части рассматриваемого вопроса.

Ключевые слова: уголовный процесс, прокурор, прокурорский надзор, стадии уголовного процесса, предварительное следствие, дознание, функции прокурора, полномочия прокурора, уголовное преследование.

Annotation: The article deals with the participation of the prosecutor at the stage of preliminary investigation. The author notes that one of the main and priority activities of the prosecutor in the criminal process is participation in the preliminary investigation. Based on the analysis of legislation, law enforcement practice of the preliminary investigation bodies, as well as relying on modern scientific achievements in this area, the article examines the issues of the procedural position of the prosecutor at the stage of preliminary investigation, formulates proposals for the further development of criminal procedural legislation in terms of the issue under consideration.

Key words: criminal process, prosecutor, prosecutor's supervision, stages of the criminal process, preliminary investigation, inquiry, prosecutor's functions, prosecutor's powers, criminal prosecution.

Яке аз самтҳои асосии фаъолияти давлатӣ, ки, пеш аз ҳама, зарурати ҳимоя ва ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрвандро рӯйи кор меорад, ин соҳаи мурофиаи судии ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад, зеро мувофиқи қонунгузории мурофиавии ҷиноятии амалкунанда дар ҷараёни оғози парвандаи ҷиноятӣ, рафти таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва муҳокимаи судии парвандаи ҷиноятӣ имконияти васеи маҳдуд кардани ҳуқуқу озодиҳои конститутсионии инсон ва шаҳрванд ҷой дорад.

Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ ба субъектони дахлдори пешбурди мурофиаи ҷиноятӣ ваколат додааст, ки дар ҳолатҳои бо кодекс пешбинишуда нисбати доираи муайяни иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ чораҳои маҷбуркунии мурофиавии ҷиноятиро татбиқ намоянд. Гузашта аз ин, дар ҷараёни гузаронидани амалҳои алоҳидаи тафтишӣ боз ҳам эҳтимолияти дахолат кардан ба чунин ҳуқуқҳои конститутсионии шахс, аз қабили дахлнопазирии шахс ва манзил, маҳрамияти мукотиба, суҳбатҳои телефонӣ, муросилот ва мухобироти шахс, дахлнопазирии ҳаёти шахсӣ, шаъну шараф, озодии мусоифрат ҷой доранд. Бинобар ҳамин, дар мурофиаи судии ҷиноятӣ низоми кафолатҳое ҷой доштанашон зарур ва муҳим аст, ки барои таъмини воқеии ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, қонунӣ гузаронидани амалҳои тафтишӣ ва мурофиавӣ, баррасии холисона ва одилонаи парвандаи ҷиноятӣ дар суд мусоидат намоянд. Яке аз кафолатҳои муҳимми таъмини қонуният ва ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар мурофиаи судии ҷиноятӣ ин падидаи иштироки прокурор дар мурофиаи судии ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад [5, с. 334].

Дар шароити муосир бе иштироки прокурор мурофиаи судии ҷиноятиро тасаввур кардан имконнопазир аст. Прокурор ягона иштирокчие ҳаст, ки метавонад дар тамоми давраҳои мурофиаи ҷиноятӣ иштирок намуда, барои таъмини қонуният ва таъмини ҳуқуқу озодиҳои иштирокчиёни мурофиа мусоидат намояд.

Ба назари мо, омилҳои асосие, ки дар шароити кунунӣ ногузир иштироки прокурорро дар мурофиаи судии ҷиноятӣ рӯйи кор меоранд, инҳо хусусияти оммавӣ доштани мурофиаи ҷиноятӣ, зарурати таъмини қонуният дар мурофиаи ҷиноятӣ, ҳимояи ҳуқуқ ва озодиҳои иштирокчиёни мурофиа ва мубоҳисавӣ будани мурофиаи судӣ мебошанд. Бинобар ҳамин, иштироки

прокурор дар мурофиаи судии ҷиноятӣ ҳамеша аз самтҳои афзалиятноки фаъолияти мақомоти прокуратура боқӣ мемонад.

Яке аз самтҳои муҳим ва афзалиятноки фаъолияти прокурор дар мурофиаи ҷиноятӣ ин иштирок дар давраи тафтишоти пешакӣ ба ҳисоб меравад. Иштироки прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ яке аз фишангҳои муҳими таъмини қонуният ва кафолатҳои воқеии ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд ба ҳисоб меравад. Заминаҳои ҳуқуқии иштироки прокурорро дар ин самт Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон [1] (минбаъд - ҶТ), Қонуни Конститутсионии ҶТ «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» [2], Кодекси мурофиавии ҷиноятии ҶТ (минбаъд – КМҶ ҶТ) [3], фармонҳои Прокурори генералии ҶТ «Дар бораи ташкили назорати прокурорӣ оид ба риояи дақиқ ва иҷрои якхелаи қонунҳо ҳангоми таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ» аз 15-уми феврали соли 2016, № 25, «Дар бораи пурзӯр намудани назорати прокурорӣ оид ба риояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар ҷараёни пешбурди таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва баамал баровардани адолати судӣ» аз 15-уми феврали соли 2016, № 30,«Дар бораи вазифаҳои мақомоти прокуратура оид ба таъмини волоияти қонун, таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ» аз 15-уми феврали соли 2016, № 5[4] ва ғ. ташкил медиҳанд.

Тафтишоти пешакӣ аз давраҳои асосии тосудии мурофиаи ҷиноятӣ ба ҳисоб рафта дар фароҳам овардани заминаҳои муносиби ҳуқуқии баррасии парванда дар суд нақши муассир дорад. Давраи тафтишоти пешакӣ танҳо пас аз лаҳзаи оғози парвандаи ҷиноятӣ фаро расида бо тартиб додани фикри айбдоркунӣ ё қарор дар бораи ба суд равон кардани парвандаи ҷиноятӣ барои татбиқи чораҳои маҷбурии дорои хусусияти тиббӣ ё баровардани қарори қатъ кардани парвандаи ҷиноятӣ анҷом меёбад. Давраи мазкур дорои нишона, мақсад ва вазифаҳои муайян мебошад.

Чун дигар давраҳои мурофиаи ҷиноятӣ давраи тафтишоти пешакӣ дорои нишонаҳои зерин мебошад:

1) вазифа ва мақсади муайян;
2) қарори ниҳоии мурофиавӣ;
3) доираи муайяни иштирокчиён;
4) шакли мурофиавӣ.

Тафтишоти пешакӣ ҳамзамон мақсади зеринро пайгирӣ менамояд:

- ошкор кардани ҷиноят; муайян ва фош кардани шахси гунаҳкор ё ин ки, сафед кардани шахси бегуноҳ; ташаккули заминаи боэътимоду кофии далелҳо барои муҳокимаи судӣ;
- таъмин кардани иштироки шахсии айбдоршаванда дар суд;
- ҳалли масъалаи рӯёнидани зарари аз ҷиноят расонидашуда.

Барои ба даст овардани мақсадҳои ишорашуда дар назди давраи мазкур ҳалли вазифаҳои зерин меистанд: ҷустуҷӯ, дарёфт, ҷамъоварӣ ва таҳқиқи далелҳо оид ба парвандаи ҷиноятӣ; таъмини ҳуқуқи шахс ба ҳимоя; татбиқи чораҳои маҷбуркунии мурофиавии ҷиноятӣ; ба суд ирсол кардани парвандаи ҷиноятӣ ё ин ки қатъ кардани парвандаи ҷиноятӣ ё таъқиботи ҷиноятӣ.

Маврид ба зикр аст, ки давоми солҳои соҳибихтиёрии давлатӣ аз ҷониби як зумра олимону донишмандони маъруфи тоҷик, аз қабили Н.А. Абдуллоев, М.А. Маҳмудзода, З.Ҳ. Искандаров, И.Т. Маҳмудов, Х.М. Мирзамонзода, А.А. Муҳиддинов, П.С. Абдуллоев, Н.А. Нозиров, Ю.А. Раҳмон, Р.Р. Раҳмадҷонзода, А.Л. Арипов, Ш.О. Салимзода, М. Шаҳидуллозода, Н.Н. Фозилов, Н.Б. Хоҷаева, А.Х. Авзалов, М.С. Раҳимзода, Х.Ғ. Ҷалолов, Б.С. Негматов ва дигарон оид ба паҳлуҳои гуногуни рушди қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ, инчунин такмили падидаи иштироки прокурор дар мурофиаи ҷиноятӣ осори арзишманди илмӣ таълиф шудаанд.

Тафтишоти пешакӣ мувофиқи назари донишмандони тоҷик фаъолияти бо қонуни мурофиавии ҷиноятӣ ба танзим даровардашудаи мақомоти таҳқиқ, муфаттиш ва прокурор оид ба ошкор кардани ҷиноятҳо, фош кардани шахсони гунаҳкор, таъмин кардани

асоснок ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани онҳо ва муқаррар намудани ҳамаи ҳолатҳои ҷиноят барои дуруст ҳал кардани парвандаи ҷиноятӣ мебошад. Назар ба андешаи онҳо, дар ин давра мақомоти тафтишот ҷиноятро ошкор; ҳолатҳои содир кардани ҷиноят, шахси гунаҳкор, ангезаи ҷиноят; ҳолатҳое, ки ба дараҷа ва хислати ҷавобгарӣ таъсир мерасонанд; андозаи зарари расонидашуда, сабаб ва шароите, ки ба содир кардани ҷиноят мусоидат намудаанд ва ҳолатҳои дигарро муайян мекунанд [6, с. 300].

Ба андешаи А.А. Мухитдинов, мақсади асосии тафтишоти пешакиро муқаррар кардани ҳақиқат оид ба парвандаи ҷиноятии тафтишшаванда ва мазмуни онро бошад ҳолатҳои воқеие, ки оид ба парвандаи ҷиноятӣ бояд исбот карда шаванд, ташкил медиҳад [7, с. 116].

Дар хусуси мавқеи мурофиавии прокурор, функсия ва таъйиноти асосии ӯ дар давраи тафтишоти пешакӣ дар адабиёти илмӣ андешаву назарҳои гуногуни олимони ватаниву хориҷи кишварҷой доранд.

Ба андешаи профессор З.Ҳ.Искандаров, прокуратура дар шароити муосир дар мурофиаи ҷиноятӣ он мавқеъро соҳибаст, ки, пеш аз ҳама, он бо дарназардошти функсияи конститутсионии прокуратура асос меёбад. Мавсуф ишора менамояд, ки мақомоти прокуратура аз замони таъсис то кунун функсияи назорати иҷрои қонунҳоро амалӣ менамояд. Прокуратура ягона мақомоти давлатиест, ки назорати иҷрои қонунҳо, мазмун, моҳият ва асоси фаъолияти онро ташкил медиҳад. Ба назари ӯ, дигар функсияҳои прокуратура функсияҳои мусоидаткунанда ба ҳисоб меравад [8, с. 71-72].

Ба андешаи Р.Р. Юлдошев (Р.Р. Раҳмадҷонзода), муҳиммтарин функсияҳои прокурор дар мурофиаи ҷиноятӣ ин таъқиботи ҷиноятӣ, назорати иҷрои қонунҳо аз тарафи мақомоте, ки таҳқиқу тафтиши пешакиро анҷом медиҳанд ва назорати риояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар даврaҳои тосудии мурофиаи ҷиноятӣ ташкил медиҳанд. Ӯ чунин мешуморад, ки функсияи таъқиботи ҷиноятии оммавӣ дар ду қисматҳои мустақил: давраҳои то судӣ ва судӣ амалӣ мешавад. Дар давраҳои то судӣ бо роҳи оғози парванда ва тафтиши он ва дар марҳилаҳои судии мурофиаи ҷиноятӣ бошад, бо роҳи дастгирии айби давлатӣ дар суди марҳилаи якум ва овардани эътироз нисбат ба санадҳои судӣ ба судҳо марҳилаҳои болоӣ [9, с. 216].

Ба андешаи А.А. Ҷонаков ҷиҳати таъмини волоияти қонун, таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, манфиати давлату ҷомеа набояд роҳи аз иҷрои функсияҳои ба мақомоти прокуратура хос озод кардани прокурорро интихоб намуд. Прокуратура - ҳамчун мақомоти махсусгардонидашудаи назорати иҷрои қонунҳо, бо дарназардошти таъйиноти хеш бояд функсияи назорати иҷрои қонунҳо ва таъқиботи ҷиноятиро (айбдориро) доро бошад [10, с. 144].

Бояд зикр кард, ки дар умум, тамоми андешаҳои дар боло овардаи олимон ва мутахассисони соҳа асоси воқеӣ дошта, қобили дастгирӣ ва эҳтиром аст.

Аз нуктаи назари профессор А.Г. Халиулин, дар давраҳои тосудии мурофиаи ҷиноятӣ аслан прокурор-айбдоркунанда ва ё прокурор- ҳимоятгар мавҷуд нест. Прокурор шахси холис ва беғаразест, ки назорати иҷрои қонунҳоро ба амал мебарорад [11, с. 49].

Ба андешаи Н.В. Буланова, дар давраи тафтишоти пешакӣ прокурор на бояд, ки ҳамчун тарафи айбдоркунанда шинохта шавад, зеро ки вазифаи асосии ӯ, бо истифода аз имкониятҳои мурофиавӣ, ин таъмин кардани қонуният дар давраи тафтишоти пешакӣ мебошад [12, с. 71].

Дар ҳамин ҳол андешаҳои дигар низ ҷой доранд, ки маҳдуд кардани нақши прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ танҳо ба иҷрои функсияҳои айбдорӣ ба анъанаҳои ҳуқуқӣ мувофиқат намекунад. Зеро дар кишварҳое, ки аз низоми ҳуқуқии континенталӣ пайравӣ мекунанд, фаъолияти прокурор аслан хусусияти оммавӣ дошта, пеш аз ҳама, ба ҳимояи манфиатҳои оммавӣ нигаронида шудааст,

на ба ҳимояи манфиати тарафҳо дар мурофиа [13, с. 8].

Аз дидгоҳи дигар, дар мурофиаи ҷиноятии муосир фаъолияти прокурор, ки назорати доимии мустақил, ғайриидоравӣ ва холисонаро амалӣ месозад, аз унсурҳои муҳимми низоми кафолатҳои мурофиавии таъмини қонуният дар давраҳои тосудӣ ба ҳисоб рафта, дар таъмини тавозуни манфиатҳои оммавӣ ва хусусӣ нақши бориз дорад [12, с. 72].

Бо дарназардошти ҳолатҳои зикршуда мавқеъгириҳои алоҳида дар мавриди ҳамчун унсури низоми куҳнаи давлатдорӣ маънидод кардани назорати прокурорӣ, ба таври ҷиддӣ маҳдуд кардани ваколатҳои прокурор, аз байн бурдани он ва ё ба манфиати роҳбари воҳиди тафтишот таҷдиди назар кардани ваколатҳои прокурор беасос ва бармаҳал мебошанд [14, с. 333; 15, с. 47].

Зимнан бояд қайд намуд, ки вазифаҳои прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ бо дарназардошти мақсади прокуратура ва таъйиноти мурофиаи суди ҷиноятӣ муайян карда мешаванд. Зимни иштирок дар тафтишоти пешакӣ, аз ҷониби прокурорҳо бояд чораҳои дахлдорро бо мақсади иҷрои қонунҳо аз ҷониби мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ дар самти ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд; ҳимояи манфиати ҷамъият, давлат ва ташкилотҳо, ки аз ҷиноят зарар дидаанд; ҳимояи ҳолатҳои аз беасос айбдор ва маҳкум кардан, ғайриқонунӣ маҳдуд кардани ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд андешида шаванд.

Натиҷаи таҳлил ва омӯзиши қонунгузории мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз он шаҳодат медиҳад, ки таъйинот, самтҳои фаъолият ва функсияҳои прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ дар моддаҳои 30, 31 Қонуни конститутсионии ҶТ«Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва моддаҳои 26, 36, 150, 168, 247 ва 248 КМҶ ҶТ ба таври возеҳу равшан баён шудаанд.

Аз ҷумла, дар моддаи 36 КМҶ ҶТ самтҳои асосии фаъолият ва функсияҳои прокурор дар дар давраҳои тосудии мурофиаи ҷиноятӣ ба таври зайл муқаррар шудаанд: «Прокурор шахси мансабдори давлатӣ буда, … дар ҳамаи давраҳои мурофиаи ҷиноятӣ таъқиби онро таъмин менамояд. Прокурор назорати риояи дақиқ ва иҷрои якхелаи қонунҳоро аз ҷониби мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ амалӣ менамояд…».

Аз таҳлили КМҶ ҶТ чунин хулоса кардан мумкин аст, ки вобаста ба давраҳои мурофиаи ҷиноятӣ функсияҳои прокурор тағйир мейбанд. Масалан, дар давраҳои оғози парвандаи ҷиноятӣ ва тафтишоти пешакӣ прокурор функсияҳои назорати прокурорӣ ва таъқиботи ҷиноятиро анҷом медиҳад. Ҳамзамон, новобаста аз мавқеи мурофиавии иштирокчиёни мурофиа дар давраҳои тосудии мурофиаи ҷиноятӣ, прокурор ҳуқуқу озодӣ ва манфиатҳои қонунии онҳоро ҳимоя намуда, барои барқарор намудани ҳуқуқҳои поймолшуда чораҳои дахлдор меандешад.

Назорати прокурорӣ ин фаъолияти мустақил ва беғаразонаи прокурор оид ба санҷиши иҷрои қонунҳо аз ҷониби мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ ба ҳисоб рафта, дар асосҳои доимӣ амалӣ карда мешавад. Прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ иштироки лаҳзавии судро, ки танҳо бо асосҳои маҳдуди пешбининамудаи қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ асос мёбад ва инчунин имконияҳои маҳдуди тарафи ҳимояро оид ба ҳимояи манфиатҳои мурофиавии худ дар давраҳои тосудии мурофиаи ҷиноятӣ пурра месозад, барои таъмини ҳамаҷонибаи тафтишот ва равшан сохтани ҳолатҳои кор, инчунин муайян кардани ҳолатҳои ошкоркунанда, сафедкунанда, вазнинкунанда ва сабуккунанда мусоидат менамояд [16, с. 217-218].

Мазмуну моҳияти функсияи назорати прокурориро оид ба иҷрои қонунҳо аз ҷониби мақомоти тафтишоти пешакӣ ин дар асосҳои доимӣ ва воқеъбинона ба амал баровардани фаъолият ҷиҳати риояи ҳуқуқ ва озодиҳои иштирокчиёни мурофаи судии ҷиноятӣ, бо тартиби муқарраркардаи қонунгузорӣ баррасӣ ва ҳалли аризаву маълумот оид ба ҷиноят ва рафти

тафтишот, қонунӣ будани қарорҳои мурофиавии қабулнамудаи мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ, андешидани чораҳо ҷиҳати бартараф кардани қонуншиканиҳои рухдода, барқарор намудани ҳуқуқу озодиҳои вайроншуда, инчунин, бартараф намудани шарту ҳолатҳое, ки ба он мусоидат намудаанд, ва андешидани чораҳо бо мақсади ба ҷавобгарӣ кашидани шахсони гунаҳкори масъул тибқи талаботи қонун пешбинишударо ташкил медиҳад.

Дар баробари функсияи назорати прокурорӣ, ҳамзамон, функсияи таъқиботи ҷиноятӣ низ аз функсияҳои муҳимми прокурор дар давраҳои тосудии мурофиаи ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад. Таҳлили меъёрҳои Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ аз он шаҳодат медиҳад, ки нишонаҳои асосии таъқиботи ҷиноятӣ инҳо ба ҳисоб мераванд: таъқиботи ҷиноятии фаъолияти мурофиавии мақомоти тафтиши пешакӣ, таҳқиқ, прокурор мебошад; таъқиботи ҷиноятӣ дар маҷмуъ, хусусияти айбдоркуниро дорад; таъқиботи ҷиноятӣ, ба таври истисно, танҳо аз ҷониби мақомоти дахлдор ва шахсоне, ки ба тарафи айбдорӣ хоссанд, ба амал бароварда мешавад; таъқиботи ҷиноятӣ ин фаъолияти ҳадафнок ба мақсади ошкор намудани гумонбаршуда, айбдоршаванда, судшаванда, маҳкумшуда дар содир кардани ҷинояти бо Кодекси ҷиноятӣ манъшуда мебошад. Таъқиботи ҷиноятӣ - ҳамчун функсияи мақомоти српокуратура, амалҳои зеринро дар бар мегирад: оғози парвандаи ҷиноятӣ нисбати шахси мушаххас, аз ҷониби прокурор ба ҷавобгарӣ кашидани шахс ба сифати айбдоршаванда, тасдиқи хулосаи айбдорӣ аз ҷониби прокурор ва ба суд барои баррасӣ фиристодани он, дастгирии айби давлатӣ дар суд.

Дар асоси таҳлили қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон метавон чунин функсияҳои прокурорро дар давраи тафтишоти пешакӣ ҷудо намуд: функсияи назорати риояи дақиқ ва иҷрои якхелаи қонунҳо аз ҷониби мақомоти таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ; функсияи таъқиботи ҷиноятӣ; функсияи ҳифзи ҳуқуқ ва манфиатҳои иштирокчиёни мурофиа [5, с. 338].

Дар фармони Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи ташкили назорати прокурорӣ оид бариояи дақиқ ва иҷрои якхелаи қонунҳо ҳангоми таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ» аз 15-уми феврали соли 2016, № 25 [4] тамоми прокурорҳои дахлдор ҷиҳати таъмини риояи ҳуқуқ ва озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар ҳама марҳилаҳои таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ, ба амал баровардани таҳқиқ ва тафтиши пурра, ҳамаҷониба ва холисонаи парвандаҳои ҷиноятӣ, вазифадор карда шудаанд. Гузаша аз он, онҳо бояд рафти қабул, бақайдгирӣ, баррасии ариза ва иттилоот дар хусуси ҷиноятро таҳти назорати қатъӣ гирифта, мунтазам, на кам аз як маротиба дар як моҳ, масъалаи мазкурро дар мақомоти зери назоратиашон мавриди санҷиш қарор диҳанд. Ҳолати иҷрои қонуни мурофиавии ҷиноятиро вобаста ба қабул, бақайдгирӣ ва баррасии аризаю иттилоот дар бораи ҷиноят на камтар аз ду маротиба дар як сол дар мақомоти ҳифзи ҳуқуқи вилоятӣ, шаҳрӣ ва ноҳиявӣ, ҳамзамон, дар фаъолияти прокуратураҳои ҳарбии гарнизонҳо мавриди таҳлил ва ҷамъбаст қарор додашуда, вобаста ба натиҷаҳои таҳлилҳо чораандешӣ намоянд.

Ҳамзамон, дар фармони Прокурори генералии ҶТ «Дар бораи пурзӯр намудани назорати прокурорӣ оид ба риояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар ҷараёни пешбурди таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва баамал баровардани адолати судӣ” аз 15-уми феврали соли 2016, № 30 [4], таъкид мешавад, ки новобаста аз чораҳои андешидашуда, ҳолатҳои вайронкунии ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар рафти пешбурди таҳқиқ, тафтиши пешакӣ ва баамалбарории адолати судӣ аз байн нарафтааст, ки чунин зуҳуроти номатлуб нобовариро дар ҷомеа нисбат ба волоияти қонун ва кафолати ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд ба вуҷуд меорад. Аз ҷумла ба он ишора мешавад, ки мувофиқи натиҷаи таҳлилҳо ҳолатҳои дар асоси маводҳои нопурраи

санҷишӣ оғоз намудани парвандаҳои ҷиноятӣ, риоя нагардидани дахлнопазирии шахсият ва манзил, эҳтироми шаъну шарафи шахс, маҳрамияти мукотибот, суҳбатҳои телефонӣ, муросилот ва мухобирот, забони мурофиаи судии ҷиноятӣ, ҳуқуқу озодиҳои шахс ҳангоми пешбурди парвандаи ҷиноятӣ, бе ҷамъ овардани далелҳои кофии тасдиққунандаи гуноҳ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шаҳрвандон, дастгир ва розигӣ додан барои ба ҳабс гирифтани онҳо, то ҳол дар фаъолияти сохторҳои таҳқиқ ва тафтиши пешакии ҳамаи мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҷой дошта, бахри пешгирии ин қонунвайронкуниҳо аз ҷониби прокурорҳои дахлдор на ҳама вақт чораҳои лозима андешида мешавад.

Мавриди зикри хос аст, ки давоми солҳои соҳибихтиёрӣ фаъолияти мақомоти прокуратураи кишвар дар маркази таваҷҷуҳи ҳамешагии Роҳбарияти давлат ва Ҳукумати Тоҷикистон қарор дорад. Аз ҷумла, Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо кормандони мақомоти прокуратура 13-уми марти соли 2018 оид ба мавҷудияти камбудиҳои муайян зимни ба амал баровардани назорати прокурорӣ дар давраи тафтишоти пешакӣ таваҷҷуҳи кормандони прокурориро ҷалб сохта, ҷиҳати бартараф кардани мушкилоти ҷойдошта дастуру супоришҳои мушаххас дода буданд. Аз ҷумла, иброз намуданд, ки вазъи тафтиши парвандаҳои ҷиноятӣ ва назорат аз болои мақомоти таҳқиқу тафтиш ба талабот ҷавобгӯй набуда, ҳолатҳои кашолкорӣ дар тафтиши парвандаҳо, тафтиши нопурра ва яктарафаи парвандаҳои ҷиноятӣ, бандубасти нодурусти кирдори айбдоршавандагон, набурдани назорати прокурорӣ барои барқарор кардани зарар ва аз тарафи судҳо ба тафтиши иловагӣ баргардонидани парвандаҳои ҷиноятӣ кам нестанд. Масалан, мақомоти прокуратура 1215 ҳолати аз ҷониби мақомоти ҳифзи ҳуқуқ бармаҳал оғоз намудани парвандаҳои ҷиноятиро ошкор намуда, қарорҳои ғайриқонунии муфаттишонро бекор намуданд. Илова бар ин, 228 қарори дигар мақомоти тафтиш дар хусуси оғози парвандаи ҷиноятӣ бо сабаби беасос оғоз карда шуданашон қатъ карда шудаанд [17].

Аз ин лиҳоз, Сарвари давлат таъкид намуданд, ки мақомоти прокуратураро зарур аст, ки назорати риояи қонунро дар марҳилаҳои тосудӣ, алалхусус, ғайриқонунӣ оғоз намудани парвандаҳои ҷиноятӣ ва беасос ба ҷавобгарӣ кашидани одамон, сифати пасти тафтиши парвандаҳо ва риоя нагардидани мӯҳлати тафтиш боз ҳам пурзӯр карда, ҳолатҳои беасос кашол додани тафтиш ва аз ҷониби таҳқиқбарандагону муфаттишон бидуни зарурат ба мақомоти ҳифзи ҳуқуқ даъват кардани шаҳрвандонро пешгирӣ намояд [17].

Дар мулоқот бо кормандони мақомоти судӣ Пешвои миллат таъкид намуданд, ки «тибқи талаботи қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ прокурор, муфаттиш ва таҳқиқбаранда вазифадоранд, ки барои ҳамаҷониба ва пурраву холисона тафтиш кардани ҳолатҳои кор тамоми чораҳои пешбининамудаи қонунро андешанд ва ҳамзамон, ҳолатҳои ошкоркунанда, сафедкунанда, сабуккунанда, вазнинкунанда ва асосҳои ҷавобгарии айбдоршавандаро муайян намоянд. Мутаассифона, ин талаботи қонун аз ҷониби мақомоти тафтишоти пешакӣ на ҳама вақт риоя мегардад. Дар баъзе мавридҳо ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон халалдор гашта, онҳо беасос ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашида мешаванд ва дар натиҷа дар мурофиаҳои судӣ айби эълонгардида исботи худро наёфта, аз ҷониби судҳо ҳукми сафедкунанда баровада мешавад. Чунончи, дар ин давра аз ҷониби судҳо нисбат ба 121 нафар ҳукмҳои сафедкунанда баровада шудаанд, ки аз ин шумора 62 нафар бо парвандаҳои ҷиноятии аз ҷониби мақомоти тафтишоти пешакӣ ба итмом расонидашуда ва 59 нафар ба парвандаҳои айбдоркунии хусусӣ вобаста мебошанд. Ҳамчунин, нисбат ба 151 нафар ҳукмҳои қисман сафедкунанда баровада шудаанд, ки аз ин шумора 13 нафар бо парвандаҳои айбдоркунии

хусусии оғознамудаи судҳо ва 138 нафар бо парвандаҳои ҷиноятии аз ҷониби мақомоти таҳқиқ ва тафтиш ба итмом расонидашуда мебошанд» [18].

Зимнан бояд таъкид намуд, ки масъалаи таъмини қонуният, баланд бардоштани самаранокии назорати прокурорӣ, таъмини ҳуқуқу озодиҳои исон ва шаҳрванд, пешигирӣ аз таъқиботи беасос дар мурофиаи ҷиноятӣ ҳамеша дар мадди назари роҳбарияти мақомоти прокуратура қарор дорад.

Аз ин рӯ, тавре ки аз ҳисоботи солонаи Прокурори генералии мамлакат ба Маҷлиси миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон бармеояд, яке аз самтҳои муҳимми фаъолияти мақомоти прокуратураро ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд дар рафти таъқиби ҷиноятӣ ташкил медиҳад. Дар натиҷаи саривақт андешидани чораҳои таъсиррасонии прокурорӣ доираи муайяни қонуншиканиҳо ошкор ва бартараф карда шудаанд.

Чунончи, соли 2019 - 73 (85) ҳолати ғайриқонунӣ ва бармаҳал оғоз намудани парвандаҳои ҷиноятӣ, 5 (13) ҳолати ғарйриқонунӣ дастгир намудан, 3(8) ҳолати ғайриқонунӣ ба ҳабс гирифтан ва 5 (8) ҳолати ғайриқонунӣ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шаҳрвандон ошкор карда шуда, дар маҷлисҳои васеи ҳайати мушовара мавриди муҳокима ва чораҷуйи қарор дода шуданд [19].

Соли 2020 бошад ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд, алалхусус, дар рафти таъқиби ҷиноятӣ таҳти назорати қатъии прокуророн қарор дошта, 48 ҳолати ғайриқонунию бармаҳал оғоз намудани парвандаҳои ҷиноятӣ, 10 ҳолати ғайриқонунӣ дастгир кардан, 6 ҳолати ғариқонунӣ ба ҳабс гирифтан, 12 ҳолати ғайриқонунӣ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани шаҳрвандон ошкор карда, ҳуқуқҳои поймолгардидаи онҳо барқарор ва нисбат ба шахсони гунаҳкор чораҳои қатъии прокурорӣ андешида шуд [20].

Бо вуҷуди анҷом додани тадбирҳои зиёд ҳолатҳои мазкур аз он шаҳодат медиҳанд, ки дар фаъолияти мақомоти таҳқиқ ва тафтишоти пешакии кишвар то ҳол ҳолатҳои ғайриқонунӣ оғоз ва қатъ кардани парвандаи ҷиноятӣ, қабули қарорҳои ғайриқонунӣ ва беасос, дастгиркунӣ ва маҳкумкунии беасос аз байн нарафтаанд.

Аз ин рӯ, ҳолати кунунӣ тақозо менамояд, ки бо мақсади тақвият бахшидан ба самаранокии фаъолияти прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ бояд тадбирҳои дахлдор андешида шаванд. Аз ҷумла, дар асоси таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳа зарур мешуморем, ки самтҳои афзалиятноки иштироки прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ инҳо ҳисобида шуда, кор дар ин самт ҷоннок карда шавад:

- иҷрои талаботи қонуни мурофиавии ҷиноятӣ вобаста ба қабул, бақайдгирӣ ва баррасии аризаю иттилоот дар бораи ҷиноят;
- қонунӣ оғоз ва қатъ кардани парвандаи ҷиноятӣ;
- санҷиши қонунӣ ва асоснокии дастгиркунӣ;
- муайян кардани тобеияти тафтишотӣ;
- таъмини ҳамоҳангии фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ ҷиҳати ошкор ва тафтиши ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин ва бартараф кардани оқибатҳои онҳо;
- расонидани ёрии амалӣ ҷиҳати дуруст тартиб додани ҳуҷҷатҳои мурофиавӣ ва гирифтани далелҳои шайъӣ бо истифодаи техникаи криминалистӣ ва усулҳои наву муосири дарёфти далелҳои шайъӣ (аз ҷумла, заррачаҳо) ҳангоми азназаргузарони ҷойи ҳодиса оид ба ҷиноятҳои вазнин ва махсусан вазнин;
- мусоидат намудан ба баланд бардоштани ҳисси масъулиятнокии муфаттишон ва таҳқиқбарандагон, аз ҷумла, баланд бардоштани савияи дониш ва тахассуснокии прокурорҳо, муфаттишон, таҳқиқбарандагон;
- риояи қонунгузории мурофиавии ҷиноятӣ ҳангоми дарёфт намудан, мустаҳкам кардан, ҷамъоварӣ ва баҳодиҳии далелҳо;
- ғайри қобили қабул донистани далелҳое, ки дар ҷараёни таҳқиқ ва тафтиши пешакӣ бо роҳи зӯроварӣ, таҳдид, азобу шиканҷа, муносибати

бераҳмона ё пасткунандаи шаъну шарафи инсонӣ, фиреб ва ё усулҳои дигари ғайриқонунӣ ба даст оварда шудаанд;

- таъмини ҳуқуқи гумонбаршуда ва айбдоршаванда ба ҳимоятгар;

- қонунӣ ва асоснок гузаронидани амалҳои тафтишӣ ва мурофиавӣ;

- риояи мӯҳлати тафтишот ва дар ҳабс нигоҳ доштани айбдоршавандагон;

- қонунӣ ва асоснокии интихоби чораи пешгирӣ;

- мусоидат кардан ба барқарор кардани зарари аз ҷиноятҳо расонидашуда;

- қонунӣ ва асоснок ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан ва эълони айб;

- расонидани ёрии амалӣ ба прокурорҳо, муфаттишон ва таҳқиқбарандагон ҳангоми истифодаи воситаҳои техникаи криминалистӣ, ҷомадони тафтишотӣ дар рафти азназаргузаронии ҷойи ҳодиса ва гузаронидани дигар амалҳои тафтишӣ;

- риояи мӯҳлатҳои гузаронидани амалҳои тафтишӣ ва мурофиавӣ;

- пешгирии ҳолатҳои ғайриқонунӣ ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидан ва аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод кардан,

-пешгирӣ намудани ҳолатҳои ғайриқонунӣ боздоштани тафтиши пешакӣ ва қатъ кардани парвандаи ҷиноятӣ,

- тасдиқи хулосаи айбдорӣ ва ба суд ирсол кардани парвандаи ҷиноятӣ.

Ҳамзамон, яке аз омилҳои асосии беҳдошти кор дар ин самт ин баланд бардоштани савияи касбии кормандони соҳа дар оянда ба ҳисоб меравад. Бо назардошти ҳолатҳои ҷойдошта, пешниҳод менамоем, ки дар муассисаҳои таҳсилоти олии касбии кишвар, ки мутахассисони соҳаи ҳукуқшиносиро омода менамояд, ихтисосҳои алоҳида оид ба тайёр кардани мутахассисони болаёқати соҳаи тафтишот, суд ва прокуратура таъсис дода шавад. Зарур аст, ки нақшаҳои таълимии ин ихтисосҳо бо назардошти тамоюлҳои муосири омода кардани кадрҳои ҳуқуқшиносӣ ва ба назари эътибор гирифтани талаботи бозори меҳнат ва талаботи корфармоён таҳия карда шаванд.

Бо мақсад мувофиқ шуморем, ки бо назардошти махсусиятҳои қонунгузории миллӣ, таҳлили воқеияти ҳуқуқии кишвар ва ҳифзи манфиатҳои миллӣ, қонунгузории мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар иртибот бо падидаҳои нави қонунгузории кишварҳои ҷаҳон ва минтақа оид ба масъалаи иштироки прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ, такмил дода шавад.

Ҳамин тариқ, лозим ба таъкид аст, ки дар шароити кунунии рушди муносибатҳои ҷамъиятӣ он модели мурофиаи ҷиноятие, ки дар Тоҷикистон аслан бо назардошти мавҷудияти баъзе аз унсурҳои мурофиаи ҷустуҷӯӣ дар марҳилаи тафтишоти пешакӣ ва имкониятҳои васеи амали асосҳои мубоҳисавӣ дар давраҳои судӣ асос ёфтааст, имкон фароҳам меоварад, ки иштироки прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ ҳамчун кафолати муҳим ва боэътимоди риояи қонунҳо ҳангоми баррасии ариза ва иттилоот оид ба ҷиноят, пешбурди муназзами истеҳсолот оид ба парвандаи ҷиноятӣ, андешидани чораҳо ҷиҳати зуҳур ва бартараф кардани қонуншиканиҳои ошкоршуда, бартараф кардани шароит ва ҳолатҳое, ки ба содир шудани ҷиноят мусоидат намудаанд, барқарор кардани ҳуқуқу озодиҳои поймолшудаи иштирокчиёни мурофиа баромад намояд.

Адабиёти истифодашуда

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994 (бо тағйиру иловаҳо аз 26-уми сентябри соли 1999, 22-юми июни соли 2003 ва 22-юми майи соли 2016) // [Манбаи электронӣ] – Реҷаи воридшавӣ: http://mmk.tj/content (санаи муроҷиат: 05.10.2021).

2. Қонуни конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мақомоти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 25.07.2005 с, № 107 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2005, №7, мод. 398; с. 2006, № 3, мод. 141; …с. 2020, № 12, мод. 897;с. 2021, № 1- 2, мод.2.

3. Кодекси мурофиавии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 3.12.2009 с,№ 564 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2009, № 12, мод. 815, мод. 816; с. 2010, № 7, мод. 551; …с. 2020, № 7-9, мод. 602, мод. 608; с. 2021. №1-2, мод.5; № 4, мод.197.

4. Фармонҳои Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ оид ба фаъолияти прокуратураи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Ҷилди 1. – Душанбе: «Ирфон», 2016. – 320 с.

5. Маҳмудов, И.Т. Функсияҳои прокурор дар давраи тафтишоти пешакӣ аз рӯйи парвандаҳои ҷиноятӣ // Паёми Донишгоҳи миллии Тоҷикистон. Бахшии лмҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ ва ҷамъиятӣ. - 2020. - № 9. - С. 334-335.

6. Мурофиаи ҷиноятӣ: китоби дарсӣ / муҳаррири масъул Р.Р. Юлдошев. – Душанбе: «Эр-граф», 2018. – 556 с.

7. Мухитдинов, А.А. Институт приостановления предварительного следствия в уголовном процессе Республики Таджикистан // Труды Академии управления МВД России. - 2017. - № 2 (42). - С. 116-118.

8. Искандаров, З.Х. Роль прокуратуры в обеспечении прав и свобод человека в досудебной стадии уголовного процесса Республики Таджикистан: история и современность // Правовая жизнь. - Душанбе, - 2017. - № 4 (20). - С. 71-72.

9. Юлдошев, Р.Р. Прокурорский надзор и уголовное преследование в Таджикистане // Прокуратура: вчера, сегодня, завтра (Сухаревские чтения): сб. материалов IIМеждународной научно-практической конференции (г. Москва, 7 октября 2016 г.) / под общ. ред. О.С. Капинуса. – М.: Академия Генеральнойпрокуратуры Российской Федерации, 2017. - С. 216-222.

10.Джонаков, А.А. За сохранение функций органов прокуратуры Таджикистана // Законность. Теоретический и научно-практический журнал Генеральной прокуратуры РТ. Юбилейный номер. - № 1. 2009. - С.144-145.

11.Халиулин, А.Г. Прокурорский надзор за обеспечением прав подозреваемого и обвиняемого: дис. … канд. юрид. наук [12.00.09] / Александр Германович Халиулин. - М.,1988. – 194 с.

12.Буланова, Н.В. Состязательность в судебном производстве: миф и реальность // Вестник Университета прокуратуры Российской Федерации. - № 3 (71). - 2019. - С.71-74.

13.Чиканов, А.Б. Функции прокурора и принцип состязательности в российском уголовном судопроизводстве: автореф. дис. … канд.юрид.наук [12.00.09] / Алексей Борисович Чиканов. - СПб., 2003. – 195 с.

14.Деришев, Ю.В. Уголовное досудебное производство: концепция процессуального и функционально-правового построения: дис. … д-ра юрид.наук [12.00.09] / Юрий Владимирович Деришев.- Омск, 2005. – 436 с.

15.Супрун, С.В. Прокурорский надзор и ведомственный контроль: соотношение и перспективы развития // Российская юстиция. - М.: Юрист, 2011, - № 1. - С. 46-48.

16.Буланова, Н.В. Обеспечение законности досудебного производства средствами прокурорского надзора / Законность в Российской Федерации (Сухаревские чтения): сб. материалов 1-ой Международной Научно-практическойконференции (г. Москва, 16 октября 2015 г.) / под общ. ред.О.С. Капинус. – М.: Академия Генеральнойпрокуратуры Российской Федерации. - С.217-218.

17.Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо кормандони мақомоти прокуратура аз 13-уми марти соли 2018 // [Манбаи электронӣ] – Реҷаи воридшавӣ: www.prezident.tj (санаи мурочиат: 05.10. 2021).

18.Суханронии Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар мулоқот бо кормандони мақомоти судӣ аз 21-уми ноябри соли 2019 // [Манбаи электронӣ] – Реҷаи воридшавӣ: www.prezident.tj (санаи мурочиат: 22.10.2021).

19.Ҳисоботи Прокурори генералии Ҷумҳури Тоҷикистон ба Маҷлиси Миллии Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи назорати риояи дақиқ ва иҷрои якхелаи қонунҳо дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2019» // Рӯзномаи “Садои мардум” аз 21-уми марти соли 2020, № 36-37 (4142-4143).

20.Ҳисоботи Прокурори генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи назорати риояи дақиқ ва иҷрои якхелаи қонунҳо дар ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар соли 2020» // Рӯзномаи “Садои мардум” аз 29-уми январи соли 2021. № 12 (4274).

References

1. Constitution of the Republic of Tajikistan from November 6, 1994 (as amended by September 26, 1999, June 22, 2003 and May 22, 2016) // [Electronic source] - Access schedule: http: //mmk.tj/content (application date: 05.10.2021).
2. Constitutional law of the Republic of Tajikistan "About bodies of prosecutor's office of the Republic of Tajikistan" from July 25, 2005, № 107 // Akhbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2005, №7, art. 398; 2006, № 3, art. 141; … 2020, № 12, art. 897; 2021, № 1- 2, art.2.
3. Code of Criminal Procedure of the Republic of Tajikistan from 3.12.2009, № 564 // Akhbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2009, № 12, art. 815, art. 816; s. 2010, № 7, art. 551; … 2020, № 7-9, art. 602, art. 608;2021. №1-2, art.5; № 4, art.197.
4. Orders of the Prosecutor General of the Republic of Tajikistan and other normative legal acts on the activity of the Prosecutor's Office of the Republic of Tajikistan. Volume 1. - Dushanbe: «Irfon», 2016. - 320 p.
5. Mahmudov, I.T. Functions of the prosecutor during the preliminary investigation of criminal cases // Message of the Tajik National University. Socio-economic and social sciences. - 2020. - № 9. - P. 334-335.
6. Criminal Proceedings: Textbook / Editor-in-Chief R.R. Yuldoshev. - Dushanbe: «Er-graf», 2018. - 556 p.
7. Mukhitdinov, A.A. Institute of suspension of preliminary investigation in the criminal process of the Republic of Tajikistan // Proceedings of the Academy of Management of the Ministry of Internal Affairs of Russia. - 2017. - No. 2 (42). - P. 116-118.
8. Iskandarov, Z.Kh. The role of the prosecutor's office in ensuring human rights and freedoms in the pre-trial stage of the criminal process of the Republic of Tajikistan: history and modernity // Legal life. - Dushanbe, - 2017. - No. 4 (20). - P. 71-72.
9. Yuldoshev, R.R. Prosecutorial supervision and criminal prosecution in Tajikistan // Prosecutor's office: yesterday, today, tomorrow (Sukharev Readings): Sat. materials of the II International Scientific and Practical Conference (Moscow, October 7, 2016) / under the general. ed. O.S. Kapinus.- M .: Academy of the Prosecutor General's Office of the Russian Federation, 2017. - P. 216-222.
10. Dzhonakov, A.A. For the preservation of the functions of the prosecutor's office of Tajikistan // Legality. Theoretical and scientific-practical journal of the General Prosecutor's Office of the Republic of Tatarstan. Anniversary number. - No. 1. 2009. - P.144-145.
11. Khaliulin, A.G. Prosecutor's supervision over ensuring the rights of the suspect and the accused: dis. … cand. legal Sciences 12.00.09 / Alexander Germanovich Khaliulin. - M., 1988. – 194 p.
12. Bulanova, N.V. Competitiveness in judicial proceedings: myth and reality // Bulletin of the University of the Prosecutor's Office of the Russian Federation. - No. 3 (71). - 2019. - P.71-74.
13. Chikanov, A.B. The functions of the prosecutor and the principle of competition in Russian criminal proceedings: author. dis. … cand. legal Sciences: 12.00.09 / Aleksey Borisovich Chikanov. - St. Petersburg, 2003. - 195 p.
14. Derishev, Yu.V. Criminal pre-trial proceedings: the concept of procedural and functional-legal construction: dis. … Doctor of Law: 12.00.09 / Yuri Vladimirovich Derishev. - Omsk, 2005. - 436 p.
15. Suprun, S.V. Procurator's supervision and departmental control: correlation and development prospects // Russian Justice. - M.: Lawyer, 2011, - No. 1. - P. 46-48.
16. Bulanova, N.V. Ensuring the legality of pre-trial proceedings by means of prosecutorial supervision / Legality in the Russian Federation (Sukharev Readings): Sat. materials of the 1st International Scientific and Practical Conference (Moscow, October 16, 2015) / ed. ed. O.S. Kapinus. - M .: Academy of the Prosecutor General's Office of the Russian Federation. - P. 217-218.
17. Speech of the President of the Republic of Tajikistan at a meeting with prosecutors from March 13, 2018 // [Electronic source] - Entry schedule: www.prezident.tj (application date: 05.10. 2021).
18. Speech of the President of the Republic of Tajikistan at a meeting with judicial officials from November 21, 2019 // [Electronic source] - Schedule of entry: www.prezident.tj (application date: 22.10.2021).

19. Report of the Prosecutor General of the Republic of Tajikistan to the Majlisi Milli Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan "On control over the strict observance and uniform implementation of laws in the territory of the Republic of Tajikistan in 2019" // “Sadoi Mardum” newspaper from March 21, 2020, № 36-37 4142-4143).
20. Report of the Prosecutor General of the Republic of Tajikistan "On control over the strict observance and uniform implementation of laws in the territory of the Republic of Tajikistan in 2020" // "Sadoi Mardum" newspaper from January 29, 2021. № 12 (4274).

УДК 343.614

НЕКОТОРЫЕ ВОПРОСЫ ОБЪЕКТИВНЫХ И СУБЪЕКТИВНЫХ ПРИЗНАКОВ ДОВЕДЕНИЯ ДО САМОУБИЙСТВА ПО УГОЛОВНОМУ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВУ РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН

БАЪЗЕ МАСЪАЛАҲОИ АЛОМАТҲОИ ОБЪЕКТИВӢ ВА СУБЪЕКТИВИИ БА ХУДКУШӢ РАСОНИДАН ТИБҚИ ҚОНУНГУЗОРИИ ҶИНОЯТИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

SOME QUESTIONS OF OBJECTIVE AND SUBJECTIVE SIGNS OF DRIVING TO SUICIDE UNDER THE CRIMINAL LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

НАСУРИЁН П.А.
NASURIYON P.A.
Первый заместитель начальника Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, полковник милиции
Муовини якуми сардори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, полковники милитсия
First Deputy Head of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Colonelof the militia

e-mail: pnasurov@mail.ru

БАБИЕВ А.М.
BABIEV A.M.
Преподаватель кафедры уголовного права юридического факультета Российско-Таджикского (славянского университета)
Омӯзгори кафедраи ҳуқуқи ҷиноятии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи Славянии Россия ва Тоҷикистон
Lecturer at the Department of Criminal Law of the Law Faculty of the Russian-Tajik (Slavic University)

e-mail: ababiev2323@gmail.com

Научная специальность: 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.
Ихтисоси илмӣ: 12.00.08 - ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.
Scientific specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law.

Рецензент: АБДУЛЛОЕВА Р.А. – заведующая кафедрой уголовного права Российско-Таджикского (славянского) университета, кандидат юридических наук, доцент.
Тақриздиҳанда: АБДУЛЛОЕВА Р.А. – мудири кафедраи ҳуқуқи ҷиноятии Донишгоҳи Славянии Россия ва Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Reviewer: ABDULLAEVA R.A. - Head of the Department of Criminal Law, Legal Faculty of Russian-Tajik (Slavic) University, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor.

Аннотация: В статье авторы рассмотрели некоторые вопросы, связанные с объективными и субъективными признаками доведения до самоубийства по уголовному законодательству Республики Таджикистан, дав определение такому понятию, как «парасуицид». Представлено

предложение авторов о включении в уголовное законодательство республики наказания за склонение к самоубийству.

Ключевые слова: уголовное законодательство, преступление, состав преступления, доведение до самоубийства, склонения к самоубийству, общественная опасность.

Аннотатсия: Дар мақола муаллифон баъзе масъалаҳои марбут ба аломатҳои объективӣ ва субъективии ба худкушӣ расонидан мутобиқи қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистонро баррасӣ намуда, мафҳуми «парасуитсид»-ро додаанд. Пешниҳоди муаллифон ҷиҳати ба қонунгузории ҷиноятии ҷумҳурӣ ворид намудани ҷазо барои ба моил намудан ба худкушӣ пешниҳод шудааст.

Вожаҳои калидӣ: қонунгузории ҷиноятӣ, ҷиноят, аломатҳои ҷиноят, ба худкушӣ расонидан, моил намудан ба худкушӣ, хавфнокии ҷамъиятӣ.

Annotation: In the article, the authors considered some issues related to the objective and subjective signs of driving to suicide under the criminal legislation of the Republic of Tajikistan, giving a definition of such a concept as "parasuicide". The authors' proposal to include in the criminal legislation of the republic of punishment for inducement to suicide is presented.

Key words: criminal legislation, crime, corpus delicti, driving to suicide, inducement to suicide, social danger.

В юридической литературе понятие «самоубийство» раскрывается как добровольное желание лица на определённые действия, направленные на лишение себя жизни, принудительный отказ самому себе от избегания ситуации, окончанием которой является смерть. В момент совершение самоубийства лицо постностью осознаёт в рамках духовного, физического и психологического уровня всю объективную и субъективную реальность своих действий [1; 2; 3]. В момент доведения до самоубийства лицо также должно осознавать все последствия своих действий, а также желать этих последствий. В противном случае, данное общественно опасное деяние необходимо квалифицировать как причинение смерти, а не доведение до самоубийства.

Законодатель указал последствие в диспозиции статьи 109 Уголовного кодекса Республики Таджикистан (далее – УК РТ) доведение до самоубийства в двух альтернативных формах. В первом случае лицо совершает самоубийство и общественно опасные последствия наступают в виде смерти человека. Во втором - попытка самоубийства, то есть лицо искренне желало себе смерти, сделало всё для наступления общественно опасных последствий, но смерть лица не наступила по не зависящим от него причинам. Так же необходимо понимать, что существует такая форма поведения лица как «парасуицид» (от греческого «около»), то есть лицо, в попытке достичь своей цели демонстрирует намерения суицида, но в истинной цели лица причинить себе смерть не входит [4, с. 105].

Такие действия лица не могут быть квалифицированы как доведение до самоубийства. В качестве примера можно привести тот факт, что в некоторых регионах Центральной Азии женщины имея целью привлечения внимания к своим проблемам, во всеуслышание изъявляют желание причинить себе смерть, которое в определённых ячейках общества, к сожалению, превратилось в норму жизни.

Раскрывая понятие объекта преступления по ст. 109 УК РТ, необходимо отметить, что объект данного состава делится на два вида: родовой и видовой и для более глубокого понимания данного вопроса необходимо рассмотреть их в отдельности.

Так, в соответствии с положениями ст. 109 УК РТ родовым объектом выступает личность. Касаясь вопроса личности необходимо отметить, что личность представляет собой не только биологическое существо, но и является носителем социальных ценностей, а в

некоторых случаях и создателем этих ценностей. Более того, в философии существует мнение о том, что не каждый человек является личностью. Э.В. Ильенков писал, что «личность возникает тогда, когда индивид начинает самостоятельно… осуществлять внешнюю деятельность по нормам… той культуры, в лоне которой он просыпается к человеческой жизни, к человеческой деятельности» [5, с. 319]. Психологи считают, что личность обладает чертами, которые свойственны лишь взрослому и психически нормальному человеку. Отсюда можно сделать вывод о том, что младенца и невменяемого человека считать личностью нельзя. Однако необходимо сказать, что уголовное законодательство республики не разграничивает понятия личность и человек, поэтому мы тоже не будем рассматривать эти понятие в качестве тождественных.

Говоря о видовом объекте данного преступления, необходимо отметить, что относительно этого понятия среди ученых долгое время единого мнения не существовало, однако на данный момент времени можно говорить о существовании трех потенциальных объекта: а) жизнь; б) право на жизнь; в) общественные отношения, направленные на охрану жизни.

Объективная сторона преступления в современной доктрине уголовного права рассматривается как внешний акт поведения лица, совершившего преступление [6, с. 75]. В диспозиции статьи 109 УК Республики Таджикистан дано три обязательных признака доведения до самоубийства: угроза, жесткое обращение и систематическое унижение человеческого достоинства. Данный состав является материально-формальным.

Для квалификации данного деяния прямое высказывание угроз потерпевшему не имеет значения. Но если угрозы имеют причинно-следственную связь с последствием, то данное деяние квалифицируется как доведение до самоубийства. Для потерпевшего угрозы должны восприниматься как реальные, то есть реальная угроза имуществу, своему здоровью, или здоровью близких.

Также необходимо отметить, что по сравнению с Уголовным кодексом Таджикской ССР 1961 года, в УК РТ от 1998 г. угроза является новым обязательным признаком. Для сравнения, в статье 110 УК Таджикской ССР существовало только два обязательных признака объективной стороны - жесткое обращение и систематическое унижение человеческого достоинства [7].

Однако в новом УК РТ не представлено определение понятию угрозы, также как не раскрываются понятия «доведение до самоубийства» и не представлены виды угроз, отмеченные в ст. 109 УК РТ. В качестве примера можно привести понятие угрозы, представленное в юридической литературе Российской Федерации. Например, В.Б. Хатуев, говоря об угрозе, утверждает, что «Под угрозами следует понимать психическое воздействие на потерпевшего, выраженное в обещание причинить вред тем или иным его правоохранительным интересам и благам» [8, с. 22].

Анализируя ст. 110 УК РФ и ст. 109 УК РТ, мы пришли к выводу о том, что обе нормы аналогичны. В связи с этим, можно сделать заключение о том, что и терминам, перечисленным в соответствующих статьях УК России и Таджикистана, являются равнозначными.

Так, под жестоким обращением понимаются определённые манипуляции (действие или бездействие), в результате которых потерпевший не может удовлетворить естественные потребности, чувствует психические страдания и физическую боль. Жестокое обращение может выражаться в принуждении к тяжёлому труду, сексуальному насилию (рабству), истязаниях, побоев, лишению крова, пищи, например, в холодную пору выгнать на улицу в лёгкой одежде или без таковой, лишения потерпевшего отдыха.

Фактически признаки жестокого обращения являются оценочными [5]. Систематическое унижение человеческого достоинства представляет собой действия (бездействие), которые носят многократный характер, то есть являются

возобновляемыми действиями. Эти действия могут выражаться в оскорблении чувств и достоинства потерпевшего, систематическими насмешками над его недостатками и т.д. Однако в сравнении с жестоким обращением систематическое унижение человеческого достоинства не требует субъективной связи потерпевшего с виновным. Что же касается объективной стороны указанного преступления, необходимо отметить, что на наш взгляд, она может выражаться как в форме умысла, так и по неосторожности. В юридической науке данный вопрос имеет весьма спорный характер, если одни учёные считают, что неосторожная вина доведения до самоубийства не несёт уголовной ответственности [9, с. 164-165], другие, напротив, считают, что основания есть [10, с. 62-63], но обе стороны уверенны, что неосторожное доведение до самоубийства имеет место быть. На практике в момент определения неосторожной формы вины нет никаких юридических оснований освобождать виновного от уголовной ответственности.

В заключении необходимо отметить, что в целях совершенствования уголовного законодательства Таджикистана, считаем необходимым включение в него уголовной ответственности за склонение к самоубийству, приведя в качестве примера зарубежную уголовную систему, в которой ответственность за склонение к самоубийству криминализована.

Использованная литература

1. Дюркгейм, Э. Самоубийство. Социологический этюд. – М.: Мысль, 1994. – 339 с.
2. Амбрумова, А.Г., Тихоненко, В.А. Диагностика суицидального поведения: Методические рекомендации. МЗ РСФСР. – М., 1980. – 55 с.
3. Трегубов, Л.З., Вагин, Ю.Р. Эстетика самоубийства. – Пермь: КАПИК, 1993. – 268 с.
4. Бабиев, А.М. Понятие объекта доведение до самоубийства по уголовному законодательству Республики Таджикистан / А.М. Бабиев // Юридический вестник РТСУ. – 2020, - № 2. – С. 105-110.
5. Ильенков, Э.В. Что такое личность? / Э.В.Ильенков // С чего начинается личность. Под общей ред. Р.И.Косолапова. - 2-е изд. - М: Политздат, 1983. - С. 319-358.
6. Сатторов, Г.С. Саидвализода, Б.С. Уголовное право Республики Таджикистан: учебное пособие (альбом схем) / Г.С. Сатторов, Б.С. Саидвализода. – Душанбе: Эр-Граф, 2019. – 144 с.
7. Сборник законодательства Таджикской ССР. – Душанбе: Ирфон, 1984. – 283 с.
8. Хатуев, В.Б. Уголовная ответственность за доведение до самоубийства или до покушения на самоубийство: монография / В.Б. Хатуев. – М.: Юрлитинформ, 2015. – 446 с.
9. Борзенков, Г.Н. Преступления против жизни и здоровья: закон и правоприменительная практика: учебно-практическое пособие / Г.Н.Борзенков. – М.: ИКД “Зерцало-М”, 2013. – 256 с.
10. Уголовное право России. Особенная часть: учебник / под ред. В.Н. Кудрявцева, В.В. Лунеева, А.В. Наумова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Юристъ, 2006. – 492 с.

References

1. Durkheim, E. Suicide. Sociological study. - M.: Mysl, 1994. - 339 p.
2. Ambrumova, A.G., Tikhonenko, V.A. Diagnostics of suicidal behavior: Methodical recommendations. Ministry of Health of the RSFSR. - M., 1980.- 55 p.
3. Tregubov, L.Z., Vagin, Yu.R. The aesthetics of suicide. - Perm: KAPIK, 1993. - 268 p.
4. Babiev, A.M. The concept of the object of bringing to suicide under the criminal legislation of the Republic of Tajikistan / A.M. Babiev // Legal Bulletin of RTSU. - 2020, - No. 2. - P. 105-110.
5. Ilyenkov, E.V. What is personality? / E.V. Ilyenkov // Where does personality begin. Ed. R.I. Kosolapova. - 2nd ed. - M: Political Publishing, 1983. - P. 319-358.
6. Sattorov, G.S. Saidvalizoda, B.S. Criminal law of the Republic of Tajikistan: textbook (album of schemes) / G.S. Sattorov, B.S. Saidvalizoda. - Dushanbe: Er-Graf, 2019.- 144 p.
7. Collection of legislation of the Tajik SSR. - Dushanbe: Irfon, 1984.- 283 p.
8. Khatuev, V.B. Criminal liability for incitement to suicide or attempted suicide: monograph / V.B. Khatuev. - M.: Yurlitinform, 2015.- 446 p.
9. Borzenkov, G.N. Crimes against life and health: law and law enforcement practice: educational and practical manual / G.N. Borzenkov. - M.: ICD “Zertsalo-M”, 2013. - 256 p.
10. Criminal law of Russia. Special part: textbook / ed. V.N. Kudryavtseva, V.V. Luneeva, A.V. Naumova. - 3rd ed., Rev. and add. - M.: Jurist, 2006.- 492 p.

УДК 342.71

ЗНАЧЕНИЕ НЮРНБЕРГСКОГО ПРОЦЕССА ДЛЯ ПРАВОВОЙ РЕГЛАМЕНТАЦИИ ОБЕСПЕЧЕНИЯ ПРАВА НА ЗАЩИТУ СВИДЕТЕЛЕЙ В УГОЛОВНОМ СУДОПРОИЗВОДСТВЕ

АҲАММИЯТИ МУРОФИАИ НЮРНБЕРГ БАРОИ БАТАНЗИМДАРОРИИ ҲУҚУҚИИ ТАЪМИНИ ҲУҚУҚ БАРОИ ҲИМОЯИ ШОҲИДОН ДАР МУРОФИАИ СУДИИ ҶИНОЯТӢ

THE SIGNIFICANCE OF THE NUREMBERG TRIALS FOR THE LEGAL REGULATION OF THE RIGHT TO WITNESS PROTECTION IN CRIMINAL PROCEEDINGS

Олейник Р.Р.
Oleynik R.R.
Старший преподаватель кафедры истории и теории государства и права Уфимского юридического института МВД России, кандидат исторических наук, лейтенант полиции
Омӯзгори калони кафедраи таърих ва назарияи давлат ва ҳуқуқи Донишкадаи ҳуқуқшиносии ВКД Россия дар ш. Уфа, номзади илмҳои таърих, лейтенанти политсия
Deputy head of the department of state and legal disciplines of the Ufa Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, candidate of Juridical sciences,police lieutenant

E-mail: timkaq1@mail.ru

Чернова Э.Р.
Chernova E.R.
Доцент кафедры истории и теории государства и права Уфимского юридического института МВД России, кандидат юридических наук
Дотсенти кафедраи таърих ва назарияи давлат ва ҳуқуқи Донишкадаи ҳуқуқшиносии ВКД Россия дар ш. Уфа, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Associate professor of the department of history and theory of state and law of the Ufa Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, candidate of Juridical sciences

E-mail: erchernova@mail.ru

Научная специальность: 12.00.01 − теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.
Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.
Scientific specialty: 12.00.01 − theory and history of law and state; history of the doctrines of law and the state.

Рецензент: Нугуманов А.Р.– доцент кафедры истории и теории государства и права Уфимского юридического института МВД России, кандидат юридических наук, подполковник полиции.

Тақриздиҳанда: НУГУМАНОВ А.Р.– дотсенти кафедраи таърих ва назарияи давлат ва ҳуқуқи Донишкадаи ҳуқуқшиносии ВКД Россия дар ш. Уфа, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, подполквоники политсия.
Reviwer: NUGUMANOV A.R. –Associate professor of the department of history and theory of state and law of the Ufa Law Institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia, candidate of Juridical sciences, police lieutenant colonel.

Аннотация: В статье рассматриваются особенности правовой регламентации по обеспечению права на защиту в рамках производства по уголовным делам в Нюрнбергском процессе. Указывается, что деятельность Международного военного трибунала является первым и самым важным вкладом в создание международного уголовного процесса, или судопроизводства, который заложил основы международного уголовного судоустройства. В ходе данного Нюрнбергского процесса была разработана четкая программа действий по вызову свидетелей и список лиц, которые могли привлекаться в качестве свидетелей, а также формы документов, по которым происходило привлечение свидетелей для дачи показаний.
Ключевые слова: Нюрнбергский процесс, Международный военный трибунал, уголовное судоустройство, свидетельские показания, право на защиту.

Аннотатсия: Дар мақола хусусиятҳои батанзимдарории ҳуқуқӣ барои таъмини ҳуқуқ ба ҳимоя дар доираи мурофиа оид ба парвандаҳои ҷиноятӣ дар мурофиаи Нюрнберг баррасӣ карда шудаанд. Нишон дода мешавад, ки фаъолияти Трибунали байналмилалии ҳарбӣ нахустин ва муҳиммтарин саҳмест дар бунёди мурофиаи ҷиноятиибайналмилалӣё ин ки мурофиаи судӣ, ки пояҳои низоми байналмилалии адолати судии ҷиноятиро гузоштааст. Дар рафти мурофиаи Нюрнберг барномаи дақиқи амалиёт оид ба даъвати шоҳидон ва рӯйхати шахсоне, ки ба сифати шоҳид, инчунин шаклҳои ҳуҷҷатҳое, ки аз рӯйи онҳо шоҳидон барои додани нишондод ҷалб карда мешаванд, таҳия карда шудаст.
Вожаҳои калидӣ: мурофиаи Нюрнберг, Трибунали байналмилалии ҳарбӣ, тартиботи мурофиаи суди ҷиноятӣ, нишондодҳои шоҳидон, ҳуқуқ ба ҳимоя.

Annotation: The article discusses the features of legal regulation to ensure the right to a defense in criminal proceedings in the Nuremberg Trials. It is pointed out that the activities of the International Military Tribunal are the first and most important contribution to the creation of the international criminal process, or judicial proceedings, which laid the foundations of the international criminal court system. In the course of this Nuremberg trial, a clear program of actions for calling witnesses and a list of persons who could be called as witnesses, as well as forms of documents for which witnesses were called to testify, were developed.
Key words: Nuremberg trial, International Military Tribunal, criminal court system, witness testimony, right to defense.

Концепция преступлений против мира была введена на Нюрнбергском процессе в 1945 году. Процесс над главными военными преступниками Второй мировой войны проходил в Международном военном трибунале (далее − Трибунал) в Нюрнберге с 20 ноября 1945 года по 1 октября 1946 года. Он проводился в соответствии с уставом Международного военного трибунала и соглашением, подписанным в ходе Лондонской конференции, проходившей с 26 июня по 8 августа 1945 года, между правительствами США, СССР, Великобритании и Франции. Впервые же требование о создании Международного военного трибунала содержалось в заявлении Советского правительства от 14 октября 1942 года «Об ответственности гитлеровских захватчиков и их сообщников за злодеяния, совершаемые ими в оккупированных странах Европы» [1, с. 273-277].

Процессы, проведенные Международными военными трибуналами в Нюрнберге и Токио, явились первым положительным опытом деятельности

органов международной уголовной юстиции [2, с. 8], а их уставные документы и приговоры положили начало формированию системы основополагающих принципов международного уголовного права, являющихся ныне общепризнанными.

Несмотря на значительное количество работ, посвященных организационно-правовым и функциональным основам деятельности международных уголовных трибуналов 1945-1994 годов, в них не было уделено значительного внимания вопросам свидетельских показаний. В период юбилейных событий было организовано множество различного рода научно-представительских мероприятий, посвященных событиям Нюрнберга и актуальным проблемам международного права [3, 4, 5], однако вопросы правовой регламентации обеспечения права на защиту в рамках производства по уголовным делам также не получили должного освещения.

Подсудимыми на Нюрнбергском процессе стало 24 нацистских руководителя, которые обвинялись в преступлениях против мира и человечества, в военных преступлениях для достижения господства во всем мире. В то же самое время подсудимые в Нюрнбергском процессе обладали правом на защиту [7, с. 92-93].

За всю протяженность Нюрнбергского процесса было проведено 403 открытых заседания трибунала и 216 судебных слушаний; выслушано всего лишь 240 свидетелей (необходимо отметить, что это слишком мало для столь масштабного процесса); около 300 «письменных свидетельств» было принято в поддержку обвинения. В конце сентября – начале октября 1946 года международным трибуналом был вынесен приговор подсудимым, а также организациям Службы безопасности (СД), Военным формированиям отрядов охраны (СС) [6, с. 32]. Руководящий состав национал-демократической партии был объявлен преступным. Международный военный трибунал в Нюрнберге позволил преодолеть все существовавшие политические и идеологические разногласия, существовавшие между руководителями стран-союзниц, а поддержанные Генеральной Ассамблеей ООН Нюрнбергские принципы стали общепризнанными нормами международного права.

Следует отметить, что международный военный трибунал в Нюрнберге в качестве доказательной базы в большей мере использовал официальные документы, свидетельские показания, которые, в свою очередь, не нашли широкого применения.

На основе многочисленных документальных доказательств, свидетельских показаний, в том числе и фельдмаршала Ф. Паулюса, признаний самих подсудимых Трибуналом в Приговоре было записано, что нападение на Советский Союз было произведено «без тени законного оправдания. Это была явная агрессия» [8, с. 359].

8 августа 1945 года был принят Устав Международного Военного трибунала, предопределивший основные направления в развитии прав тех лиц, которые привлекались к уголовной ответственности. Данный Устав оказал неоценимую помощь адвокатам – защитникам, оказывающим привлекаемым к ответственности лицам юридическую помощь; их права в последующем были отражены в действующих ныне источниках международного права. Впоследствии они были заимствованы законодательствами большинства стран Европы [9, с. 106].

В соответствии с п. «d» ст. 16 Устава в целях обеспечения справедливого судопроизводства было установлено, что «подсудимый имеет право защищаться на суде лично или при помощи защитника» [10]. Ходатайства защиты в отношении свидетелей, как правило, составлялись по форме под названием «Заявление ответчика о вызове свидетеля». Эти формы содержали записи, указывающие на последнее известное местонахождение свидетеля и информацию, которая может быть полезна в поиске этого свидетеля, если его нынешнее местонахождение не было известно. В ней также содержались записи, в соответствии с которыми заявитель должен был указать, какие факты были известны свидетелю и

почему эти факты имели отношение к доводам защиты. Если заявка была утверждена, Центральный Секретариат Трибуналов (обычно через сотрудников Центра Защиты) брал на себя обязательство найти свидетеля и доставить его в Нюрнберг.

Центр защиты был вправе общаться по телефону, телеграфу или при помощи писем с любыми органами власти, которые могли быть полезными в вызове свидетеля. Трибунал не имел юрисдикции требовать явки свидетелей за пределами Американской Зоны Оккупации и полагался главным образом на военные власти для обеспечения явки свидетелей и возможности их привлечения к участию в процессе. В Нюрнберге немецкие свидетели обычно размещались в «Доме свидетелей». В случае нахождения свидетеля под арестом, его переводили либо в тюрьму, примыкающую к зданию суда, либо отправляли в ближайший лагерь для интернированных [11, p. 363].

Зачастую лицо, представленное в Нюрнберге на основании «Заявления подсудимого о вызове свидетеля», фактически не вызывалось защитой для дачи показаний. Порой адвокатам не удавалось провести предварительные допросы до того, как лицо, утвержденное в качестве свидетеля, прибывало в Нюрнберг. После предварительного допроса защита обычно решала не вызывать человека в качестве свидетеля или же избирала его только для представления письменных показаний вместо личных показаний в открытом судебном заседании с соблюдением права обвинения вызвать собеседника для перекрестного допроса.

В некоторых случаях заявление о предоставлении свидетеля удовлетворялось с ограничением. Одобрялись только показания под присягой или письменные показания. Например, в случае если лицо, запрашиваемое в качестве свидетеля, проживало за пределами Германии или, когда Трибунал желал ускорить судебное разбирательство и не считал, что свидетельские показания, которые стремились приобщить к делу, были особо важными для рассмотрения на Трибунале. В некоторых случаях Трибунал предписывал, чтобы свидетельские показания были даны перед членами комиссии.

Привлечение свидетелей защиты за пределами Германии обычно вызывало непреодолимые трудности, поэтому Трибуналы поощряли проведение допросов или получение письменных показаний от таких лиц. В случае если защита требовала предъявления показаний под присягой или свидетельских показаний и не могла связаться со свидетелем по собственной инициативе или по контактам, «Центр Защиты» действовал в качестве экспедиторского агентства. Защита представляла многочисленные письменные показания или показания под присягой лиц, проживающих за пределами Германии. В случаях, когда защита особо подчеркивала личное присутствие свидетеля, Генеральный секретарь Трибуналов мог обеспечить явку свидетеля. Если Трибунал не мог принудить к явке свидетеля, а защита не довольствовалась допросами или письменными показаниями под присягой, можно было иногда договориться о даче свидетельских показаний перед специальным членом комиссии Трибунала.

Когда предполагаемый свидетель доставлялся в Нюрнберг и отказывался давать показания на том основании, что его показания могут иметь склонность к его изобличению, этот отказ принимался [11, p. 365].

Защите была оказана существенная помощь в организации поездок по Германии. Когда действовала «Берлинская блокада», время от времени организовывались воздушные полеты в Берлин. В этот период Комитет председательствующих судей пригласил представителей администрации, защиты и Генерального секретаря на одну из своих конференций, чтобы обсудить трудности с поездками для сотрудников оборонного ведомства.

Большие трудности вызывала организация поездки немецкого защитника за пределы Германии, поскольку немецкие граждане все еще считались вражескими

иностранцами в большинстве стран. Однако в некоторых случаях была организована поездка немецкого адвоката или сотрудника оборонного штаба за пределы Германии – в Австрию, Чехословакию, Англию, Норвегию и Швейцарию. В тех случаях, когда были утверждены адвокаты, не являющиеся гражданами Германии (в делах концерна «Крупп компанией «ИГ Фарбен»), эти адвокаты действительно выезжали за пределы Германии с большей свободой [12]. На деле сторона защиты, в отличие от стороны обвинения, постоянно испытывала трудности в получении письменных показаний или вызове свидетелей, находящихся за пределами Германии.

Предварительный допрос адвокатом лиц, содержащихся в тюрьме Нюрнберга, представлял особые трудности как для стороны защиты и обвинения, так и для самих властей, которым было поручено обеспечивать военную безопасность. После капитуляции Германии многие немецкие мирные жители были заключены оккупирующими державами в лагеря для интернированных. На основании военного устава и в целях безопасности основная часть высших офицеров германских вооруженных сил были интернированы отдельно от остальных заключенных. Согласно правилам, к данным лицам были ограничены посещения и действовала почтовая цензура. До предъявления обвинения таким заключенным адвокат не предоставлялся. Большинство заключенных, находившихся в Нюрнбергской тюрьме, были переведены туда по различным основаниям – либо обвинение хотело их допросить, либо рассматривало возможность предъявления им обвинений. Основные трудности возникали, когда обвинение инициировало ходатайство о переводе заключенного в тюрьму Нюрнберга, и, следовательно, заключенный становился «свидетелем обвинения», прежде чем он становился «свидетелем защиты».

Позднее, 8 января 1948 года, были внесены дополнительные изменения, разрешающие представителям противоположной стороны присутствовать на допросах заключенных, независимо от того, были ли они свидетелями обвинения или свидетелями защиты. На практике обе стороны обычно отказывались от права присутствия представителя на этих допросах. Лица, не содержащиеся в заключении, обычно назывались «добровольными свидетелями». Обе стороны могли допрашивать добровольных свидетелей без каких-либо формальных договоренностей и без специального разрешения трибуналов.

Таким образом, благодаря ходатайствам со стороны стран-союзников о привлечении к ответственности немецких руководителей, появляется первый в истории человечества международный уголовный процесс, получивший название Нюрнбергского процесса. Нюрнбергский процесс оказал значительное влияние на формирование и развитие правовых норм, регламентирующих обеспечение права на защиту в уголовном судопроизводстве. В Нюрнбергском процессе впервые была разработана четкая программа действий, список лиц, которые могли привлекаться в качестве свидетелей, и формы документов, по которым происходило привлечение свидетелей для дачи показаний, благодаря чему процесс шел быстрее к справедливому заключению.

Использованная литература

1. Внешняя политика Советского Союза в период Отечественной войны. В 3 т. − М.: Госполитиздат, 1946. − Т. 1. − 698 с.

2. Волеводз, А.Г. Исторические и международно-правовые предпосылки формирования современной системы международной уголовной юстиции / А.Г. Волеводз, В.А. Волеводз // Международное уголовное право и международная юстиция. − 2008. − № 2. − С. 2-9.

3. Уроки Нюрнберга и актуальные проблемы международного права: Материалы «круглого стола» 18 ноября 2010 г. - М., 2011. - 120 с.

4. Итоги Нюрнбергского процесса и вызовы современности // Матер. Межд. науч.-практ. конф. (Москва, 24 ноября 2016 г.) / под общ. ред. А.И. Бастрыкина. − М.: Академия Следственного комитета Российской Федерации, − 2016. − 254 с.

5. Нюрнбергский процесс: история и современность // Сб. матер. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 21‒22 ноября 2019 г.) / под общ. ред. Н.Н. Колюки, Т.Л. Козлова. − Симферополь, 2020. − С. 105-107.

6. Колодкин, Л.М., Нечевин, Д.К. Нюрнберг и Токио: суды над военными преступниками // Юридическая наука и практика: Вестник Нижегородской академии МВД России. − 2017. − № 3 (39). − С. 29-34.

7. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками: сборник материалов: в 7 т. / под общ. ред. Р.А. Руденко. − М., 1957. − Т. 1. − 800 с.

8. Нюрнбергский процесс над главными немецкими военными преступниками // Сборник материалов: в 7 т. / под общ. ред. Р.А. Руденко. − М., 1961. − Т. 7. − 760 с.

9. Паращевина, Е.А. Значение Нюрнбергского процесса в развитии правовых норм, как регламентирующих права человека на защиту // Нюрнбергский процесс: история и современность: сб. матер. науч.-практ. конф. (г. Симферополь, 21‒22 ноября 2019 г.) / под общ. ред. Н.Н. Колюки, Т.Л. Козлова. − Симферополь, 2020. − С. 105-108.

10.Свидетельские показания, представленные на Нюрнбергском процессе // Вопросы российской юстиции / М-во образования и науки РФ; Урал. гос. юрид. ун-т, Ин-т юстиции. − Екатеринбург, 2015. − Часть 2 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://arbir.ru/miscellany/U18S842E55155-Свидетельские-показания-представленные-на-нюрнбергском-процессе (дата обращения: 25.05.2021).

11.Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law. No. 10. Vol. 3. The Justice Case. Edited by Drexel A. Sprecher and John H.E. Fried. − U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., − 1951. − xxxi.

12.The United Nations War Crimes Commission. Volume X. The I.G. Farben and Krupp Trials. Law Reports of Trials of War Criminals. London: His Majesty's Stationery Office, 1949. − p. 34 // // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf (дата обращения: 27.05.2021).

References

1. Foreign policy of the Soviet Union during the Patriotic War. In 3 vols. − M.: Gospolitizdat, 1946. − Vol. 1. − 698 p.

2. Volevodz, A.G. Historical and international legal prerequisites for the formation of the modern system of international criminal justice / A.G. Volevodz, V.A. Volevodz // International criminal law and International justice. −2008. − No. 2. − pp. 2-9.

3. Lessons of Nuremberg and actual problems of international law: materials of the «round table» on November 18, 2010 − Moscow, 2011. − 120 p.

4. The results of the Nuremberg trial and the challenges of our time: mater. International Scientific and Practical Conference (Moscow, November 24, 2016) / under the general editorship of A.I. Bastrykin. − Moscow: Academy of the Investigative Committee of the Russian Federation, 2016. − 254 p.

5. The Nuremberg trial: history and modernity: the coll. of mater. of the scient. and pract. conf. (Simferopol, 21‒22 November 2019) / under the general editorship of N.N. Kolyuki, T.L. Kozlov. − Simferopol, 2020. − Pp. 105-107.

6. Kolodkin, L.M., Nechevin, D.K. Nürnberg i Tokio: the trials of war criminals // Legal science and practice bulletin of the Nizhny Novgorod Academy of the Ministry of Internal Affairs of Russia. − 2017. − No. 3 (39). − Pp. 29-34.

7. The Nuremberg trial of the main German war criminals: collection of materials: in 7 t. / under the general editorship of R.A. Rudenko. − M., 1957. − Vol. 1. − 800 p.

8. The Nuremberg trial of the main German war criminals: collection of materials: in 7 vols. / under the general editorship of R.A. Rudenko. − M., 1961. − Vol. 7. − 760 p.

9. Parashchevina, E.A. The significance of the Nuremberg trial in the development of legal norms as regulating human rights to protection // The Nuremberg trial: history and modernity: the coll. of mater. of the scient. and pract. conf. (Simferopol, 21‒22 November 2019) / under the general editorship of N.N. Kolyuki, T.L. Kozlov. − Simferopol, 2020. − Pp. 105-108.

10. Witness testimony presented at the Nuremberg trial // Questions of Russian Justice / Ministry of Education and Science of the Russian Federation; Ural State Law un-t, In-t justice. Yekaterinburg, 2015. − Part 2 // [Electronic resource]. - Access mode URL: http://arbir.ru/miscellany/U18S842E55155-Свидетельские-показания-представленные-на-нюрнбергском-процессе (accessed: 25.05.2021).

11.Trials of War Criminals before the Nuernberg Military Tribunals under Control Council Law. No. 10. Vol. 3. The Justice Case. Edited by Drexel A. Sprecher and John H.E. Fried. − U.S. Government Printing Office, Washington, D.C., − 1951. − xxxi.

12. The United Nations War Crimes Commission. Volume X. The I.G. Farben and Krupp Trials. Law Reports of Trials of War Criminals. London: His Majesty's Stationery Office, 1949. − p. 34 // [Electronic resource]. - Access mode: URL: https://www.loc.gov/rr/frd/Military_Law/pdf/Law-Reports_Vol-10.pdf (accessed: 27.05.2021).

ТДУ 340.114.5

АМАЛИ ҲУҚУҚӢ - УНСУРИ ФАРҲАНГИ ҲУҚУҚИИ КАСБИИ КОРМАНДОНИ МАҚОМОТИ КОРҲОИ ДОХИЛӢ

ПРАВОМЕРНОЕ ПОВЕДЕНИЕ - ЭЛЕМЕНТ ПРОФЕССИОНАЛЬНОЙ ПРАВОВОЙ КУЛЬТУРЫ СОТРУДНИКОВ ОРГАНОВ ВНУТРЕННИХ ДЕЛ

LEGAL ACTION - AS ELEMENT OF PROFESSIONAL LEGAL CULTURE OF INTERNAL AFFAIRS BODIES

РАҶАБЗОДА Р.М.
RAJABZODA R.M.
Дотсенти кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Доцент кафедры государственно-правовых дисциплин факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент
Associate Professor of the Department of State and Legal Disciplines Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, candidate of legal sciences, Associate Professor

E-mail: rrm_67@mail.ru

ШАРОФЗОДА Р.Ш.
SHAROFZODA R.SH.
Профессори кафедраи назария ва таърихи давлат ва ҳуқуқи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
Профессор кафедры теории и истории государства и права юридического факультета Таджикского национального университета, доктор юридических наук, профессор
Professor of the Department of Theory and History of State and Law of the Law Faculty of the Tajik National University, Doctor of Law, Professor

E-mail: www-rustam-tj@mail.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.

Научная специальность: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.

Scientific specialty: 12.00.01 – Theory and history of law and state; history of the doctrines of law and the state.

Тақриздиҳанда: МАНСУРЗОДА А.М. – сардори шуъбаи ташкилӣ-илмӣ ва табъу нашри Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, подполковники милитсия.

Рецензент: МАНСУРЗОДА А. М. – начальник организационно-научного и редакционно-издательского отдела Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент, подполковник милиции.

Reviwer: MANSURZODA A.M. – Head of the Organizational, scientific and editorial and publishing department of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, candidate of legal sciences, associate professor, lieutenant colonel of the militia.

Аннотатсия: Дар мақола аҳаммияти амали ҳуқуқӣ дар таъмини қонуният, волоияти қонун, ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои инсон ва шаҳрванд муайян карда мешавад. Қайд карда мешавад, ки кормандони мақомоти корҳои дохилӣ салоҳияти васеъ ва махсусро дар самтҳои муҳимми фаъолияти давлатӣ, аз ҷумла, ҳимояи тартиботи ҳуқуқӣ, амнияти давлат, ҷомеа ва шахс, таъмини қонуният, пешгирии ҷинояткорӣ, мубориза бо ҷинояткорӣ ва ҳуқуқвайронкунӣ, таъмини бехатарии ҳаракати нақлиёт, дахлнопазирии реҷаи объектҳои давлатӣ ва ғайра амалӣ мекунанд. Ба ақидаи муаллифон, амали ҳуқуқӣ мутобиқи талаботи на танҳо қонун, балки санадҳои меъёрии зерқонунӣ, талаботи фитрӣ-ҳуқуқӣ, аз ҷумла, ҳуқуқҳои инсон, нишондоди шартномаҳои меъёрӣ ва ғайра ба роҳ монда мешавад. Дар ин замина тафовути мафҳумҳои амали қонунӣ ва амали ҳуқуқӣ муайян карда мешавад.

Вожаҳои калидӣ: амали ҳуқуқӣ, амалисозии ҳуқуқ, иҷрои уҳдадорӣ, истифода, риоя, иҷро, татбиқи ҳуқуқ, арзишҳои ҳуқуқӣ, шахс, давлат, ҷомеа,ҳимояи тартиботи ҳуқуқӣ, амнияти давлат, таъмини қонуният, пешгирии ҷинояткорӣ, ҷинояткорӣ, ҳуқуқвайронкунӣ, қонуният, волоияти қонун, ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон.

Аннотация: В статье определяется важность правомерного поведения для обеспечения законости, верховенства закона, защиты прав и свобод человека и гражданина. Отмечается, что сотрудники органов внутренних дел обладают широкими и особыми полномочиями в осуществлении важных сфер государственной деятельности, включая охрану правопорядка, безопасность государства, общества и личности, обеспечение законности, предупреждение преступности, борьбу с преступностью и правонарушением, безопасность дорожного движения, неприкосновенность режима государственных объектов и т.д. По мнению авторов, правомерное поведение осуществляется в соответствии с требованиями не только закона, но и подзаконных нормативных правовых актов, естественных и юридических требований, включая права человека, нормативные соглашения и т.д. В этом контексте определяется различие между понятиями законного действия и правомерного поведения.

Ключевые слова: правомерное поведение, реализация права, исполнение обязанностей, использование, соблюдение, исполнение, применение права, правовые ценности, лицо, государство, общество, охрана правопорядка, безопасность государства, обеспечение законности, пресечение преступности, преступность, правонарушение, законность, верховенство закона, защита прав и свобод граждан.

Annotation: The article defines the importance of lawful behavior to ensure the rule of law, the rule of law, the protection of the rights and freedoms of man and citizen. It is noted that employees of the internal affairs bodies have broad and special powers in the implementation of important areas of state activity, including law enforcement, security of the state, society and the individual, ensuring the rule of law, preventing crime, combating crime and delinquency, road safety, inviolability of the regime of state facilities etc. According to the authors, lawful behavior is carried out in accordance with the requirements of not only the law, but also subordinate regulatory legal acts, natural and legal requirements, including human rights, regulatory agreements, etc. In this context, a distinction is made between the concepts of lawful action and lawful conduct.

Key words: lawful behavior, realization of law, performance of duties, use, observance, execution, application of law, legal values, person, state, society, law enforcement, state security, law enforcement, crime suppression, crime, offense, legality, rule of law, protection of rights and freedoms of citizens.

Кормандони мақомоти корҳои дохилӣ салоҳияти васеъ ва махсусро дар самтҳои муҳимми фаъолияти давлатӣ, аз ҷумла, ҳимояи тартиботи ҳуқуқӣ, амнияти давлат, ҷомеа ва шахс, таъмини қонуният, пешгирии ҷинояткорӣ, мубориза бо ҷинояткорӣ ва ҳуқуқвайронкунӣ, таъмини бехатарии ҳаракати нақлиёт, дахлнопазирии реҷаи объектҳои давлатӣ ва дигар амалӣ

мекунанд. Салоҳияти кормандони мазкур бо истифодаи чораҳои маҷбурсозии ҳуқуқӣ (дастгир намудан, ҳабс намудан, кофтуков ва ғайра), татбиқи чораҳои оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, истифодаи силоҳ ва воситаҳои махсус алоқаманд аст. Барои ҳамин, амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар таъмини қонуният, волоияти қонун, ҳимояи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрвандон аҳаммияти аввалиндараҷа дорад.

Дар адабиёти илмӣ мафҳумҳои гуногуни амали ҳуқуқӣ пешкаш мешаванд. Чунончи, амали ҳуқуқӣ чун амалисозии ҳуқуқҳо ва иҷрои ӯҳдадориҳо [33, с. 363], шакли амалисозии ҳуқуқ, аз ҷумла: истифода, риоя, иҷро, татбиқи ҳуқуқ [16, с. 30], муносибати мусбат ба меъёрҳо ва арзишҳои ҳуқуқӣ [6, с. 20].

Профессор Р.Ш. Сотиволдиев мафҳуми «амали ҳуқуқӣ»-ро чунин шарҳ медиҳад, ки «Амали ҳуқуқӣ – амали ба ҷомеа муфид мебошад, ки мутобиқи талаботу нишондоди ҳуқуқ, бо мақсади қонеъ гардонидани талабот ва манфиатҳои шахс, давлат ва ҷомеа анҷом дода мешавад» [29, с. 672].

Р.Ш. Сотиволдиев хусусиятҳо ва нишонаҳои зерини амали ҳуқуқиро муайян мекунад:

а) мутобиқи умуман ҳуқуқ, аз ҷумла, меъёрҳои ҳуқуқи дохилидавлатӣ, меъёру принсипҳои ҳуқуқи байналмилалӣ, талаботи фитрӣ-ҳуқуқӣ, шаклҳои дигари ифодаи ҳуқуқ ба сомон мерасад;

б) бо мақсади амалӣ намудани ҳуқуқу озодиҳои фард, иҷрои вазифаҳои конститутсионӣ ва ӯҳдадориҳои ҳуқуқӣ, амалӣ гаштани ваколатҳои шахсони ҳуқуқӣ ба иҷро мерасад;

в) шакли амалисозии ҳуқуқ, аз ҷумла: истифода, иҷро, риояи нишондоди ҳуқуқӣ, инчунин татбиқи ҳуқуқ дар фаъолияти мақомоти ҳуқуқтатбиқсозӣ мебошад;

г) унсури муҳим ва ҷудонопазири амалияи ҳуқуқӣ (амалияи судӣ, прокурорӣ, тафтишотӣ, нотариалӣ, тафсирӣ ва ғ.) мебошад;

д) мазмуни иродавӣ дорад, тибқи ирода, хоҳиш, баҳри ноил гаштан ба ҳадафҳои муайян, аз ҷумла, амалӣ намудани ҳуқуқу ӯҳдадориҳо ба сомон мерасад;

е) амали ҷоиз ё зарурӣ ба ҷомеа муфид аст;

ж) мутобиқи талаботи меъёри ҳуқуқ ба иҷро мерасад;

з) бо чораҳои ҳавасмандгардонӣ, аз қабили мукофот, ордену медалҳо, унвонҳои фахрӣ барои натиҷаҳои хуби кор, беҳтар намудани нишондиҳандаҳои истеҳсолӣ, кашфиёт ва ғайра таъмин мешавад [29, с. 673].

Ҳамин тариқ, амали ҳуқуқӣ ин амалест, ки тибқи меъёрҳои ҳуқуқӣ ва дигар нишондоди ҳуқуқӣ ба роҳ монда мешавад. Амали ҳуқуқиро шартан амали қонунӣ номидан мумкин аст, чунки дар асл амали ҳуқуқӣ мутобиқи талаботи на танҳо қонун, балки санадҳои меъёрии зерқонунӣ, талаботи фитрӣ-ҳуқуқӣ, аз ҷумла, ҳуқуқҳои инсон, нишондоди шартномаҳои меъёрӣ (байналмилалӣ, коллективӣ ва ғайра) ба роҳ монда мешавад. Аз ин хотир, истилоҳи «амали ҳуқуқӣ» (дар забон ва адабиёти илмии расмӣ «правомерное поведение») қобили қабул аст.

Амали ҳуқуқӣ аз тарафи субъектони гуногун, аз ҷумла, шаҳрвандон, соҳибкорон, шахсони мансабдор ва дигарон ба роҳ монда мешавад. Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ намуди амали ҳуқуқии шахсони мансабдор ва мақомоти давлатӣ мебошад, ки дар тафовут аз амали ҳуқуқӣ дар соҳаи ҳимояи манфиатҳои шахсӣ ва хусусӣ, бо мақсади ҳимояи манфиатҳои давлатӣ анҷом дода мешавад.

Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар таносуб бо амали ҳуқуқии мақомоти давлатӣ бо мақсади таъмини тартиботи ҳуқуқӣ, дар соҳаи муносибатҳои муҳофизавӣ ба роҳ монда мешавад. Тавре Л.С. Явич қайд мекунад, қонун «тартиби махсуси амалӣ намудани ҳуқуқҳо ва вазифаҳоро аз ҷониби субъектони муносибатҳои муҳофизавӣ муқаррар мекунад» [35, с. 35].

Тартиботи ҳуқуқӣ доираи васеи муносибатҳои ҳуқуқиро, ки дар заминаи амали ҳуқуқӣ танзим мешаванд, дар бар мегирад.

Аз ин ҷо хусусиятҳои зерини амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ муайян карда мешаванд:

а) амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ намуди амали ҳуқуқии мақомоти давлатӣ буда, бо мақсади ҳимояи манфиатҳои умумидавлатӣ ба роҳ монда мешавад;

б) амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар соҳаи муносибатҳои муҳофизавӣ (ҳифзи ҳуқуқҳои шаҳрвандон, амнияти давлат, ҷомеа ва шахс, тартиботи ҷамъиятӣ ва ғайра) сурат мегирад;

в) амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ бо мақсади таъмини тартиботи ҳуқуқӣ ба роҳ монда мешавад.

Амали ҳуқуқӣ заминаи фарҳанги ҳуқуқии касбии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ мебошад. Ҳама гуна ҳуқуқвайронкунӣ, ҷиноят, амали коррупсионӣ дар фаъолияти кормандони мақомоти корҳои дохилӣ нишонаи сатҳи паст ё нокифояи фарҳанги ҳуқуқӣ маҳсуб мешавад. Аз ин нуқтаи назар, дар асарҳои аксарияти олимон ба амали ҳуқуқии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ чун омили фарҳанги ҳуқуқӣ таваҷҷуҳ зоҳир мегардад [7; 28].

Мафҳуми «амали ҳуқуқӣ» дар заминаи сохти таркибии он муайян карда мешавад. Тавре профессор Р.Ш. Сотиволдиев қайд мекунад, таркиби дохилии амали ҳуқуқиро чор унсури асосӣ ташкил медиҳанд: субъект, объект, тарафи субъективӣ ва тарафи объективии амали ҳуқуқӣ.

1) субъекти амали ҳуқуқӣ: шахсони воқеӣ, шахсони ҳуқуқӣ ва ғ.;

2) объекти амали ҳуқуқӣ: он чизе, ки ба он амали ҳуқуқӣ равона гаштааст;

3) тарафи субъективии амали ҳуқуқӣ: мазмуни дохилии он дар робита бо ирода, шуур, ҳадаф, эҳсосот ва м.и.;

4) тарафи объективии амали ҳуқуқӣ: амал ё беамалии ҳуқуқӣ, натиҷаи онҳо ва робитаи сабабии байни онҳо [29, с. 675].

Чунин усули таҳқиқи амали ҳуқуқии кормандони мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар асарҳои олимони дигар низ истифода мешавад [9, с. 135].

Бо назардошти усули номбурда, хусусиятҳои амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ муайян карда мешавад.

Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ аз амали ҳуқуқии шаҳрвандон бо хусусиятҳои зерин фарқ дорад:

1) субъекти амали ҳуқуқӣ дар мақомоти корҳои дохилӣ кормандони ин мақомот, ки мансабҳои муайянро ишғол мекунанд, вазифаҳои хизматиро ба ҷо меоранд, маҳсуб мешаванд;

2) объекти амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилиро манфиатҳои на шахсӣ, балки давлатӣ ва ҷамъиятӣ ташкил медиҳад;

3) тарафи субъективии онро иродаи на шахсӣ, балки давлатӣ, ҳадафҳои умумидавлатӣ ташкил медиҳад;

4) тарафи объективии амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилиро амали фаъолона баҳри иҷрои вазифаҳои хизматӣ, меҳнати софдилона, садоқатмандӣ ташкил медиҳад.

Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар робита бо амали иҷтимоӣ муайян карда мешавад. Ба андешаи бештари олимон, амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ намуди мустақил ва махсуси амали иҷтимоӣ мебошад [10, с. 6-10; 11, с. 3-4; 14].

Аз ин ҷо ба хулоса омадан мумкин аст, ки амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ моҳияти ҳам иҷтимоӣ ва ҳам ҳуқуқӣ дорад.

Ақидаҳои муҳаққиқон оид ба табиати иҷтимоӣ ва ҳуқуқии амали ҳуқуқӣ гуногун аст. Чунончи, ба ақидаи як қатор олимон, нишонаҳои иҷтимоии амали ҳуқуқиро ташкил медиҳанд: амали ихтиёрона, бошуурона, ба ҷомеа муфид, амали ҷавобгӯйи манфиатҳои одамон ва халқ [26, с. 8-9; 27, с. 5-6; 34, с.45].

Ақидаҳои олимони зикршударо ба асос гирифта, айни замон мебояд қайд намуд, ки табиати иҷтимоии он бо меъёрҳо ва арзишҳои ахлоқӣ низ муайян карда мешавад. Аз ин нуқтаи назар, моҳияти иҷтимоии амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар робита бо нишонаҳои зерини он муайян карда мешавад:

– амалӣ ба ҷомеа муфид;

– амали иродавӣ ва бошуурона, ки бо дарки масъулияти иҷтимоӣ анҷом дода мешавад;

– амале, ки ҷавобгӯйи манфиатҳои давлат ва ҷомеа буда, бо назардошти ҳуқуқ ва манфиатҳои шаҳрвандон, манфиатҳои халқ ба сомон мерасад;

– амале, ки бо назардошти арзишҳои ахлоқӣ ва маънавӣ, осори фарҳанги маънавӣ, анъанаҳои миллӣ ба роҳ монда мешавад.

Моҳияти ҳуқуқии амали ҳуқуқӣ дар заминаи нишонаҳои он, ки бо ҳуқуқ, қонун, риоя ва иҷрои қонун, иҷрои салоҳият, вазифаҳо ва уҳдадориҳо муайян карда мешавад. Ба андешаи олимон, моҳияти ҳуқуқии амали ҳуқуқиро нишонаҳои зерини ҳуқуқии он ташкил медиҳанд:

– амали мутобиқи талаботи қонун;

– амале, ки баҳри амалисозии ҳуқуқ ба сомон мерасад;

– амале, ки ба ҳуқуқ мухолиф нест;

– амали иҷозатдодаи қонун;

– амале, ки бо меъёрҳои вазифадоркунанда, ваколатдоркунанда, манъкунанда пешбинӣ мешавад;

– амали мутобиқ ба арзишҳои ҳуқуқӣ [12; 18, с. 20; 22, с. 8-15].

Бо назардошти ақидаҳои олимон, нишонаҳои амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ инҳо мебошанд:

– амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ танҳо дар доираи қонун, бо назардошти волоияти қонун, чун принсипи давлати ҳуқуқбунёд ба иҷро мерасад;

– бо мақсади риоя ва иҷрои қонун анҷом дода шуда, кафолати принсипи қонуният мебошад;

– дар раванди амалӣ гардидани меъёрҳои вазифадоркунанда ва манъкунанда ба иҷро мерасад, чунки дар танзими ҳуқуқии муносибатҳое, ки дар соҳаи фаъолияти хизматии мақомоти корҳои дохилӣ пайдо мешаванд, бештар усули императивӣ, тарзи танзими мартаботӣ истифода мешавад;

– дар фаъолияти хизматии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ иҷрои меъёрҳои вазифадоркунанда муҳим аст, чунки дар онҳо салоҳияти хизматӣ, вазифаҳои мушаххаси хизматӣ аниқ муайян карда мешаванд;

– риояи меъёрҳои манъкунанда дар мақомоти корҳои дохилӣ аҳаммияти муҳим дорад, чунки кормандони ин мақомот, бо назардошти салоҳияти хизматӣ, танҳо доираи муайяни амали ҳуқуқиро, ки қонун манъ накардааст, ба иҷро мерасонанд, вагарна худсарӣ ва баромадан аз салоҳияти хизматӣ сар мезанад;

– меъёрҳои ваколатсоз танҳо дар ҳолатҳои муайян, аз ҷумла, зимни амалӣ намудани ҳуқуқҳои кормандони мақомоти корҳои дохилӣ амалӣ карда мешаванд.

Амали ҳуқуқӣ нишонаҳои дигар низ дорад. Ба ақидаи муҳаққиқон, амали ҳуқуқӣ шаклҳои ифодаи беруна низ дорад, ки зери назорат қарор дода шуда, тибқи талаботи ҳуқуқ ба сомон мерасад [13; 25].

Бо назардошти ин ақидаҳои олимон, амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ хусусиятҳои зерин дорад:

– зери назорати мунтазам ва доимии роҳбарияти ин мақомот қарор дорад, чунки кормандони мақомоти номбурда салоҳияти васеи ҳокимиятӣ доранд;

– бо назардошти муносибатҳои мартаботӣ, аз ҷумла, муносибатҳои байни роҳбарият ва кормандони мақомот, ҳокимият ва тобеъият анҷом дода мешавад;

– бо риояи на танҳо қонун, балки меъёрҳои оинномавӣ (хизмати дохилӣ) ба роҳ монда мешавад;

– ба иҷрои амру супоришҳо, фармонҳои дохилӣ (фармоишҳои вазири корҳои дохилӣ, фармонҳо ва супоришҳои сардорони раёсат, шуъбаҳои вазорати корҳои дохилӣ) равона мешавад.

Бо ин хусусиятҳояш амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ аз амали ҳуқуқии шаҳрвандон фарқ мекунад.

Шуури ҳуқуқӣ ва фарҳанги ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ кафолати сифат ва самаранокии амали ҳуқуқӣ маҳсуб мешавад. Ин ақидаро аксарияти олимон дастгирӣ мекунанд. Ба андешаи муҳаққиқон, таъмини амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои

дохилӣ аз ду гурӯҳи омилҳо вобастагӣ дорад.

1. Сатҳи донишҳои ҳуқуқӣ, маълумоти комил оид ба санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ, ҳолатҳои ҳаётии татбиқи онҳо.

2. Ҳолати психологӣ, сифатҳои шахсӣ, шуури ҳуқуқии касбӣ, таҷрибаи корӣ [8, с. 203; 20, с. 42; 31, с. 24].

Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ аз сатҳи самаранокии он вобастагӣ дорад. Ин намуди фаъолияти ҳуқуқӣ бо тафсир ва татбиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ, омӯзиши фактҳои ҳуқуқӣ, қабули қарорҳои дахлдор, анҷом додани намудҳои дар қонун пешбинишудаи амали ҳуқуқӣ алоқаманд аст. Самаранокии амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ бо натиҷаҳои он муайян карда мешавад. Тавре В.В. Лазарев қайд мекунад, ҳамон амале самаранок мебошад, ки «натиҷаҳои санади он талаботи субъектонро дар ҳамаи сатҳи зарурӣ қонеъ мегардонад» [15, с. 55].

Ин ақида қобили дастгирист. Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ намуди татбиқи ҳуқуқ буда, бо қабули санади татбиқи ҳуқуқ анҷом меёбад. Санадҳои татбиқи ҳуқуқи мақомоти корҳои дохилӣ дар заминаи татбиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ дар ҳолатҳои муайяни ҳаётӣ, ки бо меъёрҳои ҳуқуқӣ пешбинӣ мешаванд, қабул мегарданд. Санади татбиқи ҳуқуқ, сифати он аз натиҷаи амали ҳуқуқӣ дарак медиҳад. Маҳз санади татбиқи ҳуқуқ муайян мекунад, ки кадом натиҷаҳо дар чараён ва натиҷаи ниҳоӣ ба даст омаданд. Натиҷаҳо бошанд, самаранокии амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилиро муайян мекунанд.

Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ бо ҳуқуқ, дарки ҳуқуқ, дарки моҳияти меъёрҳои ҳуқуқӣ, баҳои ҳолатҳои гуногуни ҳаётӣ, вазъи ҳуқуқии субъектони ҳуқуқ алоқаманд аст. Ба андешаи олимон, маҳз дарки ҳуқуқ ба амали бо ҳуқуқ робитадошта замина мегузорад [19, с. 153].

Ҳамзамон, мебояд зикр намуд, ки дар ҳаёти имрӯза дарки ҳуқуқ бо назардошти навъҳои гуногунии дарки ҳуқуқ, аз ҷумла, назарияҳои фитрӣ-ҳуқуқӣ, сотсиологӣ, неопозитивӣ сурат мегирад. Дарки талаботи фитрӣ-ҳуқуқӣ, ҳуқуқҳои фитрии инсон, арзишҳои ахлоқӣ-ҳуқуқӣ, аз қабили адолат, поквиҷдонӣ, озодӣ ва ғайра барои амали ҳуқуқӣ аҳаммияти калон дорад. Арзишҳои ахлоқӣ-ҳуқуқӣ, ки дар сатҳи қонунгузорӣ мустаҳкам карда шудаанд. Онҳо дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», кодексҳои одоби мақомоти гуногуни давлатӣ ифодаи худро ёфтаанд. Арзишҳои ахлоқӣ-ҳуқуқӣ ва талаботи фитрӣ-ҳуқуқӣ ҷузъи таркибии шуури ҳуқуқӣ ва фарҳанги ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ мебошанд. Дарки дурусти онҳо заминаи амали ҳуқуқии ин кормандон мебошад.

Тавре маълум аст, амали ҳуқуқӣ сатҳи гуногун дорад. Он дар сатҳи фаъол ё фаъолона, дар сатҳи паст мумкин аст ба роҳ монда шавад. Профессор Р.Ш. Сотиволдиев (Шарофзода Р.Ш.) намудҳои зерини амали ҳуқуқиро ҷудо мекунад:

1. Амали ҳуқуқии фаъол, ки бошуурона, мақсаднок, зимни ташаббус ва амали фаъолонаи шахс баҳри ҳимояи манфиатҳои давлат ва ҷомеа, мубориза бо ҷинояткорӣ ва намудҳои дигари ҳуқуқвайронкунӣ, таҳкими қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ, фаъолияти соҳибкорӣ, эҷоди бадеӣ, илмӣ ва ғайра ба сомон мерасад. Амали ҳуқуқии фаъол, аз қабили ширкат дар интихобот ба ҳайси номзад ба вакили халқ, саҳмгузорӣ дар ташкили ҳизби сиёсӣ, ташкили корхона ва ғайраҳо бо харҷи иловагии вақт, қувва, маблағҳо ва ғайра ба сомон мерасад.

2. Амали ҳуқуқии маъмулӣ, ки бе сарфи иловагии вақт, маблағҳо ва ғайра анҷом дода мешавад. Амалҳои ҳамарӯзаи муқаррарии бештари одамон амалҳои маъмулӣ мебошанд. Амали маъмулӣ чунин амалест, ки ба ҳукми одат медароянд. Чунончи, риояи қоидаҳои ҳаракати роҳ аз тарафи ронандаи таҷрибадор маъмулист.

3. Амали ҳуқуқии ғайрифаъол ё беғайратона, ки дарҳолатҳои амалӣ нагаштани ҳуқуқҳои ҷудогона аз ҷониби шаҳрванд мушоҳида мешавад. Чунончи, иштирок накардан дар интихобот, ташкил

накардани оила ва ғайра амалҳои беғайратона мебошанд. Чунин амалҳо зиддиҳуқуқӣ набошанд ҳам, вале ба ҷомеа муфид нестанд [29, с. 673].

Ба ақидаи олимон, амали ҳуқуқии фаъолона намуди амали иҷтимоӣ буда, дар заминаи сифатҳои шахсӣ, дарки воқеият, иштироки шахсӣ дар ҳаёти ҷомеа анҷом дода мешавад [1, с. 32; 3, с. 9; 24,с. 19; 30, с. 25-30].

Амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ табиист, ки фаъолона мебошад, бо мақсади амалӣ намудани салоҳияти хизматӣ, иҷрои вазифаҳои хизматӣ, мубориза бо ҷинояткорӣ ва таъмини тартиботи ҳуқуқӣ ба роҳ монда мешавад.

Амали ҳуқуқӣ дар заминаи шуури ҳуқуқӣ, дарки мафҳумҳо, ақидаҳо, арзишҳои ҳуқуқӣ, эҳсосоти ҳуқуқӣ ба роҳ монда мешавад. Шуури ҳуқуқӣ зинаи ибтидоӣ ва заминаи амали ҳуқуқӣ мебошад. Амали ҳуқуқии фаъолонаро одамоне ба харҷ медиҳанд, ки дониши баланди ҳуқуқӣ доранд, оид ба ҳуқуқ ва падидаҳои ҳуқуқӣ, алалхусус хатари ҷинояткорӣ, зарари коррупсия ба давлат, аҳаммияти қонуният ва тартиботи ҳуқуқӣ тасаввуроти мукаммал доранд. Барои ҳамин, олимон бар ақидаанд, ки амали ҳуқуқии фаъолона шуури ҳуқуқӣ ва фарҳанги ҳуқуқии шахсро инъикос мекунад [23, с. 21].

Амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар заминаи унсурҳои таркибии шуури ҳуқуқии касбии онҳо ба роҳ монда мешавад. Ба ақидаи олимон, дониши ҳуқуқӣ, тасаввурот ва мафҳумҳои ҳуқуқӣ, ҳиссиёти ҳуқуқӣ унсури таркибии амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ мебошанд [21, с. 155].

Амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ сохти таркибии худро дорад. В.И. Гойман дар таркиби амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ хусусиятҳои зеринро ҷудо мекунад: иттилоотӣ (сатҳи донишҳои ҳуқуқӣ); арзишӣ (сифатҳои ахлоқӣ, ҳисси масъулият, эҳтироми қонун); амалӣ (қобилият, истеъдод, маҳорат) [4, с. 85].

Фаъолияти касбӣ ва салоҳияти хизматӣ аз кормандони мақомоти корҳои дохилӣ чунин амали фаъоли ҳуқуқиро талаб мекунад: пешгирии ҷинояткорӣ, мубориза бо ҷинояткорӣ, ошкор намудани ҷиноятҳо, тафтиши онҳо, фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ. Пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ, ҳимояи тартиботи ҷамъиятӣ, таъмини бехатарии ҳаракати нақлиёт танҳо дар заминаи амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ имконпазир мегардад.

Бар замми ин, кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар маъракаи интихобот ва раъйпурсӣ, баргузории сафарҳои Сарвари давлат, чорабиниҳои оммавии сиёсӣ ва фароғатӣ бо мақсади таъмини тартиботи ҷамъиятӣ, ҳаракати нақлиёт ва гаштугузори шаҳрвандон иштирок мекунанд. Онҳо кори васеи тарғиботӣ, ташвиқотӣ ва тарбиявиро дар байни аҳолӣ ба роҳ мемонанд. Ҳамаи ин аз кормандони мақомоти корҳои дохилӣ амали фаъоли ҳуқуқиро талаб мекунад.

Чунин амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ сатҳи баланди шуури ҳуқуқӣ ва фарҳанги ҳуқуқиро тақозо мекунад. Сатҳи баланди донишҳои ҳуқуқӣ, масъулияти баланди шаҳрвандӣ, эҳтироми қонун ва ҳуқуқҳои шаҳрвандон, садоқат ба Ватан, меҳнати поквиҷдонона заминаи амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ маҳсуб мешавад.

Тарбияи ҳуқуқӣ заминаи баланд бардоштани шуури ҳуқуқии касбӣ ва фарҳанги ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ мебошад. Кори тарбиявӣ дар мақомоти корҳои дохилӣ хусусиятҳои зерин дорад:

1. Кори тарбиявӣ дар ин мақомот бо мақсади тарбияи кормандон, омодагии касбии онҳо дар ҷараёни таҳсилоти касбии ҳуқуқӣ ба роҳ монда мешавад.

2. Кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар рафти фаъолияти касбӣ вазифаҳои хизматӣ, таблиғотӣ, ташвиқотиро дар байни аҳолӣ мегузаронанд.

3. Тарбияи ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ мунтазам, дар

раванди такмили ихтисоси онҳо сурат мегирад.

4. Дар робита бо хусусияти касбии фаъолияташон кормандони мазкур кори тарбиявиро нисбат шахсоне, ки ҷиноят ва ҳуқуқвайронкунӣ содир намудаанд, ба роҳ мемонанд.

5. Тарбияи ҳуқуқӣ дар мақомоти корҳои дохилӣ дар иртибот бо категорияҳои алоҳидаи шаҳрвандон, аз ҷумла, ноболиғон ба роҳ монда мешавад.

6. Кори тарбиявӣ дар ҷараёни баргузории маъракаҳои сиёсӣ ва фарҳангӣ дар байни аҳолӣ мунтазам (идҳои давлатӣ, чорабиниҳои оммавии варзишӣ, фароғатӣ ва ғайра) ба роҳ монда мешавад;

7. Кори тарбиявӣ бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, технологияҳои иттилоотӣ, тарзу воситаҳои гуногуни тарбиявӣ анҷом дода мешавад;

8. Кори тарбиявӣ бо истифодаи донишҳои махсуси касбӣ, захираҳои иттилоотии мақомоти корҳои дохилӣ, имкониятҳои бештари кори ташвиқотӣ ва тарғиботӣ ба роҳ монда мешавад;

9. Кори тарбиявӣ дар мақомоти корҳои дохилӣ дар робита бо супоришҳои Сарвари давлат, паёмҳо ва суханрониҳои Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон, дастуру супоришҳои Вазорати корҳои дохилӣ мунтазам такмил дода мешавад;

10. Кори тарбиявӣ ҷузъи ҳамаи самтҳои фаъолияти мақомоти корҳои дохилӣ (фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, тафтишоти пешакӣ, пешгирии ҷинояткорӣ, ҳимояи тартиботи ҷамъиятӣ ва ғайра) маҳсуб мешавад.

Амали ҳуқуқии фаъоли кормандони мақомоти корҳои дохилӣ қисми ҷудонашавандаи фаъолияти татбиқи ҳуқуқ мебошад. Дар адабиёти илмӣ ба ин паҳлуи амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ, аз ҷумла, шаклҳои зуҳуроти донишҳои ҳуқуқӣ ва маҳорати касбӣ дар рафти татбиқи меъёрҳои ҳуқуқӣ, таҳлили ҳолатҳои ҳуқуқӣ ва воқеии кор, сатҳи омодагии касбии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ таваҷҷуҳи зиёд дода мешавад [2, с. 16; 5, с. 26; 17, с. 103; 32, с. 16].

Маҳз дар ҷараёни татбиқи ҳуқуқ сатҳи дониши ҳуқуқӣ ва маҳорати касбии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ бештар аён мегардад.

Ҳамин тариқ, амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ бо фарҳанги ҳуқуқии онҳо робитаи устувор дорад. Ин робита дар шаклҳои зерин зоҳир мешавад:

– амали ҳуқуқӣ, ки тибқи талаботи ҳуқуқ ва муқаррароти қонун ба роҳ монда мешавад, танҳо дар заминаи сатҳи кофии шуури ҳуқуқии касбӣ, донишҳои ҳуқуқӣ, маҷмуи сифатҳои шахсӣ, унсурҳои иттилоотӣ, арзишӣ, амалӣ имконпазир мегардад;

– ҳамаи унсурҳои фарҳанги ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ (дониши ҳуқуқӣ, фаъолияти касбӣ, маҳорати касбӣ, татбиқи ҳуқуқ, санадҳои татбиқи ҳуқуқ ва ғайра) заминаи амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ мебошад;

– ҳамагуна амали зиддиҳуқуқӣ, алалхусус, ҷиноят, амали коррупсионӣ, ҳуқуқвайронкунӣ нишондиҳандаи сатҳи пасти фарҳанги ҳуқуқӣ мебошад ва ба манфиатҳои давлат, ҷомеа ва шаҳрвандон зарари ҷиддӣ мерасонад;

– амали ҳуқуқии кормандони мақомоти корҳои дохилӣ дар шакли амали фаъолона, тибқи ирода ва шуури кормандони мазкур, бо дарки масъулият, дар заминаи дарки афзалиятҳо ва ҳадафҳои сиёсати давлат, манфиатҳои миллӣ, амнияти давлат, ҷомеа ва шаҳрвандон ба роҳ монда мешавад.

Адабиёти истифодашуда

1. Арефьева, Г.С. Социальная активность (Проблема субъекта и объекта в социальной практике и познании) / Г.С. Арефьева. – М.: Политиздат, 1974. - 230 с.

2. Баев, О.Я. Тактика следственных действий. Учебное пособие / О.Я. Баев - Воронеж: НПО "Модэк", 1995. - 224 с.

3. Воробьев, Н.Е. К вопросу о критериях социальной активности // Социальная активность личности. – Волгоград, 1976. – С. 8-29.

4. Гойман, В.И. Правовая активность работника органов внутренних дел и проблемы ее развития (на материалах конкретно-социологического исследования) // Правовые вопросы деятельности органов внутренних дел в современных условиях. - Ташкент: НИиРИО Ташк. ВШ МВД СССР, 1985. - С. 83-89.
5. Головченко, В.В. Эффективность правового воспитания: понятие, критерии, методика измерения / В.В. Головченко. - Киев: Наук. думка, 1985. - 128 с.
6. Жеругов, Р.Т. Вопросы правомерного поведения личности // Правовое регулирование общественных отношений. Материалы научной конференции аспирантов-юристов. - М.: Изд-во ИГиП АН СССР, 1977. - С. 18-25.
7. Иванов, В.И. Правосознание и правовая культура сотрудников органов внутренних дел: учебное пособие / Иванов В.И., Иванов О.Е., Кузнецов Э.В., Назаренко А.Ф., и др. - Л.: Изд-во ВПУ им. 60-летия ВЛКСМ МВД СССР, 1981. - 80 с.
8. Иванова, З.Д. О соотношении правосознания и законности в работе советской милиции // Труды Высшей школы МВД СССР. - М.: НИиРИО МВД СССР, 1969, Вып. 23. - С. 192-209.
9. Казаков, В.Н. Правомерное поведение в механизме формирования правового порядка (теоретико-правовые проблемы): монография / В.Н. Казаков. – М.: Проспект, 2000. – 430 с.
10.Карташов, В.Н. Правоприменительная практика в социалитическом обществе / В.Н. Карташов. - Ярославль: Изд-во Яросл. ун-та, 1986. - 87 с.
11.Карташов, В.Н. Обобщение юридической практики: учебное пособие / В.Н. Карташов; - 2-е изд., перераб. и доп. - Ярославль: ЯрГУ, 1991. - 64 с.
12.Кудрявцев, В.Н. Правовое поведение: норма и патология: монография / В.Н. Кудрявцев. - М.: Наука, 1982. - 287 с.
13.Кудрявцев, В.Н. Закон, поступок, ответственность: монография / В.Н. Кудрявцев. - М.: Наука, 1986. - 448 с.
14.Лазарев, В.В. Применение советского права: монография / В.В. Лазарев; Науч. ред.: Волков Б.С. - Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1972. - 200 с.
15.Лазарев, В.В. Эффективность правоприменительных актов. Вопросы теории / Лазарев В.В.; Науч. ред.: Безина А.К. - Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1975. - 207 с.
16.Лазарев, В.В. Правомерное поведение как объект юридического исследования // Советское государство и право. - М.: Наука, 1976, - № 10. - С. 29-37.
17.Лазарев, В.В. Социально-психологические аспекты применения права / Лазарев В.В.; Науч. ред.: Волков Б.С. - Казань: Изд-во Казан. ун-та, 1982. - 144 с.
18.Лазарев, В.В. Выявление закономерностей правомерного поведения // Советское государство и право. - М.: Наука, 1983, - № 11. - С. 19-25.
19.Лейст, О.Э. Методология исследования правомерных и неправомерных действий в развитом социалистическом обществе // Методологические и теоретические проблемы развитого социализма. – М., 1983. – С. 152-158.
20.Лупинская, П.А. Решения в уголовном судопроизводстве. Их виды, содержание и формы / П.А. Лупинская. - М.: Юрид. лит., 1976. - 168 с.
21.Лясковская, И.Д. Активная жизненная позиция личности: Понятие, содержание, некоторые факторы формирования / И.Д. Лясковская // Творческая природа социалистического общественного сознания. – М., 1980. – С. 149-186.
22.Малько, А.В. Стимулы и ограничения в праве. Теоретико-информационный аспект: монография / Малько А.В.; Под ред.: Матузов Н.И. - Саратов: Изд-во СГУ, 1994. - 184 с.
23.Матузов, Н.И. Активная жизненная позиция и право // Советское государство и право. - М.: Наука, 1984, - № 3. - С. 20-26.
24.Мордкович, В.Г. Социальная активность: Споры и сут) // Социальная активность. – Челябинск, 1976. – Вып. 3. – С. 3-25.
25.Оксамытный, В.В. Правомерное поведение личности / В.В. Оксамытный; Отв. ред.: Козюбра Н.И. - Киев: Наук. думка, 1985. - 175 с.
26.Алейникова О.П. Понятие правомерного поведения // Проблемы совершенствования советского законодательства. Труды. - М.: Изд-во ВНИИСЗ, 1977, Вып. 10. - С. 3-25.
27.Сабикенов, С. Сочетание общих и личных интересов в правомерном поведении советских граждан // Проблемы государства и права на современном этапе / Труды аспирантов и молодых ученых / Отв. ред. В.Ф. Коток. Вып. IV. М., 1971. С. 5-6.
28.Сапун, В.А., Федоров, В.П., Янгол, Н.Г. Методологические проблемы правосознания сотрудников органов внутренних дел: пособие / Кузнецов Э.В., Сальников В.П., Сапун В.А., Федоров В.П., и др. - Л.: Изд-во ВПУ МВД СССР, 1986. - 96 с.

29.Сотиволдиев, Р.Ш. Назарияи давлат ва ҳуқуқ. – Душанбе: Империал-Групп, 2018. – 484 с.
30.Станкевич, Л.П. Активность как мера деятельности личности // Вестник МГУ. – 1970. – № 6. – С. 25-32.
31.Столовский, В.М. Профессиональное правосознание следователей органов внутренних дел. – М., 1978. – 78 с.
32.Суворов, Л.К. Правовая культура работников органов внутренних дел. – М., 1991. – 36 с.
33.Теория государства и права: учебник / Денисов А.И., Зорькин В.Д., Кененов А.А., Кудрявцев Ю.В., и др.; Под ред.: Денисов А.И. - М.: Юрид. лит., 1980. - 432 с.
34.Чернышов, В.Д. Понятие и виды правомерного поведения в сфере трудовых отношений // Вопросы совершенствования социального и правового регулирования: сб. науч. тр. – Свердловск, 1981. – С. 44-48.
35. Явич, Л.С. Социалистический правопорядок / Л.С. Явич - Л.: Изд-во Ленингр. ун-та, 1972. - 78 с.

References

1. Arefieva, G.S. Social activity (The problem of subject and object in social practice and cognition) / G.S. Arefieva. - M.: Politizdat, 1974. - 230 p.
2. Baev, O.Ya. Investigative tactics. Textbook / O.Ya. Baev - Voronezh: NPO "Modek", 1995. - 224 p.
3. Vorobyov, N.E. To the question of the criteria for social activity // Social activity of the individual. - Volgograd, 1976. - P. 8-29.
4. Goiman, V.I. Legal activity of an employee of the internal affairs bodies and the problems of its development (on the materials of a concrete sociological study) // Legal issues of the activities of the internal affairs bodies in modern conditions. - Tashkent: NIIRIO Tashkent. Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1985. - P. 83-89.
5. Golovchenko, V.V. Effectiveness of legal education: concept, criteria, measurement methodology / V.V. Golovchenko. - Kiev: Nauk. dumka, 1985. - 128 p.
6. Zherugov, R.T. Issues of lawful behavior of the individual // Legal regulation of public relations. Materials of the scientific conference of graduate students-lawyers. - M.: Izd-vo IGiP AN SSSR, 1977. - P. 18-25.
7. Ivanov, V.I. Legal awareness and legal culture of employees of internal affairs bodies: a textbook / Ivanov V.I., Ivanov O.E., Kuznetsov E.V., Nazarenko A.F., etc. - L .: Publishing house of VPU im. 60th anniversary of the VLKSM of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1981. - 80 p.
8. Ivanova, Z.D. On the relationship between legal awareness and legality in the work of the Soviet police // Proceedings of the Higher School of the Ministry of Internal Affairs of the USSR. - M.: NIIRIO MVD USSR, 1969, Issue. 23. - P. 192-209.
9. Kazakov, V.N. Lawful behavior in the mechanism of formation of the legal order (theoretical and legal problems): monograph / V.N. Kazakov. – M.: Prospekt, 2000. – 430 p.
10. Kartashov, V.N. Law enforcement practice in a socialist society / V.N. Kartashov. - Yaroslavl: Publishing House Yaroslavl. un-ta, 1986. - 87 p.
11. Kartashov, V.N. Generalization of legal practice: textbook / V.N. Kartashov; - 2nd ed., revised. and additional - Yaroslavl: YarSU, 1991. - 64 p.
12. Kudryavtsev, V.N. Legal behavior: norm and pathology: monograph / V.N. Kudryavtsev. - M.: Nauka, 1982. - 287 p.
13. Kudryavtsev, V.N. Law, act, responsibility: monograph / V.N. Kudryavtsev. - M.: Nauka, 1986. - 448 p.
14. Lazarev, V.V. Application of Soviet law: monograph / V.V. Lazarev; Scientific Ed.: Volkov B.S. - Kazan: Kazan Publishing House. un-ta, 1972. - 200 p.
15. Lazarev, V.V. The effectiveness of law enforcement acts. Questions of theory / Lazarev V.V.; Scientific Ed.: Bezina A.K. - Kazan: Kazan Publishing House. un-t, 1975. - 207 p.
16. Lazarev, V.V. Lawful behavior as an object of legal research // Soviet state and law. - M.: Nauka, 1976, - No. 10. - P. 29-37.
17. Lazarev, V.V. Socio-psychological aspects of the application of law / Lazarev V.V.; Scientific Ed.: Volkov B.S. - Kazan: Kazan Publishing House. un-t, 1982. - 144 p.
18. Lazarev, V.V. Identification of patterns of lawful behavior // Soviet state and law. - M.: Nauka, 1983, - No. 11. - P. 19-25.

19. Leist, O.E. Methodology for the study of lawful and unlawful actions in a developed socialist society // Methodological and theoretical problems of developed socialism. - M., 1983. - P. 152-158.

20. Lupinskaya, P.A. Decisions in criminal proceedings. Their types, content and forms / P.A. Lupinskaya. - M.: Yurid. lit., 1976. - 168 p.

21. Lyaskovskaya, I.D. Active life position of the individual: Concept, content, some factors of formation / I.D. Lyaskovskaya // Creative nature of socialist public consciousness. - M., 1980. - P. 149-186.

22. Malko, A.V. Incentives and restrictions in law. Information-theoretical aspect: monograph / Malko A.V.; Edited by: Matuzov N.I. - Saratov: SSU Publishing House, 1994. - 184 p.

23. Matuzov, N.I. Active life position and law // Soviet state and law. - M.: Nauka, 1984, - No. 3. - P. 20-26.

24. Mordkovich, V.G. Social activity: Disputes and days) // Social activity. - Chelyabinsk, 1976. - Issue. 3. - P. 3-25.

25. Oksamytny, V.V. Lawful behavior of the individual / V.V. Oksamytny; Rep. Ed.: Kozyubra N.I. - Kiev: Nauk. Dumka, 1985. - 175 p.

26. Aleinikova O.P. The concept of lawful behavior // Problems of improving the Soviet legislation. Proceedings. - M.: VNIISZ Publishing House, 1977, Issue. 10. - P. 3-25.

27. Sabikenov, S. The combination of common and personal interests in the lawful behavior of Soviet citizens // Problems of state and law at the present stage / Proceedings of graduate students and young scientists / Ed. ed. V.F. Kotok. Issue. IV. M., 1971. P. 5-6.

28. Sapun, V.A., Fedorov, V.P., Yangol, N.G. Methodological problems of legal awareness of employees of internal affairs bodies: a manual / Kuznetsov E.V., Salnikov V.P., Sapun V.A., Fedorov V.P., and others - L.: Publishing House of the Higher Educational Institution of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1986. - 96 c.

29. Sotivoldiev, R.Sh. Theory of Government and Rights. - Dushanbe: Imperial Group, 2018. - 484 p.

30. Stankevich, L.P. Activity as a measure of personality's activity. Vestnik MGU. - 1970. - No. 6. - P. 25-32.

31. Stolovsky, V.M. Professional legal awareness of investigators of internal affairs bodies. - M., 1978. - 78 p.

32. Suvorov, L.K. Legal culture of employees of internal affairs bodies. - M., 1991. - 36 p.

33. Theory of state and law: textbook / Denisov A.I., Zorkin V.D., Kenenov A.A., Kudryavtsev Yu.V., and others; Ed.: Denisov A.I. - M.: Yurid. lit., 1980. - 432 p.

34. Chernyshov, V.D. The concept and types of lawful behavior in the sphere of labor relations // Issues of improving social and legal regulation: Sat. scientific tr. - Sverdlovsk, 1981. - P. 44-48.

35. Yavich, L.S. Socialist law and order / L.S. Yavich - L.: Leningrad Publishing House. un-ta, 1972. - 78 p.

ТДУ 343.337 + 32.01.51

ТАЪРИХ ВА МОҲИЯТИ ИҶТИМОӢ-ҲУҚУҚИИ ҶАНГИ ИТТИЛООТӢ

ИСТОРИЯ И СОЦИАЛЬНО-ПРАВОВАЯСУЩНОСТЬ ИНФОРМАЦИОННОЙ ВОЙНЫ

HISTORY AND SOCIAL AND LEGAL ESSENCE OF THE INFORMATION WAR

САИДЗОДА З.А.
SAIDZODA Z.A.
Муовини сардори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба илм, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, полковники милитсия
Заместитель начальника Академии МВД Республики Таджикистан по науке, кандидат юридических наук, доцент, полковникмилиции
Deputy Head of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan for Science, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Colonel of the militia

E-mail: sza-68@mail.ru

АЗИМЗОДА Н.Б.
AZIMZODA N.B.
Муовини сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба таълим, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, подполковники милитсия
Заместитель начальника факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан по учебной части, доктор юридических наук, профессор, подполковник милиции
Deputy Head of Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan for academic affairs, Doctor of Law, Professor, lieutenant colonel of the militia

E-mail: nazir.azimov.79@mail.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.

Научная специальность: 12.00.01 - теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.

Scientific specialty: 12.00.01–Theory and history of law and state; history of the doctrines of law and the state.

Такриздиҳанда: САФАРЗОДА Ҳ.С. – сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, полковники милитсия.

Рецензент: САФАРЗОДА Х.С. – начальник факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент, полковник милиции.

Reviewer: SAFARZODA KH.S. - Head of Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, Colonel of the militia.

Аннотатсия: Дар мақола мафҳум ва таърихи «ҷанги иттилоотӣ» мушаххас оварда шуда, таснифоти он низ вобаста ба характери ба ҷамъият хавфнокиаш дода шудааст. Ғайр аз ин, дар мақола паҳлуҳои таърихӣ ва ҷанбаҳои ҳуқуқии ҷанги иттилоотӣ оварда шуда, аз

нигоҳи илмӣ асоснок карда шудааст. Дар мақола диққати ҷиддӣ ба содир намудани ҷиноятҳо муқобили иттилоот ҳамчун ҷинояти нав дода шудааст. Муаллифон аз фикру ақидаҳои олимони хориҷиву ватанӣ истифода бурда, як қатор таклифҳои худро баҳри мукаммалсозии қонунгузории ҷиноятии амалкунанда пешниҳод кардаанд.

Вожаҳои калидӣ: ҷанги иттилоотӣ, ҷинояткорӣ, хакер, ба ҷамъият хавфнок, идеология.

Аннотация: В статье представлены понятие и история информационной войны, приводится характеристика ее общественной опасности. Кроме того, наравне с историческими особенностямиинформационной войны рассмотрены иее правовые аспекты, обоснованные с научной точки зрения. Наряду с этим, в статье рассматриваются преступления против информации как новое явление. Используя мнения зарубежных и отечественных ученых, авторы внесли ряд предложений по совершенствованию действующего уголовного законодательства в этой области.

Ключевые слова: информационная война, преступность, хакер, общественная опасность, идеология.

Annotation: The article presents the concept and history of the concept of information warfare, provides a description of its public danger. In addition, along with the historical features of the information war, its legal aspects, justified from a scientific point of view, are also considered. Along with this, the article considers crimes against information as a new phenomenon. Using the opinions of foreign and domestic scientists, the authors made a number of proposals for improving the current criminal legislation in this area.

Key words: information war, crime, hacker, public danger, ideology.

Бо сухан куштан, ба сухан наҷот додан, ба сухан аз паси худ урдуҳоро бурдан, ба сухан фурӯхтану хиёнат кардан ва харидан метавон кард

Вадим Шефнер

Инсоният дар таърихи мавҷудияти худ ҳамеша ҷангидаасту дар ҳар як замон аслиҳаи гуногуни ҷангӣ истифода бурдааст. Аслиҳаи гуногуни ҷангӣ вобаста аз замони марҳилаи таърихӣ аз ханҷару табару найза то аслиҳаи оташфишону танкҳо ва силоҳи химиявию биологӣ ва бактериологӣ истифода шудааст. Аммо дар замони муосир, дар баробари пешрафти инсоният - асри нанотехнология, силоҳе пайдо гардид, ки аз ҳама хавфноку тез паҳнкунанда буда, метавонад бе талаф ба мақсад ноил гардонад.

Чунин силоҳи хавфнок ин силоҳи иттилоотӣ мебошад, ки ба воситаи сухан тез паҳн гардида, нишони худро метавонад дар як лаҳза пора намояд.

Чунин намуди силоҳи хавфноки иттилоотиро ягон кас ё ягон олиме ихтироъ накардааст, аммо дар як лаҳзаи гумроҳшудан чунин силоҳ ба саҳифаҳои таърихӣ паҳн гардида, метавонад тақдири инсоният ё тақдири ин ё он давлатро дар кӯтоҳтарин муҳлат ҳал намояд.

Ҳамагуна мухолифат (ҳамагуна мубориза) байни одамон дар мадди аввал иттилоотӣ мебошад. Маълумот ба одамон барои ҳал кардани ин ё он масъала, барои қабул намудани хулосаи ниҳоӣ ва ҳимоя намудани худ аз ҳаргуна омилҳои манфӣ муҳим мебошад.

Маълумот барои инсоният, инчунин, баҳри мақсаднок идора намудани фаъолияти худ зарур буда, инсон ба воситаи маълумоти аниқу дақиқ метавонад дар пайроҳаи ҳаёт боваринок қадам занад.

Иттилоот - манбаи зарурӣ дар фаъолияти инсон буда, ӯро аз паҳлӯҳои гуногуни ҳаёти ҷомеаи ҷаҳонӣ бохабар менамояд. Иттилоотро ҳамчун манбаи хосси ҳамла ва ҳимоя донистан мувофиқи мақсад буда, тибқи назарияи илми муосир, ҳамзамон, иттилоот ба

методологияи ҷанги иттилоотӣ низ мубаддал мегардад.

Муборизаи иттилоотӣ - ин стратегияи пурра ва ҳамаҷониба буда, бахри таълим ва ҳимоя намудани маълумоти дорои характери сиёсӣ, иҷтимоӣ, иқтисодӣ, фармондиҳӣ, ҳаёти ҷомеа, ҳарбӣ ва ғайра бо роҳи таъсиррасонӣ ба маълумот ва системаҳои иттилоотии душман дар як вақт бо мақсади ҳифз ва махфӣ нигоҳ доштани системаҳои иттилоотии худ амалҳо иҷро карда мешавад.

Дар ҷанги иттилоотӣ амалҳои фаъоли рӯҳӣ ба монанди иръоб (ин амалҳо ба терроризм хоссанд), ҷалб кардан, таъсиррасонии ҷисмонӣ иҷро карда намешаванд, чунки чунин амалҳо аломати асосии ҷанги иттилоотиро ташкил намекунанд.

Объекти асосии ҷанги иттилоотиро дарки оммавӣ ва дарки фардии инсоният ташкил медиҳад. Таъсиррасонии фардӣ дар худ маълумотҳои диққатҷалбкунандаро дарбар мегирад. Таъсиррасонии оммавӣ бошад, тарзи вориднамоӣ ва қабули дарки маълумот ба шуури одамонро ташкил дода, аз ҷиҳати равоншиносӣ бояд ба майнаи сари одамон маълумотро ҷой созад.

Таъсиррасонии иттилоотӣ метавонад, дар шаклҳои ғавғо-мағали иттилоотӣ ва дар шакли шароитҳои вакууми иттилоотӣ ҷорӣ карда шавад. Ба тарзи умумӣ ҷорӣ кардани мақсадҳое, ки боиси аз байн рафтан ё нобудшавии объекти таъсиррасонӣ мегардад, моҳияти ҷанги иттилоотиро ташкил карда, хусусияти мустаҳкамии ҷангро нишон медиҳад, ки аз реклама ба куллӣ фарқ мекунад.

Воситаҳои бурдани ҷанги иттилоотӣ ҳамагуна воситаҳои доду гирифти нуқтаҳои иттилоотӣ аз ВАО сар карда, то ғайбату суханчинӣ ба ҳисоб меравад.

Таъсиррасонии иттилоотӣ дар худ аломатҳои фош шудани маълумот, лағжиши маълумот, таъсиррасонии руҳӣ, қабулу даркнамоӣ, ба эҳсосот дода шудан ва иҷрои амал баъди гирифтани маълумотро доро мебошад [1, с. 4].

Ҷанги иттилоотӣ бо мурури замон дар баробари пешрафти илму техника воситаҳои таъсиррасонии худро васеъ намуда, инсоният дар натиҷаи пешрафти аср ва тамаддун имкониятҳои васеи истифодабарӣ, таъсиррасонӣ ва паҳнкунии иттилоотро ба даст оварда истидааст, ки бо ин падидаи номатлуби хавфноки иттилоотӣ мубориза бурдан мушкилиҳоро ба миён меоварад.Ҷанги мазкур воситаи сахттаъсир буда, ҳангоми амалишавии он ба ҷомеаи муосир ва сулҳу суботи ҷаҳони муосир хавфи зиёде дорад, ки ҳадҳои он канор надорад ва ҳамчун воситаи асосии сиёсати ҷаҳонӣ буда, тарзи ноил гардидани бартариятҳои сиёсӣ, иқтисодӣ ва иҷтимоӣ дар ҷаҳон мебошад [1, с. 5].

Ҷанги иттилоотии асри XXI ин тарзи ташкили фазои таъсиррасонӣ ва фазои иттилоотии ҷаҳонӣ барои манфиатҳои худ ва амалишавии мақсадҳои гузошташуда мебошад. Он падидаи замони муосир ва имрӯзаи ҷомеа нест, балки қисми зиёди тарзҳои таъсиррасонии иттилоотӣ таърихи ҳазорсола дошта, дар таърихи инсоният нақши муҳимро бозидааст. Дар замонҳои гузашта ба сифати ҳуҷумҳои иттилоотӣ-қиссаву ривоятҳо истифода бурда мешуданд. Мисоли гуфтаҳои боло шуда метавонад, артиши аз паси ин гуна қиссаву ривоятҳое қадам мезаданд, ки бераҳмии онҳо ҳолати руҳии душманро аллакай карда буд [1, с. 16].

Насб намудани ҳолати руҳӣ ба муқобилият, ҳуҷум, ҳимоя ва ғолибият бо тарбия ва тарғиботу ташвиқот алоқамандии зич дорад. Мардуми грекиҳои қадим чунин гуфта буданд: ки "Барои Ватан ҷон додан ширинтарин амал мебошад" [2]. Ягона фарқияти чунин таъсиррасонӣ аз имрӯза падида, дар он буд, ки ҳамон вақтҳо чунин таъсиррасониҳо ҷанги иттилоотӣ номида намешуд. Чунин маънидодкунӣ бо тараққӣ надоштани ВАО дар ҳамон замин асоснок карда мешавад. Дар ҷанги иттилоотӣ нақши асосиро иҳота ва ғоиб карда тавонистани шуури инсон мебозад, ки дар ин ҷараён бояд ба шуури одамон маълумоти бардурӯғ ҷой карда шуда, дар натиҷа аҳолӣ руҳафтода мегардад [3].

Аввалин маротиба истилоҳи "ҷанги иттилоотӣ" аз ҷониби таърихшиноси амрикоӣ Томас Рона соли 1976 дар

ҳисоботи худ оид ба “Системаҳои силоҳ ва ҷанги иттилоотӣ” тадқиқот карда шуд. Томас Рона қайд карда буд, ки инфрасохтори иттилоотӣ метавонад ҳамчун ҷузъи таркибии асосии иқтисодиёти кишвар нақш бозад. Ҳамзамон, иттилоот метавонад барои замони ҷангӣ ва осоиштагӣ мақсаднок истифода бурда шавад [4].

Нашр гардидани ҳисоботи Томас Рона ба муассисаи “Boing”, ки дар ин ҷо ӯ кору фаъолият мекард, фоидаи зиёдеро овард. Худи мазмуни масъалаи гузошташудаи Томас Рона ҳарбиёни амрикоиро ҷазб намуда, ба маводҳои махфибуда аҳаммияти ҷиддӣ доданд. Қувваҳои ҳавоии ҳарбии ШМА аз соли 1980 сар карда, ба предмети махфият диққати лозима доданд.

Ҳамон замон ақидаи умумии якдилона бароварда шуд, ки маълумот метавонад ҳам мақсаду маром бошаду ҳам силоҳ.

Дар баробари пайдо гардидани вазифаҳои нав баъди анҷоми “Ҷанги сард” истилоҳи “Ҷанги иттилоотӣ” ҳамчун ҳуҷҷати расмӣ ба ҳуҷҷатҳои Вазорати мудофиаи ШМА ворид карда шуд. Истилоҳи “Ҷанги иттилоотӣ” дар гузаронидани корҳои фаврии «Тӯфон дар биёбон» (Буря в пустыне) соли 1991 бештар истифода бурда шуд, ки дар он аввалин бор технологияҳои нави иттилоотӣ ҳамчун воситаи бурдани ҳаракатҳои ҷангӣ истифода карда шуд.

Расман санаи 21-уми декабри соли 1992 дар директиваи Вазорати мудофиаи ШМА истилоҳи “Ҷанги иттилоотӣ” аввалин маротиба ворид карда шуд. Баъди моҳи феврали соли 1996 аз ҷониби Вазорати мудофиаи ШМА барномаи “Мубориза алайҳи системаҳои назоратӣ ва идоракунӣ”-ро дар амал ҷорӣ намуд. Ин барнома принсипҳои муборизаро бо системаҳои назоратӣ ва идоракунӣ ҳамчун татбиқи ҷанги иттилоотӣ дар амалҳои ҳарбӣ дарбар гирифта буд. Барнома муборизаро бо системаҳои назоратӣ ва идоракунӣ ҳамчун истифодаи якҷояи тарзҳо ва методҳои бехатарӣ, фиреби ҳарбӣ, корҳои фаврии руҳӣ, шакли бехатарии разведка, аз даст надодани маълумот, таъсиррасонӣ ё ин ки нобудсозии истеъдодҳои душман оид ба назорат ва идоракунӣ дар майдони ҷанг ва ғайра ҳолатҳо муайян менамояд. Дар ин ҳуҷҷат ҳама гуна роҳҳои амалишавии ташкили сохтор, тартиби нақшагирӣ, таълим ва идоракунии равиши корҳои фаврӣ” муйаян карда шуда буд. Муҳиммияти чунин барнома аз он иборат буд, ки ин барнома мафҳуми ҷангро бо системаҳои назоратӣ ва идоракунӣ муаяйн карда буд. Охири соли 1996, Роберт Бенкор, ташхисшиноси Пентогам, дар яке аз мизҳои мудаввар бахшида ба доктринаи ҳарбии қӯшунҳои ҳарбии ШМА дар асри XXI баромад намуд. Дар баромади худ Роберт Бенкер қайд намуд, ки ҳамаи ҳаракатҳои ҳарбӣ дорои ду равия мебошад.

Ташхисшинос Роберт Бенкер баҳри мустаҳкам намудани консепсияҳои анъанавии ҳарбӣ, ноил гардидан ба мақсадҳои гузошташуда ва тира намудани нишону ҳадафи душман пешниҳод намуд, ки бояд “маънии ки-берӣ” истифода бурда шавад.

Ҳамин тариқ, дар шумораи фазои бурдани амалиёти ҳарбӣ, ғайр аз замин, баҳр, ҳаво ва кайҳон боз фазо низ ворид карда шуд.

Чи тавре ки ташхисшиносони ҳарбӣ қайд менамоянд, объектҳои асосии мағлубнамоӣ дар ҷангҳои нав, пеш аз ҳама, инфрасохтори иттилоотӣ, руҳи душман ва фазои иттилоотии душман ба ҳисоб меравад.

Моҳи октябри соли 1998 аз ҷониби Вазорати мудофиаи ШМА барномаи дигар дар мавзӯи “Доктринаи ягонаи амалиётҳои иттилоотӣ” ҷорӣ мегардад, ки бо чунин тарз муайян карда шуда буд:

1. Амалиёти иттилоотӣ: ҳаракат-ҳое, ки бо мақсади душвор гардонидани ҷамъ, таҳлил ва ҳифзи системаҳои иттилоотӣ.

2. Ҷанги иттилоотӣ: таъсир-расонии комплексӣ (маҷмуи амалиёти иттилоотӣ) ба системаҳои давлатӣ ва идоракунии ҳарбӣ.

3. Афзалияти иттилоотӣ – ҳамчун истеъдоди ҷамъкунӣ, таҳлилкунӣ ва тақсимнамоии маълумот муайян карда шудааст.

4. Муборизаи иттилоотӣ – бо роҳҳои гузаронидани ҷамъомадҳое, ки зидди системаҳои идоракунӣ ва ҳалли масъалаҳо, инчунин, зидди шабакаҳои компютерӣ ва иттилоотӣ амалӣ карда мешавад [5].

Чи тавре ки ташхисшиносони амрикоӣ қайд намуданд, ҳамаи татбиқи барномаҳои ҷоринамуда аз ҷониби Вазорати мудофиаи ШМА танҳо бо мақсади таъмини бехатарии мамлакат ва худмуҳофизаткунӣ аз душманҳо равона карда шудааст [5].

Дар шароити ташаккулёбии ҷамъияти иттилоотӣ, инкишофи технологияҳои иттилоотӣ истилоҳи "Ҷанги иттилоотӣ" на танҳо мавзӯи мубрами рӯз гардид, балки дар ҳаёти сиёсӣ, иҷтимоӣ ва маънавиии ҷамъияту давлат мустақилона истифода шуда истодааст.

Оид ба мафҳуми "Ҷанги иттилоотӣ" аз ҷониби олимони соҳавӣ фикру ақидаҳои гуногун ҷой дошта, муҳаққиқон то ҳол ба ягон хулосаи умумӣ ноил нагардидаанд. Чунин ақидаҳои гуногуни олимон, пеш аз ҳама, аз худи объекти тадқиқшаванда ва аз ақидаҳои назариявию методологии муаллифон, ки ба мактабҳои илмии гуногун ва соҳаҳои гуногуни тадқиқот дахл дорад, иборат мебошад.

Аз нигоҳи равоншиносон ҷанги иттилоотӣ ин таъсиррасонии ниҳоӣ ба ҷудогона, ба шуурҷокунии гурӯҳӣ ва оммавӣ бо ёрии ташвиқот, ҷалбкунӣ бо мақсади татбиқнамоии нигоҳҳои нав ба ташкилоти ҷамъиятии сиёсӣ-иҷтимоӣ ба воситаи таъсиркунонии шахсият фаҳмида мешавад.

Олимони соҳаи равоншиносӣ В.А. Лисичкин ва Л.А. Шелепин ҷанги иттилоотиро тадқиқот номида истода, қайд намуданд, ки объекти он фазои шахсони ҷудогона ва мақсади он бошад, идоракунии ҷараёни руҳӣ, ба шуур ворид гаштани маълумот ва идора намудани рафтори одам, баъдан таъсиррасонӣ ба ҳасоб меравад [6, с. 153].

Олимони дигари равоншинос М.Ю. Повлютенко ва Д.А. Швед чунин ақида намуданд, ки ҷанги иттилоотӣ дар худ технологияи робитавиро, ки мақсади амалишавии нақшаро баҳри манфиатҳои стратегияи миллӣ ба анҷом мерасонад, дарбар мегирад [7, с. 20].

Олимон В.С. Пирумов ва М.А. Радионов дар ҷанги иттилоотӣ сохти муборизаи тарафҳоро мебинанд, ки баҳри истифодаи воситаҳои махсуси иттилоотӣ ва бо мақсади ҳимояи сармояи иттилоотии шахсӣ амал менамоянд. Мазмуни ҷанги иттилоотиро ба ақидаи олимон, ҳаракатҳои сиёсӣ-руҳии як тараф нисбати душмани худ ташкил медиҳад [8, с. 45].

Олим Р. Шафранский ҷанги иттилоотиро ҳамчун амалҳои зидди ҳама гуна қисмҳои системаҳои ҷорӣ ва муътақид шудани душман дониста, мақсади махфии таъсиррасонии онро қабули қарорҳои сиёсӣ муайян менамояд, ки дар вайроншавии ҷараёни таъсиррасонӣ оварда мерасонад. Муаллиф қайд менамояд, ки чиқадаре ки имкониятҳои техникии давлат баланд ва инкишоф ёфта бошад, ҳамон қадар имконияти рафтани маълумот дар ҷанги иттилоотӣ мебошад [9].

Олимон Д. Аркил, Д. Ронфелд ва Д. Дарин чунин ақида доштанд, ки ҷанги иттилоотӣ ин баҳси ҳарбӣ мебошад, ки дар шакли реалии сохти мустақили ҷанг мубаддал гардиданаш мумкин аст [9].

Д. Балуев чунин қайд карда буд, ки ҷанги иттилоотӣ метавонад ба диққати ҷамъиятӣ равона гардида, аз худ метавонад муносибатҳои дипломатӣ, тарғиботӣ, руҳӣ, сиёсӣ ва фарҳангиро бо мақсадҳои гуногун изҳор намояд. Аз рӯи гуфтаҳои сиёсатшинос, ҷанги иттилоотӣ метавонад аз ҷониби Ҳукумат зидди гуруҳҳои террористӣ, гурӯҳҳое, ки бо муомилоти ғайриқонунии воситаҳои нашъадор сарукордошта равона карда шавад. Аз дигар тараф, ҷанги иттилоотӣ метавонад зидди сиёсати ягон давлати дигар низ равона карда шавад [10, с. 21].

Ба самти дуюми истифодаи ҷанги иттилоотӣ ин муборизаи сиёсӣ дохил мешавад, ки аз ҷониби олимони соҳа фикру ақидаҳои гуногуни илмӣ низ баён карда шудаанд.

Назарияи якҷоя кардани ҷанги иттилоотӣ ба олим Г.Г. Почепсов дахл дошта, муаллиф падидаи мазкурро аз нуқтаи назари Public relations фаҳмонида,

онро ҳамчун фаъолият иҷозатдоданашуда дар фазои иттилоотии шахси дигар маънидод кардааст. Субъекти ҷанги иттилоотӣ ба ақидаи олим гурӯҳи одамон, миллат, давлат, аъзоёни ташкилотҳо баромад намуда, объекти ҷанги иттилоотиро бошад, дарки оммавӣ номидааст [11, с. 147].

Дигар гурӯҳи олимон И.Н. Панарин, С.И. Свиридов ақида намуданд, ки ҷанги иттилоотӣ хусусияти сиёсӣ дошта, бо мақсади муътадил нигоҳ доштани фазои ҳокимият ва ҳимояи манфиатҳои давлатӣ, инчунин, барои манфиатҳои давлатӣ ба фазои иттилоотӣ-маълумоти хусусияти тағйирдиҳандаи руҳияи инсониятро ҷорӣ менамоянд [12, с. 204].

Шабоҳат доштани муқаррарнамоии ҷанги иттилоотиро бо табиати хосси он олимон А.Б. Губарев, А.М. Соколова ва Д.Б. Фролов ақидаҳои ҷонибдори худро баён намуда, изҳор доштанд, ки ҷараёнҳои ҳамаҷониба муносибатҳои хосси сиёсиро бавуҷуд меорад. Чунин муносибатҳо дар он тавсиф меёбанд, ки як омилҳои ҷараёнҳои байналмилалӣ ба воситаи таъсиррасонии фаъол ба муҳити дигар ҳаракат менамоянд, ки дар соҳаҳои иқтисодӣ, ҳарбӣ, сиёсат ва дигар соҳаҳо бартариятро ба даст оранд. Ба муносибатҳои рақобатпазир мубаддал гардидани ҳаракатҳо ба як тараф имконият медиҳад, ки ҳолати ҳарбӣ ва сиёсии дигар тарафҳо мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарор диҳад [13, с. 17].

Олим А.В. Манойло дар асари худ мафҳуми ҷанги иттилоотиро чунин таъриф додааст. “Ҷанги иттилоотӣ ин мубориза сиёсие мебошад, ки дар шакли амалиёти иттилоотӣ-руҳӣ ва бо татбиқи силоҳи иттилоотӣ баромад намуда, ба воситаи роҳбарони сиёсатмадор амалӣ карда мешавад.

Амалишавии ҷанги иттилоотӣ дар таъсиррасонии мунтазами пайдарпай асос ёфта, амали ин ё он давлати ҷабрдида ҳамчун натиҷаи ҷанги иттилоотӣ фаҳмида мешавад [14, с. 104].

Олим Ю. Королёв нуқтаи назари А.В. Манойлоро дастгирӣ намуда, ҷанги иттилоотиро ҳамчун ҷараёни таъсиррасонии мурофиаи сиёсӣ донистааст. Роҳҳои татбиқшавии ҷанги иттилоотӣ васоити омма буда, ба ҳайси субъектони сиёсӣ гурӯҳҳои алоҳидаи иҷтимоӣ ба монанди зиёиёни минтақа, аҳолии ин ё он минтақа ва давлат баромад карда метавонад [15, с. 125].

Олими дигар Р.П. Ростаргуев ҷанги иттилоотиро ба воситаи “системаи иттилоотӣ” таҳлил намуда, мафҳуму моҳияти онро дар таъсиррасонии ошкоро ва пинҳонӣ ба давлату ҷамъияти ин ё он мамлакат дониста мақсади иҷрои чунин амалҳоро дар несту нобудсозӣ медонад [16, с. 198].

Оид ба табиати ҷанги иттилоотӣ олимон С.Н. Бухарин, В.В. Цыганов ақидаҳои худро чунин баён намуданд, ки ҷанги иттилоотиро ба ҷараёни динамикие, ки дар системаи мушкили худташкилкунӣ ба вуҷуд меоянд баробар намуда, аломатҳои бавуҷудомадаи система дар татбиқшавии он байни давлату ҷомеа мебинанд. Натиҷаи ҷанги иттилоотӣ ба ташкилшавии ташкилоти нав ё ин, ки нобудшавии ташкилоти пешина оварда мерасонад [17, с. 230].

Баъди таҳлили нуқтаи назар ва фикру ақидаҳои олимони гуногуни соҳа чунин хулосабаровардан мумкин аст, ки ҷанги иттилоотӣ ин ҷанге мебошад, ки дар он метод, тарз восита ва маълумоти сиёсӣ, иқтисодӣ, дипломатӣ, ҳарбӣ барои таъсиррасонӣ ба ҷомеа ва давлат бо мақсади ноил гаштан ба ҳадафҳои гузошташуда истифода бурда мешавад.

Лозим ба зикр аст, ки новобаста аз давру замон, ҷанги иттилоотӣ ҳамчун падидаи актуалӣ ҳамеша тағйир ёфта, вобаста ба технологияи иттилоотӣ тарзи таъсиррасонӣ ва мақсади ғаразнокаш барои ҷамъият хавфнок мебошад.

Адабиёти истифодашуда

1. Рахимова, Ш.К. Информационная война: история и социально-политическая сущность: научно-методическое пособие / Ш.К. Рахимова. - Душанбе, 2015. – 36 с.

2. Мехтиева, Н.Р. Информационные войны как «цифровой» аспект глобализации // Век глобализации. – Вып. 3 (23), - 2017 // [Манбаи электронӣ]. – Реҷаи воридшавӣ: https://www.socionauki.ru/journal/articles/1157774/?sphrase_id=553631 (санаи муроҷиат: 23 ноябри с.2021).

3. Информационная война: краткое описание // [Манбаи электронӣ]. – Реҷаи воридшавӣ:https://student.zoomru.ru/soc/informacionnaya-vojna/265103.2833031.s2.html (санаи муроҷиат: 23 ноябри с. 2021).

4. Rona Thomas P. Weapon Systems and Information War. Boeing Aerospace Co., Seattle, WA, 1976.

5. Гриняев, С.Н. Информационная война: история, день сегодняшний и перспектива // [Манбаи электронӣ]. – Реҷаи воридшавӣ: http.\\ www.agentura.ru (санаи муроҷиат: 23 октябри с.2021).

6. Лисичкин, В.А., Шелепин, Л.А. Третья мировая война / В.А. Лисичкин, Л.А. Шелепин. – М.: Эксмо: Алгоритм, 2003. – 444 с.

7. Соловьев, А.В. Информационная война: теоретико-методологические и практические аспекты / А.В. Соловьев // Информационные войны. 2011. - № 2 (18). - С.15-22.

8. Пирумов, В.С. Радионов, М.А. Некоторые аспекты информационный войны / В.С. Пирумов, М.А. Радионов // Военная мысль.1997. - .№ 5. - С.44-47.

9. Шафрански, Р. Теория информационного оружия /пер. В. Казеннова. - М., 2002 // [Манбаи электронӣ]. – Реҷаи воридшавӣ:https://www.psyoffice.ru/3894-shafranski-r.-teorija-informacionnogo-oruzhija.html (санаи муроҷиат: 23 октябри с. 2021).

10. Балуев, Д.Г. Новые информационные технологии и современные международные отношения / Д.Г. Балуев; - Н. Новгород: ННГУ. Кафедра политологии, 1998. – 44 с.

11. Почепцов, Г.Г. Информационные войны. Серия: Образовательная библиотека / Г.Г. Почепцов. – М.: Рефл-бук, 2001. - 576 с.

12. Панарин, И.Н. Информационная война и власть / И.Н. Понарин. М.: Мир безопасности, 2001. – 223 с.

13. Губарев, А.Б. Информационные войны как объект политологического исследования: автореф. дис. ... канд. полит. наук: 23.00.02 / Алексей Борисович Губарев. – Уссурийск: Дальневосточный государственный ун-т., 2005. - 29 с.

14. Манойло, А.В. Информационно-психологическая война как средство достижения политических целей: монография / А.В. Манойло. – М.: МИФИ, 2003. - 388 с.

15. Королев, Ю.А. Информационное противоборство в региональной политике / А.А. Королев // Известия Саратовского университета. Новая серия. Серия: Социология, Политология. – 2009. - № 3. – С. 124-127.

16. Расторгуев, С.П. Информационная война. Проблемы и модели: учебное пособие / С.П. Расторгуев. – М.: Гелиос АРВ, 2006. – 237 с.

17. Бухарин, С.Н., Цыганов, В.В. Методы и технологии информационных войн: монография / С.Н. Бухарин, В.В. Цыганов. – М.: Академический Проект, 2007. - 382 с.

References

1. Rakhimova, Sh.K. Information war: history and socio-political essence: scientific and methodological manual / Sh.K. Rakhimov. - Dushanbe, 2015. - 36 p.

2. Mehdieva, N.R. Information wars as a "digital" aspect of globalization // Century of globalization. - Issue. 3 (23), - 2017 // [Electronic resource]. – Access mode: https://www.socionauki.ru/journal/articles/1157774/?sphrase_id=553631 (accessed: November 23, 2021).

3. Information war: a brief description // [Electronic resource]. – Access mode: https://student.zoomru.ru/soc/informacionnaya-vojna/265103.2833031.s2.html (accessed: November 23, 2021).

4. Rona Thomas P. Weapon Systems and Information War. Boeing Aerospace Co., Seattle, WA, 1976.

5. Grinyaev, S.N. Information Warfare: History, Today and Perspective // [Electronic resource]. – Access mode: http.\\ www.agentura.ru (accessed: 23 October2021).

6. Lisichkin, V.A., Shelepin, L.A. World War III / V.A. Lisichkin, L.A. Shelepin. - M.: Eksmo: Algorithm, 2003. - 444 p.

7. Soloviev, A.V. Information war: theoretical, methodological and practical aspects / A.V. Solovyov // Information wars. 2011. - No. 2 (18). - P.15-22.

8. Pirumov, V.S. Radionov, M.A. Some aspects of the information war / V.S. Pirumov, M.A. Radionov // Military Thought. 1997. -.№ 5. - P. 44-47.
9. Shafransky, R. Theory of information weapons / transl. V. Kazennova. - M., 2002 // [Electronic resource]. – Access mode: https://www.psyoffice.ru/3894-shafranski-r.-teorija-informacionnogo-oruzhija.html (accessed: 23 October p. 2021).
10.Baluev, D.G. New information technologies and modern international relations / D.G. Baluev; - N. Novgorod: UNN. Department of Political Science, 1998. - 44 p.
11.Pocheptsov, G.G. information wars. Series: Educational Library / G.G. Pocheptsov. – M.: Refl-book, 2001. - 576 p.
12.Panarin, I.N. Information war and power / I.N. Ponarin. M.: World of Security, 2001. - 223 p.
13.Gubarev, A.B. Information wars as an object of political science research: author. dis. ... cand. polit. Sciences: 23.00.02 / Aleкsey Borisovich Gubarev. - Ussuriysk: Far Eastern State University, 2005. - 29 p.
14.Manoilo, A.V. Information-psychological warfare as a means of achieving political goals: monograph / A.V. Manoilo. - M.: MEPhI, 2003. - 388 p.
15.Korolev Yu.A. Information confrontation in regional politics / A.A. Korolev // Bulletin of the Saratov University. New episode. Series: Sociology, Political Science. - 2009. - No. 3. - P. 124-127.
16.Rastorguev, S.P. Information war. Problems and models: textbook / S.P. Rastorguev. - M.: Helios ARV, 2006. - 237 p.
17.Bukharin, S.N., Tsyganov, V.V. Methods and technologies of information wars: monograph / S.N. Bukharin, V.V. Tsyganov. - M.: Academic Project, 2007. - 382 p.

ТДУ 343.342.3

ВИЖАГИҲОИ ХОССИ ҶИНОЯТҲОИ ХАРАКТЕРИ ЭКСТРЕМИСТИДОШТА, КИ БО ИСТИФОДАИ ВАО, ШАБАКАҲОИ АЛОҚАИ БАРҚӢ, АЗ ҶУМЛА ИНТЕРНЕТ, СОДИР КАРДА МЕШАВАНД

ОСОБЕННОСТИ ПРЕСТУПЛЕНИЙ ЭКСТРЕМИСТКОГО ХАРАКТЕРА, СОВЕРШАЕМЫЕ С ИСПОЛЬЗОВАНИЕМ СМИ, ТЕЛЕКОМУНИКАЦИНОННЫХ СЕТЕЙ, В ТОМ ЧИСЛЕ ИНТЕРНЕТ

PECULIARITIES OF EXTREMIST CRIMES COMMITTED WITH THE USE OF MASS MEDIA, TELECOMMUNICATION NETWORKS, INCLUDING THE INTERNET

САФАРЗОДА Ҳ.С.
SAFARZODA H.S.
Сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, полковники милитсия
Начальник факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент, полковник милиции
Head of the Faculty No. 2 of the Academy of the MIA of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of Law, Colonel of the Militia

e-mail: h.safarov@mail.ru

АҲЁЗОДА Ш.Т.
AKHYZODA SH.T.
Дотсенти кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, майори милитсия
Доцент кафедры уголовного права, криминологии и психологии факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, майор милиции
Associate Professor of the Department of Criminal Law, Criminology and Psychology of Faculty No. 2 of the Academy of the MIA of the Republic of Tajikistan, Major of the militia

e-mail: Aheev89@mail.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.08 - ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.

Научная специальность: 12.00.08 - уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.

Scientific specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law.

Тақриздиҳанда: АЗИМЗОДА Н.Б. – муовини сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, подполковники милитсия.

Рецензент: АЗИМЗОДА Н.Б. – заместитель начальник факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор, подполковник милиции.

Reviewer: AZIMZODA N.B - Deputy Head of Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan for academic affairs, Doctor of Law, Professor, lieutenant colonel of the militia.

Аннотатсия: Дар мақола хавфи ҷамъиятии ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта, ки бо истифодаи воситаҳои ахбори омма, шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет, содир карда мешаванд, мавриди таҳлилу баррасӣ қарор дода шуда, фикру андешаҳо вобаста ба мукаммалгардонии қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муқовимат ба экстремизми иттилоотӣ пешниҳод гардидааст.
Вожаҳои калидӣ: экстремизм, эктремизми иттилоотӣ, ВАО, шабакаҳои алоқаи барқӣ, Интернет, мубориза, қонунгузории ҷиноятӣ.

Аннотация: В статье рассматривается и подвергается анализу общественная опасность преступлений экстремистского характера, совершаемых с использованием СМИ, телекоммуникационных сетей, в том числе, с помощью Интернета, представляется мнение авторов относительно совершенствования уголовного законодательства Республики Таджикистан в борьбе с информационным экстремизмом.
Ключевые слова: экстремизм, информационный экстремизм, СМИ, телекоммуникационные сети, Интернет, борьба, уголовное законодательство.

Annotation: The article discusses and analyzes the social danger of extremist crimes committed using the media, telecommunications networks, including the Internet, presents the opinion of the authors regarding the improvement of the criminal legislation of the Republic of Tajikistan in the fight against information extremism.
Key words: extremism, information extremism, mass media, telecommunication networks, Internet, struggle, criminal law.

Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми хеш ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз таҳдидҳои замони муосир, аз қабили терроризм ва экстремизм, изҳори нигаронӣ намуда, қайд намуданд, ки «вазъи» тағйирёбандаи ҷаҳони имрӯза ва хусусияти устувор пайдо намудани зуҳуроти хатарноки замони муосир, аз ҷумла, терроризму экстремизм, қочоқи силоҳ, гардиши ғайриқонунии маводи мухаддир, киберҷиноятҳо ва дигар ҷиноятҳои фаромиллӣ, ки башариятро ба ташвиш овардаанд, моро водор месозад, ки ба масъалаҳои таъмини амнияти кишварамон диққати аввалиндараҷа диҳем. Зеро пайравони созмонҳои террористиву экстремистӣ барои ноором сохтани вазъият дар ҷомеа ва тафриқаандозиву барангехтани низоъҳои диниву мазҳабӣ кӯшиш карда, барои гумроҳ сохтани сокинони мамлакат, бахусус, ҷавонон ва ба созмонҳои манъшуда ҷалб намудани онҳо аз шабакаҳои интернетӣ васеъ истифода мебаранд» [1].

Вобаста ба масъалаи мазкур бояд қайднамуд, ки дар даҳсолаҳои охир ғояҳои таблиғоти экстремизм ва терроризм дар олами маҷозӣ (интернет) рӯз то рӯз тамоюли зиёдшавиро ба худ касб намуда истодааст. Рӯ ба рушд намудани технологияҳои иттилоотию коммуникатсионӣ, махсусан шабакаҳои иҷтимоӣ ва сомонаҳои интернетӣ ба зеҳну тафаккури мардум, хусусан ҷавонон таъсири бештар мерасонанд. Зеро ифротгароён дар раванди фаъолиятҳои таблиғотии худ аз иқтидори шабакаҳои иҷтимоӣ ва порталҳои видеоии интернетӣ ба таври васеъ истифода менамоянд.

Дар ин замина бояд қайд намуд, ки ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта, ки бо истифодаи воситаҳои ахбори омма (минбаъд - ВАО), шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет, содир карда мешаванд, дар Қисми махсуси Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – КҶ ҶТ) дар фаслҳо, бобҳо ва моддаҳои гуногун муқаррар гардидаанд.

Ҷинояти барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ) дар моддаи 189 КҶ ҶТ, боби 21 "Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятӣ" мустақар гардидааст [2].

Ҷинояти даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар моддаи 307 КҶҶТ ва даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) дар моддаи 307[1] КҶҶТ, боби 29 "Ҷиноятҳо ба муқобили асосҳои сохтори конститутсионӣ ва амнияти давлат» ҷойгузин мебошанд.

Бо назардошти предмети омӯзиши мавзӯи таҳқиқоти мазкурдар он маҳз ҷиноятҳои дар боло зикршуда мавриди омӯзиш ва баррасӣ қарордода мешаванд, зеро дар ин таркибҳои ҷиноятӣ хусусиятҳои хосси эктремизми иттилотӣ барьало таҷассум ёфтаанд. Пеш аз ҳама, хавфи калони ҷамъиятии кирдорҳои ҷиноятии дар моддаҳои 189 КҶҶТ, 307 КҶҶТ ва 307[1] КҶҶТ пешбинигардида дар он инъикос меёбад, ки онҳо ба асосҳои сохтори конститутсионӣ, амнияти давлат ва амнияти ҷамъиятии Ҷумҳурии Тоҷикистон таҷовуз менамоянд.

Ба ҷамъият хавфнокии кирдор яке аз категорияҳои универсалии ҳуқуқи ҷиноятӣ ба ҳисоб меравад, ки он барои шинохта гирифтан ва ҷиноят эътироф кардани кирдор аз доираи дигар падидаҳои зиддиҷамъиятӣ имконият дода ва барои муайян намудани дараҷаи хавфнокии кирдор аз рӯйи талаботи категорияҳои ҷиноят шароит фароҳам меорад.

Аз ин ҷост, ки дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ хавфи калони ҷамъиятии кирдор ба сифати талаботи асосии (принсипи) ҷиноят эътироф кардани кирдор баромад менамояд. Аз ҷумла, Ю.И. Ляпунов дар бораи зарурати муқаррар кардани хавфи ҷамъиятии кирдорро барои ҳал кардани масъалаи ҷиноят эътироф намудани он ҷонибдорӣ намудааст [3, с. 4]. Оид ба ҳамин маҳаки асосии эътироф намудани кирдори ҷиноятӣ мавқеи олимони соҳа дар адабиёти ҳуқуқӣ хеле равшан аст [4, с. 13-19].

Тағйирот дар хусусият ва (ё) дараҷаи хавфи ҷамъиятии зуҳуроти мусоири экстремизм бо истифода аз ВАО, шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет, ҳамчун асос барои ҷудо кардани аломатҳои фарққунанадаи экстремизми иттилоотӣ хизмат мекунанд.

Дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ қайд карда мешавад, ки ҳамчун аломатҳои таркиби ҷиноят дар қонуни ҷиноятӣ он унсурҳое дарҷ карда мешаванд, ки барои кирдори ғайриқонунӣ хос ва муҳим буда, хавфи ҷамъиятии онро инъикос мекунанд [5, с. 34].

Аз ин хотир, ҳангоми илова кардани моддаҳои Қисми махсуси КҶ ҶТ бо ягон аломати нав, ки ин ё он элементи таркиби муайяни ҷиноятро тасниф мекунад, бояд аниқ кард, ки аломати мазкури ҷиноят такроркунанда ва моҳияти ӯро инъикоскунанда мебошад ё не, инчунин бояд муайян кард, ки ӯ ба афзоиш ё пастшавии хавфи ҷамъиятии ин ё он кирдорро нишон медиҳад ё не? Дар мақолаи мазкур мо тағйироту иловаҳои моддаҳои Қисми махсуси КҶ ҶТ-ро дар бораи ҷавобгарӣ барои баъзе ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта, ки истифодаи ВАО, шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет содир карда мешаванд, баррасии хавфи ҷамъиятӣ менамоем.

Бояд қайд кард, ки ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта ва зарурияти иҷтимоии муқаррар намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои кирдорҳои зерин дар назарияи ҳуқуқи ҷиноятӣ то андозае эътимоднок, асоснок ва муфассал тадқиқ карда шудаанд. Аз ин лиҳоз, мо танҳо он моддаҳои Қисми махсуси КҶ ҶТ-ро, ки дар диспозитсия ва ё бандҳои дахлдори таркибҳои квалификатсионии онҳо содир намудани экстремизм бо истифодаи ВАО, шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет пешбинӣ гардидаанд, баррасӣ менамоем.

Генезиси муносибатҳои ҷамъиятӣ, аз ҷумла, пайдоиш ва инкишофи босуръати шабакаҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ (шабакаҳои алоқаи барқӣ), пеш аз ҳама, шабакаи Интернет, на фақат бо

мақсадҳои нек, балки барои содир намудани ҷиноят ва ҳуқуқвайронкуниҳои гуногун истифода мешаванд. Ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта аз ин истисно намебошанд, ки дар асоси нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати шахсони гунаҳкор ангеза ва мақсадҳои ғаразнок дар ҷомеа ифода ва паҳн карда мешаванд.

Бинобар зарурати иҷтимоӣ доштан ва зиёд гардидани хавфи ҷамъиятии экстремизми дар моддаи 307 **КҶҶТ** - Даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, моддаи 307 [1] **КҶҶТ** - Даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) ҳамчун аломатҳои вазнинкунанда – “истифодаи ВАО ва шабакаи Интернет ворид карда шуд. Дар моддаи 189 КҶ ҶТ бошад, истифодаи чунин воситаҳо (шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет) танҳо дар қисми 1 моддаи мазкур пешбинӣ гардидааст.

Ба фикри мо, тағйироти мазкур барои ба шакли ягона даровардани истилоҳоти ҳуқуқии ҳаммазмун дар қонуни ҷиноятӣ вобаста ба як хел баён кардани нишонаҳои монанд дар таркиби ҷиноятҳои гуногун мусоидат мекунад.

Бояд қайд кард, ки ворид кардани аломатҳои тавсифдиҳандаи тарзи нави содир кардани ҷиноятҳои мазкур танҳо хосси таркиби моддаҳои 189, 307 ва 307[1] КҶ ҶТ мебошад. Лекин нисбат ба баҳогузории дараҷаи хавфи ҷамъиятӣ ва инъикоси ин гуна усул дар қонуни ҷиноятӣ моро барои пешниҳод намудани хулосаҳои дахлдор водор мекунад.

Якум, ба фикри мо, истифодаи шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет, дараҷаи хавфи ҷамъиятии ҷиноятҳои зикршударо баланд мекунад ва дар қатори истифодаи воситаҳои ахбори омма, бояд ба аломатҳои квалификатсионии охирон, мансуб карда шавад. Инро бо он асоснок кардан мумкин аст, ки маҳз воситаҳои ахбори омма ва шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет, ки дар сомонаҳои гуногун ва захираҳои дигари он маводҳо бо барангехтани кинаю адоват ё низои миллӣ, нажодӣ, маҳалгароӣ ё динӣ, ё паст задани шаъну эътибори миллӣ ва ғайра ба чашм мерасанд, аудиторияи калонро дар бар мегиранд.

Ҳамзамон, ба афзоиши хавфи ҷамъиятии ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ ҳангоми содир кардани онҳо бо истифодаи воситаҳои ахбори омма ва шабакаи интернет нигоҳ накарда, қонунгузор усули мазкурро ба қатори аломатҳои вазнинкунанда (квалификатсионӣ) танҳо дар моддаҳои 307 ва 307[1] ворид намудааст, аммо дар моддаи 189 КҶ ҶТ бошад, онро ба таркиби тарафи объективии таркиби асосии ҷинояти барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ) ворид кардааст. Ин гуна ҳолат дар бораи риоя накардани қонунгузор ба принсипи системавии ҳуқуқ ва набудани рафтори ягона ба баҳогузории хавфи ҷамъиятии як усули содиршавии ҷиноят дар моддаҳои гуногуни Қисми махсуси КҶ ҶТ шаҳодат медиҳад.

Аз нуқтаи назари амалия, мавҷуд будан ё набудан дар қисми 1 моддаи 189 КҶ ҶТ нишондодҳо ба ин гуна усулҳои алтернативӣ, ҳамчун истифодаи ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, Интернет, квалификатсияи амали содиршударо ҳамчун бо таври оммавӣ содиршуда тағйир намедиҳад. Яъне, илова ба қ. 1 моддаи 189 КҶ ҶТ бо аломати мазкур мафҳуми оммавӣ будани содиршавии амалҳои манъшударо аниқтар кард ва баҳогузории дараҷаи хавфи ҷамъиятии содиршавии онҳоро бо истифодаи ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет, тағйир надод.

Дуюм, як шаклӣ дар таърифи қонунугузории нишонаи тадқиқшаванда мавҷуд нест, барои он ки дар моддаи 189 КҶҶТ, дар фарқият аз моддаҳои ва 307 ва 307[1] КҶ ҶТ, на фақат истифодаи ВАО ва шабакаи интернет, боз шабакаҳои электронии барқӣ нишон дода шудаст. Фикр мекунем, ки ин боз як бори дигар аз риоя накардани принсипҳои ҳуқуқэҷодкунӣ шаҳодат медиҳад.

Сеюм, дар диспозитсияи моддаҳои зикршудаи Қисми махсуси КҶ ҶТ истифодаи истилоҳоти сершумор, ки бо ёрии онҳо нишонаҳои объективии

кирдорҳои пешбинишуда муайян карда мешаванд, ҳангоми тафсири онҳо душвориҳоро ба миён намеоранд. Чуноне ки Н.Ф. Кузнетсова дуруст қайд кардаст, дар ҳама моддаҳои КҶ ФР (мутаносибан КҶҶТ) бояд шакли танҳои исмҳо истифода бурда шавад, барои он ки рафтори дигар барои квалификатсияи кирдори содиршуда душвориҳоро ба миён меорад. Дар матни масъалаи тадқиқшаванда масъалаи зикршуда ба истифодаи воситаҳои ахбори омма ё шабакаи интернет дахл дорад, яъне ҳуқуқтатбиқкунанда бояд масъаларо дар бораи шумораи ин гуна воситаҳо ва шабакаҳоро ҳал кунанд, барои он ки тафсири айнан ба хулоса дар бораи зарурияти истифодаи ду ва зиёда воситаҳои ахбори омма ё шабакаи Интернет оварда мерасонад.

Ба ақидаи мо, истифодаи ҳатто як васоити ахбори омма ё як шабакаи иттилоотӣ дараҷаи зарурии хавфи ҷамъиятиро доро мебошад, ки, бешубҳа, қонунгузор ҳангоми ворид кардани тағйироти зарурӣ ба КҶ ҶТ инро дар назар дошт, барои ҳамин истилоҳои зикршударо дар шакли танҳо, яъне “воситаи ахбори омма” истифода бурдан мақсаднок мебошад.

Ҳангоми баровардани хулосаи фосилавӣ, бояд қайд кард, ки содир кардани ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта бо истифодаи шабакаҳои ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, Интернет нишонаи назарраси як қатор кирдорҳои хусусияти экстремидошта мебошад, ки дараҷаи хавфи ҷамъиятии онҳоро меафзояд ва инро ҳангоми инъикоси қонунгузории таркиби ҷиноятҳои мувофиқ ба назар гирифтан зарур аст. Яъне, истифодаи шабакаҳои зикршуда дар қатори истифодаи васоити ахбори омма ба нишонаҳои квалификатсионии ҳамаи таркиби ҷиноятҳои ҷудошуда тааллуқ кардан ва онро якхела, бо истифодаи истиллоҳҳои ягона дар шакли танҳо барои нишон додан дар матни қонуни ҷиноятӣ истифода бурдан мақсаднок мебошад.

Инчунин, бояд қайд кард, ки ҳангоми ҷудо кардани хусусиятҳои ҳуқуқӣ-ҷиноятии кирдорҳои баррасишаванда бояд дар назар дошт, ки онҳо ба таркиби мафҳуми васеъи «Ҷиноятҳои хусусиятҳои экстремистидошта» ворид мешаванд. Мафҳуми мазкур дар эзоҳи қ. 2 моддаи 307^2 КҶ ҶТ муқаррар шудааст: «Ташкили иттиҳоди экстремистӣ, яъне гурӯҳи муташаккили шахсон барои тайёр ё содир намудани ҷиноятҳои дар моддаҳои 157, 158, 160, 185, 188, 189, 237, 237^1, 242, 243 (ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ дошта) пешбинамудаи КҶ ҶТ аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати идеологӣ, сиёсӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ, ё динӣ, ҳамчунин аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адоват нисбати кадом як гурӯҳи иҷтимоӣ, инчунин роҳбарӣ ба чунин иттиҳоди экстремистӣ, ба ҷузъ ё томҳои ба чунин иттиҳод дохилшаванда, ҳамчунин ташкили иттиҳоди ташкилкунандагон, роҳбарон ё дигар намояндагони ҷузъ ё томҳои чунин иттиҳод бо мақсади таҳияи нақшаҳо ва (ё) шароит барои содир намудани ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ дошта».

Ҳамзамон, мо зарур мешуморем, ки ба рӯйхати ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта нафақат моддаҳои зикргардида, балки дигар моддаҳои КҶ ҶТ, ки дар асоси ангезаҳои экстремистӣ содир карда мешаванд ва тамоюлҳои зиддиинсонӣ ва зиддиконститутсионӣ доранд, ворид намудан мувофиқи мақсад мебошад. Ҷунин мавқеъгирии мо аз Қонуни ҶТ “Дар бораи муқовимат ба экстремизм” маншаъ мегирад, зеро дар моддаи 1 қонуни мазкур бо таври возеҳу равшан дар зери мафҳуми “фаъолияти экстремистӣ” аломатҳои объективӣ ва субъективии моддаҳои 307, 307^1, 307^2, 307^3 ва 307^4 дарҷ ёфтаанд [6].

Муқаррароти зикршударо ба назар гирифта, қайд кардан ҷоиз аст, ки кирдорҳои ҷиноятии баррасишавандаро дар намуди даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 307 КҶ ҶТ), даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) (моддаи 307^1 КҶ ҶТ) ва барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ) (моддаи 189

КҶ ҶТ) дар муқоиса ба дигар ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта (масалан, моддаҳои 157, 158, 160, 188, 237, 237[1], 242, 243) дар ҳама ҳолат ҳамчун ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта эътироф карда мешаванд. Аммо моддаҳои 157, 158, 160, 188, 237, 237[1], 242, 243 танҳо дар ҳолаи аз рӯи ангезаҳои экстремистӣ содир шуданашон, ҳамчун ҷинояти хусусияти экстремистидошта эътироф карда мешаванд. Инчунин, дигар моддаҳои КҶ ҶТ агар дар асоси ангезаҳои экстремистӣ содир карда шаванд, чунин тамоюлро касб менамояд. Масалан, қ.2 б "м" моддаи 104 КҶ ҶТ, қ.2. б "м" моддаи 110 КҶ ҶТ, қ.2. б "е" моддаи 111 КҶ ҶТ.

Бешубҳа, ҳар як кирдорҳои мазкур ба дохили мафҳуми муайяни фаъолияти экстремистӣ дохил мешаванд, лекин ба ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта танҳо дар он вақт мансуб карда мешаванд, ки агар онҳо аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати сиёсӣ, динӣ-мазҳабӣ, миллатгароӣ, нажодпарастӣ ва маҳалгароӣ содир шуда бошанд.

Ҳамзамон, азбаски даъвати оммавӣ метавонад дигар одамонро барои содир кардани, ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адоват водор кунад ва ин имконият медиҳад, ки дар бораи ҳаракатҳои хусусияти экстремистидоштаи эҳтимолӣ, ки бо моддаи 307 КҶ ҶТ манъ карда шудаст, сухан кунем.

Ҷиноятe, ки бо моддаи 189 КҶ ҶТ пешбинӣ шудааст, ҳаракатҳоро ки ба барангехтани кинаю адовати сиёсӣ, динӣ-мазҳабӣ, миллатгароӣ, нажодпарастӣ ва маҳалгароӣ, инчунин паст задани шаъну эътибори миллӣ равона шудааст, дар бар мегирад, лекин, ҳамзамон, дар қонуни ҷиноятӣ дар бораи ангезаҳои шахси гунаҳкор, ки на ҳама вақт бо мақсадҳои кирдорҳои содиршаванда мутобиқат мекунад, гуфта намешавад. Яъне, агар ин ҷиноят аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адоват содир шуда бошад, хусусияти экстремистиро дар бар мегирад. Бешубҳа, гунаҳкорони ин ҷинояти хусусияти экстремистидошта, одатан он ангезаҳоро доро мебошанд, ки онҳоро дар дигар одамон мехоҳанд барангезанд. Мо бояд он вазъиятҳоро инкор накунем, ки шахсони муайян барои гирифтани мукофоти моддӣ бо ин фаъолият машғул мебошанд, лекин дарк мекунанд, ки бо ин кинаю адоват, инчунин паст задани шаъну эътибори миллиро ба миён меоранд. Масалан, блоггер метавонад барои интихоб ва ҷой кардани маълумоте, ки кинаю адоват, инчунин паст задани шаъну эътибори миллӣ доро мебошад ва дигар одамонро барои амалҳои хусуматомез нисбат ба гурӯҳҳои иҷтимоии мувофиқ ташвиқ мекунад, дар Интернет захираи худ маблағи пулӣ гирад.

Фикрҳои дар боло зикршударо ҷамъбаст карда, қайд мекунем, ки ҷиноятҳое, ки бо моддаҳои 189, 307 ва 307[1] КҶ ҶТ пешбинӣ шуданд, танҳо дар мавриди содиршавии онҳо аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати идеологӣ, сиёсӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ, ё динӣ, ҳамчунин аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адоват нисбати кадом як гурӯҳи иҷтимоӣ ба ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта мансуб карда метавонем.

Таркиби ҷиноятҳое, ки бо моддаҳои 307, 307[1] ва 189 КҶ ҶТ пешбинӣ шуданд, аз рӯи таркиби тарафи объективии онҳо расмӣ мебошад, яъне вақти ба охиррасии онҳо бо содиршавии кирдорҳо, ки дар диспозитсияҳои меъёрҳои ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ пешбинӣ шудааст, вобаста мебошад. Ҳамзамон ҳар як ҷиноят бо воситаи рафтори фаъоли шахсони гунаҳкор амалӣ мешавад, ки он ҳаракатҳои хавфноки ҷамъиятиро дар бар мегирад, ба монанди даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 307 КҶ ҶТ), даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) (моддаи 307[1] КҶҶТ) ва барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ) (моддаи 189 КҶ ҶТ).

Ҷиноятҳои баррасишаванда ба шумораи кирдорҳои оммавӣ содиршаванда мансуб дониста мешаванд, ки дар он истифодаи воситаи ахбори омма ё шабакаҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ, аз ҷумла, шабакаи «Интернет» дараҷаи олии оммавӣ буданашро нишон

медиҳад ва маълумоти мувофиқ барои доираи номаҳдуди шахсон дастрас мебошад. Оммавӣ буданаш дар як вақт ҳам усули кирдор ва ҳам муҳити амалишавии онро тавсиф мекунад. Лекин ҳангоми истифода бурдани воситаи ахбори омма ё шабакаҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ аломати мазкур маҳз ба тарзи содир кардани кирдор таааллуқ дорад, чунки шахси гунаҳкор амалҳоро одатан пинҳонӣ аз дигарон содир мекунад, масалан, компютери шахсиро дар ҷои зист истифода мебарад. Воситаи ахбори омма ё шабакаҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ бошад, ҳамчун воситаи содиршавии ҷиноятҳои мазкур баромад мекунанд.

Ҳама ҷиноятҳои гурӯҳи ҷудошуда қасдан мебошанд, ғайр аз ин, ин ҷиноятҳо бо қасди бевосита содир шуданд. Қайд кардан лозим аст, ки ангезаҳо дар ҷиноятҳои мазкур ба ҳайси аломати асосии тарафи субъективии ҷиноят баромад карда, шахси гунаҳгорро барои ба амалӣ сохтани мақсадҳои ҷиноятқорона водор месосанд.

Субъекти ҷиноятҳои мазкур умумӣ буда, дар қисмҳои 2 ва 3 моддаҳои мазкур субъекти махсус - шахсе, ки бо истифода аз мақоми хизматии худ чунин ҷиноятро содир менамояд (Масалан, б. «в» қ 2 м. 189 КҶ ҶТ) пешбинӣ шудааст.

Тавсифи умумии ҷиноятҳои хусусияти экстремистидоштаро, ки бо истифодаи воситаи ахбори омма ё шабакаҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ содир мешаванд, ҷамъбаст карда, қайд мекунем, ки дар даҳсолаи охир содир гардидани ҷиноятҳои бо моддаи (307^1 КҶ ҶТ) даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ), моддаи (189 КҶ ҶТ) барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ) пешбинигардида, рӯ ба афзоиш ниҳода, зарурати ҳарчӣ бештар ва пурсамартари таъсиррасонии ҳуқуқии ҷиноятиро пеш овардааст.

Оид ба кирдорҳои экстремистии баррасишуда гуфтан мумкин аст, ки ҷараёни инкишофи устувори онҳо табиӣ буда, бинобар ба ҳам бархӯрдани манфиатҳои геополитикӣ ва геоиқтисодиии абарқудратҳои ҷаҳонӣ ва минтақавӣ шумораи шахсони тамоюли радикалӣ дошта бо истифода аз ВАО, шабакаҳоиалоқаибарқӣ, азҷумлаинтернет меафзоянд.

Дар ҳаёти ҳаррӯза мо зуд-зуд мафҳуми «Интернет-иттиҳод» мешунавем, ки ин дар бораи он шаҳодат медиҳад, ки шабакаҳо, сомонаҳо ва дигар захираҳои иҷтимоии Шабака барои муттаҳид шудани шахсони тамоюли экстремистидошта мусоидат мекунад ва ба фаъолияти онҳо хусусияти ташкилшударо медиҳад. Инро баромадҳои зиддидавлатӣ дар давлатҳои гуногун бо истифодаи фаъолонаи имкониятҳои шабакаи «Интернет» тасдиқ мекунанд.

Ҳамин тариқ, ба ҷиноятҳои баррасишаванда мо даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 307 КҶ ҶТ), даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) (моддаи 307^1 КҶ ҶТ) ва барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ) (моддаи 189 КҶҶТ) мансуб медонем, барои он ки истифодаи воситаи ахбори омма ё ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, Интернет, нишонаи асосӣ ё квалификатсионии таркиби онҳо мебошад. Кирдори ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидашавандаро танҳо дар мавриди содиршавии онҳо аз нигоҳи бадбинӣ ё кинаю адовати идеологӣ, сиёсӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ, ё динӣ мансуб карда метавонем.

Воситаи ахбори омма ё ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, Интернет, инчунин барои омода шудан ба дигар ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта, барои ташкили онҳо, таҳриккунӣ ё фаъолияти шарикӣ, инчунин, барои бевосита содирнамоии кирдорҳои мувофиқ воқеан истифода мешаванд. Дар замони муосир барои содир кардани ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта, воситаҳои зикршуда шароити хеле мусоидро фароҳам овардаанд. Зеро ташкилкунандагон ва роҳбарони ташкилотҳои экстремистӣ дар

хориҷи кишвар маскан гирифта, ҷавонони тоҷикро дар дохил ва хориҷи кишвар ба гурӯҳҳои ифротӣ моил месозанд ва фаъолияти экстремистии хешро ташкилу тарғиб менамоянд.

Амалигардонии ин ҷиноятҳо бо истифодаи ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, Интернет хатари ин гуна ҷиноятҳоро рӯз аз рӯз калонтар менамояд, барои он ки маълумоти экстремистӣ бо ин роҳ ба доираи бемаҳдуди шахсон дастрас мешавад. Зеро шабакаҳои «Интернетӣ»-и экстремистӣ устуворона афзоиш ёфта, дастрасии умумии чунин Интернет-захираҳо барои ҷавонон хеле содда ва осон буда, аксарияти онҳо бо номҳои мустаъор (анонимӣ) аз дохил ва хориҷи кишвар фаъол мебошанд. Назорат ва ошкоркунии онҳо вақти зиёд, мутахассисони касбӣ ва қувваву воситаҳои зиёд ва маблағгузории муайянро тақозо менамояд. Инчунин, нишонаи ҳуқуқии шабакаҳои иҷтимоии дахлдор, ки экстремистон бо номҳо ва расмҳои мустаъор аз онҳо хеле васеъ истифода менамоянд, дар хориҷи кишвар воқеъ буда, барои ошкор кардани чунин ҷинояткорон ва ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани онҳо мушкилоти муайяни кадрӣ, забонӣ, ташкилӣ, хуқуқӣ, иттилоотӣ, техникӣ, тактикӣ ва ғ. мавҷуд мебошанд.

Дар асоси маводи баррасишуда, чунин хулосаву пешниҳодотро дар мукаммалсозии қонунгузории ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ва пешгирии эксремизми иттилоотӣ манфиатпазир мешуморем:

1. Ҳолати муосири технологияҳои навтарин ва дараҷаи бемайлони ҷалбкунии ҷомеа ба гурӯҳҳои ифротӣ бо истифодаи воситаи ахбори омма ё шабакаҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ боиси зиёд гардидани содиршавии ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта дар намуди даъвати оммавӣ барои бо роҳи зӯроварӣ тағйир додани сохти конститутсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон, даъвати оммавӣ барои амалӣ намудани фаъолияти экстремистӣ (ифротгароӣ) ва барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ) гардидааст.

2. Истифодаи васеи ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет барои экстремистон ҷиҳати паҳн намудани ғояҳои экстремистӣ (адабиёти экстремистӣ, маводи публистӣ, филмҳои бадеӣ, ҳуҷҷатӣ, фонограмаҳо, видеоклипҳо ва ғ.) ва моил сохтани ҷавонон ба гурӯҳҳои экстремистӣ даҳҳо маротиба шароити фарохтар фароҳам оварда, хавфи чунин кирдорҳо садҳо маротиба зиёд карда истодаанд. Аз ин лиҳоз, ҳангоми деференсиатсияи ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта, ки бо истифодаи ВАО ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла, интернет содир мешаванд, бояд хавфи баланди ҷамъияии ин аломатро дар назар дошта, онро танҳо ба сифати аломати квалификатсионии таркиби чунин ҷиноятҳо эътироф карда шавад.

3. Диспозитсияи қ.1 м.189 КҶ ҶТ бо таври зерин баён карда шавад: «Ҳаракатҳое, ки барои барангехтани кинаю адоват ё низои иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, маҳалгароӣ ё динӣ (мазҳабӣ), паст задани шаъну эътибори нажодӣ, миллӣ, динӣ (мазҳабӣ) ё маҳал, инчунин тарғиби махсусият ва бартарии шаҳрвандон аз нигоҳи муносибати онҳо ба дин (мазҳаб), забон, мансубият ба нажод, миллат ё маҳал равона шудаанд, агар ин кирдорҳо ба таври оммавӣ содир шудааст,…»;

4. Дар қисми 2 м. 189 КҶ ҶТ банди «г» дар намуди зайл илова карда шавад: “ г) бо истифодаи воситаи ахбори омма ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз ҷумла интернет, инчунин, асари экстремистие, ки бо таври оммавӣ пешниҳод мешавад”.

5. Бо назардошти хусусияти системавӣ доштани қонуни ҷиноятӣ ва мутобиқсозии истилоҳоти ҳуқуқии таҷассумкунандаи мазмуни якхела пешниҳод карда мешаванд, ки қ. 2 м. 307 КҶ ҶТ, қ.2 м. 307[1] КҶ ҶТ ва қ. 2 м. 189 КҶ ҶТ чунин баён ёбаданд: “Он кирдорҳо, ки бо истифодаи истифодаи воситаи ахбори омма ё шабакаҳои алоқаи барқӣ, аз чумла, интернет, инчунин асаре ки оммавӣ, содир шуданд, - …».

Адабиёти истифодашуда

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, Пешвои миллат муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи самтҳои асосии сиёсати дохилӣ ва хориҷии ҷумҳурӣ», 26.01.2021 // [Манбаи электронӣ] – Реҷаи воридшавӣ: http://president.tj/node/25005 (санаи муроҷиат: 26-уми октябри с. 2021).

2. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21-уми майи с. 1998, № 574 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 1998, № 9, мод. 68, мод. 69, № 22, мод. 306; с. 1999, № 12, мод. 316; с. 2001, № 4, мод. 149, мод. 167;…Қонунҳои ҶТ аз 02.01.2020, № 1662; аз 04.07.2020, № 1701; аз 07.08.2020, № 1717; аз 17.12.2020, № 1730; аз 20.04.2021, №1776.

3. Ляпунов, Ю.И. Общественная опасность деяния как универсальная категория советского уголовного права: учебное пособие / Ю.И. Ляпунов. - М.: Изд-во ВЮЗШ МВД СССР, 1989. - 119 с.

4. Атагимова, Э.И., Потемкина, А.Т., Цопанова, И.Г. Социальная обусловленность уголовно-правового запрета и ее реализация в законодательстве // Правовая информатика. - 2016. - № 3. - С. 13-19.

5. Гаухман, Л.Д. Квалификация преступлений: закон, теория, практика: монография / Л.Д. Гаухман. - М.: АО "Центр ЮрИнфоР", 2010. - 559 с.

6. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат ба экстремизм” аз 2-юми январи с. 2020, № 1655 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон с. 2020, № 1, мод. 2.

References

1. Address of the President of the Republic of Tajikistan, Leader of the Nation Emomali Rahmon to the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan "On the main directions of domestic and foreign policy of the republic", 26.01.2021 // [Electronic source] - Schedule: http://president.tj/ node / 25005 (application date: October 26, 2021).

2. Criminal Code of the Republic of Tajikistan from May 21, 2006 1998, № 574 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, p. 1998, № 9, mod. 68, mod. 69, № 22, mod. 306; s. 1999, № 12, mod. 316; s. 2001, № 4, mod. 149, Art. 167; Laws of the Republic of Tajikistan from 02.01.2020, № 1662; from 04.07.2020, № 1701; from 07.08.2020, № 1717; from 17.12.2020, № 1730; from 20.04.2021, №1776.

3. Lyapunov, Yu.I. Public danger of an act as a universal category of Soviet criminal law: a study guide / Yu.I. Lyapunov. - M.: Publishing house of VYuZSH of the Ministry of Internal Affairs of the USSR, 1989. - 119 p.

4. Atagimova, E.I., Potemkina, A.T., Tsopanova, I.G. Social conditionality of the criminal law prohibition and its implementation in legislation // Legal informatics. - 2016. - No. 3. - P. 13-19.

5. Gaukhman, L.D. Qualification of crimes: law, theory, practice: monograph / L.D. Gauhman. - M.: JSC "Center YurInfoR", 2010. - 559 p.

6. Law of the Republic of Tajikistan “On Combating Extremism” of January 2, 2006. 2020, № 1655 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan p. 2020, № 1, mod. 2.

ТДУ 343.34 : 34.047

ПАЙДОИШ ВА ТАШАККУЛЁБИИ МАФҲУМИ «ЭКСТРЕМИЗМ» ДАР САНАДҲОИ МЕЪЁРИИ ҲУҚУҚИИ МИНТАҚАВӢ

ПРОИСХОЖДЕНИЕ И СТАНОВЛЕНИЕ ПОНЯТИЯ «ЭКСТРЕМИЗМ» В РЕГИОНАЛЬНЫХ НОРМАТИВНЫХ ПРАВОВЫХ АКТАХ

ORIGIN AND FORMATION OF THE CONCEPT «EXTREMISM» IN REGIONAL NORMATIVE LEGAL ACTS

ҲАЙДАРЗОДА М.П.
HAYDARZODA M.P.

Дотсенти кафедраи ҳуқуқи маъмурӣ ва фаъолияти маъмурии факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, майори милитсия

Доцент кафедры административного права и административной деятельности факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, майор милиции

Associate professor of the department of administrative law and administrative activities of the faculty No. 2 of the Academy of the MIA of the Republic of Tatarstan,Candidate of Legal Sciences, the major of militia

e-mail: murod.23.09.1990@mail.ru

ИСКАНДАРИ СУЛАЙМОН
ISKANDARI SULAYMON

Прокурори калони Раёсати назорати иҷрои қонунҳо дар мақомоти корҳои дохилӣ ва назорати маводи нашъаовари Прокуратураи генералии Ҷумҳурии Тоҷикистон, дотсенти кафедраи ҳуқуқи соҳибкорӣ ва тиҷорати факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, мушовири адлияи дараҷаи 1, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ

Старший прокурор Управления по надзору за исполнением законов в органах внутренних дел и по контролю за наркотиками Генеральной прокуратуры Республики Таджикистан, доцент кафедры предпринимательского и коммерческого права юридического факультета Таджикского национального университета, советник юстиции 1-го класса, кандидат юридических наук

Senior Prosecutor of the Department for Supervision of Law Enforcement in Internal Affairs Bodies and Drug Control of the General Prosecutor's Office of the Republic of Tajikistan, Associate Professor of the Department of Business and Commercial Law of the Faculty of Law of the Tajik National University, Counselor of Justice of the 1st Class,Candidate of Legal Sciences

e-mail: Sulaymon.iskandari@gmail.com

Ихтисоси илмӣ: 12.00.08 – ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.

Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.

Scientific specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law.

Тақриздиҳанда: АЗИМЗОДА Н.Б. – муовини сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, подполковники милитсия.

Рецензент: АЗИМЗОДА Н.Б. – заместитель начальника факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор, подполковник милиции.

Reviewer: AZIMZODA N.B. - Deputy Head of Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Doctor of Law, Professor, Lieutenant Colonel of the militia.

Аннотатсия: Дар мақола бо пайдарҳамии хосса пайдоиш ва ташаккулёбии мафҳуми «экстремизм» дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ мавриди омӯзиш қарор дода шудааст. Ба қавли муаллифон, мафҳуми «экстремизм» дар санадҳои байналмилалӣ мавҷуд набуда, он бори аввал дар Конвенсияи Шанхай «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм», ки хусусияти минтақавӣ дорад, пешниҳод шудааст, вале он ба эътирофи умум ноил шуда наметавонад, зеро дар он танҳо яке аз шаклҳои экстремизми дорои аломатҳои зӯроварона таҷассум гардида, дигар паҳлуҳои ҳуқуқӣ-ҷиноятии экстремизм ифода наёфтааст. Ҳамзамон, дар мақола иброз шудааст, ки иқдоми муҳимро дар ҷодаи якранг намудани қонунгузории кишварҳои ИДМ - Қонуни моделӣ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм», гузошт. Аммо дар қонуни мазкур мавқеи аниқ оид ба фарққунонии мафҳумҳои «фаъолияти экстремистӣ» ва «экстремизм» инъикос наёфта, иштибоҳан, мафҳуми «фаъолияти экстремистӣ» фарогири номгӯи ҷиноятҳои хусусияти террористидошта шудааст, ки ин мафҳуми аз ҳад васеи «фаъолияти экстремистӣ»-ро бо мафҳуми «фаъолияти террористӣ» омехта карда, боиси ихтилофот дар қонунгузориҳои зиддиэкстремистии мамлакатҳои ширкаткунандаи ИДМ шудааст. Вобаста ба ин, муаллифон таҳлили илмӣ гузаронида, ба хулосае омаданд, ки қабул намудани мафҳуми комплексии «экстремизм» ва муайян кардани стратегияи умумиэътирофшудаи муқовимат ба кирдорҳои хусусияти экстремистидошта тақозои замон мебошад.

Вожаҳои калидӣ: Кодеки ҷиноятӣ, Кодекси моделӣ, қонун, қонуни моделӣ, конвенсия, Созмони Ҳамкории Шанхай, санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ, мафҳум, экстремизм, фаъолияти экстремистӣ.

Аннотация: В статье в определенной последовательности исследуется вопрос возникновения и становления понятия «экстремизм» в региональных правовых актах. По мнению авторов, понятия «экстремизм» в международных документах не существует и впервые оно было предложено в Шанхайской конвенции “О борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом”, которая носит региональный характер, и не может быть общепризнанной, поскольку, в документе представлена только одна форма насильтсвенного экстремизма, никаких других уголовно-правовых аспектов экстремизма представлено не было. В то же время в статье отмечается, что важным шагом в деле унификации законодательства стран СНГ стало принятие Модельного закона «О противодействии экстремизму». Однако закон не содержит четкой позиции в отношении разграничения понятий «экстремистская деятельность» и «экстремизм», напротив, ошибочновключаяв понятие «экстремистская деятельность» перечень преступлений террористического характера, что привело к смешению понятий «экстремистская деятельность» и «террористическая деятельность» и вызывло противоречия в антиэкстремистском законодательстве государств-участников СНГ. Проведя тщательный научный анализ, авторы пришли к выводу о необходимости принятия комплексного определения «экстремизма» и разработке общепризнанной стратегии противодействия экстремистской деятельности на региональном уровне.

Ключевые слова: Уголовный кодекс, Модельный кодекс, закон, модельный закон, конвенция, Шанхайская организация сотрудничества, региональные нормативные правовые акты, понятие, экстремизм, экстремистская деятельность.

Annotation: The article examines in a certain sequence the issue of the emergence and formation of the concept of "extremism" in regional legal acts. According to the author, the concept of "extremism" does not exist in international documents, and for the first time it was proposed in the Shanghai Convention "On Combating Terrorism, Separatism and Extremism", which is of a regional nature and cannot be universally recognized, since the document presents only one form of violent extremism, no other criminal law aspects of extremism were presented.At the same time, the article notes that an important step in the unification of the legislation of the CIS countries was the adoption of the Model Law "On Counteracting Extremism". However, the law does not contain a clear position regarding the distinction between the concepts of "extremist activity" and "extremism", on the contrary, it mistakenly includes a list of crimes of a terrorist nature in the concept of "extremist activity", which led to the confusion of the concepts of "extremist activity" and "terrorist activity" and caused contradictions in the anti-extremist legislation of the CIS member states. After a thorough scientific analysis, the author came to the conclusion that it is necessary to adopt a comprehensive definition of "extremism" and develop a generally recognized strategy for countering extremist activity at the regional level.

Keywords: Criminal Code, Model Code, law, model law, convention, Shanghai Cooperation Organization, regional regulations, concept, extremism, extremist activity.

Ёдовар мешавем, ки чанде пеш дар шумораи қаблии маҷаллаи илмии “Осори Академия” мо оид ба пайдоиш ва ташаккулёбии мафҳуми «экстремизм» дар ҳуқуқи байналмилалӣ ибрози назар карда, дар он ба хулосае омадем, ки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ мафҳуми барои ҳама мақбули «экстремизм» мавҷуд нест ва ҳатто ҳангоми таҳқиқот маълум намудем, ки то соли 1990 дар ягон санади меъёрии ҳуқуқии байналмилалӣ истилоҳи «экстремизм» истифода нашуда, ба ҷои он як қатор вожаҳои дигар аз қабили табъиз, бегонаҳаросӣ, таҳаммулнопазирӣ ва ғайра истифода шудаанд, ки на ҳамеша муродифи он ҳастанд [11, с. 77-88].

Акнун дар таҳқиқоти навбатӣ мо пайдоиш ва ташаккулёбии мафҳуми «экстремизм»-ро дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ баррасӣ карда, мушкилоту норасогии онро ҳамаҷониба таҳқиқ менамоем, зеро мафҳуми «экстремизм» бори аввал на дар санадҳои байналмилалӣ, балки дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ пешбинӣ карда шудааст.

Бояд қайд намоем, ки аввалин кӯшиши таҳияи таърифи мафҳуми «экстремизм» ҳангоми қабули Конвенсияи Шанхай «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм» аз 15-уми июни соли 2001 қайд карда шудааст, ки Тоҷикистон, Хитой, Россия, Қазоқистон, Қирғизистон ва Ӯзбекистон ширкаткунандагони он мебошанд [2, с. 37].

Мутобиқи б. 3 қ. 1 м. 1 ин Конвенсия, зери мафҳуми «экстремизм» «ҳар кирдоре фаҳмида мешавад, ки ба зӯроварона ғасб намудани ҳокимият ё зӯроварона нигоҳ доштани он, инчунин ба зӯроварона тағйир додани сохти конститутсионии давлат, ҳамчунин таҷовузи зӯроварона ба амнияти ҷамъиятӣ, аз ҷумла, бо мақсадҳои зикршуда ташкил додани воҳидҳои ғайриқонунии мусаллаҳ ё иштирок дар онҳо, ки мутобиқи қонунгузории миллии тарафҳо мавриди пайгарди ҷиноятӣ қарор мегиранд, равона шудааст» [14].

Аз таҳлили ин таъриф чунин хулоса метавон баровард, ки дар он диққати асосӣ ба унсури зиддидавлатии зӯроварона [2, с. 37; 3, с. 449-450] дода шуда, қисматҳои идеологии экстремизм, ба монанди барангехтани кинаю адоват аз рӯйи ангезаҳои миллатгароӣ, маҳалгароӣ ва динӣ аз соҳаи назари таҳиягарон берун афтодааст.

Гузашта аз ин, муқаррароти Конвенсияи мазкур хусусияти тавсиявӣ дошта, қарореро дар бораи якхеласозии ҳатмии меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятии миллӣ пешбинӣ намекунад. Ин аз

мазмуни қ. 2 м. 1 Конвенсияи Шанхай «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм» бармеояд, ки дар он чунин омадааст: «ҳамин модда ба ягон аҳдномаи байналмилалӣ ё ягон қонунгузории миллии Тарафҳо, ки муқаррароти оид ба татбиқи васеътари истилоҳоти дар ҳамин модда истифодашавандаро дар бар мегиранд ё метавонанд дар бар гиранд, зиён намерасонад».

Бо мақсади мукаммалгардонии муқаррароти ин Конвенсия ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқии давлатҳои аъзои Созмони ҳамкории Шанхай (минбаъд – СҲШ) аз ҷумла, Тоҷикистон, Қазоқистон, Қирғизистон, Хитой, Россия ва Ӯзбекистон дар шаҳри Остонаи Қазоқистон 9-уми июни соли 2017 Конвенсияи СҲШ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм (ифротгароӣ)»-ро қабул намуданд, ки он бо қарори Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21-уми феврали соли 2018, таҳти № 1002 тасдиқ карда шудааст.

Мутобиқи б. 2 қ. 1 м. 1 ин Конвенсия, зери мафҳуми «экстремизм мафкура ва амалия, ки барои ҳалли мунокишаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ ва мазҳабӣ бо роҳи зӯроварӣ ва дигар амалҳои зиддиконститутсионӣ равона карда шудааст»[6], фаҳмида мешавад.

Чи хеле мушоҳида мешавад, агар дар мафҳуми «экстремизм»-е, ки дар б. 3 қ. 1 м. 1 Конвенсияи Шанхай «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм» пешбинӣ шудааст, диққати асосӣ ба унсури зиддидавлатии он матраҳ шуда бошад, пас, дар мафҳуми «экстремизм»-е, ки дар б. 2 қ. 1 м. 1 Конвенсияи СҲШ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм (ифротгароӣ)» манзур шудааст, на танҳо амалҳое, ки барои ҳалли мунокишаҳои сиёсӣ, иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ ва мазҳабӣ бо роҳи зӯроварӣ содир мешаванд, дар бар гирифтааст, балки дигар кирдорҳои зиддиконститутсиониро низ фарогир мебошад, ки, дар маҷмуъ, шаклҳои экстремизми зӯроварона ва ғайризӯроваронаро дар худ таҷассум менамояд.

Мутаассифона, муқаррароти Конвенсияи СҲШ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм (ифротгароӣ)» низ ба мисли Конвенсияи Шанхай «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм» хусусияти тавсиявӣ дошта, қарореро дар бораи яххеласозии ҳатмии меъёрҳои ҳуқуқи ҷиноятии миллӣ пешбинӣ намекунад, зеро дар қ. 2 м. 1-уми он омадааст: «Ҳамин модда ба ин ё он қарордоди байналмилалӣ ё қонунгузории миллии ягон Тараф зиён намерасонад, ки онҳо дорои муқаррарот дар бораи истифодаи васеътари истилоҳу мафҳумҳои дар моддаи мазкур истифодашаванда мебошанд ё метавонанд бошанд».

Бо мақсади боз ҳам мукаммал сохтани санадҳои дар боло матраҳшуда давлатҳои аъзои СҲШ аз ҷумла, Ҳиндустон, Қазоқистон, Хитой, Қирғизистон, Покистон, Россия, Тоҷикистон ва Ӯзбекистон дар шаҳри Душанбе «Эъломияи Душанбегии бистсолагии Созмони Ҳамкории Шанхай»-ро 17-уми сентябри соли 2021 ба тасвиб расонданд, ки дар он масъалаҳои зиёд дар самтҳои гуногун, аз қабили сиёсат, амният, мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм, экстремизм, амнияти итилоотии байналмилалӣ ва ғайра ба танзим дароварда шудаанд.

Хусусан, дар банди 3.2. масъалаи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм, ки дар асоси Конвенсияи Шанхай «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм» аз 15-уми июни соли 2001 ва дигар санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ба тасвиб расидааст, омадааст.

Давлатҳои аъзо нақши калидии мақомоти салоҳиятдори худро дар мубориза бо терроризм, сепаратизм ва экстремизм таъкид намуда, зарурати тақвияти талошҳои умумиро барои пешгирии паҳншавии идеологияи мазкур муҳим мешуморанд ва дар ин замина роҳ надодани дахолат ба корҳои дохилии давлатҳо бо баҳонаи муқовимат бо терроризм ва экстремизм, инчунин ба мақсадҳои ғаразнок истифода бурдани

гурӯҳҳои террористӣ, экстремистӣ ва радикалиро қайд менамоянд. Онҳо нақши махсуси Сохтори минтақавии зиддитеррористии Созмони ҳамкории Шанхайро дар мубориза муштарак бо терроризм, сепаратизм ва экстремизм бо мақсади таъмини амнияти минтақавӣ тасдиқ менамоянд ва иқтидори ҳамкории мақомоти салоҳиятдорро дар ин соҳаҳо афзун мекунанд.

Ҳамзамон, онҳо самти муҳимми мубориза алайҳи экстремизм ва терроризмро дар барҳам додани камбизоатӣ, бекорӣ ва бесаводӣ мансуб дониста, ҳамкориҳои мутақобиларо оид ба ошкоркунӣ, пешгирӣ ва қатъ намудани фаъолияти созмонҳо ва шахсоне, ки ба терроризм, сепаратизм ва экстремизм мансубият доранд амиқтар месозанд ва талошҳоро барои муқобила бо густариши ақидаҳои экстремистӣ ва сепаратистӣ, пеш аз ҳама, дар байни ҷавонон тақвият дода, барои пешгирии таҳаммулнопазирии мазҳабӣ, миллатгароии гузаро, табъизи этникӣ ва нажодӣ, бегонаҳаросӣ, ғояҳои фашизм ва шовинизм, афзоиш медиҳанд [4].

Бо назардошти ин ва дигар омилҳои дар боло матраҳшуда, мо ба андешае омадем, ки дар қонунгузории мамлакатҳои ширкаткунандаи СҲШ мафҳуми «экстремизм» (фаъолияти экстремистӣ) аз ҷиҳати мазмун ва ҳаҷм васеътар тафсир карда шудааст.

Бояд қайд кард, ки икдоми муҳиммро дар ҷодаи якранг намудани қонунгузории кишварҳои ИДМ ин Қонуни моделӣ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» аз 14-уми майи соли 2009, ки дар иҷлосияи сию дуюми пленарии Маҷмааи байнипарлумонии давлатҳои ширкаткунандаи ИДМ қабул карда шудааст, гузошт. Дар ин Қонуни моделӣ (намунавӣ) «мафҳум, принсип ва асосҳои ташкилии ҳуқуқии мубориза ба фаъолияти экстремистӣ, инчунин ҷавобгарӣ барои амалигардонии он муайян карда шудаанд»[9].

Дар м. 1 Қонуни моделӣ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» (минбаъд - Қонуни моделӣ) мафҳумҳои «фаъолияти экстремистӣ» ва «экстремизм» чун ду мафҳуми мустақил истифода шудаанд.

Зери мафҳуми «экстремизм» таҷовуз ба асосҳои сохти конститутсионӣ ва амнияти давлат, инчунин, вайронкунии ҳуқуқ, озодиҳо ва манфиатҳои қонунии инсон ва шаҳрванд фаҳмида мешавад, ки дар натиҷаи инкори меъёрҳои ҳуқуқӣ ва (ё) дигар меъёру қоидаҳои умумиқабулшудаи рафтори иҷтимоӣ ба амал бароварда мешаванд. Фаъолияти экстремистӣ бошад, аз ҳисоби ҳаҷми ин мафҳум, мушаххасан чун «фаъолияти иттиҳодияи ҷамъиятӣ ё динӣ, воситаи ахбори омма ё ташкилоти дигар, шахси воқеӣ оид ба тарҳрезӣ, омодасозӣ ё содиркунии кирдорҳое фаҳмида мешавад», ки дар м. 1 Қонуни моделӣ номбар карда шудаанд.

Қонуни моделӣ амалҳои дорои тамоюлоти зеринро ба фаъолияти экстремистӣ мансуб медонад:

– ба тарзи маҷбурӣ тағйир додани сохти конститутсионӣ, вайрон кардани тамомияти арзӣ ва истиқлолияти давлат;

– сафедкунии оммавии терроризм ё даъвати оммавӣ барои ба амал баровардани фаъолияти террористӣ;

– барангехтани кинаю адовати иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ ё динӣ;

– таблиғи мустасноӣ, бартарӣ ё ноқисии инсон (гурӯҳи иҷтимоӣ) аз рӯйи мансубияти иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, қавмӣ, динӣ ё забонии он ё муносибаташ ба дин;

– вайрон кардани ҳуқуқ, озодӣ ва манфиатҳои қонунии инсон ва шаҳрванд вобаста ба мансубияти иҷтимоӣ, нажодӣ, миллӣ, қавмӣ, динӣ ё забонии он ё муносибаташ ба дин;

– монеъ шудан ба шаҳрвандон ҷиҳати татбиқи ҳуқуқи интихоботиаш ё ҳуқуқи иштирок дар раъйпурсиҳо ё вайрон кардани махфияти овоздиҳӣ, агар он бо зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он алоқаманд бошад;

– монеъ шудан ба фаъолияти қонунии мақомоти давлатӣ, мақомоти худидоракунии маҳаллӣ, комиссияҳои интихоботӣ, иттиҳодияҳои ҷамъиятӣ ё динӣ ва ташкилотҳои дигар, шахсони мансабдори мақомот, комиссия, иттиҳодия ва ташкилотҳои мазкур, ки бо истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи

он, ҳамчунин истифодаи зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он дар ҳаққи наздикони шахсони мансабдори мазкур бо мақсади монеъ шудан ба фаъолияти қонунии ин шахсони мансабдор ё маҷбуркунӣ ба тағйири хусусияти ин фаъолият ё чун қасос барои амалисозии он содир карда мешаванд;

– содир намудани ҷиноятҳо аз рӯйи ангезаҳои сиёсӣ, идеологӣ, нажодӣ, миллӣ ё кинаю адовати динӣ ё ин ки кинаю адоват нисбати ягон гурӯҳи иҷтимоӣ, инчунин аз рӯйи қасос барои амалҳои қонунии шахсони дигар, бо мақсади пинҳон кардани ҷинояти дигар ё осон кардани содирнамоии он;

– таблиғ ё намоиши оммавии нишон ё аломатҳои натсистӣ ё нишону аломатҳое, ки ба нишонҳои натсистӣ то ба дараҷаи омехтагӣ шабоҳат доранд;

– даъвати оммавӣ барои ба амал баровардани кирдорҳои мазкур ё интишори оммавии маводу маълумоти баръало экстремистӣ, ҳамчунин тайёркунӣ ё нигоҳдории онҳо бо мақсади интишори оммавӣ;

– маблағгузории кирдорҳои мазкур ё ҳамкории дигар дар ташкил, омодасозӣ ва амалигардонии онҳо, аз ҷумла, бо роҳи додани воситаҳои молиявӣ, амволи ғайриманқул, заминаи таълимӣ, полиграфӣ ва моддию техникӣ, алоқаи телефонӣ, факсимилӣ ва навъи дигари алоқа, инчунин расонидани хизматҳои иттилоотӣ.

Вобаста ба ин С.В. Борисов таҳқиқот бурда, комилан дуруст қайд мекунад, ки омӯхтани ин Қонуни моделӣ дар маҷмуъ, моро ба хулосае овард, ки он дар заминаи Қонуни федералии Федератсияи Россия аз 25-уми июли соли 2002, таҳти № 114-ҚФ «Дар бораи муқовимат ба фаъолияти экстремистӣ» таҳия карда шудааст. Зимнан, ба фикри мо, ҳангоми таҳияи Қонуни моделӣ муаммоҳои зиёди қонунгузорӣ ва татбиқи ҳуқуқ, ки он замон дар Россия ва кишварҳои дигари ширкаткунандаи ИДМ дар соҳаи мубориза бо экстремизм вуҷуд доштанд, ба назар гирифта нашудаанд. Ба чунин муаммоҳо, хусусан, то имрӯз инҳо мансубанд:

1) набудани тақсимот ё таносуби дигари мафҳумҳои ҳуқуқии «фаъолияти экстремистӣ» (экстремизм) ва «терроризм»;

2) набудани аломатҳои меъёран муайяншуда барои ба фаъолияти экстремистӣ (эксремизм) мансуб донистани ин ё он кирдор, ба ғайр аз номгӯи дахлдори кирдорҳо;

3) ба номгӯи мазкур шомил намудани кирдорҳои ҷиноятӣ ва ҳам қонуншиканиҳои маъмурӣ [1, с. 119].

Албата чунин мушкилиҳо дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди экстремизм (ифротгароӣ)» аз 8-уми декабри соли 2003, таҳти № 69 ки қаблан амал мекард мавҷуд буд [7] ва ҳамаи ин ноқисиҳо бо ташабуси мо ҳангоми қабулӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» аз 2-юми ноябри соли 2020 таҳти № 1655 ба пуррагӣ бартараф карда шуд [8]. Аз ҷумла, дар қонуни амалкунандаи мазкур мо мафҳумҳои «экстремизм», «фаъолияти экстремистӣ», «ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта», ҳуқуқвайронкуниҳои маъмурии хусусияти экстремистидошта» ва ғайраро, ки натиҷаи таҳқиқоти диссертатсиониямон маҳсуб меёфт, ба мақомоти қонунгузор манзур намудем, ки ҳамаи онҳоба пуррагӣ вориди ин қонун гардиданд [13, с. 11-14]. Ба ғайр аз ин, қонунгузор дар баробари мафҳуми «фаъолияти экстремистӣ» боз дар моддаи 3-юми қонуни амалкунандаи экстремизм ибораи фаъолияте, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон экстремистӣ дониста мешавадро ворид карда, дар он аломатҳои фаъолияти экстремистиро, ки ба ҷиноятҳои гуногуни хусусияти экстремистидошта рост меоянд, дар бандҳои алоҳида пешбинӣ намуд, ки ин то андозае боиси ҳаммонанд шудани қонуни амалкунандаи зиддиэкстремистии мо бо қонуни моделии зиддиэкстремистӣ шуд. Новобаста ба ин, ҳамоно ноқисиҳо дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» мавҷуд мебошанд, ки мо вобаста ба онҳо дар таҳқиқоти пешинаамон ибрози назар карда будем [12, с. 36].

Ёдовар мешавем, ки дар мавриди ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта ва кирдорҳои дигари мансуб ба экстремизм дар сатҳи ИДМ санади қонунии тавсиявӣ - Кодекси ҷиноятии моделӣ низ амал мекунад [10].

Дар Кодекси мазкур фасли XIII «Ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ» ва дар он боби 31 «Ҷиноятҳо ба муқобили асосҳои сохти конститутсионӣ ва амнияти давлат» ҳаст, аммо м. 187 «Барангехтани адовати миллӣ, нажодӣ ё динӣ» дар боби 23 «Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятӣ» ва дар фасли VIII «Ҷиноятҳо ба муқобили амнияти ҷамъиятӣ ва саломатии аҳолӣ» ҷойгир шудааст. Бо таваҷҷуҳ ба ин меъёр, дар таркиби Кодекси моделӣ хулоса баровардан мумкин аст, ки объекти хелии ҷинояти дар он пешбинишуда амнияти ҷамъиятӣ ва саломатӣ, объекти намудиаш – амнияти ҷамъиятист [1, с. 123-124].

Аён аст, ки дар шакли классикӣ аломатҳои асосии экстремизм, ки аз муқаррароти меъёрҳои универсалии ҳуқуқи байналмилалӣ бармеоянд, маҳз дар м. 187 Кодекси моделӣ, ки муродифаш м. 189 КҶ ҶТ (Барангехтани кинаю адовати миллӣ, нажодӣ, маҳалгароӣ ва ё динӣ) мебошад, ба назар мерасанд.

Чунончӣ, м. 187 Кодекси моделӣ дар чунин шакл таҳия шудааст:

«Моддаи 187. Барангехтани кинаю адовати миллӣ, нажодӣ ё динӣ

Ҳаракатҳое, ки барои барангехтани кинаю адовати миллӣ, нажодӣ ё динӣ, паст задани шаъну эътибори миллӣ равона шудаанд, инчунин тарғиби бартарии шаҳрвандон аз нигоҳи муносибати онҳо ба дин, мансубияти онҳо ба миллат ё нажод, агар ин кирдорҳо ба таври оммавӣ ё бо истифодаи воситаҳои ахбори омма анҷом дода шуда бошанд, - ҷонияти дараҷаи миёна маҳсуб мешавад.

Ҳаракатҳои дар қисми якуми ҳамин модда пешбинишуда, агар:

а) бо зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он;

б) бо истифодаи мақоми хизматӣ;

в) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил анҷом дода шуда бошад, - ҷинояти дараҷаи вазнинро ташкил медиҳад».

Таҳлили муқоисавии м. 189 КҶ ҶТ ва м. 187 Кодекси моделӣ барои дарёфтани фарқиятҳои зерин имкон медиҳад:

– номи м. 189 КҶ ҶТ ҳамчунин ба барангехтани кинаю адовати маҳалгароӣ таъкид менамояд*;

– муқоисаи диспозитсияҳои қ. 1 м. 189 КҶ ҶТ ва қ. 1 м. 187 Кодекси моделӣ инчунин аломати иловагиеро нишон медиҳад, ки танҳо хосси КҶ ҶТ аст;

– аломатҳои бандубасткунандаи қ. 2 м. 189 КҶ ҶТ ва қ. 2 м. 187 Кодекси моделӣқариб якхелаанд, танҳо ҷузъиёти б. «а» қ. 2 м. 189 КҶ ҶТ оид ба такроран содир шудани кирдор ва б. «г» оид ба гурӯҳи шахсон ё гурӯҳи шахсон бо маслиҳати пешакӣ фарқ доранд;

Қисми 3 м. 189 КҶ ҶТ илова ба ин, аломатҳои бандубасткунандаи зеринро пешбинӣ мекунад:

а) аз ҷониби гурӯҳи муташаккил;

б) аз беэҳтиётӣ боиси марги инсон ё дигар оқибатҳои вазнин гардида бошад;

в) ба зӯран пеш кардани шаҳрванд аз маҳалли сукунати доимӣ оварда расонад;

г) дар ҳолати ретсидиви хавфнок ё махсусан хавфнок содир шуда бошад [5].

Ҳамин тавр, дар натиҷаи таҳлили санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ дар соҳаи мубориза бар зидди экстремизм ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки таърифи умумиқабулшудаи мафҳуми «экстремизм» то ҳанӯз вуҷуд надорад.

Мафҳуми «экстремизм», ки дар Конвенсияи Шанхай «Дар бораи мубориза бар зидди терроризм, сепаратизм ва экстремизм» пешниҳод шудааст, ба эътирофи умум ноил шуда наметавонад ва сабабаш, пеш аз ҳама, ин аст, ки дар он таъкиди асосӣ ба унсури зиддидавлатии экстремизм карда шудааст. Мафҳуми «экстремизм», ки дар

* Ба вуқуъ пайвастани экстремизм дар асоси кинаю адовати маҳалгароӣ дар ҷумҳурӣ дар солҳои 90-уми асри гузашта аз тарафи баъзе аз гурӯҳҳои алоҳидаи иҷтимоӣ роҳандозӣ шуда буд.

Конвенсияи СҲШ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм (ифротгароӣ)» пешбини шудааст, мушкилоти мазкурро қисман бартараф карда, аммо мафҳуми «фаъолияти экстремистӣ»-ро ба даври дақиқ пешниҳод насохтааст.

Дар Қонуни моделии мамлакатҳои ширкаткунандаи ИДМ «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» ҳам мавқеи аниқ оид ба фарққунонии мафҳумҳои «экстремизм» ва «фаъолияти экстремистӣ» вуҷуд надорад. Мафҳуми «фаъолияти экстремистӣ», ки ин қонун пешниҳод мекунад, моҳиятан фарогири номгӯи ҷиноятҳои тамоюли экстремистӣ ва хусусияти террористидошта мебошад. Дар Кодекси ҷиноятии моделӣ бошад, ҳам мафҳуми «экстремизм» ва ҳам «фаъолияти эктремистӣ» вуҷуд надоранд. Моддаи 187-уми ин қонун (Барангехтани адовати миллӣ, нажодӣ ё динӣ) ягона меъёри ҳуқуқи ҷиноятиест, ки аломатҳои умумии шаклҳои маъмултарини экстремизмро дар бар мегирад.

Бо назардошти андешаҳои дар боло матраҳшуда мо ҷонибдори коркард ва қабул намудани мафҳуми комплексии «экстремизм» ва муайян намудани стратегияи умумиэътирофшудаи муқовимат ба кирдорҳои хусусияти экстремистидошта мебошем. Зеро таҳияи нуқтаи назари ягона оид ба таърифи мафҳуми «экстремизм» дар ҳуқуқи байналмилалӣ ва минбаъд мустақар сохтани он дар санадҳои меъёрии ҳуқуқии минтақавӣ, барои ҷоннок намудани мубориза бо ин зуҳурот имкон дода, заминаи фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқро дар кишварҳои алоҳида фароҳам ва амалияи ягонаи татбиқи ҳуқуқро таъмин менамояд.

Адабиёти истифодашуда

1. Борисов, С.В. Преступления экстремистской направленности: проблемы законодательства и правоприменения: дис. … д-ра юрид. наук: [12.00.08] / Сергей Викторович Борисов. – М., 2012. – 484 с.
2. Взаимодействие международного и сравнительного уголовного права: учебное пособие / отв. ред.: В.С. Комиссаров, науч. ред. Н.Ф. Кузнецова. – М.: «Городец», 2009. – 288 с.
3. Гречухин, М.А. Уголовно-правовые проблемы борьбы с организованной экстремистской преступностью // Организованная преступность в XXI веке: проблемы теории и практики: сб. материалов междунар. науч.-практ. конф. – М., – 2011. – С. 446-450.
4. Душанбинская декларация двадцатилетия ШОС, принятая 17 сентября 2021 г. // [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://rus. sectsco.org/news/20210917/779142.html (дата обращения: 05.10.2021 г.).
5. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21-уми майи соли 1998, № 574 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон с. 1998, № 9, м. 68, м. 69, № 22, м. 306 (Қонуни ҶТ аз 20.04.2021 с., № 1776).
6. Конвенсияи Созмони ҳамкории Шанхай «Дар бораи муқовимат ба экстремизм (ифротгароӣ) аз 9-уми июни соли 2017 // Маҳзани муттамаркази иттилоотӣ-ҳуқуқии «ADLIA»-и Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Версия 7.0.
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи мубориза бар зидди экстремизм (ифротгароӣ)» аз 8-уми декабри соли 2003, № 69 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, с. 2003, № 12, м. 697; соли 2007, № 3, мод. 158, соли 2014, № 11, мод. 655 (аз эътибор соқит дониста шуд).
8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба экстремизм» аз 2-юми январи соли 2020, № 1655 // Ҷумҳурият: нашрияи расмии Ҷумҳурии Тоҷикистон [Манбаи электронӣ]. / – Реҷаи воридшавӣ: http://www.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=39276 (санаи муроҷиат: 05.10.2021).
9. Модельный закон «О противодействии экстремизму», принят Межпарламентской Ассамблеей государств-участников СНГ 14 мая 2009 года // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://docs. pravo.ru /document/view/16872152/14355262/ (дата обращения: 11.10.2021 г.).
10. Модельный Уголовный кодекс для государств – участников СНГ (принят постановлением Межпарламентской Ассамблеи государств участников СНГ 17 февраля 1996 г.) // [Электронный ресурс] – Режим доступа: http://base.garant.ru/2566472/ (дата обращения: 12.10.2017 г.).

11. Ҳайдарзода, М.П. Пайдоиш ва ташаккулёбии мафҳуми «экстремизм» дар ҳуқуқи байналмилалӣ // Осори Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон. – Душанбе: Матбааи РТМТ ва Н-и ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, - 2021. - № 3 (51). – С. 77-88.
12. Ҳайдарзода, М.П. Проблемаҳои мукаммалсозии қонунгузорӣ ва квалификатсияи ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: монография / Зери таҳрири номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент Сафарзода Ҳ.С. – Душанбе: «ЭР-граф», 2021. – 221 с.
13. Ҳайдарзода, М.П. Проблемаҳои муқаммалсозии қонунгузорӣ ва квалификатсияи ҷиноятҳои хусусияти экстремистидошта дар Ҷумҳурии Тоҷикистон: дис. … н.и.ҳ. [12.00.08] / Мурод Пирмаҳмад Ҳайдарзода. – Душанбе, 2020. – 221 с.
14. Шанхайская Конвенция о борьбе с терроризмом, сепаратизмом и экстремизмом (Шанхай, 15 июня 2001 г.) // [Электронный ресурс] – Режим доступа: https://www.referent.ru/1/10927 (дата обращения: 12.10.2017 г.).

References

1. Borisov, S.V. Crimes of an extremist orientation: problems of legislation and law enforcement: dis. … Dr. jurid. Sciences: [12.00.08] / Sergey Viktorovich Borisov. - M., 2012. - 484 p.
2. Interaction of international and comparative criminal law: textbook / otv. editor: V.S. Komissarov, scientific ed. N.F. Kuznetsova. - M.: "Gorodets", 2009. - 288 p.
3. Grechukhin, M.A. Criminal-legal problems of combating organized extremist crime // Organized crime in the XXI century: problems of theory and practice: Sat. materials of the international scientific-practical. conf. - M., - 2011. - P. 446-450.
4. Dushanbe declaration of the twentieth anniversary of the SCO, adopted on September 17, 2021 // [Electronic resource] - Access mode: http://rus. sectsco.org/news/20210917/779142.html (accessed 05/10/2021).
5. Criminal Code of the Republic of Tajikistan of May 21, 1998, № 574 // Akhbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan p. 1998, № 9, m. 68, m. 69, № 22, m. 306 (Law of the Republic of Tajikistan from 20.04.2021, № 1776).
6. Convention of the Shanghai Cooperation Organization on Countering Extremism from June 9, 2017 // Centralized Information and Legal Database "ADLIA" of the Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan. Version 7.0.
7. Law of the Republic of Tajikistan “On Combating Extremism” of December 8, 2003, № 69 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, p. 2003, № 12, m. 697; 2007, № 3, Art. 158, 2014, № 11, Art. 655 (was annulled).
8. Law of the Republic of Tajikistan “On Combating Extremism” of January 2, 2020, № 1655 // Republic: Official publication of the Republic of Tajikistan [Electronic source]. / - Entry schedule: http://www.jumhuriyat.tj/index.php?art_id=39276 (application date: 05.10.2021).
9. Model law "On countering extremism", adopted by the Antiparliamentary Assembly of the CIS member states on May 14, 2009 // [Electronic resource]. – Access mode: http://docs. pravo.ru /document/view/16872152/14355262/ (date of access: 10/11/2021).
10. Model Criminal Code for the CIS Member States (adopted by a resolution of the Antiparliamentary Assembly of the CIS Member States on February 17, 1996) // [Electronic resource] - Access mode: http://base.garant.ru/2566472/ (date accessed: 10/12/2017).
11. Haidarzoda, M.P. Origin and formation of the concept of "extremism" in international law // Heritage of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan. - Dushanbe: Printing House of RT and N of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, - 2021. - № 3 (51). - С. 77-88.
12. Haidarzoda, M.P. Problems of improving the legislation and qualification of crimes of an extremist nature in the Republic of Tajikistan: monograph / Edited by Candidate of Law, Associate Professor Safarzoda H.S. - Dushanbe: «ER-graf», 2021. - 221 p.
13. Haidarzoda, M.P. Problems of improving the legislation and qualification of crimes of an extremist nature in the Republic of Tajikistan: diss. … Н.и.ҳ. [12.00.08] / Murod Pirmahmad Haidarzoda. - Dushanbe, 2020. - 221 p.
14. Shanghai Convention on Combating Terrorism, Separatism and Extremism (Shanghai, June 15, 2001) // [Electronic resource] - Access mode: https://www.referent.ru/1/10927 (date of access: 12.10. 2017).

ТДУ 340 : 004

ЗАМИНАҲОИ ИЛМӢ-ҲУҚУҚИИ ИТТИЛООТОНӢ ВА БУНЁДИ ҶОМЕАИ ИТТИЛООТӢ ДАР ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН

ДОКТРИНАЛЬНО-ПРАВОВЫЕ ОСНОВЫ ИНФОРМАТИЗАЦИИ И ФОРМИРОВАНИЯ ИНФОРМАЦИОННОГО ОБЩЕСТВА В РЕСПУБЛИКЕ ТАДЖИКИСТАН

DOCTRINAL AND LEGAL FOUNDATIONS OF INFORMATIZATION AND FORMATION OF THE INFORMATION SOCIETY IN THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN

ШАРОФЗОДА Р.Ш.
SHAROFZODA R.SH.
Профессори кафедраи назария ва таърихи давлат ва ҳуқуқи Факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор
Профессор кафедры теории и истории государства и права юридического факультета Таджикского национального университета, доктор юридических наук, профессор
Professor of the Department of Theory and History of State and Law of the Law Faculty of the Tajik National University, Doctor of Law, Professor

E-mail: www-rustam-tj@mail.ru

ШОКИРОВ Ғ.А.
SHOKIROV G.A.
Дотсенти кафедраи назария ва таърихи давлат ва ҳуқуқи факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ
Доцент кафедры теории и истории государства и права юридического факультета Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики, кандидат юридических наук
Associate Professor of the Department of Theory and History of State and Law, Faculty of Law, Tajik State University of Law, Business and Politics, Candidate of Legal Sciences

e-mail: tsulbp@rambler.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.

Научная специальность: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.

Scientific specialty: 12.00.01 – Theory and history of law and state; history of the doctrines of law and the state.

Тақриздиҳанда: ҲОҶИБОБО З.М. – сардори кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети № 4-уми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, полковники милитсия.

Рецензент: ХОДЖИБОБО З.М. – начальник кафедры государственно-правовых дисциплин факультета № 4 Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, полковник милиции.

Reviwer: KHOJIBOBO Z.M. - Head of the Department of State and Legal Disciplines of Faculty No. 4 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, colonel of the militia.

Аннотатсия: Дар мақола асосҳои илмӣ-ҳуқуқии ҷараёни иттилоотонӣ ва бунёди ҷомеаи иттилоотӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мавриди таҳқиқ қарор дода шуда, вобаста ба проблемаи илмии мазкур ақидаҳои чанде аз мутахассисони соҳа мавриди таҳлил қарор дода шудааст. Заминаи илмӣ-ҳуқуқии танзими раванди мазкур дар Тоҷикистон дар робита бо ҳуҷҷатҳои барномавӣ, Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, санадҳои меъёрии ҳуқуқии соҳаи иттилоотонӣ таҳқиқ карда мешавад.

Вожаҳои калидӣ: иттилоотонӣ, ҷомеаи иттилоотӣ, дониши иттилоотӣ, технологияҳои иттилоотӣ, санади меъёрии ҳуқуқӣ, санади меъёрии ҳуқуқии электронӣ.

Аннотация: В статье исследуются доктринально-правовые основы процесса информатизации и формирования информационного общества в Республике Таджикистан в контексте анализа суждений ряда исследователей, затронувших данную проблему. Доктринально-правовые основы регулирования данного процесса в Таджикистане анализированы в контексте программных документов, Конституции Республики Таджикистан, нормативных правовых актов.

Ключевые слова: информатизация, информационное общество, информационные знания, информационные технологии, нормативный правовой акт, электронный нормативный правовой акт.

Annotation: The article examines the doctrinal and legal foundations of the informatization process and the formation of the information society in the Republic of Tajikistan in the context of analyzing the opinions of a number of researchers who have raised this issue. The doctrinal and legal framework for regulating this process in Tajikistan is analyzed in the context of policy documents, the Constitution of the Republic of Tajikistan, and normative legal acts.

Key words: informatization, information society, information knowledge, information technologies, normative legal act, electronic normative legal act.

Бунёди ҷомеаи иттилоотиро аксарияти муҳаққиқон бо раванди таърихии гузариш аз ҷомеаи индустриалӣ ба ҷомеаи постиндустриалӣ ё иттилоотӣ алоқаманд мекунанд. Ба андешаи як қатор муҳаққиқон, инсоният дар таърихи худ давраҳои зерини инқилоби иттилоотиро аз сар гузаронидааст:

1) инқилоби якуми иттилоотӣ дар таърихи инсоният 30 ҳазор сол пеш ба амал омада, хусусиятҳои зайл дошт: таҷассуми расмҳо дар харсанг ва чӯбҳо; сабти иттилоот дар девори харсанг, чӯб; ташаккули ҳарфҳо ва хат; интиқоли дониши иттилоотӣ ба наслҳои минбаъда;

2) инқилоби дуюми иттилоотӣ бо пайдошавии МЭҲ (ЭВМ) дар миёнаи қарни XX алоқадошта, дар ҳамин замина иттилоот дар шакли электронӣ нигоҳ дошта мешавад, раванди электронии нигаҳдорӣ ва коркарди иттилоот истифода мешавад;

3) инқилоби сеюми иттилоотӣ дар замони муосир идома ёфта, бо пайдошавӣ ва ривоҷёбии шабакаи умумиҷаҳонии компютерӣ (Internet) алоқа ошта, тамоми иттилооти таърихӣ ва муосирро дақиқ ва пурра ба ҳар инсон дастрас менамояд [15, с. 19-20; 6, с. 16-17].

Аз солҳои 70-уми қарни XX сар карда, дар бештари мамлактҳои дунё инқилоби иттилоотӣ оғоз мегардад ва пайдарпай барои пойдории ҷомеаи иттилоотӣ замина гузошта мешавад. Дар ҷомеа раванди иттилоотонӣ тамоми соҳаҳои ҳаёти инсонро фаро мегирад. Ин равандро ҳамчун бунёди ҷомеаи иттилоотӣ арзёбӣ мекунанд. Дар ҷомеаи ҷаҳонӣ технологияҳои иттилоотӣ васеъ истифода мешаванд. И.В. Гавриленко, проблемаҳои илмии ташаккули ҷомеаи иттилоотиро мавриди таҳқиқ қарор дода, таъкид менамояд, ки раванди ташаккулёбии ҷомеаи иттилоотӣ бо суръати баланд сурат

гирифта, он ба мисли инқилоби фарҳангии қаблӣ барои рушди тамаддунӣ аҳаммияти таърихӣ дорад [2, с. 21; 34, с. 67].

Ҷомеаи муосирро ҷомеаи иттилоотӣ ва ё ҷомеаи донишҳо меноманд. Дар он иттилоот ва захираҳои иттилоотӣ мавқеи баландро соҳиб мегарданд. Аз солҳои 50-уми қарни XX сар карда, ҷомеаи ҷаҳонӣ ба давраи нави тамаддунӣ–бунёди ҷомеаи иттилоотӣ ворид гардид. Раванди мазкур ҳамаи соҳаҳои ҳаёти ҷомеаро фаро мегирад. Аз солҳои 70-уми қарни XX оғоз карда, аксарияти мутахассисони соҳа бунёди ҷомеаи иттилоотиро якдилона пазируфтанд. Тавре М.В. Ишенко таъкид менамояд, истилоҳи «ҷомеаи иттилоотӣ» бори аввал дар Япония, ки консепсияи иттилоотонӣ ва ҷомеаи иттилоотиро пешкаш менамояд, истифода мешавад [8, с. 47].

Иттилоотонии ҷомеа яке аз нишонаҳои ҷомеаи иттилоотӣ маҳсуб мешавад. Ҳамзамон, ҷомеаи иттилоотӣ дар заминаи рушди дониши иттилоотӣ, истифодаи васеи технологияҳои иттилоотӣ, захираҳои кофии иттилоотӣ, хизмати иттилоотӣ, ташаккули фазои иттилоотӣ, болоравии нақши иттилоот дар ҳаёти ҷомеа ва давлат барпо мегардад [25, с. 174]. Захираҳои иттилоотӣ соҳибистиқлолии иттилоотии Тоҷикистонро таъмин мекунанд [27, с. 52-68].

Дар ташаккули ҷомеаи иттилоотӣ қабулшавии Хартияи Окинавии [6, с. 758] ҷаҳонишавии ҷомеаи иттилоотӣ [32, с. 51-56] аз ҷониби «давлатҳои ҳаштгона» (G8) нақши муҳимме гузорад. Дар ин ҳуҷҷати муҳимми иҷтимоӣ-сиёсӣ ва таърихӣ принсипҳои асосии воридшавии давлатҳо ба ин ҷомеа муайян карда мешаванд [1, с. 4-14; 15, с. 24; 36, с. 54; 33, с. 4]. Илми ҳуқуқшиносӣ бахри асосноккунии сиёсати давлатӣ дар соҳаи иттилоотонӣ ба ҳамин ҳуҷҷати муҳимми иҷтимоӣ-сиёсӣ такя менамояд.

Дар Хартияи Окинава омилҳои асосии амалигардонии сиёсати иттилоотонии давлатҳо, ташаккулу рушди ҷомеаи иттилоотӣ муайян карда мешаванд. Дар илми ҳуқуқшиносӣ омилҳои зерини бунёди ҷомеаи иттилоотӣ бештар таҳқиқ карда мешаванд:

1) Технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, ки яке аз омилҳои асосии таъсиррасонанда дар ташаккулёбии ҷомеаи иттилоотӣ мебошад;

2) Технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ моҳияти ҳавасмандкунӣ доранд, яъне барои рушди иқтисодӣ ва ҳаёти иҷтимоии ҷомеа мусоидат менамоянд;

3) дастрасии баробар ва пурраи дастовардҳои ҷомеаи иттилотии ҷаҳонӣ барои одамон;

4) сиёсати давлатии иттлоотӣ ва заминаи мукаммали меъёрӣ-ҳуқуқӣ;

5) пешгирии нобаробарии давстрасии иттлоот ва рушдди иттлоотии давлатҳо дар заминаи Хартияи Окинава [15, с. 24-25].

Проблемаи илмии дигар, ки вобаста ба ташаккулёбии ҷомеаи иттилотии ҷаҳонӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст, сиёсати давлатӣ дар соҳаи ташаккули ҷомеаи иттилоотӣ мебошад.

Тавре ки В.А. Копилов таъкид менамояд, воридшавии воқеӣ ба ҷомеаи иттилоотӣ дарки нави индустрияи иттилоотиро талаб менамояд, қабули қонунҳои дахлдор, роҳандозии сиёсати иттилоотӣ, ташкили мақомоти махсус ва масъули давлатиро дар назар дорад. Тибқи маълумоти мавсуф, дар Федератсияи Россия бахри амаликунии сиёсати мазкур, бо супориши Кумитаи Думаи давлатӣ (даъвати солҳои 1996-2000) Консепсияи сиёсати давлатии иттилоотӣ тарҳрезӣ гашта, 15-уми октябри соли 1998 аз ҷониби ин Кумита ва Шӯрои сиёсӣ-машваратии назди Президенти Федератсияи Россия, 21-уми декабри соли 1998 маъқул дониста шудааст [15, с. 35].

И.В. Гавриленко таъкид менамояд, ки бунёди ҷомеаи иттилоотӣ бо давлат ва ҳуқуқ робитаи устувор дорад, мутобиқати сохторҳои давлатӣ ва институтҳои ҳуқуқиро ба раванди иттилоотонӣ талаб мекунад [2, с. 21].

Аз нуқтаи назари илмӣ-ҳуқуқӣ, асоси бунёди ҷомеаи иттилоотиро ташакку-лдиҳии фазои ягонаи иттилоотӣ-ҳуқуқӣ, ки амалишавии сиёсати ягонаи иттилоотиро дар назар дорад, ташкил медиҳад. Дар ҷараёни ташаккули фазои ягонаи иттилоотӣ-ҳуқуқӣ дар мамлакат низоми

умуми миллии автоматикунонидашудаи иттилооти ҳуқуқӣ тартиб дода мешавад. Раванди мазкур бояд тамоми ҳудуди мамлакатро фаро гирифта, фаъолияти тамоми мақомоти ҳокимияти давлатӣ ва идоракунӣ, мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, мақомоти худидоракунии маҳаллиро баланд бардорад. Ҳамчунин, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бояд қабул карда шаванд, ки тартиби бунёди захираҳои иттилоотӣ ва инфрасохтори иттилоотиро ба танзим дароранд [16, с. 39-43; 3, с. 38; 9, с. 54].

Ақидаҳо оид ба бунёди ҷомеаи иттилоотӣ ва проблемаҳои илмии он дар сарчашмаҳои дигар низ мавриди таҳлил қарор дода мешаванд [7, с. 110-129; 6, с. 22-27; 31, с. 7-10].

Раванди иттилоотонӣ, ки унсурҳои ершуморро дар бар мегирад, минбаъд ба ташакули ҷомеаи иттилоотӣ, мустақилияти соҳаи иттилоотонӣ ва соҳибистиқлолии иттилоотии давлат таъсир мерасонад.

Дар Ҷумҳурии Тоҷикистон низ проблемаи мазкур ҳалли ҳуқуқии худро ёфтааст. Зикр намудан бамаврид аст, ки асоси ҳуқуқиииттилоотонӣ ва бунёди ҷомеаи иттилоотиро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳуҷҷатҳои барномавӣ [44; 52] аз қабили «Стратегияи давлатии «Технологияҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ барои рушди Ҷумҳурии Тоҷикистон» [4], «Консепсияи ташаккули Ҳукумати электронӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон (2012-2020)» [13], «Дар бораи Барномаи давлатии рушд ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2014-2017» [18], «Дар бораи Барномаи давлатии рушдӣ ва татбиқи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2018-2020» [19], «Консепсияи амнияти иттилоотии Ҷумҳурии Точикистон» [10], «Консепсияи сиёсати иттилоотии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [11], «Барномаи рушди китобхонаи миллии Тоҷикистон барои солҳои 2015-2020» [21] ва қисман «Консепсияи пешгӯикунии рушди қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон» [12], ҳамчунин, «Консепсияи сиёсати ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон» [14] ташкил медиҳанд.

Якчанд ҳуҷҷатҳо қабул шуданд, ки ба истифодаи технологияҳои иттилоотӣ-телекоммуникатсионӣ ба забони тоҷикӣ бахшида шудаанд. Чунончи, «Стандарти миллии ифодаи рамзӣ ва истифодаи рамзҳоиҳуруфотиточикӣклавиатураи компютерҳо тибқи стандарти UNICODE» [17] яке аз ҳуҷҷати аввалин дар ин самт махсуб мешавад.

Ҳамчунин, Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи тасдиқи Барномаи татбиқ ва рушди технологияҳои иттилоотӣ» [20] қабул мешавад. Дар он мақсад вавазифаҳо дар бахши татбиқи васеъ ва рушди технологияи иттилоотӣ, роҳҳои асосӣ ва механизми амаликунии онҳо пешбинӣ мешавад.

«Консепсияи сиёсати иттилоотии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон» сиёсати иттилоотии давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон, фаъолияти воситаҳо иахбори умум, ҳифзи ҳуқуқу озодиҳои шаҳрванд, таъминоти иттилоотии шаҳрвандон ва ташкилотҳоро танзим мекунад. Дар ҳуҷҷати мазкур ҷанбаҳои алоҳидаи амнияти иттилоотӣ низ зикр шудаанд.

Дар ҳуҷҷати зикршуда мафҳумҳои «сиёсати иттилоотӣ», «вазифаҳо исиёсати иттилоотӣ», «захираҳои иттилоотӣ» ва дигар шарҳ дода мешавад. Ин мафҳумҳо заминаи бунёдии ҷомеаи иттилоотиро ташкил медиҳанд.

Конститутсия Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи ташаккулу такмили қонунгузории соҳаи иттилоот, иттилоотонӣ ва ҷомеаи иттилоотӣ мебошад. Баъди қабули Конститутсия беш аз 15 санади меъёрии ҳуқуқӣ қабул гардид. Онҳо муносибатҳои иттилоотиро, ки пояи ҷомеаи иттилоотиро ташкил медиҳанд, танзим мекунанд.

Яке аз аввалин санади меъёрии ҳуқуқии соҳаи иттилоотонӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи алоқа» аз 27-уми декабри соли 1993 маҳсуб мешавад. Дар санади мазкур шабакаи алоқа, идоракунӣ дар соҳаи алоқа, асосҳои фаъолияти иқтисодӣ дар соҳаи алоқа, принсипҳои сифати хизматрасонии алоқа ва тарифҳо ба он, ҳуқуқи истифодабарии алоқа, ҳифзи ҳуқуқҳои истифодабарандагони алоқа ва махфияти

алоқа муқаррар ва танзим карда мешаванд. Ҳамчунин, бахри танзими раванди иттилоотонӣ Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи телевизион ва радиошунавонӣ» аз 14-уми декабри соли 1996 қабул карда мешавад. Он фаъолияти шабакаҳои телевизион ва радиошунавониро дар Ҷумҳурии Тоҷикистон танзим намуда, омилҳои ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ташкилии амалишавии озоди исухан, ҳуқуқҳои шаҳрвандонро ба иттилооти пурра, саҳеҳ ва фаврӣ муайян менамояд 5].

Дар рушди қонунгузории соҳаи иттилоотонӣ ва бунёди ҷомеаи иттилоотӣ дар Тоҷикистон қабули Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Хазинаи бойгонии миллӣ ва муассисаҳои бойгонӣ» аз 13-уми ноябри соли 1998 [37] мавқеи хосса дорад.

Аз солҳои 2001-2002 сар карда, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон санадҳои меъёрии ҳуқуқии нав қабул мешаванд, ки бевосита муносибатҳои ҷамъиятии соҳаи иттилоотонӣ ва бунёди ҷомеаи иттилоотиро танзим мекунанд. Дар ин давра қонунҳои зерин қабул мешаванд: Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотонӣ» аз 6-уми августи соли 2001 [38], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» аз 10-уми майи соли 2002 [39], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот» аз 2-юми декабри соли 2002 [40], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ» аз 10-уми майи соли 2002 [41], Қонуни Ҷумхурии Тоҷикистон «Дар бораи алоқаи барқӣ» аз 10 майи соли 2002 [42], Қонуни Ҷумхурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» аз 1-уми августи соли 2003[43], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи имзои рақамии электронӣ» аз 30-юми июли соли 2007 [45], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» [46], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нусхаи ҳатмии ҳуҷҷатҳо» аз 26-уми декабри соли 2011 [47], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотӣ экологӣ» аз 25-уми марти соли 2011 [48], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи криптография» аз 3-юми июли соли 2012 [49], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» аз 19-уми марти соли 2013 [50], Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният» аз 27 ноябри соли 2014 [51].

Санадҳои меъёрии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки дар соҳаи иттилоот қабул шудаанд, заминаи меъёрӣ-ҳуқуқии бунёд ва рушди ҷомеаи иттилоотиро ташкил медиҳанд [52]. Онҳо бо мақсади танзими ҳуқуқии муносибатҳои иттилоотӣ, ки соҳаҳои гуногуни ҳаёти ҷомеаро фаро мегиранд, амалӣ карда мешаванд. Ҳадафҳои стратегӣ, афзалиятҳо, вазифаҳо, самтҳои аввалиндараҷаи бунёд ва рушди ҷомеаи иттилоотӣ дар ҳуҷҷатҳои давлатии стратегӣ, барномаҳои давлатӣ, консепсияҳои давлатӣ муайян карда мешаванд.

Аз як тараф, бунёди ҷомеаи иттилоотии ҷаҳонӣ барои инкишофи технологияҳои иттилоотӣ-коммуникатсионӣ, дастрасии иттилоот, амалӣ гардидани ҳуқуқи инсон ба иттилоот, ба захираҳои иттилоотӣ, фаъолияти ҳукумати электронӣ, хизмати иттилоотӣ, рушди алоқа, таъмини сифати таҳсилот ва ғайра аҳаммият дорад. Аз тарафи дигар, бо баробари инкишофи технологияҳои иттилоотӣ ҷомеаи муосир бо хатарҳо ва таҳдидҳои иттилоотӣ, аз қабили ҷанги иттилоотӣ (таъсиррасонии мақсадноки иттилоотии идеологӣ ва психологӣ ба шууру фаъолияти одамон бо мақсади тағйири сохти конститутсионӣ ва ғайра), терроризми киберӣ ё иттилоотӣ, ҷиноятҳои киберӣ, ҳамлаҳои киберӣ ба системаҳои иттилоотӣ, ташвиқоти террористӣ бо истифодаи технологияҳои иттилоотӣ, тарғиби идеологияи террористиву экстремистӣ, истифодаи шабакаҳои иҷтимоӣ бо мақсади ҷалб намудани шаҳрвандон ба сафи ташкилотҳои террористӣ ва дигар дучор гардид [22, с. 14-24; 23, с. 73-83; 24, с. 5-29; 25, с. 174-182; 26, с. 88-96; 27, с. 52-68; 28, с. 6-14; 29, с. 77-83; 35, с. 192-193].

Истифодаи васеи технологияи рақамӣ (дар электротехника, техникаи роботӣ, аз ҷумла истифодаи 3D-принтер

дар соҳаи сохтмон, саноат, тандурустӣ ва ғайра) ва зеҳни сунъӣ (компютери зеҳнӣ, почтаи электронӣ, мағозаи интернетӣ, хизмати бонкӣ ва ғайра) ба рушди минбаъдаи ҷомеаи иттилоотии рақамӣ таъсири ҷиддӣ мерасонад. Ҳамзамон, хатарҳо ва таҳдидҳои нави иттилоотӣ солҳои охир бештар зоҳир мегарданд. Дар Эъломияи 20-солагии Созмони ҳамкории Шанхай, ки 17-уми сентябри соли 2021 дар шаҳри Душанбе қабул гардид, вазифаҳо ва самтҳои асосии муқовимат ба таҳдидҳои иттилоотӣ, аз ҷумла таъсиси Маркази амнияти иттилоотии СҲШ пешбинӣ мешаванд [53]. Аз ин хотир, таъмин ва ҳимояи амнияти иттилоотии Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаи ҳаётан муҳимми давлат ва ҷомеаи Тоҷикистон маҳсуб мешавад. Вазифаи мазкур дар ҷараёни инкишофи ҷомеаи иттилоотӣ ҳалли худро меёбад.

Адабиёти истифодашуда

1. Бочков, С.И., Макаренко, Г.И., Федичев, А.В. Об Окинавской хартии глобального информационного общества и задачах развития российских систем коммуникации // Правовая информатика. – 2018. – № 1. – С. 4-14.

2. Гавриленко, И.В. Вопросы правопонимания в информационном обществе // Вестник Саратовской государственной академии права. – 2000. – № 2(66). – С. 21-24.

3. Гаврилов, О.А. Курс правовой информатики. – М.: Норма, 2002. – 432 с.

4. Государственная стратегия «Информационно-коммуникационные технологии для развития Республики Таджикистан». Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 5 ноября 2003 года № 1174 // Документ предоставлен из БД «Законодательство стран СНГ» (с) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

5. Ершова, Т.В, Хохлов, Ю.Е. Тенденции и механизмы развития информационного общества в Таджикистане // [Электронная ресурс]. Режим доступа:http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/ (дата обращения: 06.03.2021 г.).

6. Информационные технологии в юридической деятельности: учебное пособие для вузов / Под ред. В.Д. Элькина. – М.: Изд. Юрайт, 2018. – 527 с.

7. Информационные технологии в юридической деятельности: учебник для академического бакалавриата / под общ. ред. П.У. Кузнецова. – 3-е изд., перераб. и доп. – М.: Изд. Юрайт, 2017. – 325 с.

8. Ищенко, М.В. Информационное общество: подходы к определению сущности // Вестник Омского университета. Серия: Экономика. – 2007. – № 1. – С. 47-54.

9. Касабян, С.В. Информатизация в праве // Ученые труды Российской Академии адвокатуры и нотариата. – 2012. – № 1(24). – С. 54-57.

10. Концепция информационной безопасности Республики Таджикистан: Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 7 ноября 2003 года, № 1175 // Адлия: Централизованный банк правовой информации Республики Таджикистан. Версия 7.0 / Министерство юстиции Республики Таджикистан. – Душанбе, 2021 // [Электронный ресурс]. Режим доступа:http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=129809 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

11. Концепция государственной информационной политики Республики Таджикистан: Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 30 апреля 2008 г., № 451 // Документ предоставлен из БД "Законодательство стран СНГ" (с) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]: Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021).

12. Концепция прогнозного развития законодательства Республики Таджикистан: Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 19 февраля 2011 г., № 1021 // Документ предоставлен из БД «Законодательство стран СНГ» (с) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

13. Концепция формирования электронного Правительства Республики Таджикистан: Постановление Правительства Республики Таджикистан от 30 декабря 2011 года, № 643 // Адлия: Централизованный банк правовой информации Республики Таджикистан. Версия 7.0 /

Министерство юстиции Республики Таджикистан. – Душанбе, 2021 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=129809 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

14. Концепция правовой политики Республики Таджикистан на 2018-2028 годы: Утверждена Указом Президента Республики Таджикистан от 6 февраля 2018 года, № 1005 // Документ предоставлен из БД «Законодательство стран СНГ» (c) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021 г.)

15. Копылов, В.А. Информационное право: учебник. – 2-е изд., перераб. и доп. - М.: Юристь, 2004. – 512 с.

16. Магдилова, Л.В. Особенности формирования информационно-правового пространства органов государственной власти в Республике Дагестан: правовой аспект // Правовая информатика. – 2012. – № 2. – С. 39-43.

17. Национальный стандарт кодировки и раскладки на клавиатуре компьютеров символов таджикского алфавита в стандарте UNICODE: Постановление Правительства Республики Таджикистан от 2 августа 2004 года, № 330 // Документ предоставлен из БД «Законодательство стран СНГ» (c) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

18. О Государственной программе развития и внедрения информационно-коммуникационной технологии в Республике Таджикистан на 2014-2017 годы: Постановление Правительства Республики Таджикистан от 3 июля 2014 года, № 428 // Документ предоставлен из БД «Законодательство стран СНГ» (c) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]. Режим доступа:http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

19. О Государственной программе развития и внедрения информационно-коммуникационной технологии в Республике Таджикистан на 2018-2020 годы: Постановление Правительства Республики Таджикистан от 31 октября 2018 года, № 519 // Документ предоставлен из БД «Законодательство стран СНГ» (c) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

20. Об утверждении Программы применения и развития информационных технологий на таджикском языке: Постановление Правительства Республики Таджикистан от 6 июля 2005 года, № 188 // Документ предоставлен из БД «Законодательство стран СНГ» (c) 2003-2019 СоюзПравоИнфором // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

21. Программа развития национальной библиотеки Таджикистана на 2015-2020 годы: Постановление Правительства Республики Таджикистан от 28 февраля 2015 г., № 105. // Адлия: Централизованный банк правовой информации Республики Таджикистан. Версия 7.0 / Министерство юстиции Республики Таджикистан. – Душанбе, 2021 // [Электронный ресурс]. – Режим доступа:http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=129809 (дата обращения: 06.03.2021 г.).

22. Сативалдыев, Р.Ш. Защита информационной безопасности как актуальная задача правоохранительных органов // Труды Академии. Вып. № 1(33). – Душанбе: Типография МВД Таджикистана. – 2017. – С. 14-24.

23. Сативалдыев, Р.Ш. Противодействие информационной войне как актуальная задача правоохранительных органов // Труды Академии МВД Республики Таджикистан. – 2017. – № 4(36). – С. 73-83.

24. Сативалдыев, Р.Ш. Противодействие информационной войне как предметное содержание информационной функции государства // Правовая жизнь. – Душанбе, 2017. – № 1(17). – С. 5-29.

25. Сативалдыев, Р.Ш.Деятельность государства в сфере обеспечения информационной безопасности // Вестник ТНУ. – 2017. – № 2/10. –С.174-182.

26. Сативалдыев, Р.Ш. Актуальные направления функциональной деятельности современного государства на фоне глобальных вызовов и угроз // Вестник ТНУ. – 2018. – № 2/7. – С. 88-96.

27. Сативалдыев, Р.Ш. Информационный суверенитет Республики Таджикистан и его обеспечение в условиях глобальных информационных вызовов и угроз // Вестник Конституционного суда Республики Таджикистан. – 2019. – № 1. – С. 52-68.

28. Сативалдыев, Р.Ш. Правосознание населения как объект воздействия глобализационных процессов // Правовая жизнь. – 2019. – № 4(28). – С. 6-14.

29. Сативалдыев, Р.Ш. Функционирование правоохранительной системы в условиях глобализации // Труды Академии МВД Республики Таджикистан. – 2020. – № 1(45). – С. 77-83.

30. Словарь иностранных слов / Под ред. И.В. Лехина и Ф.Н. Петрова. – М., 1954. – 856 с.

31. Снетков, В.Н., Пономаренко, А.В. Проблемы развития информационного общества // Научно-технические ведомости Санкт-Петербургского государственного политехнического университета. Общество. Коммуникация. Образование. – 2010. – № 2. – С. 7-10.

32. Хартия глобального информационного общества (Окинава) // Дипломатический вестник. – 2000. – № 8. – С. 51-56.

33. Чубукова, С.Г., Элькин, В.Д. Основы правовой информатики (юридические и математические вопросы информатики): Учебное пособие. Изд. второе, исправленное, дополненное / Под ред. профессора М.М. Рассолова, профессора В.Д. Элькина. – М.: Юридическая фирма «КОНТРАКТ», 2007. – 287 с.

34. Чубукова, С.Г. Стратегия развития информационного общества и направления развития законодательства // Правовая информатика. – 2017. – № 2. – С. 67-72.

35. Шарофзода, Р.Ш. Таъмини амнияти иттилоотӣ // Маводи конференсияи ҷумҳуриявии илмию назариявии ҳайати устодону кормандони ДМТ бахшида ба ҷашнҳои «5500-солагии Саразми бостонӣ», «700-солагии шоири барҷастаи тоҷик Камоли Хуҷандӣ» ва «Бистсолагии омӯзиш ва рушди фанҳои табиатшиносӣ, дақиқ ва риёзӣ дар соҳаи илму маориф (солҳои 2020-2040)» Ҷилди II. – Душанбе, 2020. – С. 192-193.

36. Шельменков, В.Н. Правовое обеспечение функционирования информационно-справочных систем в Российской Федерации // Мониторинг правоприменения. – 2012. – № 3. – С. 52-56.

37. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Хазинаи бойгонии миллӣ ва муассисаҳои бойгонӣ» аз 13-уми ноябри соли 1998 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 1998, № 23-24, мод. 326; 2008, № 12, қисми 2, мод. 1018; 2011, №7-8, мод. 617.

38. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоотонӣ» аз 6-уми августи соли 2001 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2001. № 7, мод. 502; 2005, № 12, мод. 639; 2019, № 1595.

39. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилоот» аз 10-уми майи соли 2002 // Ахбори Маҷлиси ОлииҶумҳурии Тоҷикистон. 2002, № 4, қисми 2, мод. 320; 2012, № 7, мод. 698; 2014, № 1164.

40. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳифзи иттилоот» аз 15-уми майи соли 2002 // Ахбори Маҷлиси ОлииҶумҳурии Тоҷикистон. 2002, № 11. мод. 696; 2005, № 12, мод. 646.

41. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуҷҷати электронӣ» аз 10-уми майи соли 2002 // Ахбори Маҷлиси ОлииҶумҳурии Тоҷикистон. 2002, № 4, қисми 1, мод. 308; 2005, № 12, мод. 637; 2012, № 12, мод. 1002; 2013, № 7, мод. 523; 2014, № 1174.

42. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи алоқаи барқӣ» аз 10-уми майи соли 2002 // Ахбори Маҷлиси ОлииҶумҳурии Тоҷикистон. 2002, № 4, қисми 2, мод. 323; 2006, № 3, мод. 156.

43. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти китобдорӣ» аз 1-уми августа соли 2003 // Ахбори Маҷлиси Олииҷумҳурии Тоҷикистон. 2003, № 7, мод. 455; 2008, № 12, қисми 2, мод. 1013; 2013, № 1008; 2019, № 1571.

44. Қонуни Ҷумҳурии оҷикистон «Дар бораи дурнамоҳои давлатӣ, консепсияҳо, стратегияҳо ва барномаҳои инкишофи иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 8-уми декабри соли 2003 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистонс. 2003, № 12, мод. 681; с. 2009, № 3, мод. 87; с. 2011, № 12, мод. 845; с. 2017, № 1-2 мод. 22.

45. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи имзои рақамии электронӣ» аз 30-юми июли сорли 2007 // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2007 г., № 6, ст. 532; № 7, ст.682, ст. 560; 2011г, № 3, ст. 166.

46. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳуқуқи дастрасӣ ба иттилоот» аз 18-уми июни соли 2008 // Ахбори Маҷлиси ОлииҶумҳурии Тоҷикистон. 2008, № 6, мод. 469.

47. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи нусхаи ҳатмии ҳуҷҷат» аз 26-уми декабри соли 2011 // Ахбори Маҷлиси ОлииҶумҳурии Тоҷикистон. 2011, № 12, мод. 856.

48. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи иттилооти экологӣ» аз 25-уми марти соли 2011 // Ахбори Маҷлиси Олииҷумҳурии Тоҷикистон. 2011, № 3, мод.172.

49. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи криптография» аз 3-юми июли соли 2012 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2012, № 4, мод. 689.

50. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи матбуоти даврӣ ва дигар воситаҳои ахбори омма» аз 19-уми марти соли 2013 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2013, № 3, мод. 201; 2016, № 5, мод. 365; 2017, № 1407.

51. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният» аз 27-уми ноябри соли 2014 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон. 2014, № 1137; 2016, № 1283; 2018, № 1540.

52. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи дурнамоҳои давлатӣ, консепсияҳо, стратегияҳо ва барномаҳои инкишофи иҷтимоию иқтисодии Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 3-юмиавгусти соли 2018 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон, соли 2018, №7-8, мод.527.

53. Душанбинская декларация двадцатилетия ШОС, принятая 17-уми сентября 2021 г. // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.kremlin.ru/supplement/5699 (дата обращения: 03.10.2021).

References

1. Bochkov, S.I., Makarenko, G.I., Fedichev, A.V. On the Okinawa Charter of the Global Information Society and the Tasks of the Development of Russian Communication Systems // Legal Informatics. - 2018. - No. 1. - P. 4-14.

2. Gavrilenko, I.V. Issues of legal understanding in the information society // Bulletin of the Saratov State Academy of Law. - 2000. - No. 2 (66). - P. 21-24.

3. Gavrilov, O.A. Course of legal informatics. - M.: Norma, 2002. - 432 p.

4. State strategy "Information and communication technologies for the development of the Republic of Tajikistan". Approved by Decree of the President of the Republic of Tajikistan dated November 5, 2003 No. 1174 // Document provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource]. – Access mode: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (date of access: 03/06/2021).

5. Ershova, T.V., Khokhlov, Yu.E. Trends and mechanisms for the development of the information society in Tajikistan // [Electronic resource]. Access mode: http://emag.iis.ru/arc/infosoc/emag.nsf/BPA/ (date of access: 03/06/2021).

6. Information technologies in legal activity: textbook for universities / Ed. V.D. Elkin. – M.: Ed. Yurayt, 2018. - 527 p.

7. Information technologies in legal activity: a textbook for academic baccalaureate / ed. ed. P.U. Kuznetsova. - 3rd ed., revised. and additional – M.: Ed. Yurayt, 2017. - 325 p.

8. Ishchenko, M.V. Information Society: Approaches to Determining the Entity // Bulletin of Omsk University. Series: Economy. - 2007. - No. 1. - P. 47-54.

9. Kasabyan, S.V. Informatization in law // Scientific works of the Russian Academy of Advocacy and Notaries. - 2012. - No. 1 (24). - P. 54-57.

10. The concept of information security of the Republic of Tajikistan: Approved by the Decree of the President of the Republic of Tajikistan dated November 7, 2003, No. 1175 // Adlia: Centralized Bank of Legal Information of the Republic of Tajikistan. Version 7.0 / Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan.-Dushanbe, 2021//[Electronic resource]. Access mode: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=129809 (date of access: 03/06/2021).

11. The concept of the state information policy of the Republic of Tajikistan: Approved by the Decree of the President of the Republic of Tajikistan dated April 30, 2008, No. 451 // The document is provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource]: Access mode : http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (Accessed: 03/06/2021).

12. The concept of predictive development of the legislation of the Republic of Tajikistan: Approved by the Decree of the President of the Republic of Tajikistan dated February 19, 2011, No. 1021 // The document is provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource]. – Access mode: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (date of access: 03/06/2021).

13. The concept of the formation of the electronic Government of the Republic of Tajikistan: Decree of the Government of the Republic of Tajikistan dated December 30, 2011, No. 643 // Adlia: Centralized Bank of Legal Information of the Republic of Tajikistan. Version 7.0 / Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan. - Dushanbe, 2021 // [Electronic resource]. – Access mode: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=129809 (date of access: 03/06/2021).

14. The concept of the legal policy of the Republic of Tajikistan for 2018-2028: Approved by the Decree of the President of the Republic of Tajikistan dated February 6, 2018, No. 1005 // Document provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource] . – Access mode: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (date of access: 03/06/2021)

15. Kopylov, V.A. Information law: textbook. - 2nd ed., revised. and additional - M.: Jurist, 2004. - 512 p.

16. Magdilova, L.V. Features of the formation of the information and legal space of public authorities in the Republic of Dagestan: legal aspect // Legal informatics. - 2012. - No. 2. - P. 39-43.

17. National standard for encoding and keyboard layout of Tajik alphabet characters in the UNICODE standard: Decree of the Government of the Republic of Tajikistan dated August 2, 2004, No. 330 // Document provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource]. – Access mode: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (date of access: 03/06/2021).

18. On the State Program for the Development and Implementation of Information and Communication Technology in the Republic of Tajikistan for 2014-2017: Decree of the Government of the Republic of Tajikistan dated July 3, 2014, No. 428 // Document provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource]. Access mode: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (date of access: 03/06/2021).

19. On the State Program for the Development and Implementation of Information and Communication Technology in the Republic of Tajikistan for 2018-2020: Decree of the Government of the Republic of Tajikistan dated October 31, 2018, No. 519 // Document provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource]. – Access mode: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (date of access: 03/06/2021).

20. On the approval of the Program for the Application and Development of Information Technologies in the Tajik language: Decree of the Government of the Republic of Tajikistan dated July 6, 2005, No. 188 // Document provided from the database "Legislation of the CIS countries" (c) 2003-2019 SoyuzPravoInforom // [Electronic resource]. – Access mode: http://base.spinform.ru/show_doc.fwx?rgn=111330 (date of access: 03/06/2021).

21. Development Program of the National Library of Tajikistan for 2015-2020: Decree of the Government of the Republic of Tajikistan dated February 28, 2015, No. 105. // Adlia: Centralized Bank of Legal Information of the Republic of Tajikistan. Version 7.0 / Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan. - Dushanbe, 2021 // [Electronic resource]. – Access mode: http://www.adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=129809 (date of access: 03/06/2021).

22. Sativaldiev, R.Sh. Protection of information security as an urgent task of law enforcement agencies // Proceedings of the Academy. Issue. No. 1(33). - Dushanbe: Printing house of the Ministry of Internal Affairs of Tajikistan. - 2017. - P. 14-24.

23. Sativaldiev, R.Sh. Counteracting the information war as an urgent task of law enforcement agencies // Proceedings of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan. - 2017. - No. 4 (36). - P. 73-83.

24. Sativaldiev, R.Sh. Counteracting the Information War as the Substantive Content of the Information Function of the State // Legal Life. - Dushanbe, 2017. - No. 1 (17). - P. 5-29.

25. Sativaldiev, R.Sh. State activities in the field of information security // Bulletin of TNU. - 2017. - No. 2/10. –P.174-182.

26. Sativaldiev, R.Sh. Actual directions of the functional activity of the modern state against the backdrop of global challenges and threats // Bulletin of TNU. - 2018. - No. 2/7. – P. 88-96.

27. Sativaldiev, R.Sh. Information sovereignty of the Republic of Tajikistan and its provision in the context of global information challenges and threats // Bulletin of the Constitutional Court of the Republic of Tajikistan. - 2019. - No. 1. - P. 52-68.

28. Sativaldiev, R.Sh. Legal Consciousness of the Population as an Object of Impact of Globalization Processes // Legal Life. - 2019. - No. 4 (28). - P. 6-14.

29. Sativaldiev, R.Sh. The functioning of the law enforcement system in the context of globalization // Proceedings of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan. - 2020. - No. 1 (45). - P. 77-83.

30. Dictionary of foreign words / Ed. I.V. Lekhina and F.N. Petrov. - M., 1954. - 856 p.

31. Snetkov, V.N., Ponomarenko, A.V. Problems of development of the information society // Scientific and technical statements of the St. Petersburg State Polytechnic University. Society. Communication. Education. - 2010. - No. 2. - P. 7-10.

32. Charter of the Global Information Society (Okinawa) // Diplomatic Bulletin. - 2000. - No. 8. - P. 51-56.

33. Chubukova, S.G., Elkin, V.D. Fundamentals of legal informatics (legal and mathematical issues of informatics): Textbook. Ed. second, corrected, supplemented / Ed. professor M.M. Rassolov, Professor V.D. Elkin. - M.: Law Firm "KONTRAKT", 2007. - 287 p.

34. Chubukova, S.G. Strategy for the Development of the Information Society and Directions for the Development of Legislation // Legal Informatics. - 2017. - No. 2. - P. 67-72.

35. Sharofzoda, R.Sh. Ensuring information security // Proceedings of the Republican scientific-theoretical conference of teachers and staff of the TNU dedicated to the 5500th anniversary of ancient Sarazmi, the 700th anniversary of the great Tajik poet Kamoli Khujandi and the 20th anniversary of the study and development of natural sciences. Education (2020-2040) ”Volume II. - Dushanbe, 2020. - P. 192-193.

36. Shelmenkov, V.N. Legal support of the functioning of information and reference systems in the Russian Federation // Law enforcement monitoring. - 2012. - No. 3. - P. 52-56.

37. Law of the Republic of Tajikistan “On the National Archive Fund and Archival Institutions” of November 13, 1998 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 1998, № 23-24, art. 326; 2008, № 12, part 2, art. 1018; 2011, №7-8, art. 617.

38. Law of the Republic of Tajikistan “On information” of August 6, 2001 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2001. № 7, art. 502; 2005, № 12, art. 639; 2019, № 1595.

39. Law of the Republic of Tajikistan “On Information” of May 10, 2002 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2002, № 4, part 2, art. 320; 2012, № 7, art. 698; 2014, № 1164.

40. Law of the Republic of Tajikistan “On protection of information” of May 15, 2002 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2002, № 11. art. 696; 2005, № 12, art. 646.

41. Law of the Republic of Tajikistan “On electronic document” of May 10, 2002 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2002, № 4, part 1, art. 308; 2005, № 12, art. 637; 2012, № 12, art. 1002; 2013, № 7, art. 523; 2014, № 1174.

42. Law of the Republic of Tajikistan “On telecommunications” from May 10, 2002 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2002, № 4, part 2, art. 323; 2006, № 3, art. 156.

43. Law of the Republic of Tajikistan "On library activities" from August 1, 2003 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2003, № 7, art. 455; 2008, № 12, part 2, art. 1013; 2013, № 1008; 2019, № 1571.

44. Law of the Republic of Tajikistan "On state perspectives, concepts, strategies and programs of socio-economic development of the Republic of Tajikistan" from December 8, 2003 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan p. 2003, № 12, art. 681; s. 2009, № 3, art. 87; s. 2011, № 12, art. 845; s. 2017, № 1-2 art. 22.

45. Law of the Republic of Tajikistan “On electronic digital signature” of July 30, 2007 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2007, № 6, p. 532; № 7, art.682, st. 560; 2011, № 3, art.166.

46. Law of the Republic of Tajikistan “On the Right to Access to Information” of June 18, 2008 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2008, № 6, art. 469.

47. Law of the Republic of Tajikistan “On Mandatory Copies of Documents” of December 26, 2011 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2011, № 12, art. 856.

48. Law of the Republic of Tajikistan “On Environmental Information” of March 25, 2011 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2011, № 3, art.172.

49. Law of the Republic of Tajikistan “On Cryptography” of July 3, 2012 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2012, № 4, art. 689.

50. Law of the Republic of Tajikistan “On Periodicals and Other Mass Media” of March 19, 2013 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2013, № 3, art. 201; 2016, № 5, art. 365; 2017, № 1407.

51. Law of the Republic of Tajikistan “On Security” of November 27, 2014 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. 2014, № 1137; 2016, № 1283; 2018, № 1540.

52. Law of the Republic of Tajikistan “On state perspectives, concepts, strategies and programs of socio-economic development of the Republic of Tajikistan” from August 3, 2018 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2018, №7-8, Art. 527.

54. Dushanbe Declaration of the 20th Anniversary of the SCO, adopted on September 17, 2021 // [Electronic resource]. – Access mode: http://www.kremlin.ru/supplement/5699 (date of access: 03.10.2021).

МИНБАРИ МУҚАРРИЗОН

ТРИБУНА РЕЦЕНЗЕНТОВ
TRIBUNE OF REVIEWERS

УДК 343.222.7

ҚУДРАТОВ Н.А.
KUDRATOV N.A.
Мудири кафедраи ҳуқуқи иқтисодии Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент
Заведующий кафедрой экономического права Таджикского государственного университета коммерции, кандидатюридическихнаук, доцент
Head of the Department of economic law of the Tajik state University of Commerce, candidate of legal Sciences, Associate Professor

E-mail: nek-kudratov@mail.ru

ОТЗЫВ

оппонирующей организации - Государственное образовательное учреждение высшего профессионального образования «Таджикский государственный университет коммерции» на кандидатскую диссертационную работу Абдуллаева Нозима Саодулоевича на тему: «Уголовная ответственность за преступления экстремистской направленности (на материалах Республики Таджикистан)», представленной на соискание ученой степени кандидата юридических наук по специальности 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право (юридические науки). Душанбе: Таджикский национальный университет (181с.).

ТАҚРИЗИ

муассисаи тақриздиҳанда – Муассисаи давлатии таҳсилоти олии касбии «Донишгоҳи давлатии тиҷорати Тоҷикистон» ба диссертатсияи Абдуллоев Нозим Саъдуллоевич дар мавзуи «Ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятҳои самти экстремистидошта (аз рӯйи маводҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон)», ки барои дарёфти дараҷаи илмии номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ аз рӯйи ихтисоси 12.00.08 – ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ (илмҳои ҳуқуқшиносӣ). – Душанбе: Донишгоҳи миллии Тоҷикистон (181 с.).

REFERENCE

the leading organization– theState educational institution of higher professional education «Tajik State University of Commerce» on the candidate dissertation work of Abdullaev Nozim Saoduloevich on the topic: «Criminal liability for crimes of extremist orientation (on the materials of the Republic of Tajikistan)», presented for the degree of candidate of legal sciences in the specialty 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law (legal sciences). Dushanbe: TajikNationalUniversity (181 p.).

1. Актуальность темы исследования и ее связь с общенаучными и общегосударственными программами (запросами практики развития науки и техники).

Представленное на защиту диссертационное исследование Абдуллаева Нозима Саодулоевича на тему: «Уголовная ответственность за преступления экстремистской направленности (на материалах Республики Таджикистан)» является актуальной. Несмотря на множество изменений и дополнений отечественного уголовного законодательства, в правоприменительной деятельности возникают сложности при квалификации деяний экстремистской направленности. Данному обстоятельству способствовали смысловые несоответствия специальных составов Особенной части УК РТ, а также неправильное уяснение норм уголовной ответственности по данным деяниям.

На современном этапе отечественное уголовное законодательство прошло через реформенные процессы в сфере преступлений экстремистской деятельности, однако легальное закрепление отсутствует.

Вышеназванные обстоятельства подтверждают тезис автора диссертационной работы о научном осмыслении феномена «экстремистской направленности» и разработки предложений его пресечения и предупреждения уголовно-правовыми, криминологическими и уголовно-исполнительными доктринами в целях разработки эффективных мер противодействия экстремистской деятельности, рост которых заметен в следственной практике последних лет. Так, в 2015 г. было зарегистрировано 1293 таких преступлений, в 2016г. их число составило1191, в 2017 г. до 1306, а в 2018г. численность заметно снизилась, где составила 1171, в 2019г. наблюдалось резкое увеличение, где численность составила 1230, а по состоянию на ноябрь 2020 число достигло 1242. Только с 2015 по первое полугодие 2019 г. количество обвинительных приговоров по делам о преступлениях экстремистской направленности составило 22.

Все эти обстоятельства подтверждают актуальность избранной темы исследования и свидетельствуют о необходимости проведенного комплексного анализа вышеуказанной проблемы.

Поднятые в диссертации проблемы носят междисциплинарный характер (между собой тесно взаимодействуют отдельные вопросы уголовного и уголовно-исполнительного права и криминологии), их разрешение на доктринальном уровне - одна из важных задач современной науки.

В общетеоретическом и историко-правовом аспекте отдельные вопросы становления и развития уголовно-правового, уголовно-исполнительного законодательства и криминологических аспектов развития и борьбы с преступностью в определенные периоды истории были предметом исследований отечественных ученых, но все они, за редким исключением, не рассматривали вопросы правовой регламентации экстремистских проявлений.

Целью диссертационного исследования стало изучение отечественного и зарубежного законодательства, устанавливающих ответственность за преступления экстремистской направленности, а также в разработке предложений по совершенствованию норм уголовного законодательства по делам о преступлениях экстремистской направленности. Цель исследования была конкретизирована в методологически верно определенных задачах, что стала важнейшей предпосылкой для раскрытия темы и получения значимого научного результата.

Автор при проведении диссертационного исследования основывался как на общих методах научного познания, так и на специальных методах юридической науки: формально-логическом, анализа, синтеза, индукции, дедукции, на формально-юридическом методе, методах системного анализа, сравнительного правоведения.

2. Научные результаты в рамках требований к диссертациям (и. 10, 11, 12, 13, 14, 15, 16 «Порядка присвоения ученых степеней и присуждения ученых

званий») ВАК при Президенте Республики Таджикистан.

Диссертация Абдуллаева Нозима Саодулоевича является самостоятельной научно-квалификационной работой, в которой впервые в юридической науке Республики Таджикистан подвергнуты комплексному исследованию проблемы уголовной ответственность за преступления экстремистской направленности в Республике Таджикистан, которая содержит новые, научно обоснованные и достоверные результаты, которые отражены автором в положениях, выносимых на защиту.

Выдвинутые диссертантом выводы, положения и заключения являются обоснованными и аргументированными.

Диссертантом установлено, что для преступления экстремистской направленности в качестве обязательного элемента непосредственного объекта выступает общественные отношения, связанные с наличием толерантного отношения к многообразным общественным группам и их членам, безотносительно того, какая у них социальная принадлежность, к какой расе и национальности они относятся, какую религию исповедуют, какой идеологии или политических взглядов придерживаются, к какой социальной группе принадлежат (Положение №1).

Научно обоснованы предложения о том, что наиболее общественно опасной формой экстремистской деятельности является совершение преступлений экстремистской направленности. В качестве преступлений экстремистской направленности, автор диссертационной работы понимает уголовно наказуемые деяния, представляющие собой наибольшую опасность, так как именно при их совершении, как утверждает автор, в конечном счете, происходит нарушение толерантного отношения в среде представителей различных конфессий (стр. 39).

Мы поддерживаем мнение автора о том, что уголовное законодательство Таджикистана, в отличие от международных документов, рассматривает экстремизм в широком смысле. Примечание это исходило из ратифицированных ряда международно-правовых актов, в которых заложены основы международной концепции противодействия преступлениям экстремистской направленности. Но нужно также учитывать и некоторые недостатки в имплементации норм международно-правовых актов, направленных на борьбу с преступлениями экстремистской направленности в национальном законодательстве Республики Таджикистан (стр. 40-41).

3. Степень обоснованности и достоверности каждого научного результата (научного положения), выводов соискателя, сформулированных в диссертации.

Достоверность суждений, выводов и в целом результатов исследования обеспечивается их апробацией. При этом следует указать, прежде всего, на элементы авторской концепции, ставшие предметом обсуждения на различных научных мероприятиях. Предложения по совершенствованию действующего законодательства также могут, признаны объективно обоснованными, что подтверждено потребностями правоприменительной практики. Абдуллаев Н.С. использовал объективные эмпирические данные, что свидетельствует о достоверности сформулированной авторской позиции. В качестве эмпирической основы исследования диссертантом были использованы: статистические данные, предоставленные конкретным социологическим исследованием, в ходе которого было проанализировано с последующим обобщением результатов анализа 57 уголовных дел о различных видах преступлений экстремистской направленности, возбужденные в районе И. Сомони, в районе Шохмансур, в районе Фирдавси, в районе Сино, в городе Душанбе, а также в Хатлонской и Согдийской областях за 2014 по первое полугодие 2019г.

Обобщена и проанализирована обширная судебно-следственная практика применения норм, предусматривающих ответственность за преступления, совершаемые по мотивам политической, идеологической, расовой, национальной или

религиозной ненависти или вражды либо ненависти или вражды в отношении социальной группы.

Обоснованность результатов исследования Абдуллаева Н.С. подтверждается в разработке вопросы теоретические и законодательные определения преступлений экстремистской направленности в Республики Таджикистан, уголовно-правовая характеристика преступлений экстремистской направленности, криминологические аспекты предупреждения преступлений экстремистской направленности.

Диссертантом в достаточной мере аргументировано вывод о том, что приобщим правилам квалификации, преступлений экстремистской направленности нужно отметить, что непосредственные общественные отношение должны определяться исходя из мотивации совершаемого деяния, в силу направленности деяния, а именно нападение на лиц другой национальности (стр. 108).

Вызывает интерес изложение автором о том, что статистика участников запрещенной террористической организации «ИГИЛ» из числа граждан Республики Таджикистан на некоторое время резко увеличилось, не смотря на предпринятые со стороны правоохранительных органов меры по их пресечению, где акцентируется внимание на использования государственной политики и стратегии страны для оперативного реагирования на различные проявления экстремизма в общественной среде, как утверждается чем выше численность преступлений экстремистской направленности, тем тяжелее криминогенная обстановка в современном обществе, тем больше совершается преступлений экстремистской направленности (стр. 118).

Следует поддержать вывод автора о том, что эффективность противодействия преступлениям экстремистской направленности зависит от универсальности применяемых механизмов, которые выражается в следующих правовых и организационных мерах:

- унификация антиэкстремистского законодательства;
- необходимость участия в межведомственных комиссиях представителей общественности, а также и религиозных, этнических конфессий;
- анализ действия принципа толерантности в обществе;
- постоянная работа с молодежью по вопросам толерантности (стр. 127).

4. Степень новизны каждого научного результата (научного положения), выводов соискателя, сформулированных в диссертации.

Научная новизна исследования заключается в том, что на сегодняшний день оно является одним из первых исследований в Республике Таджикистан, в рамках которого рассматриваются вопросы и проблемы, связанные с уголовной ответственностью за преступления экстремистской направленности.

5. Оценка внутреннего единства и направленность полученных результатов на решение соответствующей актуальной проблемы, теоретической или прикладной задачи.

Диссертация Абдуллаева Н.С. является завершенным научным исследованием, в которой на основе единого методологического подхода логично и обстоятельно изложена суть исследования. Значительная **теоретическая значимость** диссертации заключается в том, что настоящая работа, способствует более глубокому и всестороннему изучению и разработке уголовно-правовой и криминологической характеристик преступлений экстремистской направленности, теоретическому обоснованию решения вопросов квалификации таких преступлений и отграничения их от смежных составов, а также от правомерных действий. К теоретической значимости диссертации относится также возможность использования содержащихся в ней положений при проведении дальнейших исследований проблем борьбы с преступлениями экстремистской направленности.

Практическая значимость заключается в том, что в нём предложены

пути решения ряда проблем, возникающих в ходе реализации рассматриваемых норм.

6. Подтверждение опубликования основных положений, результатов, выводов диссертации.

Основные выводы диссертационного исследования представлены автором в 27 научных статьях, 4 из которых опубликованы в рецензируемых научных изданиях, рекомендованных ВАК при Президенте Республики Таджикистан, а также 1 Scopus и 1WebofScience.

Материалы диссертационного исследования внедрены в учебный процесс кафедры «Уголовное право» юридического факультета Российско-Таджикского (Славянского) университета, кафедры «Уголовного права и противодействии коррупции» юридического факультета Таджикского национального университета, а также в учебную деятельность кафедры «Уголовного права, криминологии и психологии» Академии МВД Республики Таджикистан.

Некоторые аспекты диссертационного исследования в частности профилактических работ по предупреждению преступлений экстремистской направленности нашли отражение при разработке методических пособий Научно-исследовательского центра по противодействию экстремизму и терроризму при РТСУ.

7. Соответствие автореферата содержанию диссертации.

Основные положения и выводы диссертации изложены в автореферате, в котором отражены актуальность темы, степень научной разработанности темы, объект исследования, предмет исследования, цель и задачи исследования, методологическая основа исследования, нормативная база исследования, теоретическая основа исследования, эмпирическая основа исследования, научная новизна исследования, научные положения, выносимые на защиту, теоретическая и практическая значимость исследования, апробация и внедрение результатов исследования, структура диссертационного исследования, основное содержание диссертации, список научных публикации автора.

8. Недостатки по содержание и оформлению диссертации.

Как любое научное исследование, диссертационная работа Абдуллаева Н.С. не свободна от дискуссионных положений.

1. (Положение 7) В контексте статистики и анализа уголовных дел по делам о преступлениях экстремистской направленности автором была выявлена следующая классификация уголовной ответственности по возрастным признакам:

- преступления, ответственность за которые наступает с 14 лет (п. «м» ч. 2 ст. 104 - «убийство»;
- п. «м» ч. 2 ст. 110 - «умышленное причинение тяжкого вреда здоровью»;
- п. «е» ч. 2 ст. 111 - «умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью»;
- ч. 2 и ч. 3 ст. 237, УК РТ).

Однако данное положение автора дискуссионное, так как в работе автор не привел примеры из судебной практики лиц, приговорённых к реальному лишению свободы за преступления, предусмотренные п. «м» ч. 2 ст. 104 - «убийство»; п. «м» ч. 2 ст. 110 - «умышленное причинение тяжкого вреда здоровью»; п. «е» ч. 2 ст. 111 - «умышленное причинение средней тяжести вреда здоровью».

2. Положение 10 диссертационного исследования требует более широкого раскрытия в тексте диссертации для правильного его понимания.

3. Автор в положение 11 считает целесообразным дополнить п. 5 к ст. 71 Кодекса исполнения уголовных наказаний РТ следующего содержания: «разделение отбывания наказания лиц, осужденных за преступления экстремистской направленности от лиц, отбывающих наказание за иные преступления общеуголовного характера». Однако, такое суждение автора имеет спорный характер, так как это приведет к дискриминации лиц, отбывающих наказание.

9. Соответствие диссертации предъявленным требованиям «Порядка присвоения ученых степеней и

присуждения ученых званий» ВАК при Президенте Республика Таджикистан.

Диссертация Абдуллаева Н.С. является научной квалификационной работой, выводы и положения которой имеют немалое значение при изучении преступлений экстремистской направленности, которые могут способствовать дальнейшему развитию науки уголовного права в области «Уголовная ответственность за преступления экстремистской направленности в Республике Таджикистан».

Диссертационное исследование содержит сформулированные и обоснованные автором научные положения и выводы, характеризующиеся качественной новизной и имеющие большое научное значение. Основные положения и выводы диссертации опубликованы в научных статьях автора. Автореферат диссертации отражает основное ее содержание.

Диссертационное исследование Абдуллаева Нозима Саодулоевича на тему: «Уголовная ответственность за преступления экстремистской направленности (на материалах Республики Таджикистан)» соответствует специальности 12.00.08 - Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право, а его автор - заслуживает искомой научной степени кандидата юридических наук.

МИНБАРИ ОЛИМОНИ ҶАВОН

ТРИБУНА МОЛОДЫХ УЧЕНЫХ
TRIBUNE OF YOUNG SCIENTISTS

ТДУ 343.72 : 347.254

ХУСУСИЯТҲОИ ХОССИ ҚАЛЛОБӢ ВОБАСТА БА ШАРИКИИ ШАҲРВАНДОН ДАР СОХТМОНИ МАНЗИЛҲОИ МУШТАРАК

ОСОБЕННОСТИ МОШЕННИЧЕСТВА В ОТНОШЕНИИ СОБСТВЕННОСТИ ГРАЖДАН В СФЕРЕ ДОЛЕВОГО СТРОИТЕЛЬСТВА

FEATURES OF FRAUD IN RELATION TO THE PROPERTY OF CITIZENS IN THE FIELD OF SHARED CONSTRUCTION

ЁРОВ Ё.Х.
YOROV YO.KH.
Унвонҷӯи кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон
Соискатель кафедры уголовного права, криминологии и психологии факультета № 2 Академии МВД РеспубликиТаджикистан
Applicant for the Department of Criminal Law, Criminology and Psychology, Faculty No. 2 Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan
e-mail: yorov8@mail.ru

ШАРИФЗОДА О.Ҳ.
SHARIFZODA O.KH.
Сардори шуъбаи тафтишотии Раёсати Вазорати корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шаҳри Душанбе, подполковники милитсия
Начальник следственного отдела Управления Министерства внутренних дел Республики Таджикистан в городе Душанбе, подполковник милиции
Head of the investigative department of the Department of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan in the city of Dushanbe, police lieutenant colonel
e-mail: yorov8@mail.ru

Тахассуси илмӣ: 12.00.08 – ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.

Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.

Scientific specialty: 12.00.08 - Criminal law and Criminology; penal law.

Тақриздиҳанда: САФАРЗОДА Ҳ.С. – сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, полковники милитсия (роҳбари илмӣ).

Рецензент: САФАРЗОДА Х.С. – начальник факультета № 2 Академии МВЛ Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент, полковник милиции (научный руководитель).

Reviewer: SAFARZODA KH.S. - Head of Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, colonel of militia (scientific director).

Аннотатсия: Дар мақола масъалаҳои фарқи байни муносибатҳои баҳси шаҳрвандӣ ва кирдорҳои ҷавобгарии ҷиноятӣ, инчунин қаллобиро бо ҳуқуқвайронкуниҳои марбут дар сохтмони манзилҳои баландошёнаи истиқоматӣ, ки бо роҳи фиреб ва сӯиистифода аз боварӣ содир мегарданд, мавриди омӯзиш қарор гирифта шудаанд. Инчунин тарзҳои хеле маъмули содир намудани кирдорҳои қаллобонае, ки нисбати моликияти шаҳрвандон дар соҳаи сохтмони муштарак содир мешаванд, таҳлил намуда, роҳҳои пешгирии онҳоро пешниҳод намудаанд.

Вожаҳои калидӣ: ҷиноятҳо, моликият, қаллобӣ, фарқият, сохтмони муштарак, тарзҳо, роҳҳои пешгирӣ, қонунгузории ҷиноятӣ, қонунгузории гражданӣ, бандубаст.

Аннотация: В статье представлен анализ проблемы разграничения гражданско-правовых отношений и уголовно наказуемого деяния, а также мошенничества со смежными составами преступлений против собственности, совершаемых посредством обмана и злоупотребления доверием. Авторами анализируются наиболее распространенные способы совершения мошеннических действий в отношении собственности граждан в сфере долевого строительства и предлагаются пути предупреждения такого способа мошенничества.

Ключевые слова: преступления, собственность, мошенничество, отличие, долевое строительство, пути предупреждения, уголовное законодательство, гражданское законодательство, квалификация.

Annotation: The article presents an analysis of the problem of distinguishing between civil law relations and a criminally punishable act, as well as fraud with related offenses against property committed through deceit and breach of trust. The author analyzes the most common ways of committing fraudulent actions against the property of citizens in the field of shared construction and suggests ways to prevent such a method of fraud.

Key words: crimes, property, fraud, difference, shared construction, ways of prevention, criminal law, civil law, qualification.

Айни замон ҳангоми ҳалли баҳсҳои марбут ба ҳуқуқи моликият омехташавии меъёрҳои қонунгузории гражданӣ ва ҷиноятӣ мушоҳида мешавад. Тамоюли иваз намудани муносибатҳои ҳуқуқии гражданӣ бо муносибатҳои ҳуқуқии ҷиноятӣ ва баръакс, хеле хусусияти системавӣ касб кардаанд. Яке аз кирдорҳои маъмултарине, ки бо баҳсҳои гражданӣ алоқамандӣ дорад, ин қаллобӣ ба муқобили моликияти шаҳрвандон вавобаста ба шарикии онҳо дар сохтмони манзилҳои баландошёнаи истиқоматӣ мебошад.

Мувофиқи моддаи 247 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд – КҶ ҶТ) қаллобӣ, яъне тасарруфи молу мулки ғайр ё ба даст овардани ҳуқуқ ба молу мулки ғайр бо роҳи фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ мебошад.

Чуноне, ки аз таҳлили диспозитсияи модда дида мешавад, лаҳзаҳои муайянкунандаи қаллоби инҳоянд:

1) тасарруф;

2) ба даст овардани ҳуқуқ ба моликияти ғайр;

3) фиреб;

4) сӯиистифодаи боварӣ.

Мафҳуми “тасарруф” бори аввал дар эзоҳи моддаи 244 КҶҶТ дода шудааст, ки тасарруф яъне ғайриқонунӣ, боғараз, ройгон гирифтан ва (ё) ситонидани молу мулки ғайр ба фоидаи гунаҳгор ё дигар шахсон дар назар дошта шудааст [1].

Аммо қаллобӣ на танҳо тасарруфи амволи ғайр, балки ба даст овардани ҳуқуқ ба амволи ғайр низ мебошад. Ин умуман таҷовуз ба моликият аст, яъне, сухан дар бораи вазъияте меравад, ки худи ҷабрдида дар зери таъсири фиреб ё суиистифодаи боварӣ амал карда, ба ҷинояткор на танҳо чизу чора, балки ҳуқуқи истифодабари ба чизу чораро низ медиҳад [2, с. 470].

Имрӯзҳо проблемахои фарқ кардани «иҷро накардани уҳдадориҳои хуқуқии гражданӣ» ва қаллобӣ, инчунин фарқ кардани қаллобӣ аз ҳуқуқвайронкуниҳои ба он алоқаманд дар соҳаи сохтмони муштарак, хоҷагии манзилию коммуналӣ, қарздиҳӣ ва ғайра хеле зиёд гардидаанд.

Дар натиҷаи нодуруст бандубаст кардани меъёрҳои ҳуқуқӣ, аломатҳои таркибии баҳсҳои гражданӣ ва кирдорҳои ҷиноятӣ ё ин ки баракс, ҳуқуқҳои шаҳрвандон ва шахсони мансабдор поймол карда мешавад, принсипи конститутсионии баробарҳуқуқии ҳама дар назди қонун риоя карда намешавад [3, с. 4].

Биёед мисолҳои воқеии амалии «ҳолатҳои сарҳадӣ»-ро, ки дар ҳамбастагии муносибатҳои ҳуқуқии шаҳрвандӣ ва ҷиноятӣ ба вуҷуд меоянд, баррасӣ кунем.

Натанҳо ихтилофот дар сатҳи қонунгузорӣ вобаста ба тафриқакунонии муносибатҳои хуқуқии гражданӣ ва ҳуқуқи ҷиноятӣ, мавҷуд аст, инчунин ҷудо намудани қаллобӣ аз ҷиноятҳои азонихудкунӣ ва исрофкорӣ ва дигар ҷиноятҳо ба муқобили моликияти шаҳрвандон, ки бо роҳи фиреб ва суиистифода аз боварӣ содир карда мешаванд, омӯзиш ва баҳодиҳии ҳуқуқиро тақозо менамоянд.

Масалан, қаллобӣ, яъне тасарруфи молу мулки ғайр ё ба даст овардани ҳуқуқ ба молу мулки ғайр бо роҳи фиреб ё сӯиистифодаи боварӣ, ки дар моддаи 247 КҶ ҶТ пешбинӣ шудааст [1], фарогири аломатҳои 245 КҶ ҶТ “Азонихудкунӣ ё исрофкорӣ, 295 КҶ ҶТ “Сӯиистифодаи ваколат аз ҷониби кормандони ташкилотҳои тиҷоратӣ ва дигар ташкилотҳо”, 270 КҶ ҶТ “Муфлисии бадқасдона” мебошад ва ҷавобгарии ҷиноятӣ барои содир намудани кирдорҳои номбурда, дар қиёс ба моддаи 247 КҶ ҶТ сабуктар мебошад. Аз ин ҷост, ки дар як қатор мавридҳо гунаҳкорон ҷазои сазовор намегиранд ва ё баръакс, нисбат ба кирдори содир кардаи худ (масалан, м. 245 КҶ ҶТ) ҷазои сахттар мегиранд.

Имрӯзҳо таваҷҷуҳи бештар оид ба фарқ кардани «иҷро накардани ухдадориҳои ҳуқуқии гражданӣ» дар соҳаи сохтмони муштарак аз кирдорҳои ҷиноятӣ вобаста ба ҳамин масъала ба миён омадааст.

Сохтмони хонаҳои баландошёнаи истиқоматӣ як раванди тӯлонӣ, марҳиладор ва дорои нозукиҳои зиёд аст. Фармоишгар барои сохтмон қитъаи замин мегирад, лоиҳаи бинои истиқоматии бисёрошенаро мураттаб намуда, онро бо ташкилотҳои меъморӣ ва сохтмонӣ мувофиқа мекунад, хулосаи экспертизаи давлатиро мегирад, шабакаҳои муҳандисиеро, ки ба иҷрои корҳои сохтмон халал мерасонанд, аз нав муҷаҳҳаз менамояд. Барои гирифтани иҷозат барои сохтани бинои бисёрошёна, ширкатҳои сохтмонӣ аллакай дар марҳилаи аввал ба мушкилиҳои воқеи рӯ ба рӯ мешаванд.

Дар бозори муштараки сохтмон ғайр аз таҳиягарони поквичдон, инчунин фиребгароне ҳастанд, ки дар зери пардаи муомилоти қонунии гражданӣ ҷиноят содир мекунанд. Дар Тоҷикистон шумораи сармоягузорони амволи ғайриманқули фиребхӯрда дар солҳои охир хеле зиед ба назар мерасанд.

Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки танҳо дар давоми солхои 2018-2019 дар ҳудуди шаҳри Душанбе аз рӯйи чунин ҳолатҳо аз ҷониби РВКД дар шаҳри Душанбе 5 парвандаҳои ҷиноятӣ бо 89 лаҳзаҳои

ҷиноят нисбати роҳбарони як қатор ширкатҳои сохтмонӣ бо банди “б” қисми 4 моддаи 247 КҶ ҶТ оғоз намудааст, ки дар натиҷа, аз тарафи ин ширкатҳо ба шаҳрвандон дар умум ба маблағи 11 690 079 (ёздах миллиону шаш саду навад ҳазору ҳафтоду нуҳ) сомонӣ ва 2 387 750 (ду миллиону сесаду ҳаштоду ҳафт ҳазору ҳафтсаду панчоҳ) доллари ИМА зарари моддӣ расонида шудааст.

Омӯзиши таҷрибаи дигар давлатҳо доир ба ин масъала нишон медиҳанд, ки дар мамлакатҳои аъзои Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, бахусус Федератсияи Россия ва Ҷумҳурии Қазоқистон фаъолияти сохтмони муштараки манзилҳои истиқоматӣ бо табри қатъӣ дар сатҳи қонунгузорӣ ба танзим дароварда шудааст.

Мутаассифона, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон ин намуд фаъолиятро танҳо Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон (моддаи 53 он) ба танзим медарорад, ки он нокифоя мебошад [4].

Дар ин ҷода қонуни махсусӣ танзимкунандаи ҳамин самти фаъолият вуҷуд надорад.

Масалан, дар Федератсияи Россия Қонуни Федералӣ аз 30.12.2004 №214-КФ (дар тахрир аз 02.07.2021) “Дар бораи иштирок дар сохтмони муштараки биноҳои истиқоматӣ ва дигар амволи ғайриманқул ва ворид намудани тағйирот ба баъзе санадҳои қонунгузории Федератсияи Россия” мавриди амал қарор дорад. Қонуни мазкур тамоми муносибатҳои ҳуқуқиро байни бинособ ва шаҳрванд батанзим медарорад. Масалан, дар қонуни мазкур пешбинӣ гардидааст, ки шахсони ҳуқуқие, ки ба фаъолияти муштараки сохтмони манзили истиқоматӣ бо ҷалби маблағи пулии шаҳрвандон машғул мегарданд, бояд сармояи Оинномавии онҳо аз 150 миллион рубли русӣ (тақрибан 2.5 миллион доллари ИМА) кам набошад [5.].

Аммо дар Тоҷикистон набудани чунин талабот дар сатҳи қонунгузорӣ, барои содир намудани қаллобӣ нисбати моликияти шаҳрвандон шароит муҳайё месозад, ки бархе аз роҳбарони ширкатҳои хонасоз аз ин то ҳанӯз истифода мебаранд.

Содир намудани ҷиноятиқаллобӣ дар соҳаи сохтмони муштарак бо баҳси гражданӣ хело шабоҳат дошта, печутобёфта мебошад. Бархе аз роҳбарони ташкилотҳои хонасоз холигии дар болозикркардаи қонунгузориро хело хуб дарк намуда, кирдорҳои қаллобие содир менамоянд, ки дар охир онҳо ба баҳсҳои гражданӣ бандубаст карда мешавад. Проблемаи мазкур хатогии бархе аз ҳуқуқтатбиққунандагон набуда, балки ноустуворӣ ё ин ки камбудии қонунгузорӣ мебошад.

Дар вазъияти қаллобии «классикӣ» мушкилоти бандубасти ҷиноят ба миён намеояд. Масалан, агар ташкилоти сохтмонӣ, ки воқеан захираҳои истеҳсолӣ надорад, иҷозатнома ва ҳуҷҷатҳои лоиҳавӣ барои сохтмон надорад, вале бо шаҳрвандон шартномаҳои пешакӣ мебандад барои хариду фурӯши хонаҳо ба ҷабрдида дидаю дониста дар бораи мавчуд будани ҳамаи иҷозатномаҳои зарурӣ ва баъд дар бораи рафти сохтмон маълумоти бардуруғ пешниҳод менамояд. Роҳбарони ташкилот маблағҳои аз шаҳрвандон гирифтаро ба манфиати худ истифода мебаранд.

Мушкилоти бандубасти ҷинояти қаллобӣ дар он вақт метавонад ба миён ояд, ки агар амали ҷиноятқорон ба чаҳорчӯбаи нақшаи классикии дар боло пешбинишудаи қаллобӣ мувофиқат накунад. Он вақт кирдорҳои дар асл қаллобӣ буда, ҳамчун баҳсҳои гражданӣ ҳуқуқӣ бандубаст карда мешаванд. Инак, мисолхои мушаххас.

Ҳолати аввал. Хонасоз иҷозати зарурӣ дошта, якбора ба сохтмони якчанд бино шуруъ мекунад. Дар шароити нарасидани ҳисоботи молиявии худ хонасоз маблағи сахмдоронро гирифта, сохтмонӣ як хона аз ҳисоби маблағҳои саҳмдорони дигар хонаҳо маблағгузорӣ карда мешавад. Пас аз он, харобии молиявии маҳаллӣ ба вуҷуд меояд, ки дар натиҷа якчанд хонаҳо нотамом мемонанд. Хонасоз дар ин холат муфлисшавии худро эълон намуда, ба саҳмиядорон на хонаҳои истиқоматӣ ва на маблағҳои ба

саҳмия гузоштаи онҳоро баргардонида метавонад. Аммо, дар асл, тасарруф рух надодааст, зеро хонасоз метавонист нияти ғаразнок надошта бошад, балки мақсади беҳбудии вазъиятро мехост.

Ҳолати дуюм. Хонасоз маблағи саҳмдоронро барои сохтмони бинои истиқоматӣҷалб намуда, аз ин маблағ 20 дар садашро ба сохтмони хона хароҷот намуда, мондаги маблағро на ба мақсади равонгардида балки барои, масалан, бақайдгирии иҷозатномаҳо ва ҳуҷҷатҳои лоиҳавӣ, баргардонидани қарзҳои қаблан гирифташуда ва пардохти андозҳо истифода мебарад. Натиҷаи норасоии захираҳои молиявӣ боиси имконнопазирии ба охир расондани сохтмони бинои истиқоматӣ мегардад, саҳмдорон бе хонаҳои истиқоматӣ мемонанд.

Ҳолати сеюм. Хонасоз маблағҳоро аз шаҳрвандон ҷамъ намуда, барои сохтани бинои бисёрошена ба муҳлати муайян шартнома мекунад. Аммо бо гузаштани муҳлати пешбинигардида бинои истиқоматӣ ба анҷом намерасад, саҳмдорон гарчанде маблағи хонаҳоро пурра пардохт кардаанд, аммо хонаҳои худро аз руи муҳлати шартнома ба даст оварда наметавонанд. Хонасоз бошад, як қисми маблағҳоро ба мақсади шахсии худ истифода бурда манзилҳои истиқоматии аллакай фурӯхташударо дуюм ва сеюм маротиба мефурӯшад, яъне як манзили истиқоматиро ба ду-се нафар мефурӯшад. Масалан нисбати роҳбари ҶДММ «Эхё» шаҳрванд «А» бо банди «б» қисми 4 моддаи 247 КҶ ҶТ, ки номбурда соли 2019 бо роҳи фиреб аз 81 нафар шаҳрвандон барои 36 адад манзилҳои истикоматӣ маблағҳои гуногуни пулӣ гирифта, ваъда додааст, ки аз бинои истиқоматии баландошёна манзили истиқоматӣ медиҳад. Аммо роҳбари ҶДММ «Эхё» шаҳрванд «А» ваъдаи додаи худро иҷро накарда, манзилҳои истиқоматиро ба дигарон фурӯхта, ба шаҳрвандон 11332479 (ёздаҳ миллиону се саду сиву ду ҳазору чор саду ҳафтоду нуҳ) сомонӣ ва 640500 (шаш саду чил ҳазору панҷсад) доллари ИМА зарари моддӣ расонидааст [6].

Ҳолати дигари хеле машҳур гашта, ки инро қариб тамоми бинососзон нисбати шаҳрвандон истифода мебаранд, ҳисоб кардани майдони зисти манзили истиқомати бе ҷудо намудани масоҳати деворҳои борбардор ва деворҳое, ки утоҳҳои манзилро аз ҳамдигар ҷудо менамояд. Масалан, манзили истиқоматие, ки 80 метри квадратӣ бошад, ҳангоми ҷудо намудан ба утокҳои алоҳида ошхона ва ҳоҷатхона метавонад ба 10 метри квадратӣ камтар шавад, вале хонасозон аз шаҳрвандон аз 80 мураббаъ маблағ талаб менамоянд.

Дар соҳаи сохтмони муштарак меъёри ягонаи ҷиноятӣ вуҷуд надорад ва таҷрибаи баррасии парвандаҳои ҷиноятии ин категория аз ҷониби судҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон ба ҳам мухолиф аст. Кирдорҳои шабеҳ ё хаммонанди қаллобӣ метавонанд бо моддаҳои гуногуни кодекси ҷиноятӣ е ин ки ҳамчун баҳсҳои гражданӣ бандубаст карда шаванд.

Ҳамин тариқ, нисбати директори КВД «Сохтмони манзили дастрас» шаҳрванд «Б» ва директори ҶДММ «Диёрсоз» шаҳрванд «В» ва дигарон бо б. «б» қ. 4 м. 245, б. «б» қ. 4247, б. «б» қ. 3 м. 262, б. «а», «в», «г» қ. 4 м. 319, б. «а», «в» қ. 2 м.м. 323 ва 340 КҶҶТ, ки онҳо аз 220 нафар саҳмгузорон маблағи 28 954 442 (бисту ҳашт миллиону нуҳ саду панҷоҳу чор ҳазору чор саду чилу ду) сомониро гирифта, онро ба КВД «Сохтмони манзили дастрас» ворид накарда, тасарруф намуданд [7].

Сафедкунӣ низ вуҷуд дорад, ки судҳо амали шахси гунаҳкорро ҳамчун иҷро накардани ӯҳдадориҳо тибқи шартномаҳои гражданӣ-хуқуқӣ эътироф мекунанд.

Асосҳои қайдгардида аз он шаҳодат медиҳанд, ки аксарияти ин ҷиноятҳои содиргардида аз зудбоварии ҷабрдидагон ва надонистани қоидаҳои оддии соҳиб шудан ба манзилҳои нави замонавӣ ба амал омадаанд.

Бинобар ин, ҷиҳати пешгирӣ намудан ва роҳ надодан ба чунин далелҳои фиреби мардум пешниҳод менамоем:

1. Ҳангоми аз тарафи ширкатҳои сохтмонӣ пешниҳод намудани ҳуҷҷатҳо барои гирифтани иҷозати сохтмони манзилҳои истиқоматӣ, бояд арзиши моликияти ширкати сохтмонӣ на камтар аз 50% иншооти манзили сохтмониро ташкил намояд, яъне ширкати сохтмони пеш аз гирифтани иҷозатнома барои сохтмон теъдоди 50% маблағе, ки барои бунёди манзил сарф мешавад дошта, саҳҳомони ин ширкат барои содир намудани ҷиноятҳои қаллобӣ ва хусусияти иқтисодидошта ба ҷавобгарии ҷиноятӣҷалб нагардида бошанд;

2. Дар ҳар як идораи нотариалӣ, ки дар ҳудуди хизматрасонии онҳо сохтмони бинои истиқоматии баландошёна шуруъ мегардад, китоби махсус барои ба қайд гирифтани хар як шартномаи саҳмгузорӣ байни ширкати сохтмонӣ ва мизоҷон бо рақами алоҳида, ташкил карда шавад, ки чунин тартиб метавонад ба якчанд нафар фурухта шудани як манзили истиқоматиро аз ҷониби ширкатҳои сохтмони пешгирӣ намояд.

3. Ба кормандони идораи нотариалӣ барои ба қайд гирифтани шартномаи мазкур ва пешгирии фурӯхта шудани як манзили истиқоматӣ ба якчанд шаҳрвандон, масъулияти шахсӣ муқаррар карда шавад.

4. Мувофиқи мақсад мебошад, ки мисли дигар давлатҳои ИДМ конуни алоҳида, ки самтҳои сохтмони биноҳои истиқоматии баландошёна ва иштирок дар сохтмони муштаракро ба танзим медарорад, таҳия ва қабул карда шавад.

5. Аз ҷониби шахсони воқеӣ ва ҳуқуқие, ки иҷозати сохтмони манзилҳои истиқоматиро гирифтаанд, бунёди сохтмон аз ҷониби худи онҳо анҷом дода шуда, ба дигар шахсони воқеи ва ҳуқуқи додани иҷозатномаи сохтмон манъ карда шавад.

6. Инчунин, манзилҳои истиқоматиро баъди пурра ба анҷом расонидан аз ҳар манзили исиқоматӣ масоҳати деворҳои борбардор ва деворҳои байни ҳуҷраҳо бароварда шуда, баъдан ба шаҳрвандон масоҳати тозаи манзили зист пешниҳод гардад.

7. Бо мақсади ҷудо намудани баҳсҳои граждани аз кирдорҳои ҷиноятӣ бояд системаи қонунгузории гражданӣ ва ҷиноятӣ такмил дода шавад, то ҳуқуқҳои иштирокчиёни софдилона аз таъқиби ҷиноятии беасос муҳофизат карда шаванд. Дар навбати худ гунаҳкорон аз ҷавобгарии ҷиноятӣ барои қаллобӣ таҳти ниқоби баҳсҳои гражданӣ аз ҷавобгарии ҷиноятӣ озод нашаванд.

Адабиёти истифодашуда

1. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистоназ 21-уми майи с. 1998, № 574 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон.с.1998, №9, м. 68, м. 69, №22, м. 306; с. 1999, №12, м. 316; ҚҶТ аз аз 18.06.2008 № 386; аз 21.07.2010 № 617; 13.06.2013 № 966, аз 20.04.2021 № 1776 .

2. Учебно-практический комментарий к уголовному кодексу Российской Федерации / под общ. ред. А. Э. Жалинского. - 2-е изд., испр. и доп. – М.: Эксмо, 2006. - 1086 с.

3. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳо аз 26-уми сентябри соли 1999, 22-юми июни соли 2003 ва 22 майи соли 2016 (бо забони тоҷикӣ ва русӣ) // Адлия: Махзани муттамаркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шакли 7.0. // Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Душанбе, 2021.

4. Кодекси граждании Ҷумҳурии Тоҷикистон. Қисми якум. Аз 30-юми июни с. 1999, № 802 // Ахбори МаҷлисиОлииҶумҳурииТоҷикистон, с. 1999, №6, мод. 153, мод. 154; с. 2001, №7, мод. 508; ҚҶТ аз 02.01.2020 с., №1656; аз 21.01.2020 с., №1657.

5. Федеральный закон "Об участии в долевом строительстве многоквартирных домов и иных объектов недвижимости и о внесении изменений в некоторые законодательные акты Российской Федерации" от 30.12.2004 N 214-ФЗ (редакции от 02 июля 2021 г.) // [Электронный ресурс]. – Режим доступа: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51038/ (дата обращения: 23 окиября 2021 г.).

6. Парвандаи ҷиноятӣ таҳти №7521 // Бойгонии судии ш. Душанбе, 2019.

7. Парвандаи ҷиноятӣ таҳти №21240 // Бойгонии судии ш. Душанбе, 2019.

References

1. The Criminal Code of the Republic of Tajikistan from May 21, 2006 1998, № 574 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan. s.1998, №9, Art.. 68, Art.. 69, №22, Art.. 306; s. 1999, №12, Art.. 316; 18.06.2008 № 386; from 21.07.2010 № 617; 13.06.2013, № 966, from 20.04.2021, № 1776.

2. Educational and practical commentary on the criminal code of the Russian Federation / under the general. ed. A. E. Zhalinsky. - 2nd ed., corrected. and additional - M.: Eksmo, 2006. - 1086 p.

3. Constitution of the Republic of Tajikistan from November 6, 1994, as amended on September 26, 1999, June 22, 2003 and May 22, 2016 (in Tajik and Russian languages) // Justice: Centralized Database of Legal Information of the Republic of Tajikistan. Figure 7.0. // Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan.2021.

4. Civil Code of the Republic of Tajikistan. Part one. Since June 30, c. 1999, № 802 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 1999, №6, Art.. 153, Art.. 154; s. 2001, №7, Art.. 508; RT from 02.01.2020, №1656; from 21.01.2020, №1657.

5. Federal Law "On Participation in Shared Construction of Apartment Buildings and Other Real Estate and on Amendments to Some Legislative Acts of the Russian Federation" dated December 30, 2004 N 214-FZ (as amended on July 02, 2021) // [Electronic resource] . – Access mode: http://www.consultant.ru/document/cons_doc_LAW_51038/ (date of access: October 23, 2021).

6. Criminal case under №7521 // Judicial archive of Dushanbe. 2019.

7. Criminal case under №21240 Judicial archive of Dushanbe. 2019.

ТДУ 340.121 : 297.1

ИШТИБОҲОТЕ, КИ ТЕРРОРИЗМ ВА ЭКСТРЕМИЗМРО БО ИСЛОМ МЕПАЙВАНДАД

ОШИБОЧНЫЕ СУЖДЕНИЯ, СВЯЗЫВАЮЩИЕ ТЕРРОРИЗМ И ЭКСТРЕМИЗМ С ИСЛАМОМ

MISJUDGMENTS LINKING TERRORISM AND EXTREMISM TO ISLAM

ИБОДЗОДА М.А.
IBODZODA M.A.
Омӯзгори кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети № 4 Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, лейтенанти калони милитсия
Преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин факультета № 4 Академии МВД Республики Таджикистан, старший лейтенант милиции
Lecturer at the Department of State and Legal Disciplines of Faculty No. 4 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, senior lieutenant of militia

E-mail: ibodov90@mail.ru

АБДУРАҲМОНЗОДА Н.А.
ABDURAHMONZODA N.A.
Омӯзгори кафедраи фанҳои давлатӣ-ҳуқуқии факултети № 4-уми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, капитани милитсия
Преподаватель кафедры государственно-правовых дисциплин факультета № 4 Академии МВД Республики Таджикистан, капитан милиции
Lecturer in the Department of State and Legal Disciplines of Faculty No. 4 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, captain of militia

E-mail: ibodov90@mail.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.
Научная специальность: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.
Scientific specialty: 12.00.01 – Theory and history of law and state; history of the doctrines of law and the state.

Тақриздиҳанда: РАҲМАТУЛОЕВ А.Э. – профессори кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокурории Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ.
Рецензент: РАХМАТУЛОЕВ А.Э. – профессор кафедры судебного права и прокурорского надзора Таджикского государственного университета права, бизнеса и политики, доктор юридических наук.
Reviewer: RAKHMATULOEV A.E. - Professor of the Department of Judicial Law and Prosecutor's Supervision of the Tajik State University of Law, Business and Politics, Doctor of Law.

Аннотатсия: мақола ба мушкилоти марбут ба ақидаҳои нодуруст дар бораи робитаи ислом бо терроризм ва экстремизм бахшида шудааст. Дар мақола фикрҳои муаллифон дар бораи сабабҳои ба чунин ақида мусоидаткунанда оварда шуда, оятҳои Қуръони карим, ки

дар он Худованд ва Расули Худо (с) бадӣ, хунрезӣ ва фитнаро мазаммат менамоянд, собит шудааст, ки ислом дини муқаддас буда, ба росткорӣ, самимият, меҳрубонӣ ва дӯстӣ даъват мекунад. Пешниҳоди муаллифон оид ба роҳҳои пурзӯр намудани пешгирӣ ва мубориза бо чунин зуҳурот оварда шудааст.
Вожаҳои калидӣ: ислом, дин, экстремизм, терроризм, экстремизми динӣ, радикализми динӣ, терроризми байналмилалӣ, мубориза.

Аннотация: статья посвящена проблеме, связанной о неверном мнении о связи ислама с терроризмом и экстремизмом. В статье представлено авторское представление причин, способствующих такому мнению, приведены аяты из Священного Корана о том, что Аллах и его Посланник (с) осуждали зло, кровопролитие и смуту, доказывается, что ислам является священной религией и призывает к честности, искренности, доброте и дружбы. Представлены предложения авторов относительно путей по усилению профилактики и борьбы с такими проявлениями.
Ключевые слова: ислам, религия, экстремизм, терроризм, религиозный экстремизм, религиозный радикализм, международный терроризм, борьба.

Annotation: the article is devoted to the problem related to the wrong opinion about the connection of Islam with terrorism and extremism. The article presents the author's presentation of the reasons contributing to such an opinion, verses from the Holy Quran are given that Allah and his Messenger (s) condemned evil, bloodshed and intrigue, it is proved that Islam is a sacred religion and calls for honesty, sincerity, kindness and friendship. The proposals of the authors regarding ways to strengthen the prevention and control of such manifestations are presented.
Key words: Islam, religion, extremism, terrorism, religious extremism, religious radicalism, international terrorism, struggle.

Солҳои охир яке аз мушкилоте, ки имрӯз тамоми ҷомеаи муосирро фаро гирифтааст, ин хавфу хатари экстремизм ва терроризм мебошад.

Барои ба ҳадафҳои сиёсӣ расидан аксаран ташкилотҳои экстремистӣ ба эътиқоди динии шахсон таъсир расонида, шаҳрвандони гуногуни дунёро бовар мекунонанд, ки сиёсати давлатдорӣ бар зидди ақидаҳои динии онҳост. Маҳз бо ин роҳу восита мехоҳанд дини мубини Исломро барои ба ҳадафҳои нопоки худ ноил шудан истифода баранд.

Дар миёнаҳои асрҳои XX - XXI ҷомеаи ҷаҳонии Исломро хатарҳои бузурги ҷиддие ба мисли терроризм ва экстремизми динӣ таҳдид намуд, ки дар байни мусалмонони дунё тафриқа ва низоъро ба вуҷуд овард. Қариб ягон мамлакате нест, ки дар он пайравониин ё он фирқаи дини мубини Ислом сукунат надошта бошанд ва дар он мамолик ҳадди ақал як ё ду амали хусусияти террористию экстремистӣ дошта ба вуқуъ напайваста бошад. Гарчанде ки замони авҷгирии ин падидаҳои ҷиддан хавфнокро ба замони муосир нисбат медиҳанд, вале касе наметавонад гуфт, ки аввалин маротиба амалиёте, ки хусусияти террористӣ ё экстремистӣ дошт, кай ва дар кадом асос ба амал омадааст. Таърих шоҳиди бисёр амалҳои хунине мебошад, ки дар он замон ҳатто мафҳуми терроризм ва ё экстремизм вуҷуд надошт. Масалан, қатлҳои оммавию хунхориҳои Чингизхони муғул, ки аз ӯ чун чеҳраи хунини таърих ёдовар мешаванд, хусусияти террористӣ дошт. Зеро ӯ бо ин роҳи ваҳшоният ба оммаи халқ нишон медод, ки метавонад дар ҳолати итоат накардан ба амру фармонҳояш бо роҳи маҷбурӣ ва эҷоди тарсу ваҳм дар вуҷуди мардум, сиёсати пешгирифтаи худро амалӣ созад. Метавон ҳазорҳо чунин мисолҳои таърихиро овард, аммо доираи мавзуъ маҳдуд аст ва масоили овардашуда чакидаҳои гӯшношуниди таърихӣ мебошад.

Пешравии босуръати техникаву технологияи навин боиси ба вуҷудоии шаклҳои мураккаби терроризму экстремизм шуда истодааст. Адади

мушаххаси гурӯҳҳо, созмонҳо ва иттиҳодияҳову ҷунбишҳои террористию экстремистӣ вуҷуд надорад. Вале аз рӯйи баъзе маълумот дар ҷаҳон наздики 500 созмонҳои пинҳонкории террористӣ амал мекунанд [4, с.167].

Перомуни мафҳумҳои “терроризм” ва “экстремизм” ақидаҳо мухталиф буда, ақидаи ягонае вуҷуд надорад, вале мантиқан ҳамаи мафҳумҳо аз як асос иборат мебошанд, ки дар алоқамандии якдигарӣ қарор доранд.

Экстермизм аз вожаи лотинии “extremus” гирифта шуда, дар адабиёти илмӣ вафарҳангиву иттлоотӣ ба маънои ҷонибдор ё шомил шудан ба қоидаҳои тундравона, яъне, моҷароҷӯй боз ба маънои зиёдаравӣ, тундгароӣ ва дигар шаклҳои ифротгароиро дорад. Луғатшиносии рус С.И. Ожегов ва Н.Ю. Шведова экстремизмро ҳамчун пайрави аз ақидаҳои тундгароёна нисбат дода, онро ба сиёсат наздик медонанд [12, с. 302].

Дар моддаи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат ба экстремизм” аз 2-юми январи соли 2020, таҳти № 1655, қайд карда шудааст, ки “экстремизм - ифодаи мафкура ва фаъолияти экстремистие, ки барои бо роҳи зӯроварӣ ва амалҳои дигари зиддиқонунӣ ҳал намудани масъалаҳои сиёсӣ, ҷамъиятӣ, иҷтимоӣ, миллӣ, нажодӣ, маҳалгароӣ ва динӣ (мазҳабӣ) равона карда шудааст” [2].

Аслан ба андешаи мо экстремизм – ин ҷараёни амалӣ ва паҳн кардани ғояҳои як гурӯҳи ашхосси ба рақибон (сохтори конститутсионии давлат) тоқатнопазир буда, ғояҳои истифодаи зӯроварии ҷисмонӣ ва ё руҳиро бо мухолифин аз рӯйи ангезаҳои сиёсӣ, ғояҳои миллатгароиву маҳалгароӣ ва динӣ нишондода, фаъолияти зиддисохтори давлатиро содир менамояд.

Омӯзиши адабиёти илмӣ нишон медиҳанд, ки “экстремизм” бояд ба намудҳо ҷудо карда шавад, зеро ин усул метавонад тамоми ҷанбаҳои ин падидаи хатарзоро мавриди омӯзиш қарор диҳад. Агар ба мазмуну муҳтавои мафҳумҳои дар боло зикргардида назар афканем, мушоҳида намудан мумкинаст, ки ҳар як мафҳум аз ягон намуди экстремизме ёдоварӣ мекунад, ки ба он аз тарафи худ бартарӣ додааст. Масалан, И.С. Ожегов ва Н.Ю. Шведова ба экстремизм бештар хусусияти сиёсӣ дода, ҳамчун экстремизми сиёсӣ номида,онро нисбати дигар шаклҳои экстремизм хусусияти бартаридошта маънидод кардаанд [12, с. 303].

Дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат ба экстремизм” на танҳо экстремизми сиёсӣ, балки шаклҳои дигари он ба мисли нажодпарастӣ, миллатгароӣ, бадбинии иҷтимоӣ, ғасби ҳокимият ва мазҳабӣ низ эътироф шуда, вале бартарияти ягон шакли он ба назар гирифта нашудааст.

Ба андешаи мо, ин сабаб дорад, зеро дар луғатҳо муаллифон аз рӯйи таъсирпазирии экстремизм ва хавфнокии он ба экстремизми сиёсӣ бештар таваҷҷуҳ зоҳир кардаанд. Дар қонунгузорӣ бошад, дигар хусусияти тавсифдиҳии экстремизм нишон дода шудааст.

Дар моддаи 189-и Кодекси ҷиноятии ҶумҳурииТоҷикистон (минбаъд – КҶ ҶТ) низ намудҳои мухталифи экстремизм ба монанди экстремизми нажодӣ, миллӣ, маҳалгароиву динӣ нишон дода шудаанд [1].

Имрӯзҳо дар доираҳои илмӣ баҳсу мунозираҳо идоманадор нисбат ба моҳият ва хусусияти экстремизм низ идома доранд. Миқдори зиёди рисолаву таҳқиқот рӯи кор омадаанд, лекин ба ин нигоҳ накарда, ҳанӯз ҳам мавқеи ягона нисбат ба таснифоти ин падида ташаккул наёфтааст.

Дар асоси таҳлили сарчашмаҳои мухталифи илмӣ метавон чунин як таснифоти экстремизмро пешниҳод намуд. Экстремизм ин як навъ фаъолият аст, ки ба дигаргун намудани зӯроварии асосҳои сохтори конститутсионӣ ва халалдорнамудани ягонагии давлат, қатлу куштори нажодӣ, миллӣ ва мазҳабӣ равона карда шудааст.

Қайд намудан зарур аст, ки нисбат ба масъалаи навъбандии экстремизм низ муносибати ягонаи илмӣ ба қайд гирифта нашудааст. Таҳлили сарчашмаҳои илмӣ ва қонунгузории давлатҳои алоҳида дар самти мубориза бо экстремизм нишон

медиҳанд, ки дар шароити имрӯза асосан ду навъи экстремизм – экстремизми сиёсӣ ва экстремизми динӣ ҷудо карда мешавад.

Чунин мешуморем, ки моҳиятан ин ду навъи экстремизм, ба дигаргун намудани зӯроварии асосҳои конститутсионӣ равона карда шудааст. Эстремизми иёсӣ – ин амалест, ки ба вайрон намудани системаи сиёсӣ, сӯиқасд ба асосҳои сохти конститутсионӣ бо мақсади тағйир додани системава бо роҳи зӯриву ғайриқонунӣ ҳокимиятро ба даст гирифтан, равона карда шудааст.

Экстремизми динӣ ин рад намудани низоми арзишҳои анъанавӣ дар ҷомеаваташвикӯ тарғиби идеяҳое, ки ба ин анъанаҳо мухолифаст, ба ҳисоб меравад. Қайд намудан зарур аст, ки дар тамоми дину мазҳабҳо, метавон тасаввуротеро пайдо намуд, ки характери зиддиҷамъиятӣ доранд, яъне, дар сатҳҳои гуногун қобили қабул набудани ҷомеаи дунявӣ ва дигар дину мазҳабҳоро аз мавқеи ин ё он таълимоти динӣ таҷассум менамоянд. Чунин ҳолат бештар дар хоҳишва кӯшиши намояндагони мазҳаби муайян, нисбат ба паҳн намудани тасаввурот ва меъёрҳои динӣ дар тамоми ҷомеа зоҳир мегардад.

Мақсади асосии экстремизми динӣ ин эътироф кардани воқеияти идеологияи худ ва фурӯнишонии дигар мазҳабҳои динӣ, маҷбурсозии онҳо ба низоми тасаввуроти динии худ мебошад.

Дар доираҳои илмӣ ба хотири ҷудо намудани ҷиҳатҳои сиёсӣ ва ғайрисиёсии мафҳуми «экстремизми динӣ», муҳаққиқон бо истифода намудани мафҳуми «экстремизми диниву сиёсӣ» оғоз намуданд, ки аввалин маротиба аз ҷониби Н.П. Адрианов ба сарчашмаҳои илмӣ ворид карда шудааст [5, с. 6]. Ин мафҳум аз тарафи мактабу ҷараёнҳои мухталифи илмӣ эътироф гардида, мавқеи муайянро ба даст овардааст.

Дар ташаккул ва инкишофи консепсияи экстремизми диниву сиёсӣ саҳми А.А. Нуруллоев бузург аст, ки чунин қайд намудааст: «Пайгирии мақсадҳои сиёсӣ имконият медиҳад, ки экстремизми диниву сиёсӣ аз экстремизми динӣ фарқ карда шавад. Экстремизми динӣ дар соҳаи дин зоҳир гардида, дорои мақсадҳои сиёсӣ нест» [9, с. 84].

Лекин таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки ба далелҳои ҷиддӣ нигоҳ накарда, то ба имрӯз ин консепсия дар доираҳои илмӣ асосӣ нагардида, муҳаққиқони мрӯз низ ба таври васеъ мафҳуми «экстремизми динӣ»-ро истифода менамоянд. Қайд намудан зарур аст, ки нисбат ба созмон ва доктринаҳо, ки дорои хусусиятҳои сиёсӣ мебошанд, кӯшиши истифодаи мафҳумҳои дигар, ба монанди «экстремизм дар дин» ба мушоҳида мерасад [11, с. 28].

Мухолифати назариявии ҷойдошта натавонист, ки коркарди ҳаматарафаи мундариҷаи мафҳуми «экстремизми диниву сиёсӣ» таъмин карда шавад. Ба ҳар ҳол муаллифони гуногун кӯшиш намудаанд, ки истифодаи ин мафҳумро ба далелҳои гуногун исбот намоянд. Масалан, Ҷ.С. Либман ҷиҳатҳои мухталифи ин падидаро баррасӣ намуда, як қатор аломатҳои экстремизми диниву сиёсиро ҷудо намудааст:

– кӯшиши васеъ намудани доираи истифодаи ҳуқуқи динӣ, ворид намудани он дар соҳаи танзими ҳаёти ҷамъиятӣ ва шахсӣ. Дар чунин ҳолат таснифоти ҷиддияти меъёрҳои алоҳида нишон дода мешавад;

– ҷудо гардидани як қишри ҷомеа аз дигар гурӯҳҳо, ки дар фаъолияти худ меъёрҳои экстремистиро истифода намекунанд;

– шаклҳо, навъҳо ва арзишҳои фарҳангӣ, ки ҳамчун анъанаҳои аслии динӣ қабул намешаванд, рад мегарданд [13, с. 76-86].

Ақидаи мавҷуда навъҳои гуногуни сиёсии экстремизми динирои нкишоф дода, таҳқиқгари рус М.И. Ефремов қайд менамояд, ки зарур аст, то дар доираи экстремизми динӣ навъи диниву психологии он ҷудо карда шавад, ки мақсадҳои сиёсиро пайгирӣ намекунанд [6, с. 28].

Ба ақидаи мо, нисбати фаъолияти созмону ташкилотҳо, ки дар доираҳои динӣ фаъолият намуда, мақсадҳои сиёсиро пеш мегузоранд ва дар мубориза онҳо методҳои зӯрӣ ва зӯроварӣ бартарӣ доранд, истифодаи

мафҳуми «экстремизми диниву сиёсӣ» мувофиқ аст.

Дар шароити имрӯза, ба хотири муайян намудани фаъолияти экстремистии ҳаракат, иттиҳодия ё ҳизбҳо зарур аст, ки ба як қатор нишондиҳандаҳо диққат дода шавад. Дар ҳолати муайян намудани муносибати онҳо ба маҷбуран тағйир додани сохти конститутсионӣ, зарар расонидан ба амният, ғасб ё аз худ намудани салоҳияту ваколатҳои ҳокимият, ташкили гурӯҳҳои мусаллаҳи ғайриқонунӣ, амалӣ намудани фаъолияти террористӣ, чунин созмону ташкилотҳоро метавон экстремистӣ номид.

Экстремизми динӣ як тарзи фаҳмиш ва навъи таффакур аст, ки агар ба марҳилаи паҳншавӣ ва амалӣ гузарад, он ба радикализм ё тундравии динӣ табдил меёбад. Аз ин рӯ, радикализми динӣ марҳилаи ошкоршуда, фаъолшуда ва амалишавандаи ифротгароии динӣ аст. Метавон, онро ифротгароие номид, ки аллакай аз сатҳи таффакур баромада, ба сатҳи таблиғот, ба сатҳи амалҳои тунд мегузарад. Дар ин марҳила шахси ифротгарои динӣ тарзи зиндагии дигаронро ошкоро танқид карда, нисбати онҳо дар амал оштинопазирӣ нишон медиҳад ва ҳамфикрони худро ба мубориза амалӣ ба муқобили фаҳмиш ва тарзи зиндагии дигарон даъват мекунад. Ин ҳолат аллакай шакли радикалишудаи ифротгароии динӣ мебошад.

Экстремизми диниву сиёсӣ ин фаъолиятест, ки ғасби зӯроварии сохтори давлатӣ ё ғасби ҳокимият, вайрон намудани соҳибихтиёрӣ ва ягонагии ҳудудии давлат, бунёди гурӯҳҳои мусаллаҳ ба ҳисоб меравад. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки экстремизми диниву сиёсӣ дорои як қатор хусусиятҳо мебошанд. Бо ҷамъбаст намудани мавқеи муаллифони гуногун, метавон чунин хусусиятҳои экстремизми диниву сиёсиро ҷудо намуд:

– дар доираи экстремизми диниву сиёсӣ фаъолият ба соҳаҳои асосӣ амал намудани ҷомеа, яъне дигаргун намудани сохтори давлатӣ, ғасби зӯроварии ҳокимият, вайрон намудани соҳибихтиёрӣ ва ягонагии давлат равона карда шудааст;

– экстремизми диниву сиёсӣ чунин як навъи фаъолияти ғайриқонунии сиёсӣ аст, ки бо идеяҳо ва шиорҳои динӣ далелнок карда мешавад;

– дар муборизаи созмону ташкилотҳои экстремистии диниву сиёсӣ методҳои зӯроварӣ бартарӣ доранд. Маҳз бо ин хусусият экстремизми диниву сиёсӣ аз дигар навъҳои экстремизм фарқ мекунад, ки дар сарчашмаҳои илмӣ ба ин хусусият диққати махсус равона карда мешавад;

– экстремизми диниву сиёсӣ имконияти роҳҳои осоиштаи ҳалли масъалаҳои муҳимми иҷтимоиву сиёсиро рад намуда, роҳи ягонаро дар зӯроварӣ ва истифодаи қувваи ҳарбӣ мебинад;

– тарафдорони экстремизми диниву радикалӣ бо тоқатнопазирӣ нисбат ба дигарон, ки нуқтаи назари онҳоро қабул надоранд, фарқ доранд.

Ҳамин тариқ, метавон қайд намуд, ки дар асоси хусусиятҳои зикргардида, экстремизми диниву радикалӣ аз дигар навъҳои он фарқ дорад. Барои мубориза бо экстремизми диниву сиёсӣ ба инобат гирифтани хусусиятҳои асосии он аз аҳаммият холӣ нест.

Натиҷаи омӯзиш ва хулосабарориҳо нишон дода истодаанд, ки экстремизми бо ном “динӣ”, вале хусусияти сиёсӣ дошта, дар ҳолати авҷгирӣ мебошад. Аз назари мо, экстремизми сиёсӣ, ки бо дигар ҷанбаҳои ҳаёти ҷамъиятӣ омезиш ёфтааст, нисбати дигар шаклҳои экстремизм бартарият доштааст.

Пас, чаро дар КҶ ҶТ маҳфуми ягонаи экстримизм ҷой дода нашудааст, сабаб дар чист, ки дар Кодекси ҷиноятӣ аз экстремизми сиёсӣ нишонае ҳам нест? Ҳол он ки экстремизми сиёсӣ як шохаи алоҳидаи экстремизм мебошад, беш аз ҳама шаклҳои дигари он низ диққати муҳаққиқонро ба худ ҷалб намудааст, ки онҳо бештари таҳқиқоти илмиашонро ба ин шохаи экстрмизм бахшидаанд. Таҳлилҳои сарчашмаҳо нишон доданд, ки экстримизми сиёсӣ бисёртар ба амнияти кишварҳои абарқудрат таъсири хавфноктар дорад.

Аз дигар тараф, мо ҷонибдори он, ки дигар шаклҳои экстремизм камтар аз экстремизми сиёсӣ содир мешаванд нестем, зеро тамоми шаклу шохаҳои экстремизм ҷомеаи ҷаҳониро такони ҷиддӣ дода, хатари сарозеркунии ҳар як кишварро пеш меорад. Ҳар як шакли экстремизм вобаста ба вазъи иқтисодиву иҷтимоӣ, фарҳангу маданияти миллӣ, эътиқоди динӣ, ҷаҳонбинӣ, сатҳи мафкуравӣ, мавқеи ҷойгиршавӣ метавонад, хуруҷ намояд.

Як нуқтаи назари олимони варзидаи тоҷик Шарипов Т.Ш. ва Сафаров Ҳ.С. қобили қайд аст, ки мегӯянд: "Сиёсат соҳаи ягонаи зуҳурёбии экстремизм ҳисоб нарафта, метавонад дар ҳама гуна соҳаи ҳаёти ҷомеа (фарҳанг, варзиш, иқтисодӣ, экологӣ ва ғайра) дар он ҷойе, ки манфиатҳо ва нуқтаи назарҳои гуногун бо ҳам бар мехӯранд, зуҳур ёбад". [10, с.47]

Ба кишварҳои минтақаи Осиё бештар экстремизми ба ном динӣ таҳдид мекунад, зеро бештари меъёрҳои танзимкунандаи муносибатҳои ҷамъиятиро дар ин манотиқ расму оин, меъёрҳои ахлоқ ва дин ташкил медиҳанд. Омили асосии ин дар он аст, ки бештари халқиятҳои минтақаи Осиё, ки Тоҷикистон низ як ҷузъи онҳо мебошад, эътиқодманди дини мубини Ислом ҳастанд. Аз ин лиҳоз, таблиғу ташфиқи "экстремизми динӣ" нисбати дигар шаклҳои экстремизм ба ин манотиқ муассир мебошад.

Экстремизм ифодаи амали тундгароӣ буда, экстримизми динӣ маънои мутаасиб дар дин ва мазҳаб мебошад. Яъне, зери таъсири андешаи дурӯғи аз доираи таълимоти динӣ берун, дар ниҳоди шахс ҳиссиёти экстремистӣ тарбия меёбад [7].

Як тарафи ҳамин мушкилот дар он аст, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон гарчанде, ки низоми ҳуқуқиашро дар асоси нуқтаҳои пешбарандаи ҳуқуқи романо-олмонӣ инкишоф дода истодааст, аммо набояд фаромӯш кард, ки аксарияти аҳолии мардуми Тоҷикистон эътиқодманди дини мубини Ислом мебошанд. Барои ҳамин, мақомоти қонунгузорро мебояд ҳангоми эҷод кардани санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ арзишҳои дини мубини Исломро набояд нодида гирад, зеро як иштибоҳи мақомоти қонунгузор метавонад нобоварӣ ва эътирози зиёди мардумро ба бор орад, ки ин дар оянда ба экстремизмидинӣ замина мегузорад.

Ин мушкилот натанҳо дар давлати мо балки дигар мамлакатҳо низ ба чашм мерасад. Ба мисоли Ҳиндустон бештар аз 80 фисади аҳолии Ҳиндустон мутааллиқи ҷомеаи ҳиндуӣ мебошанд. Аҳолие, ки дар асоси ҳуқуқи ҳинду муттаҳид гаштаанд, пайравони дини браҳманӣ мебошанд. Ҳуқуқи ҳиндӣ бошад, ин ҳуқуқи миллӣ-давлатии Ҳиндустон аст, ки дар қаламрави кишвари номбурда амал мекунад.

Масалан, ҳуқуқе, ки дар қаламрави Тоҷикистон ҳаст, ҳуқуқи на тоҷикӣ, балки Тоҷикистон аст, зеро ғайр аз тоҷикон нисбати дигар халқиятҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон (узбекҳо, русҳо, қирғизҳо ва дигар миллатҳои сукунатдошта) паҳн мегардад. Вале агар ҳуқуқи Тоҷикистон дар воқеъ ҳуқуқи миллӣ – давлатии Тоҷикистон бошад, пас, ҳуқуқи миллии ҳиндӣ ҳуқуқи англисӣ-ҳиндӣ аст, ки дар баробари ҳуқуқи ҳинду дар давраи ҳукмронии Британия ташаккул ёфтааст. Ҷумҳурии Тоҷикистон мисли Ҳиндустон, ки он ғайр аз ҳуқуқи дунявии ҳиндӣ ҳуқуқи динии ҳиндуиро дорад, бидуни ҳуқуқи дунявии Тоҷикистон ҳуқуқи мусалмонии ба дини мубини Ислом асосёфтаро медонад. Аммо дар Тоҷикистон ҳуқуқи мусалмони расман фаъолият накарда, танҳо баъзе меъёрҳои онро давлат дар қонунгузории худ ҷой додааст. Ба мисоли никоҳ дар Кодекси оила, Иди Қурбон, Иди Рамазон дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар борои рӯзҳои ид ва дигар расму оинҳои динӣ" дар маҳалҳо амал карда, инчунин, ба ғайр аз ин, дар донишгоҳу донишкадаҳои давлатӣ ҳамчун фанни таълимӣ омӯхта мешавад.

Мақсади ёдоварӣ намудани ин гуфтаҳои боло дар он аст, ки бояд ҳар як санаде, ки дар ин ё он давлат қабул мешавад, бояд бо назардошти вазъияти иҷтимоию ахлоқии ҳамон ҷамъият ҷавобгуй бошад. Қонунҳои давлати ҳуқуқбунёд дар худ бояд талаботи ахлоқӣ

олии ҷамъияти ҳозираро таҷассум кунанд.

Имрӯз мо дар шабакаҳои иҷтимоӣ мушоҳида менамоем, ки қариб аксарияти гурӯҳҳои экстремистию террористӣ бо баҳонаи як чиз, санадҳое, ки арзишҳои динӣ ё ин ки озодиҳои диниро маҳдуд мекунанд, мисол оварда, дар як лаҳзаи кӯтоҳ тарфдорони зиёде дар атрофи худ ҷамъ менамоянд, зеро онҳо медонанд, ки аз ҳама роҳи осоне, ки мардумро бо худ ҷалб мекунанд ин ба воситаи дин мебошад. Ин воситаро на бояд мухолифин, балки давлат истифода бурда, ба аҳолӣ наздик гардад.

Як нуктаи дигарро бояд қайд намоем, ки дар ШМА ба шаҳрвандӣ шахсеро қабул менамоянд, ки пайрави ин ё он дин бошад, зеро ҳар як дин ба худ меъёру принсипҳои инсондӯстию адолатро дошта, шахсе, ки пайрави ягон дин нест, ба шаҳрванди қабул намекунанд. Як қатор олимони ШМА ба хулосае омаданд, ки шахсе, ки эътиқодманди ин ё он дин аст, дар худ раҳму шавқат ва адолату инсондӯстиро доро буда, шахси бедин бошад, ин хусусиятҳоро надорад. Ва имрӯзҳо маҳз дар минтақаи Осиё экстремизми ба ном динӣ авҷ гирифтааст, ки ба ин метавонад омилҳои дар боло зикргардида замина гузоранд.

Экстремизми бо ном динӣ ба як қатор давлатҳои дигар низ ба монанди Ироқ, Покистон, Сурия, Лубнон, Арабистон, Қатар, Туркия, Доғистон, Эрон, Яман, Исроил, Фаластин, Миср, Афғонистон ва баъзе давлатҳои дигари қитъаи Африқо ба назар расида истодаанд. Ин навъи экстремизм бештар аз номи дини мубини Ислом баромад мекунад. Аслан “экстремизми динӣ”, ки дини мубини Исломро дар назар доранд, шуда наметавонад, зеро Ислом ҳамаи шаклҳои тундгароӣ ва зиёдаравиро манъ мекунад. Исломи мубин ҳеҷ гоҳ ба тундгароӣ иҷозат надодааст, намедиҳад ва нахоҳад дод. Худованди Бузург дар китоби муқаддаси мусалмонон – Қуръони карим, сураи “Моида”, ояти 77 фармудааст, ки “Бигӯ: эй аҳли китоб, ба ноҳақ дар дини худ аз ҳад магузареду хоҳиши нафси қавмеро, ки пеш аз ин гумроҳ шуданд ва (мардуми) бисёреро гумроҳ карданд ва аз роҳи рост мунҳариф шуданд пайравӣ макунед!” [8].

Истифодаи истилоҳи “ифротгарои динӣ” ё ки ба ин ё он дин мансуб донистани ин зуҳурот сабаби пайдоиши норизогӣ ва тундравӣ шуданаш мумкин аст. Ислом ва ё дигар динҳоро манбаи ифротгароӣ эътироф карда наслан хатост. Мутаассифона, дар тафакури доираи муайяни Ғарб чунин ақида ҷой гирифтааст, ки гӯё ифротгароӣ хосси табиати дини Ислом мебошад. Чи тавре ки дар боло зикр намудем, дини мубини Ислом чун ҳамаи динҳои дигар инсониятро ба таҳаммул, тараҳҳум ва тавозуъ ҳидоят намуда, ҳар гуна зӯроварӣ ва кушторро маҳкум месозад. Бинобар ин,терроризм ва ифротгароиро бо Ислом пайванд додан хатост. Терроризм ба ягон дин, мазҳаб ё миллат хос нест.

Дар асл Қуръони карим, аҳодиси набавӣ ва мазҳаби Имоми Аъзам рехтани хунино ҳақро маҳкум мекунанд, ки ин гуфтаҳо дар Қуръони карим чунин зикр гардидааст, ки “Ҳар кӣ касеро ба ғайри ҳақ ва (ба ғайри) фасод дар замин бикушад, пас чунон аст, ки ҳамаи мардумро (тамоми мардуми оламро) якҷо кушта бошад” [8, сураи “Моида”, ояти 32]. “Ва ҳар кӣ муъминеро ба қасд бикушад, пас ҷазои ӯ дӯзах аст, дар он абадӣ боқӣ мемонад ва Худо бар ӯ хашм гирифтааст ва ӯро лаънат кардааст ва азоби бузург барои ӯ омода сохтааст” [8, сураи “Нисо”, ояти 93]. Дар ҳадиси қудсӣ омадааст; “Эй бандагонам! Ҳамоно ман зулмро бар худ ҳаром кардам ва онро дар байни шумо ҳаром гардонидаам, пас, ба ҳамдигар зулму ситам накунед” [Саҳеҳи Муслим, 8/16].

Аз ин оятҳои Қуръон ва ҳадиси қудсӣ бармеояд, ки Худованди бузург ҳаргиз ба куштани нафаре розӣ нест. Рехтани хуни ноҳақ ва талаву тороҷи моли мардум дар пешгоҳи Парвардигор ҳаром аст. Аз ин ояту ҳадисҳо маълум мешавад, ки Худову Расулаш (с) ҳаргиз ба бадиву бадхоҳӣ, хунрезиву вайронкорӣ амр накардаанд. Маълум мешавад, ки ҳама шиору даъватҳои ифротиён ва террористон дурӯғ буда, бо таълимоти Қуръони карим заррае ҳам мувофиқат

намекунанд. Онҳое, ки худро ҳомии дини Ислом муаррифӣ мекунанд, дар асл душманони дини Ислом мебошанд.

Ба ҳамин мисол, аллома Иқболи Лоҳурӣ фармудааст:

Ислом ба зоти худ надорад айбе,

Ҳар айб, ки ҳаст, дар мусалмонии мост.

Агар мо ба ҳақиқати ҳол назар кунем, бояд мардум донанд, ки дини мубини Ислом одамонро ба раҳму шафқат, меҳрубонӣ, сабр ва бурдборӣ, авф ва бахшиш, садоқат, ростӣ ва дигар хислатҳои ҳамидаи инсонӣ ташвиқ намуда, одамонро аз ихтилофу тафриқа наҳӣ менамояд.

Вақте Қуръони карим масдари асил ва собити сарчашмаи асосии Исломи мубинро ташкил медиҳаду “экстремизм”-ро манъ мекунад, пас чӣ тавр мафҳуми “экстремизми динӣ” вуҷуд дошта метавонад?

Пас ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки тамоми созмонҳову ташкилотҳои ифротӣ, ки зери парчами дини мубини Ислом сарҷамъ омадаву мубориза мебаранд, аз ақидаву моҳияти таълимоти дини мубини Ислом истифода намуда, экстремизмро дар байни миллатҳо, ҳизбҳои сиёсӣ, динҳову мазҳабҳо паҳн намуда, ба мақсадҳои ғаразноку нопоки худ ноил мегарданд ва ба номи поки Ислом иснод меоваранд. Мавридҳое мешаванд, ки дар васоити ахбори умум, ё дар назди оммаи халқ аз тарафи рӯзноманигорон, ашхоси мансабдори давлатӣ, дигар кормандон ё шаҳрвандон суханҳои носанҷида гуфта мешавад, ки барои тундгароӣ заминагузор буда, дар байни динҳои мухталиф оромиро халалдор месозад, ки баъзан вақт ба оқибатҳои ногувор оварда мерасонад. Яке аз сарчашмаҳои асосии низоъҳои тундгароёна дар байни маҳалҳову миллатҳо ин ғояҳое мебошанд, ки дорои хусусияти ихтилофоти динӣ мебошанд. Ин дар он зоҳир мегардад, ки аз тарафи намояндагони ягон дин нисбати дини дигар беэҳтиромӣ, вокуниши нодурусти ақидаву фатвоҳои динӣ, паст задани арзишҳои маънавии дин ва дигар омилҳоро ба миён орад.

Як нуктаи дигареро бояд қайд намоем, ки имрӯзҳо дар ҷомеаи мо роҳҳои омӯзиши дин ва аҳкомҳои динӣ аз рӯи мазҳаби Абӯҳанифа то ҷое заиф гашта, дастраси оммаи халқ нест. Мо дар бисёр рассонаҳои хабарӣ мебинем, ки яке аз омилҳои шомил шудани мардум ба гурӯҳҳои экстремистӣ аз паст будан ва нокифоя будани донишҳои динии онҳо дарак медиҳад. Шояд иддае аз мардум баён намоянд, ки дар мактабҳои миёна, таърихи дин, дар баъзе аз мактабҳои олӣ, ҳуқуқи исломӣ фанҳои алоҳида дарс гуфта мешавад? Аммо ин хело кам мебошад, зеро дар доираи як фанни таълими омӯзиши ҳамаи аҳкоми дини мубини Ислом ғайриимкон аст. Бар замми ин, мо хуб медонем, ки аксарияти мардуми Ҷумҳурии Тоҷикистон имрӯзҳо вазъияти иҷтимоии таҳсилро дар донишгоҳҳои олӣ надоранд ва онҳо пас аз мактаби миёна ба муҳоҷират рафта, аз ин арзишҳои бузурги Ислом бехабар монда, шомили ин ё он гурӯҳҳои экстремистӣ мегарданд.

Барои бартараф намудани ин мушкилот ба фикри мо хуб мешуд, ки Вазорати маориф ва илми Ҷумҳурии Тоҷикистон барномаҳоеро таҳрези намояд, ки омӯзиши дини мубини Исломро дар доира мазҳаби Имоми Аъзам, ки беҳтарин ва сабуктарин мазҳаб мебошад, дар мактабҳои миёна ва олии кишвар ба роҳ монад. Инчунин Кумитаи дин, танзими анъана ва ҷашну маросими назди Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистонро мебояд, ки бинобар сабабҳои дар боло зикрнамудаамон, дар масҷидҳо, ки ба аксарияти аҳолии кишвар дастрас мебошад, марказҳо ё ин ки барномаву омӯзишгоҳҳо барои таълим додани аҳком ва арзишҳои дини мубини Ислом ташкил ва бароҳ монда шавад.

Терроризм - низ ҳамчун ҳамрадифи экстремизм, хатари бузурги глобалӣ дорад. Инҳо падидаҳои иҷтимоие мебошанд, ки ҷомеаи мутамаддини ҷаҳониро ба андеша ва таҳлука андохтаанд. Терроризм аз рӯйи тарзи ба амалбарории мақсаду мароми хеш аз экстремизм фарқ карда мешавад. Дар забони илмӣ ва расонаҳои ахбори омма тундгароиро радикализм, ифротгароиро

экстремизм ва даҳшатафканиро терроризм мегӯянд. Оид ба мафҳуми "терроризм" низ ақидаҳо мухталифанд, вале бо якдигар дар алоқамандӣ қарор доранд. Сабаби асосии мафҳуми ягона надоштани ин падидаҳо дар он аст, ки сохтори онҳо басо мураккабу печ дар печ буда, ҳар яки ин шохаҳо таркиб ва мафҳумоти худро доранд.

Айни ҳол дар дунё якчанд намудҳои он: терроризми сиёсӣ (яъне марбут ба давлат), идеологӣ (динӣ), маҳалгароӣ, иттилоотӣ, фарҳангӣ-гуногунандешӣ арзи вуҷуд доранд. Ҳар як намуди терроризм зуҳуроти нохуш буда, бар зарари ҷомеа амал мекунад. Терроризм сулҳу суботи кишварро халалдор намуда, оромии мамлакатро аз байн мебарад. Аз ҳамин сабаб, мутафаккирону олимон оид ба ин падидаҳо ақидаҳои мухталиф иброз намудаанд. Тавре ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ, Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон кайд кардаанд: "Имрӯз терроризм ва экстремизм ҳамчун вабои аср ба амнияти ҷаҳон ва ҳар як сокини сайёра таҳдид карда, барои башарият хатари на камтар аз силоҳи ядроиро ба миён овардааст".

Аз ин рӯ, коршиносон бар ин назаранд, ки муборизаи ҳар яки мо бар зидди ингуна равандҳои номатлуб бояд системанок ва доимӣ тавассути корҳои фаҳмондадиҳӣ (профилактика) ва ахбори омма (ВАО) сурат гирад. Дар робита ба ин масъала ва роҳҳои муосири мубориза бар зидди ин равандҳои номатлуби ҷомеа тавассути системаҳои ахбори ҷаҳонӣ доимӣ ва босуръат бошад. Маънои истилоҳи "террор" аз калимаи лотинӣ гирифта шуда, маънои тарсонидан, даҳшатафканиро дорад. Ин ба маънои шомилшавӣ ба ҳаракатҳои зуроварро дорад, ки барои ба омма ё давлате расонидани хисорот ва ё куштор аст, ки ин раванд ба дини мубини Ислом робитае надошта, балки мардум худ аз худ баҳри ташкили гурӯҳҳои ифротгаро аз ин нуқтаи назар истифода бурда, номи Исломро ҳамчун далел барои расонидани зарари моддию маънавӣ ба ин ё он давлат ва мардуми он истифода мебаранд.

Дар солҳои 1970-1990 асри XX терроризми байналмилалӣ вусъат ёфтааст, ки моҳиятан мақсадҳои зиддиинсонӣ дорад. Даҳшат афкандан ва тарсонидан дар тули асрҳо ба сифати воситаи муборизаи сиёсии нерӯҳои гуногуни иртиҷоӣ вуҷуд доштанд. Терроризм бештар дар ҳолатҳои гузариши ҷамъиятию сиёсии ҷомеа ва давлат рух медиҳад. Доираи кирдорҳои террористӣ васеъ гардида, роҳу воситаҳои амалигардонии онҳо низ нав шудааст. Даҳшати терроризм имрӯз ҷаҳони муосирро ба ларза оварда, амнияти инсониятро таҳти хатар гузоштааст. Терроризм – ин воситаи амалӣ гардонидани нақшаҳои доимамалкунандаи ин гурӯҳҳои ифротгаро буда, бештари хисоротро ба иншоотҳо, идораҳои давлатӣ, марказҳои фарҳангию фароғатӣ, иншооти истиқоматӣ, беморхонаҳо, марказҳои савдо, масҷидҳо ва ғайра мерасонад. Мақсади асосии гурӯҳҳои террористӣ ин тарсонидан, сохтани муҳити тарс, ваҳм дар байни мардум мебошад, ки ҳаёти одамонро зери хатар гузоштан аст.

Имрӯзҳо нерӯҳои ҳарбӣ ва захираҳои молиявии созмонҳои террористӣ босуръат афзоиш ёфта, имкони муқовимат намудан бо кишварҳои абарқудрат ва ҳатто паймонҳои ҳарбӣ-сиёсии онҳоро пайдо карда истодаанд. Яке аз омилҳои пуркудратшавии ташкилотҳои террористӣ, ин муттаҳидшавӣ ва аз нав тақсимшавии созмонҳои террористӣ, инчунин ҷойгир намудани худ дар ҳудуди давлатҳои ҷангзада мебошад. Ҳадаф аз интихоб кардани кишварҳои ҷангзада, имконияти аз захираҳои табиии он, истифодаи моҳиронаи идеологияҳои динӣ ва албатта бозиҳои калони геополитики махсуб меёбад.

Солҳои охир масъалаи мубориза зидди терроризм дар сиёсати ҷаҳони рузмарра гаштааст. Терроризмро ҳамчун таҳдиди рӯирост ва хатарнок ба давлатҳои муосир аксари сиёсатмадорон эътироф менамоянд. Аз таҳдиди терроризм ҳеч давлат худро эмин дошта наметавонад. Аз ин хотир, ҳамаи давлатҳои ҷаҳонро мебояд дар мубориза

бар зидди терроризм якҷоя фаъолият намоянд. Аммо, мутаассифона, барои баъзе кишварҳои дунё терроризм воситаи асосии стратегияи байалхалқӣ ва олоти амалигардонии манфиатҳои сиёсӣ ба ҳисоб меравад ва барои пешгири намудани чунин амалҳои экстремистӣ ва террористӣ усулу воситаҳои ошкорою пинҳониро оқилона бояд истифода бурд. Таҳлилҳо нишон медиҳанд, ки нафарони дар ин роҳ гумроҳшуда, дар муҳорибаҳои мусаллаҳона дар Ироқ ва Сурия барин давлатҳо иштирок доранд ва онҳо муҳоҷирони меҳнатие мебошанд, ки дар ҳудуди дигар давлатҳо ба доми фиреб афтодаанд. Инчунин онҳо ҷавононе мебошанд, ки саводи динӣ надоранд, дур аз ватану волидайн ва бо шунидани мавъизаҳои баъзе ходимони ифротӣ ба доми онҳо гирифтор шудаанд. Онҳо Исломро ҳамчун силоҳи идеологии худ истифода мебаранд. Барои ашхоси соҳибмаълумот ва огоҳ аз дин маълум аст, ки дин мафкураи бадеро, ки мардумро барои нобуд кардани якдигар даъват менамояд, манъ мекунад.

Барои пешгирӣ намудани чунин раванди номатлуб бояд дастаҷамъона кор намуда мардуми кишварамонро дар руҳияи ватандусти ҳувияти миллӣ ва донишомузӣ тарбия намоем.

Барои пойдории сулҳу субот, оромиву осудагӣ дар Тоҷикистони азизамон фикр мекунем, ки яке аз роҳҳои асосии мубориза бар зидди терроризм ин дар замири ҷавонон тарбия кардани ҳисси ватанхоҳиву меҳанпарастӣ мебошад. Инчунин, дар муассисаҳои таълимӣ ҷорӣ кардани дарсҳои одоби ҳамида ва амсоли он сабаби кам шудани ҳодисаҳои нохуши ғайриинсонӣ мегардад. Чуноне ки Пешвои миллат, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар ҷашни 60-солагии ЮНЕСКО дар Париж пешниҳод карда буданд, солҳои наздик бояд "Соли ахлоқи ҳамида дар тамоми сайёра" эълон шавад ва дар ҷараёни он унсурҳои беҳтарини ахлоқи умумиинсонӣ таблиғ карда шаванд". Мо – мардуми Тоҷикистон, бояд ҳамеша барои оромиву ободии кишварамон ҳаракат кунем. Ҳар як фарди ватанхоҳу меҳанпараст бояд амалҳои некро ба анҷом расонад, ба ҳамагон кӯмак кунад ва бар зидди амалҳои номатлуб, ба монанди терроризму экстремизм мубориза барад.

Дар КҶ ҶТ оид ба мафҳуми "терроризм" чунин таъриф дода шудааст, ки "Терроризм, яъне содир намудани таркиш, сӯхтор, тирпаронӣ аз силоҳи оташфишон ё дигар кирдоре, ки боиси хавфи марги одамон, расонидани зарари ҷиддӣ ба молу мулк, ё ба миён омадани оқибатҳои дигари барои ҷамъият хавфнок мегардад" [1]. Дар банди "в" қисми 2 моддаи 179 КҶ ҶТ мафҳуми хусусияти динӣ доштани баъзе ҷиноятҳои террористӣ низ баён ёфтааст.

Ғайр аз ин, дар моддаи 3-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон "Дар бораи мубориза бар зидди терроризм" мафҳуми "терроризм" чунин қайд гардидааст: "Терроризм - яъне зӯроварӣ ё таҳдиди истифодаи он нисбати шахсони ҳуқуқӣ, ҳамчунин нобудсохтани (зарар расонидан) ё таҳдиди нобуд сохтани (зарар расонидан) ба амвол ё дигар объектҳои моддии шахсони воқеӣ ва ҳуқуқӣ, ки боиси хавфи ҳалокати одамон, расонидани зарари басо ҷиддӣ ба амвол ё ба миён омадани оқибатҳои барои ҷамъият хавфнок, ки бо мақсади халалдор сохтани амнияти ҷамъиятӣ, тарсонидани аҳолӣ ё расонидани таъсир ҷиҳати аз ҷониби мақомоти ҳокимият қабул намудани қарори барои террористон мақбул ё қаноатбахш намудани манфиатҳои ғайриҳуқуқии амволӣ ва (ё) дигар манфиати онҳо, инчунин таҷовуз ба ҳаёти арбоби давлатӣ ё ҷамъиятӣ бо мақсади суст кардани сохти конститутсионӣ ё амнияти давлат, ҳамчунин бо мақсади қатъ гардидани фаъолияти давлатӣ ё дигар фаъолияти сиёсӣ ё содир намудани чунин кирдор бинобар интиқом барои чунин фаъолият, инчунин сӯиқасд ба ҳаёт, расонидани зарари ҷисмонӣ ба ходими давлатӣ ё ҷамъиятӣ ё намояндаи ҳокимият, вобаста бо фаъолияти давлатӣ ё ҷамъиятии онҳо бо мақсади нооором сохтани вазъият ё расонидани таъсир ҷиҳати қабули қарор аз тарафи мақомоти давлатӣ ё монеъ шудан ба фаъолияти сиёсӣ ё ҷамъиятӣ, инчунин ҳамла ба намояндаи давлати хориҷӣ ё корманди ташкилоти

байналхалқии таҳти ҳимояи байналмиллалӣ қарордошта ё аъзои оилаи бо ӯ истиқоматкунанда, инчунин ба биноҳои хизматӣ ё истиқоматӣ ё воситаи нақлиёти ашхосе, ки таҳти ҳимояи байналмилалӣ қарор доранд, агар ин ҳаракатҳо бо мақсади барангехтани ҷанг ё мураккаб сохтани муносибатҳои байналхалқӣ содир шуда бошанд, мебошад” [3].

Ин аз он шаҳодат медиҳад, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон, низ ҳамчун узви ҷомеаи ҷаҳонӣ ва яке аз ташаббускорони мубориза бо ин вабои асри навин, дар қонунгузории худ терроризмро маҳкум намуда, мубориэи ин падидаи хатарзо мебошад.

Дар лаҳзаҳои ҳассос барои ҳар як миллат зарур аст, ки аз як гиребон сар бароварда, ҳамеша роҳи дӯстиву рафоқат ва якдилиро пеш гирад ва аз чунин гурӯҳҳо дар канор бошад. Боиси таассуф аст, ки баъзе ҷоҳилон терроризмро ҷузъи дини мубини Ислом мепиндоранд. Тавре ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон кайд кардаанд: “Ман эътиқоди қавӣ дорам, ки ифротгароӣ, терроризм ва радикализмро ба ягон дин, аз ҷумла дини мубини Ислом нисбат додан мутлақо раво нест. Зиёда аз он, аҳдоф, мазмун ва амали ин зуҳурот комилан хилофи рӯҳ ва мазмуни волои инсонии динҳо, аз ҷумла дини Ислом аст. Террорист, ба пиндори ман, дар асли худ миллат, мазҳаб ва ватан надорад ва душмани Худову бандагони Ӯст”.

Бинобар ин, агар мо воқеан ҳам хоҳиш дошта бошем, ки наслҳои ояндаи башарият дар фазои эътимоду боварӣ ва ҳусни тафоҳум зиндагӣ кунанд, бояд аз муқобилгузории тамаддунҳо даст кашем, инсонро ба ғарбию шарқӣ, сиёҳпӯсту сафедпӯст, осиёиву аврупоӣ, мусулмону масеҳӣ ҷудо накунем ва падидаҳои ҳама гуна тамаддунро чун як узви томи тамаддуни башарӣ баррасӣ намоем. Аз ин лиҳоз, терроризм ва ифротгароиро аз ниқобҳои сиёсӣ ва динӣ ҷудо карда, ҳадафҳои сиёсӣ, манфиатҳои гурӯҳӣ, шиорҳои авомфиребона ва ғаразҳои инсонбадбинии онҳоро ошкоро баён кардан ва аз истифодаи истилоҳҳои “терроризми исломӣ”, “экстремизми исломӣ” худдорӣ намудан зарур аст”.

Ислом дини муқаддасест ва он ҳамеша ҳамагонро ба роҳи дӯстиву рафоқат, ростгӯиву росткорӣ ва некхоҳӣ даъват мекунад. Дар сураи “Тавба”, ояти 119-и Қуръони карим омадааст: “Эй муъминон, аз Худо битарсед ва бо ростгӯён бошед”. Ҳамчунин дар сураи “Ҳуҷурот”, ояти 10 омадааст: “Ҷуз ин нест, ки муъминон бародарони якдигаранд, пас, миёни ду бародари хеш сулҳ кунед ва аз Худо битарсед, то бар шумо раҳм карда шавад”.

Дар асоси далелҳои болоӣ ба чунин хулоса омадан мумкин аст, ки терроризм ва экстремизм падидаҳои мураккаби пурхатари ҷомеаи ҷаҳонӣ буда, бо дини мубини Ислом ягон робита надоранд. Зеро тамоми амалҳое, ки террористон ва экстремистон иҷро мекунанд, ё барои иҷроиши он даъват менамоянд, хилофи аҳкоми шариати Исломӣ будааст. Бо ин амалҳояшон онҳо ба номи поки дини мубини Ислом иснод оварда, байни пайравони мазҳабҳо ва фирқаҳое, ки дар асоси таълимоти дини мубини Ислом ташаккул ёфтанд, низоъ ва тафриқаандозӣ менамоянд. Барои решакан ва аз байн бурдани ин падидаҳои ноематлуб, наметавон гуфт, ки зӯриву маҷбурсозии мақомоти қудратии дахлдори давлатӣ, чораи ниҳоии ҳалли масъала аст. Танҳо идеяи солиму созандаи қишри роҳбарикунандаи ҷомеа ва иродаи қавиву тафаккури васеи ҳар як шаҳрванди ватандӯсту поквиҷдон ва хештаншиносу равшанфикр метавонад, кишварро аз ин хатарҳо эмин нигоҳ дорад. Донишманде гуфтааст, ки миллате, ки соҳиби илм ва фарҳангу тамаддуни бою ғанӣ мебошад, завол нопазир аст. Тоҷиконро метавон намунаи миллати дар боло зикр гардида, эътироф намуд. Пас, мо бояд ин миллатеро, ки бо хуни дил ва бо ашки чашм, аз парешониву заволёбӣ наҷот ёфт, чун гавҳараки чашм нигоҳ дорем, то ки бегонагони ҳасуд сулҳу субот, амнияту оромӣ ва сарҷамъии миллати моро халалдор насозанд.

Барои боз ҳам баланд бардоштани сатҳи мубориза бар зидди ҷиноятҳои террористию экстремистӣ мехостем якчанд пешниҳодотеро пешкаш намоем:

1. Мафҳуми ягонаи экстремизм бо тамоми шохаҳову шаклҳояш дар Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷой дода шавад.

2. Шаклҳои экстремизми сиёсӣ ва экстремизми сиёсӣ-динӣ дар Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат ба экстремизм” ҷой дода шавад.

3. Дар санксияи моддаи 183 Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон тағйирот дохил намуда, ҷазои ҳаракатҳои экстремистие, ки пасопардаи дин баромад мекунад, вазнинтар карда шавад.

4. Назорат аз болои маблағҳои калоне, ки аз хориҷ ба ашхоси алоҳида ба воситаи бонкҳо фиристода мешаванд.

- маблағро кӣ фиристод?
- барои чӣ фиристод?
- ба кадом роҳҳо сарф шуд?

5. Ҳамкории якҷояи ҳамаи шохаҳои ҳокимияти иҷроия бо оилаҳое, ки дар муҳоҷирати меҳнатӣ қарор доранд.

6. Ба роҳ мондани омӯзиши дини мубини Ислом тибқи таълимоти мазҳаби Имоми Аъзам, дар тамоми муассисаҳои таълимоти миёнаи умумӣ, донишгоҳу донишкадаҳо ва дигар таълимгоҳҳои касбиву техникӣ.

7. Тафсири дурусти оятҳои Қуръони карим ва ҳадисҳои Паёмбари Ислом (с) аз ҷониби мутахассисони соҳа дар вақти баромаду мавъизаҳо.

Инчунин ба андешаи мо, омилҳои зерин барои сар задани амалҳои террористию экстремистӣ метавонанд замина гузоранд:

- ташвиқи васеъ пайдо намудани ғояҳои экстремистӣ дар шабакаҳои иҷтимоӣ;
- дар сатҳи баланд қарор доштани сатҳи ришваситонӣ дар муассисаҳои давлатӣ, ки зарфияти эътирозиро дар байни аҳолӣ ба вуҷуд меорад;
- афзоиши шумораи ҷавонони бекор ва бемаълумот;
- сатҳи пасти маърифати динии ҷомеа, бахусус ҷавонон, ки байни дини ҳақиқӣ ва таассубу хурофот тафовут намегузоранд;
- бетаваҷҷуҳии волидайн нисбат ба тақдири ояндаи фарзандон ва аз тарбияи волидайн дур мондани аксари ҷавонон;
- пайдоиши тафриқа миёни мусалмонони кишвар: ба вуҷуд омадани як қатор гурӯҳҳои ғаразноки динӣ, аз он ҷумла «Салафия», «Ваҳҳобия» ва гурӯҳҳое, ки мақсадҳои ғаразнокро пайгирӣ менамоянд;
- аз ҷиҳати ҷуғрофӣ дар минтақаи нисбатан хатарҳо ва наздик будан ба кишварҳои тавлидгари экстримизм (Покистон ва Афғонистон);
- муқовимат нишон дода натавонистани исломи «расмӣ» бар муқобили исломи «ғайрирасмӣ», аз ҷумла аз хориҷа воридгашта;
- талоши кишварҳои хориҷӣ барои нооромкардани вазъи сиёсӣ дар Осиёи Марказӣ ва сӯистифода аз дини мубини Ислом.

Фикр мекунем, ин пешниҳодот то як андоза барои пешгирӣ ва аз байн бурдани ин падидаҳои хавфнок, ки ҳар лаҳза эҳтимолияти осебпазирии ҷомеаи мо низ дар назар аст, муфид бошанд.

Албатта, ногуфта намонад, ки таклифу пешниҳодҳои пешкаш намуда, шояд баъзеи он ба дурустии аслии ҳалли мушкилот талабгор набошанд, аммо то қадри имкон барои кам ва аз байн бурдани ин зуҳуроти номатлуб дар натиҷаи омӯзиш ва таттқиқоти бурдаистода, сабабҳо ва роҳҳои бартарафнамоии он, таклифу пешниҳодҳо намудааем.

Мо боварӣ дорем,ки ин мавзӯи мазкур минбаъд ҳам мавриди муҳокима ва таҳқиқоти илмӣ қарор хоҳад гирифт.

Адабиёти истифодашуда

1. Кодекси ҷиноятии ҶумҳурииТоҷикистон аз 21-уми майи соли 1998, № 574 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Точикистон, соли 1998, № 9, мод. 68, мод. 69, №22, мод. 306; ҚҶТ соли 2020.№7-9, мод.607, мод, 623; 2020 сол, №12, мод. 904; соли 2021, № 4, мод.196.

2. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи муқовимат ба экстремизм” аз 02.01.2020, № 1655 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020, №1, мод.2.

3. Қонуни Ҷумҳурии Тоқикистон “Дар бораи мубориза бар зидди терроризм” аз 16-уми ноябри с. 1999, № 845 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 1999, №11, мод. 275; соли 2005, № 3, мод. 116; соли 2007, №5, мод.355; соли 2008, №10, мод.802; соли 2012,№8,мод.816; соли 2013,№ 6, мод.407, соли 2014, №11, мод.647;мод.648, соли 2015, №12, қ.1,мод.1112.

4. Ализода, Б.П., Абдухолиқов,А.М., Искандаров, Қ.И., Ниёзов,А.С., Нуриддинов, Ҳ. МуколамаидавлатвадиндарТоҷикистон. - Душанбе. 2010. – 277 с.

5. Андрианов, Н.П. Советский образ жизни и атеистическое воспитание / Н.П. Андрианов. – М.: Политиздат, 1981. – 64 с.

6. Зяблов, Д.Н. Особенности религиозного экстремизма в современной России: историко-правовые аспекты / Д.Н. Зяблов // Исторические, философские, политические и юридические науки, культурологи и искусствоведение. Вопросы теории и практики. В 4 ч. Ч. 2. - Тамбов, 2011. – № 5.

7. Консепсияи ягонаи Ҷумҳурии Тоҷикистон оид ба мубориза бар зидди терроризм ва экстремизм (ифротгароӣ) аз 28.03.2006, № 1717 // [Манбаи электронӣ] – Реҷаи воридшавӣ: http://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=32233 (санаи мурочиат: 02 сентябри с. 2021).

8. Қуръони карим (асл ва матни тарҷумаи тоҷикӣ). –Душанбе: “ЭР-граф”, 2011. - 640 с.

9. Нуруллаев, А.А., Нуруллаев, Ал.А. Религиозно-политический экстремизм // Вестник Российского ун-та дружбы народов. Серия: Политология. – 2003. - № 4. – С. 83-92.

10. Шарипов, Т.Ш., Сафаров, Х.С. Баъзе андешаҳо перомуни таносуби мафҳумҳои «экстремизм», «фундаментализм», «радикализм», «натсионализм» ва «сепаратизм» // Осори Академия. – Душанбе, 2015. - № 4 (28). – С. 38-45.

11. Плужников, Е.Н. Религиозный экстремизм в современной России: проблемы теоретической интерпретации и политической практики: дис. канд. полит. наук 23.00.02 / Плужников Евгений Николаевич. – М., 2010. – 166 с.

12. Ожегов, С.И., Шведова Н.Ю. Толковый словарь русского языка / С.И. Ожегов, Н.Ю. Шведова. - М., 1997. – 763 с.

13. Liebman, Ch. S. Extremism as a religious norm // Journal of the scientific study of religion. 1983. – N 22 (1).

References

1. Criminal Code of the Republic of Tajikistan of May 21, 1998, № 574 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 1998, № 9, Art. 68, mod. 69, №22, mod. 306; RT 2020.№7-9, art.607, art, 623; 2020, №12, mod. 904; in 2021, № 4, art.196.

2. Law of the Republic of Tajikistan “On Countering Extremism” dated 02.01.2020, № 1655 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan 2020, №1, art.2.

3. Law of the Republic of Tajikistan "On Combating Terrorism" of November 16, 2006 1999, № 845 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 1999, №11, Art. 275; 2005, № 3, Art. 116; 2007, №5, art.355; 2008, №10, mod.802; 2012, №8, art.816; 2013, № 6, art.407, 2014, №11, art.647; art.648, 2015, №12, q.1, art.1112.

4. Alizoda, BP, Abdukholiqov, AM, Iskandarov, KI, Niyozov, AS, Nuriddinov, N. Dialogue of state and religion in Tajikistan. - Monday. 2010. - 277 p.

5. Andrianov, N.P. Soviet way of life and atheistic education / N.P. Andrianov. - M.: Politizdat, 1981. - 64 p.

6. Zyablov, D.N. Features of religious extremism in modern Russia: historical and legal aspects / D.N. Zyablov // Historical, philosophical, political and legal sciences, cultural studies and art history. Questions of theory and practice. At 4 h. Part 2. - Tambov, 2011. - No. 5.

7. Unified Concept of the Republic of Tajikistan on Combating Terrorism and Extremism (extremism) dated 28.03.2006, № 1717 // [Electronic source] - Access schedule: http://adlia.tj/show_doc.fwx?rgn=32233 (application date: September 2, 2021).

8. The Holy Quran (original and text of the Tajik translation). - Dushanbe: “ER-graf”, 2011. - 640 p.

9. Nurullaev, A.A., Nurullaev, Al.A. Religious and political extremism // Bulletin of the Russian University of Friendship of Peoples. Series: Political science. - 2003. - No. 4. - P. 83-92.

10. Sharipov, T.Sh., Safarov, H.S. Some views on the relationship between the concepts of “extremism”, “fundamentalism”, “radicalism”, “nationalism” and “separatism” // Academy Heritage. - Dushanbe, 2015. - № 4 (28). - P. 38-45.
11. Pluzhnikov, E.N. Religious extremism in modern Russia: problems of theoretical interpretation and political practice: dis. cand. watered. Sciences 23.00.02 / Pluzhnikov Evgeny Nikolaevich. - M., 2010. - 166 p.
12. Ozhegov, S.I., Shvedova N.Yu. Explanatory dictionary of the Russian language / S.I. Ozhegov, N.Yu. Shvedova. - M., 1997. - 763 p.
13. Liebman, Ch. S. Extremism as a religious norm // Journal of the scientific study of religion. 1983. – N 22 (1).

ТДУ 343.9.018.3

МАФҲУМИ СИННУ СОЛ ВА АҲАММИЯТИ ОН ДАР ТАВСИФИ КРИМИНОЛОГИИ ШАХСИЯТИ ҶИНОЯТКОР

ПОНЯТИЕ ВОЗРАСТА И ЕГО ЗНАЧЕНИЕ В КРИМИНОЛОГИЧЕСКОЙ ХАРАКТЕРИСТИКЕ ЛИЧНОСТИ ПРЕСТУПНИКА

THE CONCEPT OF AGE AND ITS SIGNIFICANCE IN THE CRIMINOLOGICAL CHARACTERIZATION OF THE OFFENDER'S PERSONALITY

Иброҳимзода М.И.
Ibrohimzoda M.I.
Унвонҷӯи кафедраи криминалистика ва фаъолияти экспертизаи судии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон
Соискатель кафедры криминалистики и судебно-экспертной деятельности юридического факультета Таджикского национального университета
Competitor of the Department of Criminalistics and Forensic Activities of the Faculty of Law of the Tajik National University
e-mail: ibrohimzoda96@mail.ru

Ихтисоси илмӣ: 12.00.08 – ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазо.
Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.
Scientific spesiality: 12.00.08 – criminal law and criminology; penal law.

Тақриздиҳанда: Назаров А.Қ. – мудири кафедраи криминалистика ва фаъолияти экспертизаи судии факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи миллии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент.
Рецензент: Назаров А.К. – заведующий кафедрой криминалистики и судебно-экспертной деятельности юридическиого факультета Таджикского национального университета, доктор юридических наук, доцент.
Reviewer: Nazarov A.Q. – Head of the Department of Criminalistics and Forensic Activities of the Law Faculty of the Tajik National University, doctor of legal sciences, associate professor.

Аннотатсия: Мақола ба яке аз масъалаҳои мубрами кримонология ва экспертизаи судӣ баҳри саривақт ошкор намудани ҷиноят бахшида шудааст. Ҳамзамон, муаллиф қайд менамояд, ки дар ин раванд фазои амнияти байналмилалӣ ва дохилидавлатӣ аз таҷовузҳои нобаҳангоми гурӯҳҳои ҷиноятӣ эмин намемонад. Барои ҳамин, ба нуқтаи назари муаллиф, дар раванди ҷаҳонишавӣ, ки мубаддалшавии тадриҷии фазои ҷаҳонӣ ба минтақаи ягона мебошад ва ҷараёни ҷинояту ҷинояткорӣ боз ҳам шиддатноктар мегардад, ҳамчунин, шаклҳои нави содир намудани ҷиноятҳо ва пинҳон шудани ҷинояткорон берун аз ҳудуди давлат, инчунин зиёд шудани ҷинояткории латентӣ аз ҷомеаи ҷаҳонӣ даъват ба амал меорад, ки бо мақсади пешгирӣ, ошкор ва решакан намудани ин аъмоли номатлуб пайваста дар ҳамкорӣ ва андешидани чораҳои бартарафкунанда бошанд.
Вожаҳои калидӣ: синну сол, ҷавобгарӣ, шахсият, ҷинояткор, шахсияти ҷинояткор.

Аннотация: Статья посвящена одному из важнейших вопросов криминологии и судебной экспертизы, позволяющему своевременному раскрытию преступления. Автор отмечает, что в

этом процессе международная и внутренняя безопасность не застрахована от преждевременной агрессии со стороны преступных групп. Поэтому, по мнению автора, в процессе глобализации, которая представляет собой постепенное превращение глобального пространства в единый регион и усиление потока преступности, появлению новых форм преступности мировому сообществу необходимо консолидировать свои усилия в области сотрудничества и принятию соответствующих мер для предотвращения, обнаружения и искоренения этих нежелательных действий.

Ключевые слова: возраст, ответственность, личность, преступник, преступная личность.

Annotation: The article is devoted to one of the most important issues of criminology and forensic examination, which allows timely disclosure of a crime. The author notes that in this process, international and internal security is not immune from premature aggression from criminal groups. Therefore, according to the author, in the process of globalization, which is a gradual transformation of the global space into a single region and an increase in the flow of crime, the emergence of new forms of crime, the world community needs to consolidate its efforts in the field of cooperation and take appropriate measures to prevent, detect and eradicate these undesirable actions.

Keywords: age, responsibility, personality, criminal, criminal personality.

Ҳар як инсон дар ҳаёт ба муносибатҳои ҷамъиятӣ дохил мегардад. Иштирокчии муносибатҳои ҷамъиятӣ нисбати дигар аъзоёни ҷамъият дорои ҳуқуқ ва ухдадориҳо мебошад, ки он аз матни қонуни асосии давлат- Конститутсия бармеояд [1]. Дар баробари ин, ҳар як аъзои ҷамъият дорои хусусият, хислат ва сифатҳои ба худ хос мебошад. Вай на фақат иштирокчии муносибатҳои ҷамъиятӣ, инчунин,яке аз ҷузъҳои асосии он баромад мекунад. Ӯ барандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ аст. Аз ин ҷо, шахсият – маҷмуи ба низом даровардаи сифат, хусусият ва хислатҳои иштирокчӣ ва барандаи муносибатҳои ҷамъиятӣ мебошад [2, с. 45].

Муайян намудани шахсияти ҷинояткор яке аз унсурҳои асосӣ дар илми криминология маҳсуб меёбад. Аҳаммияти таҳқиқот дар бораи шахсияти ҷинояткор, пеш аз ҳама, дар он аст, ки ҷиноят ҳамчун амали инсонӣ ва ифодаи иродаи шахси мушаххас асосан аз хусусиятҳо ва хусусиятҳои асосии он бармеояд.

Ҷои марказиро дар илми криминология шахсияти ҷинояткор ишғол менамояд, ки дорои доираи васеи нишонаҳои иҷтимоӣ-демографӣ, ахлоқӣ ва психологӣ, хусусиятҳо ва сифатҳои хос мебошад, ки онро асосан хусусият ва вазнинии рафтори зиддиҷамъиятӣ ва ғайриқонунии шахс муайян мекунад.

Таваҷҷуҳи бештар ба шахсияти ҷинояткор асосан аз бартарияти хусусиятҳои криминологии он вобаста аст, зеро дар аввал шахсият бо маҷмуихоссиятҳо ва сифатҳои он мебошад, ки интиқолдиҳандаи асосии сабабҳо ва шароитҳои содир кардани ҳама гуна амали ғайриқонунӣ мебошад. Тавре Ю.М. Антонян қайд менамояд, пешгирии бомуваффақияти ҷиноятҳо, пеш аз ҳама, ба маркази таваҷҷуҳ ба шахсияти ҷинояткор вобаста хоҳад буд, ки омӯзиши он имкон медиҳад, тохоссиятҳое, ки рафтори ҷиноякоронаи ӯро ҳавасманд мекунанд, муайян карда шавад [3, с. 3].

Яке аз хусусиятҳои шахсияти ҷинояткор синну сол мебошад, ки категорияҳои биологӣ, психологӣ ва иҷтимоиро дар бар мегирад. Аммо, дар арзёбии таносуби таъсири омилҳои иҷтимоӣ ва биологӣ ба рафтори ҷинояткоронаи шахс ва мувофиқи синну сол, нуқтаи назари ягона вуҷуд надорад. Баъзе олимон муносибати биологиро ба рафтори ҷинояткорона рад мекунанд, дар ҳоле ки дигарон дар бораи таъсири доимии он қайд менамоянд.

Синну солро илмҳои мухталиф дар заминаи худ баррасӣ ва таҳқиқнамуда, дастгоҳи консептуалӣ ва истилоҳии худро доранд, ки дар навбати худ, гуногунии таърифи синну солро ҳамчун категорияи илмӣ муайян мекунад.

Дар “Энсиклопедияи русӣ” мафҳуми “синну соли инсон” ҳамчун давра аз таваллуди инсон то ин ё он лаҳзаи ҳисоб шудаи ҳаёти ӯ маънидод карда мешавад [4, с. 78].

Мафҳуми синну сол дар худ чунин ҷанбаҳоро фаро мегирад:

- синну соли хронологӣ, ки аз рӯи давомнокии умри инсон муайян карда мешавад (мувофиқи шиноснома);

- синну соли биологӣ - маҷмуи нишондиҳандаҳои биологӣ, фаъолияти тамоми организм (гардиши хун, нафаскашӣ, системаи ҳозима ва ғайра);

- синну соли равонӣ - дараҷаи муайяни инкишофи психика, ки дар бар мегирад:

а) синну соли равонӣ

Барои муайян кардани синну соли равонии кӯдакони аз 4 то 16-сола санҷиши Векслер истифода мешавад, ки он шифоҳӣ ва маълумотро дар шакли визуалӣ (маҷозӣ)-и супориш дар бар мегирад. Ҳангоми татбиқ, маҷмуи “IQ -и умумӣ” ба даст меояд. Психолог IQ - коэффисиенти зеҳниро ҳисоб мекунад:

- синну соли равонӣ 100%

- IQ = синну соли хронологӣ;

б) камолоти иҷтимоӣ –SQ-зеҳни иҷтимоӣ (шахс бояд ба муҳити атрофаш мутобиқ карда шавад);

в) камолоти эҳсосӣ: худсарии эҳсосот, тавозун, камолоти шахсӣ.

Дар ҳаёти воқеӣ, ҷузъҳои инфиродии сунну сол на ҳама вақт мувофиқат мекунанд.

А.В. Микляева, дар бораи мушкилоти синну сол қайд намуда, синну солро ҳамчун сифати ҷудонашавандаи инсон, хусусияти мавҷудияти инсон муайян мекунад, ки бо мурури замон ҷорӣ мешавад. Маҳз синну сол имкон медиҳад, ки динамика, ҷанбаи муваққатии рушди ҳама гуна объект, аз ҷумла табиати одамиро пайгирӣ намуд [5].

Синну соли шахсият ҳамчун яке аз категорияҳои марказии рушди инсон дар илмҳои гуманитарӣ, аз ҷумла, психологияи рушд баррасӣ карда мешавад, ки на танҳо давра ба давра вобаста ба синну соли инсонро тавсиф мекунад, балки падидаҳо ва хусусиятҳои мухталифи синну солро шарҳ медиҳад. Ба ақидаи равоншиносон синну сол яке аз категорияҳои дурахшонтарин дар мундариҷаи навъи психологии шахсияти ҷинояткор аст [6].

«Синну сол» ё «давраи синну сол» ҳамчун давраҳои рушд ҳисобида мешаванд, ки сохтор ва динамикаи худро доранд. Имрӯз синни мутлақ (хронологӣ, тақвимӣ) ва синни шартӣ (синни рушд) вуҷуд дорад. Синну соли мутлақ синну соли фард, аз лаҳзаи бордоршавӣ (дар асл, аз лаҳзаи ташаккули тухмдон) то охири умр, ки бо шумораи солҳо, моҳҳо ва ғайра ифода ёфтааст, ин мафҳуми миқдорӣ мебошад, ки бо давомнокии мавҷудияти объект вобастагӣ дорад.

Хусусиятҳои синну соли субъектҳо бо меъёрҳои қариб ҳамаи соҳаҳои ҳуқуқӣ алоқаманданд, ки дар он синну сол асосан дар робита бо оқибатҳои гуногуни ҳуқуқӣ истифода мешавад.

Расидан ба синни мушаххас яке аз шартҳои фарорасии шахсияти ҷинояткоронаи шахс аст, хусусияти синну солии шахс арзиши бузурги тахассусӣ ва имтиёзнок дорад, ки бевосита дар меъёрҳои қонунгузории ҷиноятӣ ва қонунгузории мурофиаи ҷиноятӣ муқаррар шудааст. Ҳамин тариқ, ҳадди ақали синну сол барои ҷавобгарии ҷиноятӣ барои баъзе ҷиноятҳо 14 сол аст; барои шахсони аз 14 то 18-солақонунгузории мурофиаи ҷиноятӣ тартиби махсуси пешбурди тафтишоти пешакиро муқаррар кардааст; санксияҳои нисбатан сабуктар, шароити махсуси адои ҷазо муқаррар карда шудааст; баррасии парвандаҳои ҷиноятҳое, ки шахсони то 16 -сола содир кардаанд, дар ҳама судҳо хусусияти пӯшида доранд; ҳангоми пурсиши ноболиғон ҳамчун шоҳид ва ҷабрдида, онҳо барои дидаю дониста додани нишондодҳои бардурӯғ ба ҷавобгарӣ кашида намешаванд, танҳо аҳаммияти шаҳодати пурра ва дуруст барои парвандаи ҷиноятӣ шарҳ дода мешавад. Инчунин, дар қонунгузории мурофиаи ҷиноятӣ як боби пурра пешбинӣ шудааст, ки хусусиятҳои мурофиаи парвандаҳои ҷиноятии зидди

ҷинояткорони ноболиғро муқаррар мекунад.

Қонуни ҷиноӣ ба хусусиятҳои синну соли шахсияти ҷинояткор аҳаммияти калон медиҳад. Ҳамин тариқ, қонунгузории иҷрои ҷазои ҷиноятӣ хусусиятҳои нигоҳдории маҳкумшудагонро бо расидан ба синни муайян мепайвандад: ноболиғоне, ки ба ҳабс маҳкум шудаанд, дар колонияҳои тарбиявӣ адои ҷазо мекунанд. Маҳкумшудагоне, ки ба синни 18 расидаанд, ба қисми алоҳидаи колонияи тарбиявӣ интиқол дода мешаванд, ки ҳамчун колонияи ислоҳии умумӣ ё колонияи ислоҳӣ кор мекунанд.

Бо вуҷуди ин, нишондиҳандаи синну соли мутлақ (хронологӣ) танҳо ҷанбаи расмии ҳаёти инсонро дар ҷанбаи мувaққатии он инъикос мекунад, ки ба ҷонибҳои моддии он ишора намекунад.

Синну соли равонӣ, биологӣ ва иҷтимоӣ ҳамчун категорияҳои нисбатан мустақили синну соли шартӣ фарқ мекунанд, ки онҳоро метавон дар заминаи самтҳои асосии рушди инфиродии шахс, аз ҷумла ҷинояткор баррасӣ кард.

Хусусан, хусусиятҳои синну соли шахсиятро дида баромада, И.С. Ной пешниҳод мекунад, ки "тарбияи сифатҳои аз ҷиҳати иҷтимоӣ фоиданоки инсон бо солҳои аввали ҳаёти ӯ алоқаманд аст: дар оянда оқибатҳои манфии бебозгашт доранд" [7, с. 180]. Дар ҳамин замина қайд кардан бамаврид аст, ки кирдори содирнамудаи шахс на танҳо аз синну сол балки аз психологияи шахс низ вобастагӣ дорад. Вазъи иҷтимоии шахс аз аввал то ба охир ҳангоми кирдори номатлуб оқибатҳои манфиро ба вуҷуд меорад.

И.И. Карпетс нодуруст будани изҳороти И.С. Нойро қайд карда, изҳор дошт, ки содир кардани ҳама гуна ҷиноятро бо хусусиятҳои биологии бадани инсон шарҳ додан мумкин нест [8, с. 160]. Ба андешаи мазкур, то андозае розӣ шудан имконпазир аст, зеро содир кардани ҷиноят на танҳо аз ҳисоби хусусияти биологӣ, инчунин, аз вазъи криминогении шахс низ вобастагӣ дорад.

Л.С. Выготский дар бораи синну сол ҳамчун воҳиди рушди рӯҳӣ қайд менамояд. Аз нуқтаи назари ӯ, синни психологӣ давраи сифатан хосси рушди руҳӣ мебошад, ки пеш аз ҳама бо пайдоиши неоплазма (дар психика ё рафтор) тавсиф мешавад, ки онро тамоми рафти рушди қаблӣ омода кардааст. Синну соли равонӣ марҳилаҳои рушди рӯҳии шахсро муайян мекунад ва бо роҳи таносуби сатҳи рушди равонӣ (эҳсосотӣ, равонӣ ва ғайра) ва маҷмуи нишонаҳои оморӣи миёнаи оморӣи мувофиқ муайян карда мешавад [9, с. 124-125].

Раванди афзоиш, рушд ва пиршавии системаҳои гуногуни физиологӣ, суръати тағйироти вобаста ба синну сол ва қобилияти мутобиқшавии организм синну соли биологиро инъикос мекунад. Бо шарофати ин фаҳмиш, синну соли биологиро метавон ҳамчун муҳимтарин хусусияти ҷудонопазири қобилиятҳои мутобиқшавии инсон ва самаранокии фаъолияти бадани ӯ ҳисобид. Ҳодисаҳои алоҳидаи синну соли биологӣ синну соли скелет, синну соли дандон, синну соли инкишофи ҷинсӣ ва ғайра мебошанд.

Дар ин ҳолат пайдарҳамии хронологии зуҳуроти гуногуни рушди инфиродӣ дар марҳилаҳои ибтидоии онтогенез ҳадди аксар аст ва баробари калоншудани инсон коҳиш меёбад. Агар дар моҳҳои авали ҳаёт давраи гузариши марҳилаи муайяни рушд ҳафтаҳо ҳисоб карда шавад, пас тағйироти хронологии фарорасии марҳилаи пирӣ аз рӯйи нишондиҳандаҳои инфиродии синну соли биологӣ метавонад ба даҳсолаҳо расад, ки пеш аз ҳама ба таъсири омилҳои иҷтимоӣ ва экологӣ. Маълум аст, ки синну соли биологӣ дар илми муосир, пеш аз ҳама, ҷанбаҳои онтогенетики рушд мебошад. Бо дарназардошти ин хусусиятҳо, мо метавонем давраҳои хеле муфассали кӯдакӣ ва амалан набудани онро дар калонсолӣ ва пирӣ мушоҳида кунем, ки дар он омилҳои иҷтимоӣ, хусусан омилҳои манфӣ ба хатирафтор дар раванди рушди инсон таъсир мерасонанд.

Синну соли иҷтимоӣ, ки асосан дар доираи ҷомеашиносӣ ва антропология

омӯхта мешавад, дараҷаи камолоти иҷтимоии инсон, мутобиқшавии ӯ ба ҷомеа, масалан, азхудкунии маҷмуи муайяни нақшҳои иҷтимоӣ, рушди тамоюли касбӣ ва ғ. Рушди нақшҳои иҷтимоӣ дар раванди иҷтимоии фард ба амал меояд, аз ин рӯ, дар ин ҳолат нишондиҳандаҳои синну соли иҷтимоии шахс, пеш аз ҳама, роҳи зиндагии ӯ давра ба давра мегузарад, шахс дар давраҳои гуногуни ҳаёти худ бо ҷомеа робита мекунад. Бисёр ҷомеашиносон инчунин "гурӯҳи синнусол"-ро як навъ гурӯҳи иҷтимоӣ мешуморанд. Аксар вақт, дараҷаҳои синну соли иҷтимоӣ мактаб, донишҷӯ, синну соли нафақа ва ғайра мебошанд.

Ҳамин тариқ, аз ҷумла, марҳилаи калоншавӣ бо як қатор тағйироти мушаххаси физиологӣ ва равонӣ, таҷрибаҳои мураккаби шахсӣ, муноқишаҳо ва бӯҳронҳо алоқаманд аст, аз ин рӯ онро аксар вақт давраи муҳим номида мешавад. Бисёр хислатҳои шахсӣ, одатҳо, хоссиятҳо ва сифатҳое, ки дар ин муддати хеле кӯтоҳ ташаккул ёфтаанд, солҳои тӯлонӣ боқӣ мемонанд ва дар тамоми ҳаёти инсон нақш мегузоранд. Тавре ки равоншиносон менависанд, пайдоиши ҷиноятҳои гуногун ва рӯйдодҳои ҷиноятӣ бо иштироки калонсолон аксаран маҳз дар айёми наврасии онҳо пинҳон карда мешаванд.

Мо боварӣ дорем, ки донистани хусусиятҳои психологӣ вобаста ба синну соли ҷинояткор ба мо имкон медиҳад, ки ҳалли бисёр қонунҳои ҷиноятӣ, мурофиаи ҷиноятӣ, криминологӣ ва дигар масъалаҳои муҳимро, ки дар тамоми раванд аз лаҳзаи ошкор шудани ҷиноят пайдо мешаванд, пайдо кунем. Масалан, вазифаҳои таъхирнопазири амалияи муқовимат ва пешгирии ҷинояткории ҷавонон на танҳо ба назар гирифтани дастовардҳои илмӣ-назариявӣ, хусусиятҳо, намунаҳо ва падидаҳои психологияи ҷинояткори нокомил, балки рушди онҳоро низ талаб мекунанд. Таваҷҷуҳ ба синну соли ҷинояткор сабаби дигар сабабҳост.

Бо дарназардошти муқаррароти асосии илми психологӣ ва ҳуқуқии синну сол, чунин мешуморем, ки таърифи синну соли ҷинояткор метавонад чунин бошад: синну сол як хусусияти миқдорӣ ва сифатии аз ҷиҳати криминологӣ муҳимми шахсияти ҷинояткор аст, ки сатҳи ҷисмонӣ ӯро муайян мекунад, рушди иҷтимоӣ-психологӣ ва дигар хусусиятҳо ва сифатҳои шахсӣ, ки ба фаъолияти ҷиноии ӯ, хусусият ва самти рафтори ҷиноятӣ ва дар натиҷа интихоби чораҳои таъсири пешгирикунанда ба ӯ таъсир мерасонанд.

Синну солро аз нуқтаи назари биологӣ, криминологӣ ва антропогенӣ фаҳмидан имконпазир аст. Аз нуқтаи назари биологӣ, даврзании синну сол дар тиб ба хусусиятҳои анатомию физиологии ба синну сол мувофиқи организм асос ёфтааст. Барои давра ба давраҳои кӯдакӣ дараҷаи мутобиқшавӣ ба шароити муҳити зист ба назар гирифта мешавад, ки бо он хусусияти нигоҳубин ва тарбияи кӯдак алоқаманд аст.

Имрӯз яке аз баҳсҳои асосӣ дар ҷомеаи илмӣ ва бахусус дар адабиёти криминологӣ, муайян кардани ҳудуди синну соли ҷавонон мебошад. Ин мушкилот дар он аст, ки тасаввуроти возеҳ дар бораи он ки кадом меъёрҳо бояд дар таърифи "ҷавонон" ҳамчун асос эътироф шаванд, вуҷуд надорад. Бо ин асосҳо синну солро аз нуқтаи назари криминологӣ таҳлил кардан шарт ва зарур аст.

Антропологияи синну сол яке аз самтҳои антропология мебошад, ки мавзӯи он рушди инфиродӣ ё онтогенези инсон мебошад. Онтогенез (аз юнонӣ ontos - мавҷудият ва генезис - рушд) рушди инфиродии ҳар як фард мебошад. Ин як раванди мураккаби ташаккули организмҳои зинда аз ибтидо то марг аст. Хусусиятҳои онтогенезии фардҳо дар ҷараёни рушди таърихии намудҳо - филогенез ба вуҷуд омадаанд.

Бояд қайд кард, ки синну сол низ аҳамияти муҳим дорад, зеро он асосан ҳолати ҷисмонӣ ва руҳии эҳтимолӣ доираи ниёзҳо ва манфиатҳои онҳо, муносибатҳо ва тамоюлҳои арзишҳо, саъю кӯшишҳоро муайян мекунад.

Синну соли ҷинояткор бояд яке аз нишондиҳандаҳои муҳимтарин бошад, ки асоси барномаи пешгирии ҷинояткориро ташкил медиҳанд. Ҳамин тариқ, донишҳое, ки дар бораи синну сол дар мактабҳои гуногуни илмӣ мавҷуданд, ба мо имкон медиҳанд, ки ба хулосаҳои асосии зерин бирасем.

Синну сол, ки тағйирёбандаи миқдорӣ аст, ки андозагирии он бо ягон мушкилӣ алоқаманд нест, мутаносибтарин амалиётии бисёр хусусиятҳои мушаххаси шахсият аст (масалан, дараҷаи мутобиқшавӣ ба муҳити иҷтимоии атроф).

Синну соли ҷинояткор метавонад ва бояд ҳамчун унсури муҳимми хусусиятҳои шахсияти ҷинояткор ҳисобида шавад, ки ба он ҳам бавосита ва ҳам бевосита таъсир мерасонад, вобаста ба хусусиятҳо ва сифатҳои шахсият, ки мо нисбати он синну солро баррасӣ мекунем.

Дар асоси гуфтаҳои боло зарурати омӯхтани синну соли ҷинояткор ҳамчун объекти мустақили таҳқиқоти криминологӣ, аз ҷумла, вобаста ба дигар хусусиятҳои шахсии ӯ, бо мақсади баъдан муайян кардани чораҳои таъсиррасонӣ ба ҷинояткор бо назардошти хусусиятҳои синну соли ӯ, ба миён меояд.

Адабиёти истифодашуда

1. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994 // АДЛИЯ: Махзани муттамаркази иттилоотии ҳуқуқии Ҷумҳурии Тоҷикистон. Нусхаи 7.0 / Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. - Душанбе. 2016.
2. Баҳриддинов, С. Криминология (Қисми умумӣ): китоби дарсӣ / С. Баҳриддинов. – Душанбе, 2002. – 230 с.
3. Антонян, Ю.М., Хачикян, А.М. Понятие личности преступника // Преступность и общество: Сборник научных трудов. - М.: ФГУ “ВНИИ МВД России”, 2011. - С. 3-19.
4. Большая российская энциклопедия // [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: http://bigenc.ru/search (дата обращения: 12.09.2021).
5. Микляева, А.В. Возрастная дискриминация как социально-психологический феномен: монография / А.В. Микляева. – СПб.: Речь, 2009. - 156.
6. Марцинковская, Т.Д. Проблема возраста // Гуманитарно-правовой портал [Электронный ресурс]. – Режим доступа: URL: http://psyera.ru/5048/problema-vozrasta (дата обращения: 12.09.2021).
7. Ной, И. С. Методологические проблемы советской криминологии / И.С. Ной. - Саратов: Изд-во Сарат. ун-та, 1975. - 222 с.
8. Карпец, И.И. Наказание. Социальные, правовые и криминологические проблемы / Карпец И.И. - М.: Юрид. лит., 1973. - 287 с.
9. Выготский, Л. С. Психология развития ребенка / Л.С. Выготский. - М.: Эксмо, 2004. – 512с.

References

1. The Constitution of the Republic of Tajikistan of November 6, 1994 // ADLIA: Centralized database of legal information of the Republic of Tajikistan. Version 7.0 / Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan. - Monday. 2016.
2. Bahriddinov, S. Criminology (General part): textbook / S. Bahriddinov. - Dushanbe, 2002. - 230 p.
3. Antonyan, Yu.M., Khachikyan, A.M. The concept of the offender's personality // Crime and society: Collection of scientific papers. - M.: FGU "VNII MIA of Russia", 2011. - P. 3-19.
4. 4. Great Russian encyclopedia // [Electronic resource] - Access mode: URL: http://bigenc.ru/search (date of access: 12.09.2021).
5. Miklyaeva, A.V. Age discrimination as a socio-psychological phenomenon: monograph / A.V. Miklyaev. - St. Petersburg: Speech, 2009. – 156 p.
6. Martsinkovskaya, T.D. The problem of age // Humanitarian and legal portal [Electronic resource]. – Access mode: URL: http://psyera.ru/5048/problema-vozrasta (date of access: 09/12/2021).
7. Noy, I.S. Methodological problems of Soviet criminology / I.S. Noy. - Saratov: Saratov Publishing House. 1975. - 222 p.
8. Karpets, I.I. Punishment. Social, legal and criminological problems / Karpets I.I. - M.: Yurid. lit., 1973. - 287 p.
9. Vygotsky, L.S. Psychology of child development / L.S. Vygotsky. - M.: Eksmo, 2004. - 512 p.

УДК 347.963

КЛАССИФИКАЦИЯ И ЭФФЕКТИВНОЕ ОСУЩЕСТВЛЕНИЕ ПОЛНОМОЧИЙ ПРОКУРОРА ПО НАДЗОРУ ЗА ИСПОЛНЕНИЕМ ЗАКОНОВ ПРИ ПРОВЕДЕНИИ ДОЗНАНИЯ И ПРЕДВАРИТЕЛЬНОГО СЛЕДСТВИЯ

ТАСНИФОТ ВА САМАРАНОКИИ АМАЛИНАМОИИ ВАКОЛАТҲОИ ПРОКУРОР ВОБАСТА БА НАЗОРАТИ ИҶРОИШИ ҚОНУНҲО ҲАНГОМИ ПЕШБУРДИ ТАҲҚИҚУ ТАФТИШИ ПЕШАКӢ

CLASSIFICATION AND EFFICIENT IMPLEMENTATION OF THE POWERS OF THE PROSECUTOR FOR SUPERVISION OF THE IMPLEMENTATION OF THE LAWS DURING INTERESTING AND PRELIMINARY INVESTIGATION

КУРБОННАЗАРОВ Б.А.
QURBONNAZAROV B.A.
Преподаватель кафедры судебного права и прокурорского надзора юридического факультета Таджикского государственного унивеститета права, бизнеса и политики
Омӯзгори кафедраи ҳуқуқи судӣ ва назорати прокурории факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон
Lecturer, Department of Judicial Law and Prosecutorial Supervision, Faculty of Law, Tajik State University of Law, Business and Politics

e-mail: kurbonnazarov92@mail.ru

Научная специальность: 12.00.11 - судебная деятельность; прокурорская деятельность; правозащитная и правоохранительная деятельность.

Ихтисосиилмӣ: 12.00.11 – фаъолияти судӣ, фаъолияти прокурорӣ, фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ ва ҳуқуқҳифзнамоӣ.

Scientific specialty: 12.00.11 - judicial activity; prosecutorial activities; human rights and law enforcement.

Рецензент: САНАВВАРОВ Г.Б. – доцент кафедры гражданского права юридического факультета Таджикского государственного унивеститета права, бизнеса и политики, кандидат юридических наук.

Тақриздиҳанда: САНАВВАРОВ Г.Б. – дотсенти кафедраи граждании факултети ҳуқуқшиносии Донишгоҳи давлатии ҳуқуқ, бизнес ва сиёсати Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ.

Reviewer: SANAVVAROV G.B. - Associate Professor of the Department of Civil Law of the Faculty of Law of the Tajik State University of Law, Business and Politics, candidate of juridical sciences.

Аннотация: В статье исследуются полномочия прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия. Раскрыты понятие, сущность, значение, классификация и эффективные способы реализации полномочий прокурора в этой области. На этой основе внесены необходимые научно обоснованные рекомендации и предложения по повышению эффективности реализации полномочий прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия.

Ключевые слова: Конституционный закон, Уголовно-процессуальной кодекс, прокурорский надзор, прокурор, полномочия прокурора, дознание, дознаватель,

предварительное следствие, следователь, уголовный процесс, уголовное дело, оперативно-розыскная деятельность, законность.

Аннотатсия: Дар мақола ваколатҳои прокурор вобаста ба назорати иҷроиши қонунҳо ҳангоми пешбурди таҳқиқу тафтиши пешакӣ мавриди таҳқиқ қарор дода шудааст. Мафҳуму моҳият ва аҳаммияти ваколатҳои прокурор, таснифоти он, роҳҳои самаранокии амалинамоӣ дар ин самт кушода дода шудааст. Дар ин асос тавсияҳои зарурии илмӣ ва пешниҳодҳо баҳри баландбардории самаранокии амалигардии ваколатҳои прокурор вобаста ба назорати иҷрои қонунҳо ҳангоми пешбурди таҳқиқу тафтиши пешакӣ манзур карда шудааст.
Вожаҳои калидӣ: Қонуни конститутсионӣ, Кодекси мурофиавии ҷиноятӣ, назорати прокурорӣ, прокурор, ваколатҳои прокурор, таҳқиқ, таҳқиқбаранда, тафтиши пешакӣ, муфаттиш, мурофиаи ҷиноятӣ, парвандаи ҷиноятӣ, фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ, қонуният.

Annotation: This article examines the powers of the prosecutor to supervise the execution of laws during the inquiry and preliminary investigation. The concept, essence, meaning, classification and effective ways of exercising the powers of the prosecutor in this area of prosecutor's supervision are revealed. On this basis, useful and scientifically grounded recommendations and proposals have been made to increase the efficiency of the implementation of the prosecutor's powers to supervise the execution of laws during the inquiry and preliminary investigation.
Key words: The Constitutional law, the Code of Criminal procedure, public prosecutor's supervision, the public prosecutor, the basic directions, consciousness, preliminary consequences, the inspector, criminal process, criminal case, operative-search activity, law, legality, right, freedom, person, citizen.

Современные условия наблюдаемых в мире процессов глобализации и интенсивный рост мировой преступности требуют усиления роли правоохранительных и прокурорско-надзорных органов в деле поддержания стабильности и безопасности различных гражданских сообществ. Особое значение здесь следует отвести понятию прокурорского надзора за исполнением законов, в частности при проведении процедур дознания и предварительного следствия. В последних случаях прокурорская надзорная функция представляется в качестве приоритетного направления данного института. Как правильно отмечает российский правовед Д.А. Мезинов, «надзор за процессуальной деятельностью органов дознания и предварительного следствия занимает ведущее место в надзорной деятельности прокуроров в сфере борьбы с преступностью» [14, с. 98]. На основании вышеприведенных мыслей, мы считаем, что четкое и последовательное законодательное установление и закрепление полномочий прокурора по обеспечению верховенства закона при проведении процедур дознания и предварительного следствия является одним из наиболее важных научно-практических вопросов, решение которых способствует более полному раскрытию всего процессуально - правового функционала института прокурорского надзора.

В теории прокурорского надзора существуют различные мнения относительно терминов «полномочия», «полномочия прокурора» и «классификация полномочий прокурора».

Так, в Словаре русского языка слово «полномочие» объясняется как «официально предоставленное кому-н. право какой-н. деятельности, ведения дел» [22, с. 553]. Отсюда исходит, что полномочия прокурора, по сути, включают систему установленных законодательством прав и обязанностей данного должностного лица по осуществлению надзора за исполнением общегосударственных законов (в том числе нормативных актов о прокурорском надзоре), других правовых предписаний, соблюдение и претворение в

жизнь которых является обязательным для всех граждан, организаций и органов данного государства.

Рассматривая данный вопрос, под полномочиями прокурора, как отмечает А.Ю. Винокуров, часто подразумевается «объем (совокупность) прав и обязанностей, которыми наделен прокурор для осуществления возложенных на органы прокуратуры функций» [6, с.185]. Иными словами, правовые нормы, которые конкретизируют и предопределяют полномочия прокурора, предоставляют ему право совершать определенные действия, устанавливают объем его правомочий, в рамках которых прокурор реализует дозволенные ему меры реагирования.

Выражая солидарность с вышеизложенным, отметим, что «прокурор, реализуя свое право на совершение таких действий, вместе с тем обязан совершить определенные действия» [17, с. 232]. И здесь нам видится не тавтология, а тонко подмеченная особенность прокурорского статуса: данное должностное лицо несет на себе груз совпадающих по характеру предусмотренных и подразумеваемых действий, одновременно составляющих как его права, так и его обязанности. И в некоторых случаях данные понятия сливаются воедино так, что их невозможно разъединить. Прокурор «имеет право» поступить определенным образом и он же «обязан» сделать именно такие процессуальные шаги.

Одной из основных проблем категории прокурорского надзора является четкое определение характера полномочий прокурора при наблюдении за исполнением законов органами дознания и предварительного следствия. Многие учёные по-разному рассматривают вопрос об этом, но большинство правоведов все же сходится во мнении, что прокурорские полномочия имеют прежде всеговластно-распорядительный характер. Объясняя более простым языком, можно сказать, что прокурор не спрашивает разрешения на применение тех или иных правовых инструментов из своего функционала, может действовать исходя исключительно из собственной инициативы (например, защищая права определенного гражданина, хотя последний и не заявлял о своей необходимости в подобной протекции), а также издает нормативно – правовые акты для определенного круга лиц, которые становятся обязательными для исполнения последними. Таков властно-распорядительный характер деятельности данного должностного лица, который дает ему возможности стать чрезвычайно активной фигурой в процедурах предварительного расследования

Так, подтверждая приведенные выше рассуждения, С.И. Герасимов приводит, что «для успешного осуществления надзора за исполнением законов органами дознания и предварительного следствия, прокурор наделен важными полномочиями властно-распорядительного характера» [15, с. 840]. По мнению А.А. Кеника, который солидарен с предыдущим ученым, «полномочия прокурора по надзору за исполнением законов в процессе дознания и предварительного следствия носят властно-распорядительный характер» [9, с. 607]. По мнению Д.А. Мезинова, «полномочия по надзору за процессуальной деятельностью органов дознания и предварительного следствия могут использоваться прокурором инициативно и позволяют ему обеспечивать надзор не только за законностью, но и в известной мере, за целесообразностью процессуальной деятельности этих органов» [14, с. 99]. Оценивать нужность и необходимость совершения тех или иных процессуальных шагов дознавателем или следователем, их актуальность в рамках проводимого расследования, полезность таковых действий и их соответствие законодательству становится прямой прерогативой прокурорского чиновника.

Можно утверждать, что анализ взглядов большинства российских ученых в этой области доказывает их консолидированное мнение о том, что полномочия прокурора носят особую властно-распорядительную направленность, и дают прокурору возможность применять меры надзора по своему усмотрению для

реализации принципа законности в рамках расследования уголовных дел. То есть, полномочия прокурора определяют объем его возможных действий, вытекающих из их надзорного назначения и четко регулируемых правовой системой. Надо отметить, что таджикское законодательство о прокурорском надзоре предусматривает совокупность полномочий прокурора в качестве основного механизма обеспечения законности в ходе дознания и предварительного следствия в государстве, правовая основа которого закреплена в статье 31 Конституционного закона Республики Таджикистан «Об органах прокуратуры Республики Таджикистан» (далее – Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры РТ») [1].

Анализ положений данной статьи показывает, что она не конкретизирует все возможные полномочия прокурора, а перечисляет лишь их ограниченный перечень. Остальные же нашли свое отражение в Уголовно-процессуальном кодексе Республики Таджикистан (далее – УПК РТ) [2] и в приказах Генерального прокурора Республики Таджикистан о расследовании уголовных дел [3].

По вышеприведенным причинам, в таджикской науке о прокурорском надзоре существует много теоретико-правовых и прикладных вопросов относительно нормативной регламентации полномочий прокурора по надзору за исполнением законов в процессе проведения дознания и предварительного следствия. Считаем практически оправданным и крайне необходимым закрепить в нормах Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры РТ» или в УПК РТ полномочия прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия, прописав их предельно детально и последовательно (в полном объеме). Дробление правовых норм, регламентирующих данный принципиальный момент, по нашему мнению, недопустимо.

Это представляется очевидным недостатком нормативно-правового содержания нормы ст.31 Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры Республики Таджикистан»: она не выполняет своей описательно-нормативной функции в полном объеме, не полностью фиксируя полномочия прокурора в области дознания и предварительного следствия, тем самым приобретая явный бланкетный характер и требуя конкретизации посредством иных нормативных правовых актов. Иными словами, происходит отсыл к специальным законам: высший таджикский законодательный орган закрепил за прокурором только некоторые полномочия в области дознания и предварительного следствия в данном акте, однако, считаем, что этого недостаточно. Наши претензии и возражения вытекают из самого статуса данного Закона - Конституционный закон РТ «Об органах прокуратуры РТ» является базовым и концептуальным актом в сфере прокурорского надзора, в котором обязаны быть прописаны все полномочия прокурора, способы предотвращения и устранения нарушений в сфере уголовного расследования. Однако этого не наблюдается. Уголовно-процессуальное право Таджикистана в виде Кодекса должно конкретизировать полномочия прокурора, закрепленные более авторитетным нормативным актом (высшим по иерархии), но никак не устанавливать их «с нуля». Однако на деле именно УПК РТ устанавливает весомую часть полномочий прокурора именно «с нуля», становясь первым законодательным актом, где данные прокурорские функции впервые прописываются.

На этом основании, во-первых, предлагаем закрепить в нормах Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры РТ» отдельную главу под названием «Прокурорский надзор за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия» и включить в нее дополнительные статьи в следующей редакции: «Предмет прокурорского надзора за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия» и «Полномочия прокурора по надзору за

исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия».

Во-вторых, полагаем, что есть необходимость причислить прокурорские надзоры за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия и оперативно-розыскной деятельности к различным сферам надзора в содержании Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры РТ», так как данные институты выступают как одни из самых практически значимых и востребованных институтов прокурорской деятельности в государстве и касаются хотя и смежных, но сильно отличающихся друг от друга областей правоприменения.

Будет не лишним напомнить, что дознание, предварительное следствие и оперативно-розыскная деятельность - это самостоятельные направления деятельности правоохранительных органов по предупреждению, выявлению и раскрытию преступлений. В Конституционном законе РТ «Об органах прокуратуры РТ» полномочия прокурора в этих сферах объединены в одной статье, что вызывает массу претензий по очевидному несовершенству правового регулирования данного вопроса в таджикском праве. Возникает закономерный вопрос: в чём заключается смысл искусственного объединения полномочий прокурора при производстве прокурорского надзора в трех самостоятельных направлениях деятельности правоохранительной системы? Данный вопрос всегда был и есть в центре внимания исследователей теории прокурорского надзора, который до сих пор не нашел своего адекватного решения в таджикском праве.

Итак, в теории прокурорского надзора существуют две позиции:

1) первая позиция: объединение функций и полномочий прокурорского надзора за исполнением законов в сферах оперативно-розыскной деятельности, дознания и предварительного следствия;

2) вторая позиция: разделение прокурорского надзора за исполнением законов в сферах дознания, оперативно-розыскной деятельности и предварительного следствия [21, с. 57].

Интересно мнение К.А. Таболиной, которая поддерживает вторую точку зрения и настаивает на том, что предмет надзора состоит из двух ключевых признаков как внепроцессуальная деятельность, оперативно-розыскная так и уголовно-процессуальная. По ее мнению, «прокурорский надзор за исполнением законов органами, осуществляющими дознание и предварительное следствие, носит процессуальный характер и должен рассматриваться отдельно от надзора за исполнением законов органами, осуществляющими оперативно-розыскную деятельность» [20, с. 57].

А.А. Кеник солидарен с предыдущим автором и аналогично считает, что «оперативно-розыскная деятельность, в отличие от дознания и предварительного следствия, является непроцессуальной». Он пишет, что «полномочия прокурора в этой сфере отличаются по своему характеру» [9, с. 608]. Отечественный исследователь, специалист прокурорского надзора И.Т. Махмудов также предлагает «выделить прокурорский надзор за исполнением законов в оперативно-розыскной деятельности в самостоятельное направление прокурорского надзора и закрепить его в отдельной главе в Конституционном законе РТ «Об органах прокуратуры РТ» в пределах двух статей, регулирующих предмет надзора и полномочия прокурора» [13, с. 161-162].

Мы считаем, что дознание, предварительное следствие (объединяемые в единую категорию предварительного расследования) и оперативно-розыскная деятельность являются отдельными сферами государственной деятельности и имеют специфические направленности. На наш взгляд, при изучении правовой природы и значения этих двух типов объектов надзора прокурорского работника необходимо подчеркнуть их отличительные особенности.

Первый тип – это дознание и предварительное следствие. Итак, назовем его особенности:

а) УПК РТ выступает отраслевой правовой базой в этой сфере (ч. 1 ст. 1 УПК РТ);

б) это процессуальная деятельность;

в) осуществляется на основе принципа гласности и прозрачности используемых методов;

г) уполномоченный субъект этой деятельности - прокурор (ст. 36 УПК РТ), начальник следственного подразделения (ст. 38 УПК РТ), следователь (ст. 39 УПК РТ), начальник дознавательного подразделения и дознаватель (ст. 41 УПК РТ);

д) дознание осуществляется в течение не болеечем пятнадцати суток (ст. 164 УПК РТ), а сроки предварительного следствия могут растянуться в течение двух месяцев (ст. 155 УПК РТ), при необходимости эти сроки продлеваются;

д) результаты этой деятельности фиксируются в уголовном деле (ст. 146 и 147 УПК РТ),

Второй тип - это оперативно-розыскная деятельность. Перечислим ее особенности:

а) правовую основу данной деятельности составляют нормы Закона Республики Таджикистан «Об оперативно-розыскной деятельности» (далее – ЗРТ «Об ОРД»);

б) это непроцессуальная деятельность (ст. 4 ЗРТ «Об ОРД»);

в) осуществляется на основе принципов гласных и негласных методов (ст. 4 ЗРТ «Об ОРД»);

г) в качестве осуществляющих субъектов этого деятельности выступают уполномоченные оперативники (ст. 13 ЗРТ «Об ОРД»);

д) используется помощь граждан для достижения имеющихся целей и задач (ст. 17 ЗРТ «Об ОРД»);

е) не определены общие сроки проведения оперативно - розыскных мероприятий;

ж) результаты оперативно-розыскной деятельности закрепляются в делах оперативного учета (ч.ч. 3,4,5 ст. 10 ЗРТ «Об ОРД») и др.

Таким образом, мы считаем, что нецелесообразно рассматривать эти широкие области как единую сферу, а тем паче объединять их в единую зону, подведомственную прокурорскому надзору, тем более что это является юридически и практически неоправданным - закреплять данный неправильный подход в законодательстве. Чтобы разработать эффективные способы осуществления прокурорского надзора в этих областях, считаем необходимым модернизировать правовую базу прокурорского надзора, насколько это возможно, подогнав ее под реально существующие условия и практические требования и разработать более широкие, более конкретные формулировки полномочий и действенные механизмы для устранения нарушений, выявляемых прокурорскими работниками.

С учетом этих обстоятельств, предлагаем разделить на отдельные главы в содержании Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры РТ» надзор в сфере оперативно - розыскной деятельности и надзор в сферах дознания и предварительного следствия, и дополнительно прописать полномочия прокурора в этих двух различных областях, предельно четко определив их в отдельных статьях Закона.

Необходимо задаться вопросом: различается ли объем прокурорских полномочий в рамках осуществления надзора в отношении разных форм предварительного расследования (состоящего, как мы знаем, из дознания и предварительного следствия)? По этому поводу К.А. Таболина пишет, что «надзор прокурора должен быть единым и для органов предварительного следствия, и для органов дознания, а полномочия прокурора не должны дифференцироваться в зависимости от формы предварительного расследования» [20, с. 57]. А.В. Чубыкин полагает, что установленные нормами законодательства полномочия прокурора в отношении органов дознания и органов предварительного следствия должны осуществляться в равной мере. Он считает, что «тем самым будет обеспечен единый, четкий и эффективный порядок реагирования прокурора на незаконные и

необоснованные решения, вынесенные как органом дознания, дознавателем, так и руководителем следственного органа, следователем» [21, с. 164-165].

Мы полагаем, что полномочия прокурора при проведении процедур дознания и предварительного следствия имеют особое значение для создания системы подлинно справедливого и беспристрастного правосудия. Обвинительная направленность деятельности сотрудников предварительного расследования должна уравновешиваться присутствием уполномоченного лица, который стоит по положению выше их и может беспристрастно оценить результаты их работы и степень законности применяемых ими методов, тем самым предотвратив на самых начальных стадиях вопиющие нарушения прав личности, подпадающей под обвинение или подозрение. Хотя дознание и предварительное следствие являются весьма похожими формами уголовного расследования, все же в некоторых моментах они имеют различный характер, и процесс их осуществления должен рассматриваться как независимые действия независимых друг от друга уполномоченных лиц, а функции прокурора в этой области должны быть доработаны и максимально конкретизированы. В уголовно-процессуальном законодательстве Республики Таджикистан все еще есть существенные недостатки.

Например, в статьях 158 и 168 УПК РТ определены полномочия прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия. Однако при анализе закрепленных в этих статьях полномочий прокурора становится очевидной неоднозначность требований законодательства в отношении данного должностного лица.

Так, ст. 158 УПК РТ предусматривает полномочия прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания, а ст. 168 - полномочия прокурора по надзору за соблюдением принципа законности при проведении процедур дознания и предварительного расследования по уголовным делам. Получается, что полномочия прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия закреплены одновременно в двух статьях УПК РТ. На наш взгляд, некоторые полномочия прокурора, которые зафиксированы в названных нормах, схожи по содержанию, иными словами, одно полномочие повторяется в двух статьях закона. Данное дублирование не имеет под собой юридической и практической оправданности, а значит, вносит ненужную путаницу в таджикское уголовно-процессуальное право.

В частности полномочие, предусмотренное в п. 1 ст. 158 (истребовать от органа дознания материалы дознания), схоже с п. 2 ч. 1 ст. 168 (проверять исполнение требований закона при производстве дознания и предварительного следствия, имея при этом право требовать от органов предварительного следствия и дознания уголовные дела, документы, материалы и иные сведения о совершенных преступлениях, ходе дознания и следствия, оперативно-розыскных мероприятий), а также п. 2 ст. 158 (возбудить уголовное дело) - с п. 11 ч. 1 ст. 168 (возбудить уголовные дела или отказать в их возбуждении), т. е. приведенные формулировки во многом совпадают и имеют аналогичные значения.

На этом основании, в целях гармонизации таджикского уголовно-процессуального законодательства и в целях устранения указанных дублирований и повторов, предлагаем ввести в УПК РТ поправку в следующей форме - в ст. 158 УПК РТ (полномочия прокурора при проведении дознания) расширить сферу полномочий прокурора, то же самое - относительнок статье 168 (полномочия прокурора при проведении предварительного следствия), и исключить из ст. 168 полномочия прокурора, касающиеся надзора за дознанием.

Одной из наиболее актуальных теоретических проблем категории прокурорского надзора выступает

классификация полномочий прокурора по различным основаниям.

Работая над данным вопросом, ученые А.Ю. Винокуров [7, с. 186], А.А. Кеник [9, с. 617], С.И. Коряченцова [10, с. 9-13] подразделяют всю совокупность полномочий прокурора на три группы: выявление, устранение и предупреждение нарушений закона.

Следующая группа учёных - В. И. Басков, Б. В. Коробейников, делят компетенцию прокурора следующим образом:

1. Полномочия прокурора в связи с осуществлением им функции надзора за исполнением законов;

2. . Полномочия прокурора в связи с участием его в уголовно-процессуальной деятельности;

3. Полномочия властно-распорядительного характера [5, с.143].

В.Ф. Крюков также разделяет полномочия прокурора на три вида: процессуальные полномочия, контролирующие и анализирующие на предмет законности действия стороны обвинения; надзорные полномочия, поддерживающие обвинение в режиме его законности и обоснованности; организационно-распорядительные полномочия, отражающие характер процессуального руководства расследованием и создающие условия по реализации прав и обязанностей участниками процесса [11, с. 75-76].

Другая группа ученых, например, В. Ястребов, В.М. Савицкий, И.Л. Петрухин, разделили полномочия прокурора при проведении дознания и предварительного следствия на две группы. По мнению В.Б. Ястребова, существует два вида полномочий прокурора: полномочия по выявлению нарушений закона и полномочия по устранению нарушений (реальных или возможных) закона [22, с. 211].

В.М. Савицкий также полагает, что «в полномочиях прокурора можно выделить формы предупреждения и выявления нарушений закона и формы устранения нарушений закона» [19, с. 118]. Таким образом декларируется превентивный характер части прокурорского функционала, а также реакционный – в том случае, когда нарушение законодательства прокурорским работником выявлено и зафиксировано.

Схожая позиция и у И.Л. Петрухина, согласно которой «полномочия прокурора можно разделить на две группы: уголовное преследование, включая процессуальное руководство следствием, и надзор» [18, с. 72].

На наш взгляд, вне зависимости от оснований и характера классификации полномочий прокурора по надзору за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия, прежде всего, очевидно проявляется основная цель этой деятельности - надзор за строгим соблюдением и единообразным исполнением законов. Прокурор достигает данную цель несколькими способами: участвует в предварительном расследовании и при необходимости руководит его ходом, осуществляет уголовное преследование и оценивает действия следователей и дознавателей на предмет их разумности, практической выгоды, законности и сбалансированности.

Считаем, что классификации, разделяющие полномочия прокурора на две или три группы, не могут быть приняты во всех случаях, поскольку сфера прокурорского функционала очень широка и имеет массу нюансов и специфических особенностей, и ни одна из приведенных выше классификаций не охватывает эти нюансы в полном объеме.

На наш взгляд, установленный уголовно-процессуальным законодательст-вом Республики Таджикистан круг вопросов в компетенции прокурора, связанный с надзором за исполнением законов при проведении дознания и предварительного следствия, можно разделить на пять групп: предупреждение, выявление, устранение нарушений действующего права, руководство организацией уголовного судопроизводства и содействие исполнению действующих нормативных правовых актов.

Считаем, что полномочия прокурора по предупреждению нарушений закона предоставляются ему в целях

предотвращения нарушения законов. Как уже отмечалось выше, здесь налицо превентивная направленность деятельности прокурорского работника. Когда дознаватель или следователь возбуждает уголовное дело, прокурор имеет право проводить расследование, запрашивать материалы, давать инструкции и т. д., то есть мониторить деятельность проверяемых им лиц на предмет соответствия их действий действующему процессуальному праву страны.

Предполагаем, что полномочия прокурора по предупреждению нарушений действующего права могут применяться чрезвычайно гибко и зависят от выбранной прокурором тактики и могут быть применены в сотрудничестве с дознавателем или следователем для обеспечения верховенства закона независимо от обстоятельств и времени. На наш взгляд, в эту группу входят такие полномочия прокурора, как:

– участие в производстве предварительного следствия и в необходимых случаях производство следственных действий и в полном объеме по любому делу (п. 5 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– дача письменного указания о выполнении требований закона в расследовании уголовных дел (п. 10 ч. 1 ст. 168 УПК РТ).

Полномочия по предупреждению нарушений закона крайне важны для обеспечения верховенства закона в государстве, также существует необходимость в усилении законодательства о прокурорском надзоре в области дознания и предварительного следствия, потому, что это один из самых эффективных инструментов прокурора в данной области, который оказывает интеллектуальное и практическое влияние от начала и до конца расследования уголовного дела. Кроме того, рассматриваемое полномочие является первым и вспомогательным этапом для осуществления других полномочий прокурора, кроме того, данная функция надзора обеспечивает стабильность проведения уголовного расследования.

Полномочия по выявлению нарушений законов осуществляются прокурором в целях определения степени, тяжести и глубины допущенных должностными лицами нарушений. Если при проведении дознания и предварительного следствия дознавателем или следователем были ограничены или нарушены процессуальные требования, права и интересы участников, что повлекло за собой жалобы и обращения в прокуратуру, то непосредственным участием прокурора в расследовании посредством инициируемых им прокурорских проверок поступившего уголовного делавыявляется степень, уровень и область нарушений закона. Это позволяет прокурору, используя методы организации надзора, требовать все материалы уголовного дела от органов дознания и предварительного следствия, анализируя которые, прокурор проверяет основания, условия, порядок проведения следственных действий, степень обоснованности принятия соответствующих решений, правильность оформления документов, точность соблюдения процессуальных сроков. В ходе проведенных проверочных мероприятий прокурорский работник организует принятие соответствующих мер по защите прав и интересов участников расследования уголовного дела.

Надлежит еще раз подчеркнуть тот факт, что прокурор вправе осуществлять данные полномочия по собственной инициативе или на основании жалоб и обращений физических и юридических лиц, а также лиц, заинтересованных в расследовании уголовного дела, и при получении таковых сигналов - в полной мере выявлять нарушения законов. К таким полномочиям также относят следующие функции:

– проверка исполнения требований закона при приеме, регистрации и разрешении заявлений и сообщений о преступлениях (п. 1 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– анализ выполнения предписаний действующего законодательства при производстве дознания и предварительного следствия, с правом требовать от органов

предварительного следствия и дознания уголовные дела, документы, материалы и иные сведения о совершенных преступлениях, о ходе дознания и следствия, проведении оперативно - розыскных мероприятий (п. 2 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– рассмотрение заявления об отводе дознавателя и следователя, а также нижестоящего прокурора (п. 8 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– разрешение жалобы на действия и решения дознавателя и следователя, а также нижестоящего прокурора (п. 8 ч. 1 ст. 168 УПК РТ).

Полномочия прокурора по устранению нарушений законов задействуются им в случае выявления нарушений предписаний действующего процессуального права - в этом случае необходимо принять соответствующие меры. К таковым относятся:

– возбуждение уголовного дела или отказ в его возбуждении (п. 11 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– прекращение либо приостановление производства по уголовному делу (п. 12 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– отмена противозаконных постановлений дознавателя, органа дознания, следователя и нижестоящего прокурора (п. 14 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– возвращение уголовных дел следователю или органам дознания со своими указаниями о производстве дополнительного следствия (п. 17 ч. 1 статье 168 УПК РТ);

– изымание дела от органов дознания и передача следователю (п. 18 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– с обязательным указанием оснований и в соответствии с порядком, предусмотренным статьей 161 УПК РТпередача уголовного дела от одного следователя другому, от одного органа расследования другому (п. 19 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– отстранение дознавателя или следователя от дальнейшего ведения следствия, если им допущено грубое нарушение закона при расследовании дел (п. 20 ч. 1 ст. 168 УПК РТ).

Отметим, что полномочия прокурора по обеспечению исполнения законовнаправлены на правомерную и правоприемлемую реализацию уголовно-процессуальных обязанностей, возникших у должностных лиц в связи с заведенным ими уголовным делом: они помогают дознавателю или следователю сохранять эффективность и результативность в возбуждении, проведении и прекращении следственных действий, оставаясь в рамках действующего нормативного поля, и выступают как основа для дальнейшего производства следственных и судебных инициатив. Для реализации указанных процессуальных действий в компетенцию прокурора входят:

– выражение согласия дознавателю, следователю на представление ходатайства в суд в целях применения меры пресечения в виде заключения под стражу, домашнего ареста, в том числе изменения и отмены этих мер (п. 3 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– предоставление согласия по поводу действий дознавателя и следователя на направление в суд ходатайства на арест почтовых отправлений, телеграфных и других сообщений, передаваемых по сети электрической и почтовой связи, их осмотр, выемку из учреждений почтовой связи или сети электрической связи, на прослушивание и запись телефонных и других переговоров (п. 4 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– утверждение обвинительного заключения (п. 21 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– поручение органам дознания проведения следственных действий (п. 15 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– дача указания о проведении оперативно-розыскных мероприятий для раскрытия преступлений и обнаружения лиц, их совершивших, по делам, находящимся в производстве прокурора или следователя (п. 16 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– в предусмотренных УПК РТ случаях санкционирование решения или действия следователя и дознавателя (п. 6 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– удлинение периода дознания и предварительного следствия (п. 7 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– предоставление согласия на прекращение уголовного дела следователем или органом дознания в случаях, предусмотренных УПК РТ (п. 13 ч. 1 ст. 168 УПК РТ);

– отправку материалов произведенного расследования в суд (п. 22 ч. 1 ст. 168 УПК РТ).

Надо отметить, что многие ученые высказывают мнение о необходимости обеспечения реального эффективного надзора путем расширения полномочий прокурора. Действительно, эта проблема сегодня крайне актуальна и пока не нашла своего разрешения.

Подробный анализ и изучение полномочий прокурора по надзору за исполнением законов при проведении процедур дознания и предварительного следствия показали, что дополнительно могут быть выявлены группы иных прокурорских функций .

По мнению А.И. Алексеева, В.Г. Бессарабова, В.П. Рябцева, «в сфере уголовного судопроизводства, где допускается применение на основании закона наиболее существенных ограничений прав и свобод граждан, прокурорский надзор должен быть реальной, а не декларативной гарантией законности». Прокурорский надзор должен стать одним из фундаментальных сдерживающих факторов в отношении следовательской безнаказанности и сознательно допускаемых процессуальных огрехов. Вышеуказанные ученые также поддерживают мнение о том, что «следует сформировать правовые нормы уголовно-процессуального законодательства, связанные с полномочиями прокурора по надзору за исполнением законов органами предварительного следствия». На этой основе они предположили, что необходимо предусмотреть права прокурора в следующей формулировке: «возбуждать уголовное дело в отношении следователя, руководителя следственного органа, судьи, прокурора, адвоката, принимать его к своему производству и проводить предварительное расследование в полном объеме» [4, с. 48].

Надо отметить, что на практике при выявлении нарушений в деятельности следственных органов, следователя, органа дознания, дознавателя и нижестоящего прокурора, прокурор, на которого государством возложена непосредственная и наиважнейшая прерогатива обеспечения законности, выполняет (может выполнять) следующие действия: отменяет незаконные постановления дознавателя, органа дознания, следователя и нижестоящего прокурора (п. 14 ч.1 ст. 168 УПК РТ); передает дело другому следователюили же другому органу расследования с обязательным указанием оснований в соответствии с порядком, предусмотренным ст. 161 УПК РТ (п. 19 ч. 1 ст. 168 УПК РТ); отстраняет дознавателя или следователя от дальнейшего ведения следствия, если ими допущено нарушение закона при расследовании дел (п. 20 ч. 1 ст. 168 УПК РТ), и др.

Комплексный анализ взглядов таджикских и российских ученых, а также законодательной системы Республики Таджикистан продемонстрировал тот неприятный факт, что полномочия прокурора принимать соответствующие меры в отношении нарушителей закона, являющихся уполномоченными на уголовное расследование лицами, не указаны и не предусмотрены нормативно нигде. Следовательская безнаказанность негативно влияет на репутационную составляющую отечественного правосудия и заметно снижает его эффективность и качество.

По справедливому замечанию таджикского учёного З.Х. Искандарова, задача прокурорского надзора должна быть направлена на то, чтобы со стороны органов, которые осуществляют расследование преступлений, в уголовном процессе в первую очередь обеспечивалась защита прав и свобод человека, независимо от того, в качестве кого выступает то или иное лицо. При наличии оснований полагать, что нарушение прав и свобод

человека и гражданина имеет характер преступного деяния, прокурор возбуждает уголовное дело и принимает меры к тому, чтобы лица, его совершившие, были подвергнуты уголовному преследованию в соответствии с законом [8, с. 61].

В процессе осуществления прокурором полномочий по выявлению и устранению нарушений закона могут применяться дисциплинарные, администра-тивные и уголовные меры. К сожалению, это надо подчеркнуть еще раз, данные полномочия прокурора в отечественном законодательстве четко не определены.

По этой причине считаем, что целесообразно включить в статью 31 Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры РТ» и в статью 168 УПК РТ о полномочиях прокурора следующий пункт:

- «в случае выявления нарушений участниками процесса дознания и предварительного следствия (руководи-телями подразделений предварительного следствия и дознания, дознавателем, следователям, прокурором, защитником, специалистом, экспертом, переводчиком и т. п. субъектами, которые участвуют в процессе расследования уголовных дел) принимать меры, предусмотренные законом».

Надо отметить, что прокурорский надзор - это деятельность, которая простирается на принуждение и стимулирование к исполнению законов всеми участниками процесса дознания и предварительного следствия.

При проведении дознания и предварительного следствия участвуют также другие субъекты процессуального права, такие как: потерпевший (ст. 42 УПК РТ), подозреваемый (ст. 46 УПК РТ), обвиняемый (ст. 47 УПК РТ), защитник (ст. 49 УПК РТ), свидетель (ст. 56 УПК РТ), специалист (ст. 57 УПК РТ), эксперт (ст. 58 УПК РТ), переводчик (ст. 59 УПК РТ) и другие, а уголовно-процессуальное законодательство Республики Таджикистан и его отраслевые законы устанавливают ряд их прав и обязанностей в ходе предварительного расследования. Наряду с реализацией предоставленных им прав, законодатель также установил обязанности, исполнение которых вышеуказанными лицами является непреложным.

Например, одна из этих обязанностей, которая распространяется на всех субъектов - это ответственность являться по вызову органа, ведущего расследование (п. а ч. 5 ст. 47, п. а ч. 7 ст. 53, п. а ч. 4 ст. 56, п. а ч. 4 ст. 57, п. а ч. 6 ст. 58, п. а ч. 5 ст. 59 УПК РТ).

Кроме того, следует отметить, что закон конкретизирует также многие обязанности указанных субъектов, реализация которых должна укладываться в рамки действующего таджикского права. Обеспечение законности действий вышеперечисленных лиц в этой сфере - основная задача прокурора.

Поэтому, на наш взгляд, полномочия прокурора в отношении этих субъектов оправданно расширены, и принуждение их к соблюдению ими требований закона входит в полномочия прокурорского надзора. Этот вопрос, на наш взгляд, также недостаточно проработан в процессуальном законодательстве Республики Таджикистан. В этой связи, предлагаем внести в ст. 31 Конституционного закона РТ «Об органах прокуратуры РТ» и ст. 168 УПК РТ следующий пункт:

- «соблюдение и исполнение законодательства, определяющего права и обязанности потерпевшего, подозреваемого, обвиняемого, защитника, свидетеля, специалистов, экспертов, переводчиков и иных субъектов, которые участвуют в проведении дознания и предварительного следствия».

Использованная литература

1. Конституционный закон Республики Таджикистан «Об органах прокуратуры Республики Таджикистан» от 25.07.2005 г., № 107 // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2005 г., №7, ст. 398; 2006 г., №3, ст. 141; 2007 г., №5, ст. 350, №7, ст. 652; 2008 г., №12, ч. 1, ст. 981; 2009 г., № 5, ст. 314; Конституционный закон Республики Таджикиста от 30.05.2017 г., № 1410; 20.06.2019 г., № 1607).

2. Уголовно-процессуальный кодекс Республики Таджикистан от 3.12.2009 г. № 564 // Ахбори Маджлиси Оли Республики Таджикистан, 2009 г., №12, ст.815, ст.816; 2010 г., №7, ст.551; 2011 г., №3, ст.159, №7-8, ст.609; от 02.01.2019 г.№1556, от 04.07.2020 г.№1696, от 04.07.2020 г. №1702).

3. Приказ Генерального прокурора Республики Таджикистан «Об организации прокурорского надзора за исполнением законов в предварительным следствием и дознанием» от 15 февраля 2016 г. № 25 // Централизованный банк правовой информации Республики Таджикистан «ADLIA» Министерства юстиции Республики Таджикистан. Версия 7.0.

4. Алексеев, А.И., Бессарабов, В.Г., Рябцев, В.П. Роль и место органов прокуратуры в системе государственных институтов Российской Федерации // Вестник Академии Генеральной прокуратуры Российской Федерации. - 2008. - № 4 (6). – С. 44-51.

5. Басков, В.И., Коробейников, Б.В. Курс прокурорского надзора: учебник для вузов / В.И. Басков. - М.: «Зерцало», 2001. – 499 с.

6. Винокуров, А.Ю. Прокурорский надзор: учебник // Под общ.ред. О.С. Капинус. М.: Юрайт, 2013. - 380 с.

7. Винокуров, А.Ю. Актуальные вопросы организации и деятельности прокуратуры: избранные статьи / А.Ю. Винокуров. - М., 2012. - 492 с.

8. Искандаров, З.Х. Основы правозащитной деятельности прокуратура в досудебной стадии уголовного процесса: история, реальность и правовая регламентация // Законность: Научно-практический журнал Генеральной прокуратуры Республики Таджикистан. - 2017. - № 1, - С.102-110.

9. Кеник, А.А. Настольная книга прокурора /А.А. Кеник. – Минск: Дикта, 2007. – 992 с.

10. Коряченцова С.И. Особенности полномочий прокурора при осуществлении надзора за исполнением законов в сфере градостроительной деятельности // Юридические науки. БИТ 2018. - Том 3. - № 1(9). – С. 9-13.

11. Крюков, В.Ф. Прокурор в уголовном судопроизводстве России (история и современность): монография / В.Ф. Крюков. - Курск, 2012. – 500 с.

12. Крюков, В.Ф. Правовой статус прокурора в уголовном преследовании (досудебное и судебное производство): дис. … д-ра юрид. наук: 12.00.09 / Крюков Виктор Федорович. В 2-х ч., часть I. - М., 2012. – 584 с.

13. Махмудов, И.Т. Теоретические основы и научно-практические проблемы прокурорского надзора за исполнением законов в оперативно-розыскной деятельности (по материалам Республики Таджикистан): дис. … канд. юрид. наук: 12.00.11 / Изатулло Тешаевич Махмудов. – М.: РГБ, 2008 – 250 с.

14. Мезинов, Д.А. Прокурорский надзор в Российской Федерации: вопросы Особенной часты: учеб.пособие / Д.А. Мезинов. – Томск: Изд-во НТЛ, 2011. - 132 с.

15. Настольная книга прокурора. Коллектив авторов / Под ред. С. И. Герасимова. - М., 2002. – 840 с.

16. Ожегов, С.И. Словарь русского языка: 70 000 слов / Под ред. Н.Ю. Шведовой. – 22-е изд., стер. – М.: Рус. яз., 1990. – 921 с.

17. Прокурорский надзор: Учебник / Винокуров Ю.Е. и др.; Под общ.ред. Ю.Е. Винокурова. 6-е изд., пере раб. и доп. - М.: Высшее образование, 2005. - 460 с.

18. Петрухин, И.Л. Теоретические основы реформы уголовного процесса в России: монография. Часть I / И.Л. Петрухин. – М.: ТК Велюи, 2004. – 220 с.

19. Савицкий, В.М. Прокурорский надзор за соблюдением законности в деятельности органов дознания и предварительного следствия / В.М.Савицкий; под ред. М. С. Строговича, Г. Н. Александрова. - М.: Госюриздат, 1959. - 262 с.

20. Таболина, К.А. Надзор прокурора за возбуждением и расследованием уголовных дел: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Ксения Андреевна Таболина. – М., 2015. – 344 с.

21. Чубыкин, А.В. Процессуальный статус прокурора в стадии возбуждения уголовного дела: дис. … канд. юрид. наук: 12.00.09 / Александр Викторович Чубыкин. – М., 2014. - 202 с.

22. Ястребов, В.Б. Прокурорский надзор: учебник для юридических вузов и факультетов / Ястребов В.Б. - М.: Городец, 2001. - 400 с.

References

1. The constitutional law of the Republic of Tajikistan "On the bodies of the prosecutor's office of the Republic of Tajikistan" dated July 25, 2005, No. 107 // Akhbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2005,

No. 7, Art. 398; 2006, No. 3, Art. 141; 2007, No. 5, Art. 350, No. 7, Art. 652; 2008, No. 12, part 1, art. 981; 2009, No. 5, art. 314; Constitutional Law of the Republic of Tajikistan dated May 30, 2017, No. 1410; 06/20/2019, No. 1607).

2. Code of Criminal Procedure of the Republic of Tajikistan dated December 3, 2009 No. 564 // Akhbori Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan, 2009, No. 12, Art. 815, Art. 816; 2010, No. 7, item 551; 2011, No. 3, Art. 159, No. 7-8, Art. 609; dated 02.01.2019 No. 1556, dated 04.07.2020 No. 1696, dated 04.07.2020 No. 1702).

3. Order of the Prosecutor General of the Republic of Tajikistan “On the organization of prosecutorial supervision over the execution of laws in the preliminary investigation and inquiry” dated February 15, 2016 No. 25 // Centralized Bank of Legal Information of the Republic of Tajikistan “ADLIA” of the Ministry of Justice of the Republic of Tajikistan. Version 7.0.

4. Alekseev, A.I., Bessarabov, V.G., Ryabtsev, V.P. The role and place of the prosecutor's office in the system of state institutions of the Russian Federation // Bulletin of the Academy of the Prosecutor General's Office of the Russian Federation. - 2008. - No. 4 (6). - P. 44-51.

5. Baskov, V.I., Korobeinikov, B.V. The course of prosecutorial supervision: a textbook for universities / V.I. Basque. - M.: "Zertsalo", 2001. - 499 p.

6. Vinokurov, A.Yu. Prosecutor's supervision: a textbook // Ed. O.S. Kapinus. M.: Yurayt, 2013. - 380 p.

7. Vinokurov A.Yu. Topical issues of the organization and activities of the prosecutor's office: selected articles / A.Yu. Vinokurov. - M., 2012. - 492 p.

8. Iskandarov, Z.Kh. Fundamentals of human rights activities of the prosecutor's office in the pre-trial stage of the criminal process: history, reality and legal regulation // Legality: Scientific and practical journal of the General Prosecutor's Office of the Republic of Tajikistan. - 2017. - No. 1, - P.102-110.

9. Kenik, A.A. Handbook of the prosecutor / A.A. Kenik. - Minsk: Dikta, 2007. - 992 p.

10. Koryachentsova S.I. Features of the powers of the prosecutor in the implementation of supervision over the execution of laws in the field of urban development // Legal Sciences. BIT 2018. - Volume 3. - No. 1(9). - P. 9-13.

11. Kryukov, V.F. Prosecutor in criminal proceedings in Russia (history and modernity): monograph / V.F. Kryukov. - Kursk, 2012. - 500 p.

12. Kryukov, V.F. Legal status of the prosecutor in criminal prosecution (pre-trial and trial proceedings): dis. … Dr. jurid. Sciences: 12.00.09 / Viktor Fedorovich Kryukov. In 2 hours, part I. - M., 2012. - 584 p.

13. Makhmudov, I.T. Theoretical foundations and scientific and practical problems of prosecutorial supervision over the execution of laws in operational-investigative activities (based on the materials of the Republic of Tajikistan): dis. … cand. legal Sciences: 12.00.11 / Izatullo Teshaevich Makhmudov. – M.: RSL, 2008. – 250 p.

14. Mezinov, D.A. Procurator's supervision in the Russian Federation: issues of special frequency: textbook / D.A. Mezinov. - Tomsk: NTL Publishing House, 2011. - 132 p.

15. Handbook of the prosecutor. Team of authors / Ed. S.I. Gerasimova. - M., 2002. - 840 p.

16. Ozhegov, S.I. Dictionary of the Russian language: 70,000 words / Ed. N.Yu. Shvedova. - 22nd ed., Sr. – M.: Rus. yaz., 1990. - 921 p.

17. Prosecutor's supervision: Textbook / Vinokurov Yu.E. and etc.; Ed. Yu.E. Vinokurov. 6th ed., reworked. and additional - M.: Higher education, 2005. - 460 p.

18. Petrukhin, I.L. Theoretical foundations of the reform of the criminal process in Russia: monograph. Part I / I.L. Petrukhin. - M.: TK Velui, 2004. - 220 p.

19. Savitsky, V.M. Prosecutor's supervision over the observance of the rule of law in the activities of bodies of inquiry and preliminary investigation / V.M. Savitsky; ed. M.S. Strogovich, G.N. Alexandrov. - M.: Gosjurizdat, 1959. - 262 p.

20. Tabolina, K.A. Supervision of the prosecutor over the initiation and investigation of criminal cases: dis. … cand. legal Sciences: 12.00.09 / Ksenia Andreevna Tabolina. - M., 2015. - 344 p.

21. Chubykin, A.V. Procedural status of the prosecutor at the stage of initiating a criminal case: dis. … cand. legal Sciences: 12.00.09 / Alexander Viktorovich Chubykin. - M., 2014. - 202 p.

22. Yastrebov, V.B. Prosecutor's supervision: a textbook for law schools and faculties / Yastrebov V.B. - M.: Gorodets, 2001. - 400 p.

УДК 341.218.1

ЮРИДИЧЕСКИЕ ОСНОВАНИЯ ВОЗНИКНОВЕНИЯ И ЛЕГИТИМАЦИИ ГОСУДАРСТВЕННОГО СУВЕРЕНИТЕТА

АСОСҲОИ ҲУҚУҚИИ ПАЙДОИШ ВА ҚОНУНИГАРДОНИИ СОҲИБИХТИЁРИИ ДАВЛАТӢ

LEGAL GROUNDS FOR THE OCCURRENCE AND LEGITIMIZATION OF STATE SOVEREIGNTY

Мирзоев А.К.
Mirzoev A.K.
Соискатель отдела теоретических проблем современного государства и права Института философии, политологии и права им. А. Баховаддинова Национальной академии наук Таджикистана
Унвоҷӯи шуъбаи масоили навини назариявии давлат ва ҳуқуқи Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Тоҷикистон
Competitor of the Department of Theoretical Problems of the Modern State and Law of the Institute of Philosophy, Political Science and Law A. Bahovaddinov of the National Academy of Sciences of the Tajikistan

e-mail: mashurali@list.ru

Научная специальность: 12.00.01 – теория и история права и государства; история учений о праве и государстве.

Ихтисоси илмӣ: 12.00.01 – назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат.

Scientific specialty: 12.00.01 – theory and history of law and state; history of the doctrines of law and the state.

Рецензент: Зоир Дж.М.. – главный научный сотрудник Института философии, политологии и права им. А. Баховаддинова Национальной академии наук Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор (научный руководитель).

Тақриздиҳанда: Зоир Ҷ.М. – ходими калони илмии Институти фалсафа, сиёсатшиносӣ ва ҳуқуқи ба номи А. Баҳоваддинови Академияи миллии илмҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор (роҳбари илмӣ)..

Reviewer: Rakhmatuloev A.E. - Chief Research Fellow at the Institute of Philosophy, Political Science and Law. A. Bahovaddinova of the National Academy of Sciences of the Republic of Tajikistan, Doctor of Law, Professor (Scientific Supervisor).

Аннотация: По мнению автора, легитимной признаётся только такая власть, органы которой, порядок их создания, их правомочия и порядок деятельности не только прямо определены конституцией и основанными на ней законами, но и признаны народом. Автор утверждает, что особенность признания и обоснования суверенности публичной политической власти во многом определяется уровнем правового сознания общества, особенностями национальной правовой традиции, господствующей в обществе правовой идеологией.

Ключевые слова: Государственный суверенитет, народный суверенитет, политический суверенитет, легитимность, внутренняя легитимность, внешняя легитимность, де-факто, де-юре.

*Аннотатсия***:** Ба андешаи муаллиф, танҳо ҳамон ҳокимияте эътирофшуда ҳисоб мешавад, ки мақомот, ташкил, салоҳият ва фаъолияти онро на танҳо конститутсия ва қонунҳо муайян менамоянд, балки ба таври воқеӣ халқ онро эътироф мекунад. Муаллиф исбот мекунад, ки хусусият ва асосҳои соҳибихтиёрии ҳокимияти сиёсӣ асосан аз дараҷаи шуурнокии ҳуқуқӣ дар ҷомеа, хусусиятҳои хосси ҳуқуқии расму оинҳое, ки идеологияи ҳуқуқиро ба танзим медарорад.
Вожаҳои калидӣ: Соҳибихтёрии давлатӣ, соҳибихтиёрии халқӣ, соҳибихтёрии сиёсӣ, қонунигардонии дохилӣ, қонунигардонии берунӣ, де-факто, де-юре.

Annotation: According to the author, only such power is recognized as legitimate, whose bodies, the procedure for their creation, their powers and the procedure for their activity are not only directly determined by the constitution and laws based on it, but also recognized by the people. The author argues that the peculiarity of the recognition and justification of the sovereignty of public political power is largely determined by the level of legal consciousness of society, the peculiarities of the national legal tradition, the legal ideology prevailing in society.
Key words: State sovereignty, popular sovereignty, political sovereignty, legitimacy, internal legitimacy, external legitimacy, de facto, de jure.

Между суверенными субъектами, прежде всего, связано возникновение отношений и с признанием сторонами самого факта субъектности этих отношений, признание его политико-правовой способности выступать в качестве лица, обладающего достаточной степенью организационного единства, целостностью и самостоятельностью в принятии политических и юридических решений.

Внутреннее и внешнее проявление суверенитета, соответственно предопределяют необходимость закрепление порядка такого признания на уровне основного государственного закона – отечественной конституции, а также в международных, наднациональных правовых актах. Признание власти, основанное на социальных нормах национального и наднационального регулирования, определяется как ее легитимация, предполагающая процедурный аспект формирования суверенитета.

В качестве объекта этих процедурных отношений выступает «возникающее на основе социальной асимметрии в обществе и обусловленное потребностями управления им социальное волевое отношение, в котором одной из сторон является особый политический субъект – государство, его орган, должностное лицо» [11, с. 16].

В политико-правовом смысле традиционно признается лишь суверенитет легитимной власти, а ее легитимность чаще всего рассматривается именно через призму конституционности и международно-правового признания, то есть признания, основанного на принципах конститу-ционной и международной законности. Соответствие этим принципам охватывается понятием легальности. Легальной может быть признана только та власть, которая сформирована в порядке, установленном основным законом государства, в соответствии с процедурой установленной избирательным законодательством госу-дарства, требованиям международного права. Легальная власть, это власть, которая в достаточной степени убедительно провела свое юридическое обоснование и таким образом, на правовой основе заявила о своем суверенитете.

Внутренним юридическим основанием возникновения и легитимации госу-дарственного суверенитета в соответствии с принципом легальности являются положения основного источника права – основного закона. В зависимости от специфики национальной правовой системы эти особенности могут носить традиционный характер, например, следовать из религиозной традиции, из содержания религиозных канонов которые рассматриваются как высший закон. Могут они быть и сугубо рациональными, основанными на идеях политической целесообразности, обобщениях опыта

государственного строительства и политико-правовой практики.

В этой связи представляется возможным выделить и две соответствующие юридические формы легитимации суверенитета, которые в современном мире, наиболее отчетливо представлены системами религиозного и светского европейского права [10, с. 170-191].

Светская модель, как правило, представлена юридическим механизмом легитимации государственного суверенитета основанном на идеи народовластия. Она предполагает конституционное закрепление и гарантированность в практической реализации таких основополагающих начал как принцип народного суверенитета; участия граждан в осуществлении государственной власти; избирательных прав граждан; разделение властей на законодательную, исполнительную и судебную; отчетность органов государственной власти перед населением.

Легитимация суверенитета напрямую связана с общественным сознанием, т.е. это по сути, отражение в общественном сознании, восприятие им власти как верховной, самостоятельной в принятии решений и в необходимой степени, выражающей интересы общества. Поскольку общественное сознание носит нормативный характер по своей природе, то и легитимация суверенитета представляет собой нормативное явление, некую нормативную область политической системы, или того, что иногда определятся как «нормативная подсистема политической системы».

Механизм социального регулирования в политической системе включает все нормы конституционного, значительную часть административного и финансового права, политическое регулирование, социально-культурные нормы и обычаи. Вне политической системы находятся нормы частного права. Весьма существенно, что нормативное регулирование затрагивает область политического и правового сознания, связанное с ним.

Характер нормативно-правового регулирования, хотя и зависим от состояния политической системы, обусловлен политической и правовой культурой общества [6, с. 430]. Нормативное регулирование в условиях авторитарного или тоталитарного режимов может стать орудием политической власти. По-прежнему актуально утверждение Р. Иеринга о том, что народ «созревает» для свободы и права в процессе собственной политической деятельности [3, с. 12]. Выступая как необходимая форма государственной политики, право является одновременно гарантией прав политики и ее реализации.

Таким образом, позитивный потенциал, заложенный в праве, реализуется в правовом государстве, где понятие «принуждение» предполагает правовое принуждение в соответствии с формальными требованиями закона, регламентацию деятельности субъектов политики и политических институтов [6, с. 179]. При этом легитимность государственной власти – это основа общественного единства, залог успешного функционирования политической системы [7, с. 153]. Поэтому формально-юридическое закрепление легитимности государственной власти осуществляется, прежде всего, в основном законе государства – в его Конституции. В данном аспекте конституция представляет собой единый, наделенный особыми юридическими свойствами правовой акт, посредством которого народ устанавливает и закрепляет основные начала функционирования государственной власти, определяет круг субъектов, осуществляющих государственную власть, механизм ее осуществления, условия и принципы легитимности.

В демократическом государстве, только государственная власть, признанная в конституционном порядке является легитимной, т.е. законной. В содержание этой власти входит правомочие принимать основной закон, в котором, в свою очередь, закрепляются основополагающие начала легитимности государственной власти,

выбранной народом. Все это позволяет говорить о конституционно-правовых основах легитимации государственного суверенитета в современных условиях, о реализации принципа народного суверенитета.

Принцип народовластия, рассматриваемый именно в контексте основания легитимности государственного суверенитета, формировался в период разложения абсолютизма и отвечающей этим процессам политической дискредитации идеологии абсолютного суверенитета.

Право граждан на участие в осуществлении государственной власти отвечает международным стандартам, в частности, предусмотренному п. «а» ст. 25 Международного пакта о гражданских и политических правах положению о праве каждого гражданина без какой бы то ни было дискриминации и без необоснованных ограничений «принимать участие в ведении государственных дел как непосредственно, так и через посредство свободно выбранных представителей» [4, с. 42]. В республике публичная политическая власть легитимируется в соответствии с принципом выборности [4, с. 58], что предполагает процедурное закрепление легитимации в форме избирательного процесса, который, как правило, включает в себя следующие стадии:

1) назначение выборов;

2) образование избирательных округов и участков;

3) формирование избирательных комиссий;

4) составление списков избирателей;

5) выдвижение и регистрация кандидатов;

6) предвыборная агитация;

7) голосования и определение результатов выборов.

В процессе легитимации весьма важно учитывать роль политических партий, представляющих интересы соответствующих слоев население, корпоративные интересы. Современная политическая партия представляет собой объединение людей одного направления для борьбы за государственную власть в законном установленном порядке» [10, с. 88].

Бороться за власть можно по-разному: участвуя в выборах, агитируя население, критикуя через печать существующую политику, организуя и проводя демонстрации (без нарушения правил их проведения); а можно (как показала история) организуя захват власти, выступая за насильственное свержение власти, за другие революционные методы политики. Первый тип действия характерен для партий парламентского типа; второй – для партий революционного типа.

Поэтому цель, форма и методы деятельности революционных партий запрещаются законом, а участие в такой партии квалифицируется как преступление. Следует иметь в виду, что речь идет именно о насильственном изменении строя, так как если за изменение строя проголосуют на референдуме или на выборах (за ту партию, которая предлагает такие изменения), то такая цель и такие действия не могут квалифицироваться как незаконные. Каждая партия должна быть зарегистрирована в государственных органах (Министерстве юстиции в Таджикистане) в установленном законодательством порядке, с учетом предоставления программы партии, устава, других документов. Требование соблюдения формы (процедуры регистрации) позволяет контролировать цели и методы деятельности партий. Поэтому не допускаются тайные нелегальные партии [6, с. 182].

Непосредственное участие граждан в управлении делами государства осуществляется через их волеизъявления на выборах, референдумах, а также личного участия в работе органов законодательной, исполнительной или судебной власти. Другая форма участия граждан в управлении, в осуществлении народовластия опосредованная – через своих представителей, избираемых в органы законодательной власти, исполнительной власти, систему местного самоуправления. В большинстве стран мира избирательное право гарантируется основным законом. Не является исключением и Таджикистан,

конституция которого закрепляет право граждан избирать и быть избранными в органы государственной власти.

В этой связи с определенной долей условности можно выделить два уровня политико-правового признания – это уровень непосредственного признания суверенитета публичной политической власти и уровень делегированной легитимации. В первом случае подразумевает признание государственной власти непосредственно подвластным субъектом, например, через референдум или выборы, а также при фактическом одобрении власти, выраженном в добровольном осознанном подчинении ее требованиям.

В свою очередь, делегированная легитимация подразумевает делегирование подвластным субъектом своего права политического признания иным субъектам политико-правовых отношений. В Таджикистане, который является унитарным государством, право выступать от имени всего народа принадлежит только Президенту, Маджлиси милли и Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан на их совместном заседании.

Возможность легитимации государственного суверенитета сегодня также связывается с возможностью обратной связи во властеотношениях, которая выражается в принципе подотчетности и ответственности органов государственной власти перед населением. Для того, чтобы власть государства была действительно легитимной, властеотношения должны строиться на связях взаимокорреспондирующего характера, т.е. должны носить двусторонний характер. Власть – это не только веление, но еще и подчинение.

Эффективность, результативность властных велений прямым образом зависит от осознанности их выполнения подвластными субъектами. Кроме того, следует отметить, что реальное признание власти строится на понимании того, что она делает, а точнее что и как она осуществляет в интересах субъекта осуществления внутренней легитимации, т.е. народа.

В свою очередь, народ должен обладать реальной способностью и возможностью соответствующего восприятия власти. Он должен воспринимать власть как *свою*, а реализацию властных полномочий соответствующими органами как выражение *своих* интересов. Если речь идет о легитимации государственной власти, то таким субъектом выступает народ, население государства, господствующий класс, элита. В государстве, претендующем на социальный статус демократического, государственная власть признается народом.

Именно от народа (населения) выступающего в качестве единственного субъекта легитимации, власть в государстве получает признание. Это положение закреплено в принципе народного суверенитета, суть которого состоит в том, что государственный суверенитет (верховная власть в государстве) исходит от народа и принадлежит исключительно народу. Властвующий субъект, которого можно условно обозначить как носитель потенциально легитимной суверенной власти должен реально осознавать свое право на власть, причем не только в юридическом, но и в традиционном, морально-этическом смыслах этого термина. Кроме осознания права на власть, данный субъект должен обладать реальной способностью осуществления этой власти и удержания ее. То есть, если речь идет о легитимности государственной власти, то эта власть должна обладать реальной возможностью применения всего потенциала государственного аппарата для реализации своих властных устремлений.

Наряду с получившими конституционное закрепление формами участия граждан в управлении делами своего государства (непосредственно или через избираемых представителей), важнейшей гарантией легитимности государственной власти является конституционное закрепление недопустимости захвата власти и смещения ее легитимного и законного (легального) носителя.

Этот принцип, как правило, также закрепляется на конституционном уровне. В

основном законе государства устанавливается противоправность действий, посягающих на народовластие. Например, «Ни одно общественное объединение, политическая партия, группа людей или отдельная личность не вправе узурпировать государственную власть. Узурпация власти или присвоение её полномочий запрещается» [1]. Любые лица, совершающие действия, связанные с захватом власти или присвоением властных полномочий, несут юридическую ответственность.

Положение о недопустимости захвата власти или присвоения властных полномочий можно рассматривать как определенные выводы из опыта борьбы за подлинное народовластие в государствах. Легитимной может быть признана только такая власть, органы которой, порядок их создания, их правомочия и порядок деятельности не только прямо определены конституцией и основанными на ней законами, но и признаны народом фактически.

Государственная власть может быть признана не только *de-juro* но и *de-facto*. Фактическое отношение к власти, наряду с рациональным ее восприятием определяется также особенностями политико-правовой культуры, политико-правовыми традициями [8, с. 70-86].

История знает примеры, когда пришедшая вполне законным путем, власть вызывала отторжение у большей части населения.

В заключении можно сделать вывод, о том, что особенность признания и обоснования суверенности публичной политической власти во многом определяется уровнем правового сознания общества, особенностями национальной правовой традиции, превалирующей системой правовых ценностей, т.е. господствующей в обществе правовой идеологией.

Использованная литература

1. Конституция Республики Таджикистан от 6 ноября 1994 г. (с посл. изм. и доп. 26 сентября 1999, 22 июня 2003 г., 22 мая 2016 г.). - Душанбе, 2017. - 86 с.
2. Зоиров, Д.М., Сафаров, Б.А. Суверенная государственность на постсоветском пространстве: предпосылки и процесс формирования (на примере Республики Таджикистан): монография / Под общ. ред. В.П. Сальникова. – СПб.: Фонд «Университет», 2012. – 336 с.
3. Иеринг, Р. Борьба за право / Перевод с 13-го немецкого издания / Иеринг Р.; Пер.: Ершов С.И. - М.: Феникс, 1991. - 64 с.
4. Международный пакт о гражданских и политических правах // Международная защита прав и свобод человека: Сборник документов. М.: Юрид. лит., 1990. – 580 с.
5. Ольшанский, Д.В. Политический консалтинг: учебное пособие / Д.В. Ольшанский, В.Ф., Пеньков. – СПб, 2005. – 447 с.
6. Полякова, Т.М., Честнов, И.Л. Политическая система // Теория государства и права: курс лекций / Под общ. редакцией С.Л. Сергевнина, П.А. Оля: Сев. -Зап. Институт упр. – фил. РАНХиГС – СПб.: ИПЦ СЗИУ РАХиГС, 2013. – 451 с.
7. Политология: Энциклопедический словарь / [Аверьянов Ю. И. и др.]. - М.: Изд-во Моск. коммерч. ун-та, 1993. - 431 с.
8. Сальников, В.П., Сальников, М.В. Правовая культура и политико-правовые традиции в контексте абсолютных ценностей // Юридическая мысль. – 2014. – № 4(84). – С. 70-86.
9. Сальников, М.В. Западная традиция права: политико-правовые ценности и идеалы // Мир политики и социологии. – 2013. - № 10. – С. 170-191.
10.Сапельников, А.Б. Теория государства и права Учебник для юридических высших учебных заведений / Сапельников А.Б., Честнов И.Л. - С.-Пб.: Знание, ИВЭСЭП, 2006. - 279 с
11.Чиркин, В.Е. Элементы сравнительного государствоведения / / Чиркин В.Е. - М.: Изд-во ИГиП РАН, 1994. - 152 с.

References

1. The Constitution of the Republic of Tajikistan of November 6, 1994 (as amended and amended on September 26, 1999, June 22, 2003, May 22, 2016). - Dushanbe, 2017. - 86 p.

2. Zoirov, D.M., Safarov, B.A. Sovereign statehood in the post-Soviet space: prerequisites and the process of formation (on the example of the Republic of Tajikistan): monograph / Ed. ed. V.P. Salnikov. - St. Petersburg: Fund «University», 2012. - 336 p.

3. Iering, R. The struggle for the right / Translation from the 13th German edition / Iering R.; Transl.: Ershov S.I. - M.: Phoenix, 1991. - 64 p.

4. International pact on civil and political rights // International protection of human rights and freedoms: Collection of documents. M.: Yurid. lit., 1990. - 580 p.

5. Olshansky, D.V. Political consulting: textbook / D.V. Olshansky, V.F., Penkov. - St. Petersburg, 2005. - 447 p.

6. Polyakova, T.M., Chestnov, I.L. Political system // Theory of state and law: a course of lectures / Ed. edited by S.L. Sergevnina, P.A. Olya: North-West. Institute of Control - Phil. RANEPA - St. Petersburg: IPTs SZIU RAHIGS, 2013. - 451 p.

7. Political science: Encyclopedic Dictionary / [Averyanov Yu. I. and others]. - M.: Publishing House of Moscow. commercial un-t, 1993. - 431 p.

8. Salnikov, V.P., Salnikov, M.V. Legal culture and political and legal traditions in the context of absolute values // Legal Thought. - 2014. - No. 4 (84). - P. 70-86.

9. Salnikov, M.V. Western Tradition of Law: Political and Legal Values and Ideals // World of Politics and Sociology. - 2013. - No. 10. - P. 170-191.

10. Sapelnikov, A.B. Theory of State and Law Textbook for legal higher educational institutions / Sapelnikov A.B., Chestnov I.L. - S.-Pb.: Knowledge, IVESEP, 2006. - 279 p.

11. Chirkin, V.E. Elements of comparative state studies / / Chirkin V.E. - M.: Publishing house of IGiP RAN, 1994. - 152 p.

ТДУ 343.85

ХУСУСИЯТҲОИ ХОССИ ҶИНОЯТКОРИИ НОБОЛИҒОН ВА РОҲҲОИ ПЕШГИРИИ ОН

ОСОБЕННОСТИ ПРЕСТУПНОСТИ НЕСОВЕРШЕННОЛЕТНИХ И ПУТИ ЕЕ ПРЕДУПРЕЖДЕНИЯ

FEATURES OF MINOR CRIME AND WAYS TO PREVENT IT

МИРЗОУМАРЗОДА А.М.
MIRZOUMARZODA A.M.
Унвонҷӯи кафедраи ҳуқуқи ҷиноятӣ, криминология ва психологияи факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, майори милитсия
Соискатель кафедры уголовного права, криминологии и психологии факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, майор милиции
Competitor of the Department of Criminal Law, Criminology and Psychology, Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Major of the Militia

e-mail: amirali.zokirov@bk.ru

САФАРЗОДА Ҳ.С.
SAFARZODA H.S.
Сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, полковники милитсия
Начальник факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент, полковник милиции
Head of the Faculty No. 2 of the Academy of the MIA of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor of Law, Colonel of the Militia

e-mail: h.safarov@mail.ru

Тахассуси илмӣ: 12.00.08 – ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.
Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.
Scientific specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law.

Тақриздиҳанда: АЗИМЗОДА Н.Б. – муовини сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, доктори илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор, подполковники милитсия.
Рецензент: АЗИМЗОДА Н.Б. – заместитель начальник факультета № 2 Академии МВД Республики Таджикистан, доктор юридических наук, профессор, подполковник милиции.
Reviewer: AZIMZODA N.B - Deputy Head of Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan for academic affairs, Doctor of Law, Professor, lieutenant colonel of the militia.

Аннотатсия: Мақола ба масъалаҳои хусусиятҳои хосси ҷинояткории ноболиғон ва сабабу омилҳое, ки боиси он мегарданду дарёфти роҳҳои муосири пешгирии он мавриди баррасӣ қарор дода мешавад.
Вожаҳои калидӣ: ҷинояткорӣ, ҳуқуқвайронкунӣ, ноболиғон, сабаб, омилҳо.

Аннотация: В статье рассматриваются проблемы, связанные с особенностями преступности несовершеннолетних, ее причины и факторы, а также пути поиска современных способов ее предотвращения.
Ключевые слова: преступность, правонарушение, несовершеннолетний, причина, факторы.
Annotation: The article considers the specifics of juvenile delinquency, its causes and factors, as well as the search for modern ways to prevent it.
Key words: offense, misdemeanor, juvenile offense, cause, factor.

Ҷинояткории ноболиғон хусусиятҳои хосси худро дошта, на ҳамаи категорияҳои ҷиноятҳо аз тарафи онҳо содир карда мешавад. Вобаста ба дигаргуншавии муносибатҳои ҷамъиятӣ, ҳолати иҷтимоӣ, гирифтани тарбия ва шароит дар оила, таълим дар муассиса, ҳолати руҳию психологӣ, муҳити зист ва ғайра ба рафтори ноболиғон таъсири худро расонида, ин омилҳо метавонанд ба сатҳи ҷинояткории ноболиғон алоқамандии калон дошта бошанд.

Вобаста ба хусусиятҳои хоси ҷинояткории ноболиғон, қонунгузор хусусиятҳои хос ва тартиби махсусро барои ҷавобгарӣ ва ҷазодиҳии ноболиғон муайян намудааст, ки тартиби махсуси тафтишоти пешакӣ ва баррасии парвандаҳо дар суд, инчунин таъйини ҷазо ва иҷрои махсуси онро муқаррар намудааст, ки ин нишонаи принсипи инсондӯстонаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ва аҳаммияти хосса зоҳир намудан нисбати онҳо гувоҳӣ медиҳад.

Ҷинояткории ноболиғон як қатор аломатҳои фарққунанда дорад, ки он, пеш аз ҳама, дар маҷмуи сабабҳо ва ангезаҳои ташаккули рафтори ҷиноятӣ ва натиҷаи он дар сатҳ ва тамоюлҳои рушди он зоҳир мешаванд. Дар айни замон аломатҳои номбаршуда, дар хислатҳои шахсии ноболиғон вавазъи иҷтимоию ҳуқуқии онҳо дар ҷамъият ҷой доранд. Бинобар ин, ноболиғон аз одамони калонсол бештар аз ҷиҳати хислатҳои шахсӣ ва рафтори ҷиноятӣ фарқ мекунанд [1, с. 795].

Чуноне ки Л.С. Голубничая қайд менамояд, дар кӯдаки ноболиғ шуур ва равони нав бавуҷудомада, онҳо бештар зери таъсироти мусбат ва манфӣ дучор мешаванд. Аз ҳамин лиҳоз, омӯзиши шахсияти ҷинояткори ноболиғ аҳаммияти калони криминологӣ ва ҳуқуқӣ-ҷиноятӣ дорад [2].

Зери мафҳуми «ҷинояткории ноболиғон» маҷмуи ҷиноятҳое фаҳмида мешавад, ки барои онҳо аз синни 14 то 18-солагӣ ҷавобгарӣ фаро мерасад.

Ба вуҷуд омадани тағйироти куллӣ дар ҳаёти сиёсиву иқтисодӣ, иҷтимоиву фарҳангӣ, психологиву иттилоотӣ ва ба гирдоби ҷанги таҳмилии шаҳрвандӣ гирфтор шудани мардуми тоҷик дар солҳои 90-уми асри гузашта, боиси пайдо гардидани мушкилот дар соҳаи таълиму тарбияи наврасону ноболиғон, арзишҳои моддӣ ва маънавӣ, ҳолати руҳиву равонии онҳо ва ташаккулёбии оилаҳои камбизоат гардид. Оқибатҳои фоҷиабори ҷанги шаҳрвандӣ ва дигар ҳолатҳои номусоид дар ҳаёти ҷомеа боиси рушд ёфтани ҷиноят ва ҷинояткорӣ гардида, яке аз вазифаҳои асосии мақомоти давлатӣ, ҷомеаи шаҳрвандӣ ва оила дар тарбияи ноболиғон дар руҳияи инсондӯстиву меҳанпарварӣ ва пешгирӣ намудани ҷинояткории ноболиғон то андозае коста гардид.

Сабаб ва омилҳое, ки ҷинояткории ноболиғонро ба вуҷуд меоранд, ҷанбаҳои иҷтимоӣ-иқтисодӣ, таълимиву фарҳангӣ, иттилоотиву психологӣ ва ҳуқуқӣ буда, дар тули чандин даҳсолаҳо объекти омӯзиши илмҳои соҳаи ҳуқуқшиносӣ-психологӣ ва криминология мебошад.

В.Н. Кудрявсев ва В.Е. Эминов маҷмуи сабабҳои ҷинояткориро ҳамчун «Падидаҳои ба ҳам алоқаманд, вобаста аз омилҳои манфии иҷтимоӣ, ки бо табиати умумӣ муттаҳид шудаанд, инчунин хусусиятҳои пайдоиш, ҳолат ва инкишофи минтақаҳои осебпазири онҳо, ки дар доираи аксар вақт шароити мусоид ба вуҷуд омадан мумкин аст, барои содир кардани ҷиноятҳо муҳайё карда шудаанд, мефаҳманд. Ба инҳо, пеш

аз ҳама, зухуроти криминогенӣ дар соҳаҳои иқтисодиёт, сиёсат, муносибатҳои иҷтимоӣ, вазъи маънавии ҷомеа ва танзими ҳуқуқӣ дохил мешаванд». Воқеан бе адолати иичтимоӣ, бегонапарастӣ, косташавии маънавиёт ва дар натиҷа бекурбшавии асосҳои ахлоқию маънавии ҷомеа, нигилизми ҳуқуқӣ ба ҷараён гирифтани ҷинояткории калонсолон ва ноболиғон таъсири бевосита мерасонад [3, с. 55].

Ҷаҳонбинии ноболиғон бо истифода аз технологияҳои муосири телекоммуникатсионӣ, аз ҷумла, интернет (шабакаҳои иҷтимоӣ) бо таври куллӣ дигаргунгардида, теъдоди зиёди онҳо воситаҳои иттилоотии навинро барои дастрас намудани донишҳои созандаву арзанда истифодабурда, шумораи муайяни онҳо зери таъсири фарҳанги бегонаи дорои тафаккур ва амалҳои ҷинояткорона гардидаанд. Аз ҷумла, ба воситаи интернет дастрас намудани воситаҳои нашъадор, моддаҳои психотропӣ, шиносоӣ пайдо намудан ба маводи порнографӣ, ашхоси ҷиноятпеша ва моилгардии бархе аз ноболиғон ба гурӯҳҳои ифротӣ ва ҷинояткорони касбӣ ба воқеияти рӯз афзун табдил ёфт. Аз ин лиҳоз, мавриди таҳлил ва баҳогузорӣ қарордодани ин равандҳои номатлуб барои муайян намудани сабабу омилҳое, ки боиси ҷинояткории ноболиғон мегардад, шахсияти онҳо ва мукаммал сохтани фаъолияти субъектони низоми огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкуниро дар самти огоҳонидани онҳо тақозои замон мебошад.

Айниҳол бо Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми июли соли 2020 таҳти № 431, Барномаи миллии пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон барои солҳои 2020-2024 қабул шуда, амалӣ шуда истодааст, ки субектони низоми огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунии ноболиғонро дар доираи ваколатҳои худ барои таъмини риояи ҳуқуқу озодӣ ва манфиатҳои ноболиғон аз ҳама гуна шаклҳои ҳуқуқувайронкунӣ, азобу шиканҷа, зӯроварии руҳӣ ва ҷисмонӣ, муайян намудани ноболиғони дар ҳолати номусоиди иҷтимоӣ қарор доштаро муайян намуда чораҷӯӣ намоянд [4].

Аз ин ҷост, ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ - Пешвои миллат, Президенти кишвар, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар вохӯрӣ бо фаъолони шаҳри Душанбе дар санаи 11-умидекабри соли 2020 аз афзоиши ҷинояткории ҷавонону ноболиғон изҳори нигаронӣ намуда, мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварро ҷиҳати тақвият бахшидани фаъолият дар ин самт мувазааф месозад [5].

Таҳлили ибтидоии вазъи ҷинояткорӣ дар байни ноболиғон дар миқёси ҷумҳурӣ нишон доданд, ки дар соли 2017 аз тарафи ноболиғон 690 ҷиноят, дар соли 2018 – 907 ва дар соли 2019 бошад 873 ҷиноят, дар соли 2020, 754 ҳолати ҷиноят ба қайд гирифта шудааст.

Сарфи назар аз маълумотҳои оморие, ки сатҳи ҷинояткории ноболиғонро паст нишон медиҳанд, ҷинояткорӣ аз тарафи ноболиғон дар ҳолати афзоишёбӣ қарор дорад. Новобаста аз чораҳои криминологии андешидашудаи Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти огоҳонидан ва пешгирӣ намудани ҷинояткории ноболиғон то андозае сатҳи он коҳиш ёфта бошад ҳам, аммо натиҷаи дилхоҳе ба даст наомадааст.

Таҳлилҳои оморӣ нишон доданд, ки дар соли 2018-ум аз ҷониби ноболиғон дар қаламрави ҷумҳурӣ содиршавии 907 ҷиноят ба қайд гирифта шудааст, ки нисбат ба соли 2019-ум 34 ҷиноят зиёд буда, афзоишёбиии он 7,2%-ро ташкил мекард. Дар соли 2020-ум бошад, дар қаламравӣ ҷумҳурӣ содиршавии 754 ҷиноят аз ҷониби ноболиғон ба қайд гирифта шудааст, ки нисбат ба соли 2019, 119 ҷиноят кам буда, сатҳи пастравии он 15,7 дарсадро ташкил медиҳад.

Ҳамзамон, дар ин сол дар баробари дар миқиёси ҷумҳурӣ коҳиш ёфтани сатҳи ҷинояткорӣ, дар баъзе минтақаҳои ҷумҳурӣ афзоиши он ба қайд гирифта шудааст.

Чунончи, дар ВМКБ нисбат ба соли 2019-ум, аз ҷониби ноболиғон 13 ҳолати зиёд шудани содиршавии ҷиноят ба чашм мерасад, ки ин 3,2 % фоизро ташкил медиҳад.

Дар пойтахти мамлакат ш.Душанбе бошад, дар соли 2020-ум сатҳи пастравии он нисбат ба соли 2019, 25,7 дар садро ташкил мекард, аммо дар баъзе ноҳияҳо (н. Фирдвсӣ 2, Сино 2) зиёдшавии ҷинояткории ноболиғон дида мешавад.

Дар ноҳияҳои тебеи ҷумҳурӣ дар соли 2020-ум, пастравии ҷинояткорӣ дар ин самт дида шуда, танҳо дар ш. Ваҳдат 18,1%, ш.Роғун 150%, н.Рӯдакӣ-2 80% афзоиши ҷиноятҳо ба қайд гирифта шуд.

Бояд тазаккур дод, ки аз 740 нафар ноболиғони дар ин соли 2020 ҷиноят содир карда, 222 нафар ва ё 30,3 дарсади онро хонандагони муассисаҳои таълимии мамлакат ва 512 нафарашонро ва ё 69,1 дар сади онҳо ноболиғоне мебошанд, ки дар давраи содиркунии ҷиноят ба меҳнату таҳсил машғул набуданд. Аз ин шумора 701 нафарашон писарон ва 39 нафарашонро духтарон ташкил медиҳанд.

Таҳлили ҷинояткории ноболиғон дар соли 2021 нишон дод, ки ҳиссаи ҷинояти тасарруфи моликияти амволи ғайр дар шумораи умумии ҷиноятҳои содиршуда зиёд буда мавқеи устуворро ишғол карда, тамоюли пастшавии ин амал нигоҳ дошта мешавад.

Чунончӣ, дар соли 2020 аз ҷониби ноболиғон 484 адад ҷинояти дуздӣ ва дигар ҷиноятҳои дорои аломатҳои тасарруфӣ содир намуданд, ки 65,4% дарсади ҷиноятҳои аз ҷониби онҳо содиршударо ташкил карда, нисбат ба соли 2018 - 146-ҳолат кам (76,8 дарсад) ва нисбат ба соли 2019, 134 ҳолат ва ё ба 78,3 дарсад пастшавӣ дорад.

Дар соли 2020 ноболиғон ба содиркунии 25-ҳолати қаллобӣ, (2019-12), 28-ҳолати ғоратгарӣ (2019-15) ва 2-роҳзанӣ (2019-3), дар маҷмуъ ба содир кардани 55 ҷинояти дорои аломатҳои тасарруфӣ даст задаанд, ки ин ҷиноятҳо низ ба ангезаи ғаразноки молию пулӣ содир шудаанд.

Аз таҳлили вазъи ҷинояткорӣ дар байни ноболиғон маълум мегардад, ки дар маҷмуъ дар ин соли 2020 ҳамагӣ 539 ҷиноят содир кардаанд, ки назар ба ҳамин давраи соли гузашта, 72,8 дарсади миқдори умумии ҷиноятҳои аз ҷониби ноболиғон содиршуда, бо мақсади ба даст овардани амволи ғайр, содир карда шудааст. Аз ҷумла, ҳиссаи ҷинояти дуздӣ (м.244 КҶҶТ) дар шумораи умумии ҷиноятҳои содиршуда 69,7 дарсадро ташкил медиҳад.

Таҳлилҳои оморӣ бо мақсади муайян кардани вақт ва макони содиркуни ҷиноят дар байни ноболиғон нишон дод, ки аксарияти ҷиноятҳо, ки ба дуздии моликият вобастагӣ дорад. Ноболиғон дар маҳалаҳои истиқоматии шаҳрвандон, дар байни соатҳои 12 то 16 - 18 рӯз ва қисман дар байни соатҳои 24:00 то субҳ содир мекунанд. Ҷиноятҳои авбоширо бошад, аз соати 12-18 рӯз ва қисман аз соати 18 то 20 бегоҳ содир намуданд. Дар назар аст, ки вақтҳои зикргардидаро ноболиғон ҳамчун вақти муносиб барои пинҳонӣ тасарруфи амволи ғайр ва дигар амалу кирдорҳои номатлуб истифода бурдаанд [6].

Ноболиғон бинобар сабаби хусусиятҳои синнусолиашон назар ба калонсолон ҳарчӣ бештар зери таъсироти муҳити хурду бузурги ичтимоӣ қарор гирифта, даст ба дуздиву ғоратгарӣ, авбошиву роҳзанӣ, тайёр ва истифода бурдани моддаҳои нашъаовар ва ҳатто одамкушӣ мезананд,

Таҳлили омории шахсияти ноболиғони ба ҷиноят даст зада, аз рӯи синну сол нишон дод, ки дар аксарият маврид ноболиғони аз 15 то 18-сола ба ҷиноят даст задаанд ва ин гурӯҳ ноболиғоне мебошанд, ки баъди хатми синфи 9-и таҳсилоти ҳатмии асосӣ, таҳсилро давом надода, дар ягон ҷо кор ва таҳсил намекунанд, зерро ҳиссаи ин гурӯҳи ноболиғон дар шумораи умумии ноболиғон 69,1 дарсадро ташкил медиҳанд.

Аз таҳлили омории овардашуда, афкори олимони иброзгардида, маълумоти аз протоколҳои маъмурӣ ва парвандаҳои ҷиноятӣ бадастомада, бар меояд, ки сабабу шароитҳои маъмули ҷинояткории ноболиғон чунинанд:

- дар сатҳи вазнини иқтисодӣ-ичтимоӣ карор ёфтани оилаҳои камбизоат, таъмин набудани фарзандон ба воситаҳои зарурӣ (маводи таълимӣ, сару либос, хӯроки зарурӣ ва ғ.) дар маҷмуъ муҳайё набудани шароити

муносиби зиндагӣ фазои носолими ҷинояткории ноболиғонро ба бор меорад;

- паст будани маърифати ахлоқӣ ва ҳуқуқии оилаҳо, дар руҳияи ҳирси молпарастӣ тарбия ёфтани фарзандон, беназорат мондани онҳо ва аз ҷониби падару модар ва шахсони онҳоро ивазкунанда, аз ҷониби омӯзгорон иҷро нашудани уҳдадориҳое, ки дар моддаҳои 8, 9 ва 12-и Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд” муқаррар гардаданд;

- дар сатҳи зарурӣ ба роҳ намондани таълиму тарбия дар муассисаҳои таълимӣ, нарасидани омӯзгорони касбӣ, соҳибтаҷриба, равоншинос дар муассисаҳои таълимӣ;

- зери таъсири гурӯҳҳои ҷиноятпешаи калонсол ва технологияҳои коммуникатсионии муосир, аз ҷумла, интернет (сайтҳои иҷтимоии тарғиб-кунандаи парнография, экстремизм, истеъмоли воситаҳои нашъадор, зӯроварӣ ва ғ.) қарор гирифтани тафаккур ва ҷаҳонбинии ноболиғон;

- дар муҳоҷирати меҳнатии хориҷи кишвар қарор гирифтани волидайн ва намояндагони қонунии ноболиғон, аз меҳнату машғулиятҳои фоиданоки ҷамъиятӣ дур мондани ноболиғон.

Пешгирии ҳуқуқвайронкунии ноболиғон – маҷмӯи чорабиниҳои дастаҷамъона ва инфиродии ҳуқуқӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ, ахлоқӣ, равонӣ, маънавӣ фарҳангӣ ва тиббӣ, ки аз ҷониби субъектҳои низоми огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунии ноболиғон бо мақсади ошкор ва бартараф намудани сабабу шароити ба содиршавии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон мусоидаткунанда амали карда ммешавад [7].

Дар асоси афкори иброзгардида, таклифу пешниҳодоти зеринро дар самти пешгирии ҷинояткории ноболиғон манфиатпазир мешуморем:

- ҷиҳати баланд бардоштани маърифати ҳуқуқии хонандагони муассисаҳои таълимӣ дар синфҳои болоӣ ҷорӣ кардани курсҳои махсусии «Пешгирии ҷинояткории ноболиғон» бо ҷалби педагогҳои касбӣ, равоншиносон ва кормандони РОПҲНҶ ВКД ҶТ;

- ташкили утоқҳои корӣ дар муассисаҳои таълимӣ барои фаъолияти равоншинос ва кормандони кор бо ноболиғон вобаста ба гузаронидани суҳбатҳои фардӣ-тарбиявӣ бо ноболиғони душвортарбия;

- барқарор намудани робитаи устувори оила бо мактаб, ҷамоатҳо ва кормандони РОПҲНҶ ВКД ҶТ;

- ҳамоҳангсозии субектони низоми огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон, тибқи талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон “Дар бораи низоми огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунии ноболиғон”;

- барои ноболиғони душвортарибияе, ки муассисаҳои таҳсилоти миёнаи асосии ҳатмиро хатм кардаанд, фароҳам овардани шароит барои идома додани таҳсил дар муассисаҳои таҳсилоти ибтидоии касбӣ, миёнаи касбӣ, колеҷҳо ва ғ.;

- ташкили майдончаҳо ва толорҳои варзишӣ, дар деҳаҳои дурдаст, ки дур аз марказҳои шаҳру ноҳияҳо ҷойгиранд;

- мукаммал сохтани қонунҳои амалкунанда вобаста ба расман вогузор намудани ҳуқуқу уҳдадориҳои волидайн дар ҳолати берун аз ҳудуди Ҷумҳурии Тоҷикистон баромада рафтан ва фарзандони ноболиғашонро дар тарбияи хешу таборҳои наздикашон гузоштан;

- муқаррароти барномаҳо ва нақша - чорабинихое, ки вобаста ба пешгирии ҷинояткории ноболиғон дар сатҳи ҷумҳурӣ таҳия ва амалӣ карда мешаванд, дар ҳамаи зинаҳо (вилоятӣ, шаҳрӣ, ноҳиявӣ ва дар сатҳи ҷамоати шаҳраку деҳот) таъмин карда шаванд.

- фаъол гардонидани комиссияҳои ҷамъиятии назди мақомоти иҷроияи маҳаллии ҳокимияти давлатии шаҳру ноҳияҳо, маориф, муассисаҳои таълимӣ, ҷамоатҳои шаҳраку деҳот, кумитаҳои маҳалаҳо дар асоси Фармони Президенти Ҷумҳури Тоҷикистон таҳти № 835 аз 05.02.2017 сол “Дар бораи тадбирҳои иловагӣ оиди иҷрои талаботи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон Дар бораи масъулияти падару модар дар таълиму тарбияи фарзанд”:

- зиёд намудани воҳидкои корӣ дар РОПҲНҶ ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон ва хадамоту зершуъбаҳои он дар шаҳру ноҳияҳо ки бо ноболиғон кору фаъолият мекунанд.

- барои самаранокии фаъолият дар самти огоҳонидан ва пешгирӣ намудани ҷинояткорӣ дар байни ноболиғон, кор бо ноболиғони душвортарбия, таъмин намудан ба кадрҳои баланихтисос дар заминаи Академияи ВКД Ҷумхурии Таҷикистон таъсиси ихтисос ё ин ки гурӯҳҳои алоҳидаи равонишинос-ҳуқуқшинос барои минбаъд фаъолият дар РОПҲНҶ ба мақсад мувофиқ аст.

- барои боз ҳам пурзӯр намудани масъулияти падару модар, шахсони онҳоро ивазкунанда, омӯзгорон ва дигар намояндагони қонунии ноболиғон, ки ҳуқуқу уҳдадориҳои худро дар таълим ва тарбияи фарзандон иҷро намекунанд, бо мақсади пурзӯр намудани ҷавобгарии маъмурӣ ворид намудани тағийру иловаҳо ба диспозитсия ва санксияи моддаи 90 КҲМ Ҷумҳурии Тоҷикистон.

- бинобар дастрас будани тамоми технологияҳои муосири коммуникатсионӣ ба ноболиғон, ки ба ҳолати руҳии онҳо таъсири манфии худро расонида, шавқу ҳавас ва майли содиркунии ҷиноятро дар хаёлоти ноболиғон пайдо мекунанд, (компютер, телефон, телевизион ва ғ.) хусусан ҷиноятҳои марбут ба дастрас намудани воситаҳои нашъадор ва моддаҳои психотропӣ, моил шудани ноболиғон ба содир кардани ҷиноятҳои хусусияти зӯроварона дошта, ҷиноятҳои хусусияти экстремистӣ ва террористидошта, дар сатҳи қонунгузорӣ пешбинӣ кардани ҷовобгарии маъмурӣ барои волидайн ва дигар намояндагони қонунии ноболиғон ҷиҳати назорати дақиқи фарҳанги истифодабарии маълумоти зарурӣ аз ҷониби кӯдакон.

Адабиёти истифодашуда

1. Долгова, А.И. Криминология: учебник для вузов. 4-е изд., перераб. и доп. / А.И. Долгова. - М., 2017. – 912 с.
2. Голубничая, Л.С. Криминологическая характеристика личности несовершеннолетнего преступника / [Электронный ресурс] – Режим доступа: URL: http://www.amgpgu.ru/upload/iblock/c9e/golubnichaya_l_s_kriminologicheskaya_kharakteristika_lichnosti_nesovershennoletnego_prestupnika.pdf (дата обращения: 14.11.2021 г.).
3. Кудрявцев, В.Н., Эминов, В.Е. Причины преступности в России: криминологический анализ: монография / В.Н. Кудрявцев. – М.: Норма, 2006. –110 с.
4. Барномаи миллии пешгирии ҳуқуқвайронкунӣ дар байни ноболиғон барои солҳои 2020-2024 с.: Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30 июли соли 2020. №431 тасдиқ карда шудааст // [Манбаи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: http://president.tj/node/16771 (санаи муроҷиат: 14.12.2021 с.).
5. Баромади Вазири корҳои дохилии Ҷумҳурии Тоҷикистон, генерал-полковники милитсия Раҳимзода Рамазон Ҳамро дар ҷаласаи селекторӣ аз 12 декабри соли 2020 // [Манбаи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: https://www.vkd.tj/index.php/tj/ (санаи муроҷиат: 14.12.2021 с.).
6. Шарҳи вазъи ҷинояткории ноболиғон ва ҷавонон дар солҳои 2017, 2018, 2019, ва 12 моҳи соли 2020. – Душанбе: РОПҲНҶ ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, 2021.
7. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи низоми огоҳонӣ ва пешгирии ҳуқуқвайронкунии ноболиғон» аз 02.01.2020 с., № 1658 // Ахбори Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон соли 2020, № 1. мод. 5.

References

1. Dolgova, A.I. Criminology: a textbook for universities. 4th ed., revised. and additional / A.I. Dolgova. - M., 2017. - 912 p.
2. Golubnicaya, L.S. Criminological characteristics of the personality of a juvenile offender / [Electronic resource] - Access mode: URL: http://www.amgpgu.ru/upload/iblock/c9e/golubnichaya_l_s_kriminologicheskaya_kharakteristika_lichnosti_nesovershennoletnego_prestupnika.pdf (date of access: 11/14/2021).

3. Kudryavtsev, V.N., Eminov, V.E. Causes of crime in Russia: criminological analysis: monograph / V.N. Kudryavtsev. - M.: Norma, 2006. - 110 p.

4. National Program for the Prevention of Juvenile Delinquency for 2020-2024: Resolution of the Government of the Republic of Tajikistan of July 30, 2020. №431 Approved // [Electronic source]. - Access schedule: http://president.tj/node/16771 (application date: 14.12.2021).

5. Speech of the Minister of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Colonel-General of Police Rahimzoda Ramazon Hamro at a conference call from December 12, 2020 // [Electronic source]. - Access schedule: https://www.vkd.tj/index.php/tj/ (application date: 14.12.2021).

6. Review of the juvenile and youth crime situation in 2017, 2018, 2019, and 12 months of 2020. - Dushanbe: Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, 2021.

7. Law of the Republic of Tajikistan "On the system of warning and prevention of juvenile delinquency" from 02.01.2020, № 1658 // Bulletin of the Majlisi Oli of the Republic of Tajikistan in 2020, № 1. Art. 5.

УДК 343.3/.7

АКТУАЛЬНЫЕ ВОПРОСЫ УГОЛОВНОЙ ОТВЕТСТВЕННОСТИ МЕДИЦИНСКИХ РАБОТНИКОВ В УСЛОВИЯХ ПАНДЕМИИ

МАСЪАЛАҲОИ МУБРАМ ОИД БА ҶАВОБГАРИИ ҶИНОЯТИИ КОРМАНДОНИ ТИБ ДАР ШАРОИТИ ПАНДЕМИЯ

TOPICAL ISSUES OF CRIMINAL LIABILITY OF MEDICAL WORKERS IN THE CONTEXT OF A PANDEMIC

Ошкин И.В.
Oshkin I.V.
Преподаватель кафедры оперативно-разыскной деятельности Рязанского филиала Московского университета МВД России имени В.Я. Кикотя
Омӯзгори кафедраи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯии филиали Рязани Донишгоҳи ВКД Россия дар ш. Москваи ба номи В.Я. Кикот
Lecturer at the department of operational-investigative activities of the Ryazan branch of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia named after V.Ya. Kikot

e-mail: oshkin.ivan@yandex.ru

Долбинин А.А.
Dolbinin A.A.
Заместитель начальника Клинического госпиталя Федерального казенного учреждения здравоохранения «Медико-санитарная часть МВД России» по г. Москве по тылу
Муовини сардори Госпитали клиникии Муассисаи давлатии федералии нигаҳдории тандурустии «Қисми тиббӣ-санитарии ВКД Россия» дар ш. Москва оид ба ақибгоҳ
Deputy Head of the Clinical Hospital of the Federal State Healthcare Institution «Medical and Sanitary Unit of the Ministry of Internal Affairs of Russia» for Moscow in the rear

e-mail: 89161627222@mail.ru

Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.
Тахассуси илмӣ: 12.00.08 – ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.
Scientific specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law.

Рецензент: Билоус Е.Н.. – профессор кафедры оперативно-разыскной деятельности Рязанского филиала Московского университета МВД России им. В.Я Кикотя, кандидат юридических наук, профессор.
Тақриздиҳанда: Билоус Е.Н. – профессори кафедраи оперативӣ-ҷустуҷӯии филиали Рязани Донишгоҳи ВКД Россия дар ш. Москва ба номи В.Я. Кикот, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, профессор.
Reviewer: Bilous E.N. - Professor of the Department of Investigative Activities of the Ryazan Branch of the Moscow University of the Ministry of Internal Affairs of Russia *named after* V. Ya. Kikot, Candidate of Legal Sciences, Professor.

Аннотация: В статье рассматривается проблема отнесения определенных действий (бездействий) медицинских работников к уголовной ответственности, акцентируя внимание на проблеме преступлений коррупционной направленности в условиях противодействия короновирусной инфекции. Обозначены виды и показатели преступлений, совершаемых медицинскими работниками. Выявлены формы проявления рассматриваемого вида коррупции в условиях борьбы с COVID-19. Предложены варианты дальнейшего развития законодательства в области привлечения к уголовной ответственности медицинских работников.
Ключевые слова: уголовная ответственность, медицинский работник, коррупция, противодействие, COVID-19.

Аннотатсия: Мақола ба масъалаи ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани амалҳои (беамалии) муайяни кормандони тиб баррасӣ шуда, ба проблемаи ҷиноятҳои коррупсионӣ дар заминаи муқовимат ба сирояти коронавирус таваҷҷуҳ зоҳир карда шудааст. Намудҳо ва нишондиҳандаҳои ҷиноятҳои содиркардаи кормандони тиб нишон дода шудаанд. Шаклҳои зуҳури намуди баррасишавандаи коррупсия дар заминаи мубориза бо COVID-19 ошкор карда шудаанд. Вариантҳои рушди қонунгузорӣ дар соҳаи ба ҷавобгарии ҷиноятӣ кашидани кормандони тиб пешниҳод карда мешаванд.
Вожаҳои калидӣ: ҷавобгарии ҷиноятӣ, корманди тиб, коррупсия, муқовимат, COVID-19.

Annotation: The article deals with the problem of attributing certain actions (inactions) of medical workers to criminal liability, focusing on the problem of corruption-related crimes in the context of countering the coronovirus infection. The types and indicators of crimes committed by medical workers are indicated. The forms of manifestation of the considered type of corruption in the context of the fight against COVID-19 are identified. Options for further development of legislation in the field of bringing medical workers to criminal liability are proposed.
Key words: criminal liability, medical worker, corruption, counteraction, COVID-19.

Ответственность медицинских работников в настоящее время тема не только научного дискурса, но и активного обсуждения в средствах массовой информации. Граждане все чаще стали обращать внимание на качество оказания медицинских услуг и особенно – наступления различных последствий, после обращения в медицинские учреждения.

Ответственность медицинских работников предусмотрена уголовным, административным и гражданским законодательствами, а также рядом специальных положений в рамках дисциплинарной ответственности. Наиболее ее строгий вид – уголовная ответственность, которая установлена за совершения деяний, закрепленных в Уголовном кодексе Российской Федерации (далее – УК РФ). Наиболее распространенными общественно опасными деяниями в рассматриваемой категории являются:

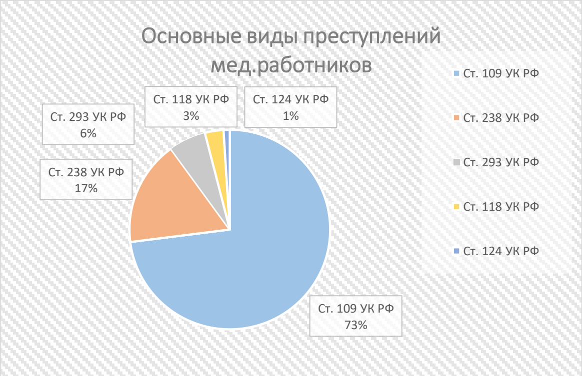

Кроме обозначенных видов преступлений ответственность медицинских работников может наступать и по другим составам деяний, предусмотренных УК РФ:

1) деяния при оказании всех видов медицинской помощи (первая, доврачебная, первая, квалифицированная, специализированная, реабилитация), а также косметологической медицины (ст. ст. 109, 118, ч.4 ст. 122, 124, 235 УК РФ);

2) умышленные деяния, при которых применяются профессиональные навыки и

умения в качестве способа совершения преступления (ст. ст. 105, 111, 112, 115, 120, 123, ч.1 ст. 128, 153 УК РФ);

3) должностные (ч.2 ст. 128, ст. ст.159, 160, 228^2, 229, 285, 285^1, 285^2, 290, 291,1, 292, 293, 233 УК РФ);

4) иные деяния (ст. 307, ст. 163, ст. 171, ст. 248 УК РФ) [1, с. 262].

Субъектами таких преступлений по профессиональной принадлежности чаще являются:

– хирурги - 26%;
– акушеры-гинекологи - 19%;
– анестезиологи-реаниматологи - 12%.

Более половины из них (57%) – мужчины.

По географической распространённости, работники медицинских учреждений: городского типа- 73%; сельского типа - 27%. 94% работники бюджетных учреждений, 6% – коммерческих [2].

В следствии появления новой угрозы здоровью граждан (COVID-19), выделения значительных государственных средств в сферу медицины, увеличения заболевания граждан и готовностью граждан решать проблемы используя механизмы «бытовой коррупции» (67% граждан [3, с. 163]) справедливо можно спрогнозировать появление негативных количественных и качественных тенденций в преступности должностных медицинских работников. Так, в марте 2021 года за получение взятки за лоббирование фармацевтической компании был задержан губернатор Пензенской области Российской Федерации [10].

В связи с изложенным остановимся на вопросах ответственности медицинских работников за совершение должностных коррупционных преступлений.

Основными формами проявлениями коррупции [4] в сфере оказания медицинских услуг в условиях борьбы с COVID-19 являются:

1) неформальные платежи от пациентов - вклад, сделанный пациентами (или их представителями) за услуги, на которые пациенты имеют право. Неформальные платежи могут представлять собой коррупцию, если они происходят до лечения, если они запрашиваются - или вымогаются - поставщиком, и если они связаны с наличными деньгами или дорогостоящими предметам. Неформальные платежи в этом кризисе, возросли, поскольку система здравоохранения испытывает большую перегрузку пациентов;

2) хищение денег, лекарств и другого медицинского оборудования и принадлежностей (диагностические тесты на коронавирус, средства индивидуальной защиты, включая очки, перчатки). Кража и перепродажа финансируемых государством лекарств, вакцин и предметов медицинского назначения способствует возникновению дефицита ограничивая доступ пациентов к адекватному медицинскому лечению. В конечном итоге это приводит к дальнейшему распространению коронавирусных инфекций;

3) проявления коррупции при оказании услуг. Данные деяния разнообразны: от ложных требований о возмещении расходов на лечение до взимания с пациентов платы за ненужные или поддельные операции, плацебо, некачественные и фальсифицированные лекарства, продаваемые как высококачественные лекарства, либо при распределении вакцин;

4) фаворитизм. Указанный феномен характеризуется оказанием медицинских услуг «предпочитаемым» пациентам, с которыми у них есть социальные связи, за счет услуг, предоставляемых другим пациентам. Это могут быть родственники, друзья, знакомые и другие люди, имеющие общее членство в более широких этнических, религиозных или культурных группах;

5) манипулирование записями о предоставленных услугах, оплаченных ценах или достигнутых результатах. Манипуляция данными включает в себя мошенническое выставление счетов за непоставленные товары и услуги, создание «фантомных» пациентов, требующих дополнительных платежей, и получение

компенсации за лечение, которое дороже, чем фактически предоставленное

Последствия такой фальсификации болезненно отражаются на этапе оказания услуг: нерациональное использование ресурсов, недостаточная подготовка больниц и медицинских работников для борьбы с распространением вируса;

7) предоставление ложных медицинских документов. Судебная практика по коррупционным преступлениям медицинских работников за 2020 и 2021 год показывает, что в наибольшем объеме суды выносили обвинительные приговоры за незаконную выдачу листка нетрудоспособности и заключенийоб отсутствии у водителей транспортных средств медицинских противопоказаний [5].

В сфере здравоохранения распространены факты дарения подарков. И в данном вопросе необходимо четко разграничивать дисциплинарную и уголовную ответственность, которая будет определится целью дарения. Взяткой (290 УК РФ) признается, вне зависимо от ее суммы, вознаграждение или договоренность, характеризующиеся подкупом, который обусловливает определенное поведение должностного лица; вымогательство должностным лицом вознаграждения [6, с. 18].

Вознаграждение рассматривается как взятка лишь при получении (обещании получения) выгоды, действия (бездействие) связаны с должностными обязанностями специального субъекта – должностного лица.

Так, если подарок потребовал необходимость выполнения определённых действий и стоимость подарка не превышает десять тысяч рублей, то такие действия квалифицируются по ст. 291.2. УК РФ – «Мелкое взяточничество», свыше – по ст. 290 УК РФ – «Получение взятки». Субъектом данного преступления является должностное лицо.

Примечание к ст. 285 УК РФ закрепило основные признаки должностного лица, которые интересны в контексте нашего исследования:

1) обладание постоянным, временным или специальным полномочием;

2) выполнение организационно-распорядительных, административно-хозяйственных функции.

В следствии чего основное звено медработников к должностным лицам не относятся, так как они выполняют обязанности, не связанные с выполнением организационно-распорядительных или административно-хозяйственных функций, а потому субъектами получения взятки быть не могут, однако за определённые блага [7] они могут «качественно» выполнять определённые услуги, в том числе и установленные их должностными обязанностями, или к примеру, назначать отпрядённые процедуры. В данном контексте интересны следующие данные: 59% граждан указывали, что им приходилось давать денежные средства или подарки медицинским работникам в качестве оплаты медицинских услуг, которые должны предоставляться бесплатно, инициатором выступали граждане в 24% и в 34% - медицинские работники, из которых 5% являлись представителями руководящего медицинского звена, 16% - среднего, 25% − младшего и 28% − являлись медицинскими специалистами [8, с. 12].

Пленум Верховного Суда Российской от 06.11.2009 Федерации принял постановление № 19 «О судебной практике по делам о злоупотреблении должностными полномочиями и о превышении должностных полномочий», в котором определил организационно-распорядительные функции медицинских работников.

Помимо традиционных функций внутреннего управления (управление медицинским коллективом, подбор кадров, наложение дисциплинарных взысканий и т.п.), названы полномочия по принятию решений, имеющих юридическое значение и влекущих определенные юридические последствия (выдача медицинским работником листка временной нетрудоспособности, установление факта наличия у гражданина инвалидности и др.)

В действующем законодательстве должностными лицами в сфере здравоохранения являются главный врач и его заместители, заведующие отделениями, главные и старшие медсестры, а также дежурные врачи во время дежурства, если в их обязанности входит осуществление указанных функции, например, организационно-распорядительных.

Таким образом, с учетом постановления Пленума Верховного Суда Российской Федерации от 16 октября 2009 г. № 19, которое расширило трактовку организационно-распорядительных функций, врачей также можно относить к категории лиц, совершающих должностные преступления, однако вопрос об остальных медицинских работниках остался открытым. Если врач, не получив ожидаемого вознаграждения, не назначит КТ (компьютерную томографию) легких, или не выпишет эффективное дорогостоящее лекарство, больной может умереть либо его состояние усугубится, что повлечет дополнительные расходы на лечение и более длительное нахождение на «больничном режиме». В этом контексте, думается, было бы логично отнести к организационно-распорядительным функциям любые действия и решения медработников, влекущие юридические последствия.

Согласимся с мнением П.С. Яни в том, что «Если субъект занимает должность, в связи с которой он обладает правом совершать по службе юридически значимые действия, влекущие определенные правовые последствия, то он, следовательно, выполняет организационно-распорядительные или административно-хозяйственные функции и является должностным лицом либо лицом, выполняющим управленческие функции» [9, с. 54].

Выход из данной ситуации видится в двух направлениях:

1) воспользоваться советским опытом: в УК РСФСР 1960 г. для не должностных лиц, осуществляющих профессиональные, а не служебные обязанности, была предусмотрена ст. 156 «Получение незаконного вознаграждения от граждан за выполнение работ, связанных с обслуживанием населения…» и предложить в УК РФ научно-обоснованную, отвечающую современным условиям и юридическим конструкциям норму о таком виде ответственности.

2) Определить возможность такой ответственности через рекомендации Пленума Верховного Суда РФ.

Коррупция в условиях пандемии неизбежно подрывает антиковидные меры и лишает людей медицинской помощи, которая в настоящее время стала главным государственным приоритетом. В 2020 году генеральный секретарь ООН Антонио Гутерриш признал, что «реакция на вирус создает новые возможности для использования слабого надзора и недостаточной прозрачности, отвлекая средства от людей в час наибольшей нужды». Covid-19 напомнил миру о том, что глобальное здоровье должно быть национальным приоритетом каждой страны и вопросы обеспечения безопасности данного направления деятельности должны находится под пристальным вниманием правоохранительной деятельности.

Использованная литература

1. Варыгин, А.Н. Преступность работников сферы здравоохранения и ее тенденции // Пробелы в российском законодательстве. - 2008. - № 2. - С. 260-262.

2. Деловой журнал об индустрии здравоохранения // [Электронный ресурс] - Режим доступа: URL: https://vademec.ru/news/2019/04/02/kolichestvo-ugolovnykh-del-protiv-vrachey-vyroslo-pochti-na-25/ (дата обращения: 04.03.2021).

3. Сидоренко, Э.Л. Состояние и динамика бытовой коррупции в Российской Федерации // Журнал российской юстиции. - 2017. - № 6. - С. 154 – 167.

4. Ищук, Я.Г. Коррупция: вопросы теоретического осмысления // Академическая мысль. - 2018. - № 1. - С. 45-50.

5. Судебные и нормативные акты РФ // [Электронный ресурс] - Режим доступа: URL: https://sudact.ru/practice/po-korrupcionnym-prestupleniyam-po-vzyatochnichest/ (дата обращения: 10.09.2021).

6. Ищук, Я.Г., Руденко, А.С., Чистотина, О.Н. Противодействие коррупции в органах внутренних: учебное издание / Я.Г. Ищук, А.С. Руденко, О.Н. Чистотина. - Рязань, 2017. - 86 с.

7. Карта коррупционных рисков Федеральной службы по надзору в сфере здравоохранения и мер по их минимизации: приказ Росздравнадзора от 22.12.2017, № 10601 // Справочная правовая система «КонсультантПлюс (дата обращения: 09.03.21).

8. Крылова, Е.С., Бильданова, Л.И. Актуальные вопросы уголовной ответственности медицинских работников за получение взятки и незаконного вознаграждения // Ученые записки Казанского юридического института МВД России. - 2019. - № 4. - С. 9-15.

9. Яни, П.С. Споры о квалификации взяточничества: позиция Пленума Верховного Суда РФ // Законодательство. - 2001. - № 6. - С. 50-58.

10. Новости. Первый канал // [Электронный ресурс] - Режим доступа: URL: https://www.1tv.ru/news/2021-03-21/403510-gubernator_penzenskoy_oblasti_ivan_belozertsev_zaderzhan_po_podozreniyu_v_poluchenii_vzyatki (дата обращения: 04.06.2021).

References

1. Varygin, A.N. Crime in healthcare workers and its trends // Gaps in Russian legislation. - 2008. - No. 2. - P. 260-262.

2. Business magazine about the healthcare industry // [Electronic resource] - Access mode: URL: https://vademec.ru/news/2019/04/02/kolichestvo-ugolovnykh-del-protiv-vrachey-vyroslo-pochti-na -25/ (date of access: 03/04/2021).

3. Sidorenko, E.L. State and dynamics of everyday corruption in the Russian Federation // Journal of Russian Justice. - 2017. - No. 6. - P. 154 - 167.

4. Ischuk, Ya.G. Corruption: questions of theoretical understanding // Academic thought. - 2018. - No. 1. - P. 45-50.

5. Judicial and regulatory acts of the Russian Federation // [Electronic resource] - Access mode: URL: https://sudact.ru/practice/po-korrupcionnym-prestupleniyam-po-vzyatochnichest/ (date of access: 09/10/2021).

6. Ishchuk, Ya.G., Rudenko, A.S., Chistotina, O.N. Countering corruption in internal organs: educational publication / Ya.G. Ischuk, A.S. Rudenko, O.N. Purity. - Ryazan, 2017. - 86 p.

7. Map of corruption risks of the Federal Service for Surveillance in Healthcare and measures to minimize them: order of Roszdravnadzor dated December 22, 2017, No. 10601 // Reference Legal System “ConsultantPlus” (date of access: 09.03.21).

8. Krylova, E.S., Bildanova, L.I. Actual issues of criminal liability of medical workers for receiving bribes and illegal rewards // Scientific notes of Kazan Law institute of the Ministry of Internal Affairs of Russia. - 2019. - No. 4. - P. 9-15.

9. Yani, P.S. Disputes about the qualification of bribery: the position of the Plenum of the Supreme Court of the Russian Federation // Legislation. - 2001. - No. 6. - P. 50-58.

10. News. Channel One // [Electronic resource] - Access mode: URL: https://www.1tv.ru/news/2021-03-21/403510-gubernator_penzenskoy_oblasti_ivan_belozertsev_zaderzhan_po_podozreniyu_v_poluchenii_vzyatki (date of access: 06/04/2021).

ТДУ 343.326

МУШКИЛОТИ ТАНЗИМИ ҲУҚУҚӢ ВАТАКМИЛИ ҚОНУНГУЗОРИИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН ДАР САМТИ МУҚОВИМАТ БА КОРРУПСИЯ

ПРОБЛЕМЫ ПРАВОВОГО РЕГУЛИРОВАНИЯ И СОВЕРШЕНСТВОВАНИЯ ЗАКОНОДАТЕЛЬСТВА РЕСПУБЛИКИ ТАДЖИКИСТАН В СФЕРЕ ПРОТИВОДЕЙСТВИЯ КОРРУПЦИИ

PROBLEMS OF LEGAL REGULATION AND IMPROVEMENT OF THE LEGISLATION OF THE REPUBLIC OF TAJIKISTAN IN THE FIELD OF ANTI-CORRUPTION

ШАРИФЗОДА Ш.М.
SHARIFZODA SH.M.
Омӯзгори калони кафедраи ташкили идоракунии фаъолияти ҳифзи ҳуқуқи факултети№ 1-уми АкадемияиВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон
Старший преподователь кафедры организации управления правоохранительной деятельности факультета № 1 Академиии МВД Республики Таджикистан
Senior Lecturer of the Department of Law Enforcement Management, Faculty No. 1 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan
E-mail: sharifzodashm@gmail.com

Тахассуси илмӣ: 12.00.08 – ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ.

Научная специальность: 12.00.08 – уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право.

Scientific specialty: 12.00.08 - criminal law and criminology; penal law.

Тақриздиҳанда: САФАРЗОДА Ҳ.С. – сардори факултети № 2-юми Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон, номзади илмҳои ҳуқуқшиносӣ, дотсент, полковники милитсия.

Рецензент: САФАРЗОДА Х.С. – начальник факультета № 2 Академии МВЛ Республики Таджикистан, кандидат юридических наук, доцент, полковник милиции.

Reviewer: SAFARZODA KH.S. - Head of Faculty No. 2 of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan, Candidate of Legal Sciences, Associate Professor, colonel of militia.

Аннотатсия: Мақола ба масъалаи рушди қонунгузории зиддикорупсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон дар замони истиқлолият бахшида шудааст. Санадҳои меъёрии ҳуқуқие, ки ба муқовимат ба коррупсия нигаронида шудаанд, мавриди таҳлил қарор дода шудаанд, зарурати татбиқи тавсияҳои санадҳои байналмилалӣ дар самти муқовимат ба коррупсия аз ҷониби қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон баррасӣ гардидааст.

Вожаҳои калидӣ: муқовимат, коррупсия, қонунгузории зиддикорупсионӣ, фаъолияти зиддикорръупсионӣ, ҷиноятҳои коррупсионӣ.

Аннотация: Статья посвящена исследованию развития антикоррупционного законодательства Республики Таджикистан в период независимости. Анализируются законодательные акты, направленные на противодействие коррупции, подчеркивается необходимость имплементации законодателем Республики Таджикистан рекомендаций международных актов в сфере противодействия коррупции.

Ключевые слова: коррупция, антикоррупционное законодательство, антикоррупционная деятельность, коррупционные преступления.

Annotation: The article is devoted to the study of the development of anti-corruption legislation of the Republic of Tajikistan during the period of independence. Legislative acts aimed at combating corruption are analyzed, the need for the legislator of the Republic of Tajikistan to implement the recommendations of international acts in the field of combating corruption is emphasized.

Key words: corruption, anti-corruption legislation, anti-corruption activities, corruption crimes.

Таъсири манфии коррупсия ҳамчун падидаи ғайриқонунӣ дар ҳама соҳаҳои фаъолияти давлат - сиёсӣ, иқтисодӣ, иҷтимоӣ ва идоракунӣ манфӣ ба назар мерасад. Коррупсия дорои оқибатҳои ниҳоят хатарнок мебошад ва яке аз мушкилоти асосии ҳар як давлат ба ҳисоб меравад. Чи тавре ки Асосгузори сулҳу ваҳдати миллӣ – Пешвои миллат, Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон, муҳтарам Эмомалӣ Раҳмон дар Паёми худ ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 23-юми апрели соли 2014 қайд намуданд, ки «Коррупсия зуҳуроти номатлуб ва барои ҷомеа хатарнок ба ҳисоб рафта, мубориза бар зидди он вазифаи асосии мақомоти давлатӣ, ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ ва ҳар як сокини кишвар мебошад. Аз ин лиҳоз, барои пешгирӣ кардани кирдорҳои коррупсионӣ, фароҳам овардани фазои оштинопазир ба он ва ба ин раванд ҷалб намудани тамоми мақомоти давлатӣ, воситаҳои ахбори омма ва ниҳодҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ аз ҷониби субъектҳои мубориза бар зидди коррупсия бояд чораҷӯӣ карда шавад» [1].

Яке аз ҷузъи муҳимми низоми пешгирии коррупсия, пеш аз ҳама, қонунгузории зиддикоррупсионӣ мебошад, ки аз ҳолати рушди он самаранокии ин фаъолият вобастагии зиёд дорад.

Бояд қайд намуд, ки дар Ҷумҳурии Тоҷикистон заминаи меъёрӣ-ҳуқуқии муқовимат ба коррупсияро як қатор санадҳои меъёрӣ-ҳуқуқӣ ташкил медиҳанд, ки ба онҳо, пеш аз ҳама, дохил мешаванд: Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994 [2]; Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон [3]; Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон [4]; Қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба коррупсия [5]; «Дар бораи хизмати давлатӣ» [6]; «Дар бораи муқовимат ба қонунигардонии (расмикунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят ба даст оварда ва маблағгузории терроризм», «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ» [9], «Дар бораи амният» [11], инчунин Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон [7] ва дигар санадҳои меёърии ҳуқуқии ҷумҳурӣ заминаи асосии муқовимат ба коррупсияро ташкил дода, ҳамаи ин санадҳо ба пешгирӣ ва муқовимат ба рафтори коррупсионӣ нигаронида шудаанд.

Ғайр аз қонунҳои зикргардида, мутобиқи стратегия барои Тоҷикистон стандартҳои байналмилалии зиддикоррупсионӣ, пеш аз ҳама, талаботи Конвенсияи Созмони Миллали Муттаҳид зидди коррупсия, тавсияҳои Нақшаи амалиёти Истамбулии Шабакаи зиддикоррупсионии кишварҳои Аврупои Шарқӣ ва Осиёи Марказӣ (иқдоми минтақавии СҲИР), созишномаҳо ва иқдомҳои минтақавии Иттиҳоди Давлатҳои Мустақил, Ташкилоти Гурӯҳи татбиқи чораҳои молиявии муқовимат ба шустани пул, Созмони ҳамкории иқтисодӣ пешбинишуда дар мадди аввал бояд баррасӣ гарданд [12].

Асосии ҳуқуқии муқовимат ба коррупсия Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба коррупсия» мебошад. Қонун принсипҳои асосии мубориза ба коррупсияро муайян намуда, заминаи ҳуқуқӣ ва ташкилии чораҳои пешгирии коррупсия, самтҳои асосии фаъолият оид ба баланд бардоштани самаранокии муқовимат ба коррупсия ва ғайраро дар бар мегирад.

Дар қонуни мазкур принсипҳои гуногуни мубориза ба коррупсия, пеш аз ҳама, ҳадафҳои гуногуни он ба таври зайл пешбинӣ гардидааст, аз ҷумла:

а) фаъолияти зидди коррупсия бо истифодаи чораҳои ҷазо ва пешгирикунанда асос ёфтааст;

б) ин принсипҳо бисёрҷанба мебошанд, зеро онҳо нисбат ба иштирокчиёни фаъолияти муқовимат ба коррупсия (мақомоти давлатӣ, мақомоти ҳокимияти маҳаллӣ, институтҳои ҷомеаи шаҳрвандӣ, ташкилотҳои байналмилалӣ, шахсони алоҳида) нигаронида шудаанд.

Моддаи 14 қонуни мазкур чунин чораҳо оид ба пешгирии коррупсияро пешбинӣ менамояд: тарғибу ташвиқи зиддикоррупсионӣ; таълиму тарбияи зиддикоррупсионӣ; таҳлили хавфҳои коррупсионӣ; мониторинги зидди-коррупсионӣ; экспертизаи зидди-коррупсионии санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ ва лоиҳаҳои санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ; чораҳои назорати давлатии молиявӣ; талаботи махсус нисбати довталабони вазифаҳои давлатӣ ва шахсони барои иҷрои вазифаҳои давлатӣ ваколатдор; мамониат барои таъйин ё интихоб шудан ба мансабҳои давлатӣ ва мансабҳои ба онҳо баробаркардашуда; ҷорӣ намудани маҳдудиятҳо вобаста ба иҷрои вазифаҳои мансаби давлатӣ ва мансаби ба он баробаркардашуда. Уҳдадории риояи ин қонун ба зиммаи тамоми шаҳрвандони Ҷумҳурии Тоҷикистон, аз ҷумла, кормандони шахсони мансабдори давлатӣ гузошта шудааст.

Қайд намудан ба маврид аст, ки бо мақсади ташкили мубориза бар муқобили коррупсия ва андешидани чораҳои зарурӣ маҷмӯи санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ зиёд қабул гардиданд, инчунин барномаҳои миллии ҳуқуқӣ дар ин соҳа низ ташаккул дода шудаанд. Масалан, Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 21-уми июли соли 1999 № 1262 «Дар бораи тадбирҳои иловагии пурзур намудани мубориза бар зидди ҷинояткорӣ дар соҳаи иқтисод ва коррупсия (ришвахурӣ)». Соли 2008 Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид ба муқобили коррупсия, ки Ҷумҳурии Тоҷикистон ба он 31-уми октябри соли 2003 ҳамроҳ гардидааст, аз ҷониби Парламенти Тоҷикистон - Маҷлиси намояндагони Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон тасдиқ (ратификатсия) карда шуд. Дар заминаи ин санади байналмилалӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон уҳдадор гардид, ки қонунгузории худро ба Конвенсияи мазкур мутобиқ намуда, мақомоти махсуси муборизабаранда бо коррупсияро таъсис диҳад.

Бо мақсади иҷрои уҳдадориҳои байналмилалӣ бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон таъсис дода шуд. 20-уми марти соли 2008 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» [13] ва бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 7-уми сентябри соли 2007 № 414 «Дастурамали баҳисобгирии омории ҷиноятҳои хусусияти коррупсионидошта ва феҳристи чунин ҷиноятҳо» қабул гардид.

Бо қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26-уми январи соли 2008, № 34 Стратегияи мубориза бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2008-2012 ба тасвиб расид. Ҳамзамон қабули Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми апрели соли 2010 № 864 «Дар бораи тадбирҳои иловагии тақвияти муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» ва Қарори Ҳукумати Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2-юми сентябри соли 2010 № 431 «Дар бораи тасдиқи Нақшаи чорабиниҳо оид ба таъмини иҷрои Тадбирҳои иловагии тақвияти муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2010-2012» ҳамчун ҳуҷҷатҳои кӯтоҳмуддати давлатӣ дар радифи Стратегия ва идомаи мантиқии муқаррароти асосии он ба мукам-малгардонии сиёсати зиддикоррупсионӣ такони ҷиддӣ бахшид. Бо Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 19-уми феврали соли 2011 № 1021 Стратегияи муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020 қабул гардид, ки ҳамчун санади барномавии дурнамои миёнамуҳлати сиёсати Ҷумҳурии Тоҷикистон дар самти муқовимат ба коррупсия, баҳри паст кардани шиддат ва сатҳи коррупсия дар кишвар равона гардида буд.

Муқаррароти Конвенсияи Созмони Милали Муттаҳид (минбаъд – СММ) оид ба мубориза бо коррупсия аз 31-уми

октябри соли 2003 (14-уми октябри соли 2005 эътибор пайдо кардааст) рӯйхати чунин ҷиноятҳои коррупсиониро мушаххас намудааст [14, с. 19]. Ҷумҳурии Тоҷикистон бо тасвиби ин санад ухдадор гардид, ки муқаррароти санади байналмилалии мазкурро дар қонунгузории миллии худ татбиқ намояд. Аммо, то ба имрӯз қонунгузории мавҷудаи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки меъёрҳои мубориза бо коррупсияро дар бар мегиранд, на ҳама муқаррароти Конвенсияро ба инобат гирифтааст.

Бояд қайд намуд, ки Тоҷикистон дар сурати фаъолона татбиқ намудани муқаррароти меъёрҳои Конвенсияи мазкур метавонад ба рушди қонунгузории зиддикоррупсионӣ миллӣ таъсир ҷиддӣ расонад ва самаранокии қонунгузориро дар пешгирии ҷиноятҳои коррупсионӣ дучанд гардонад. Дар натиҷаи муқоисаи муқаррароти асосии Конвенсияи СММ ва қонунгузории миллии зидди коррупсионии Ҷумҳурии Тоҷикистон ҳолатҳоеро қайд намудан зарур аст, ки дар м. 2 Конвенсияи СММ «Зидди коррупсия» муқаррар карда шудааст, ки: «мансабдори расмии давлатӣ» шахсони таъингардида ё интихобгардидае мебошанд, ки дар мақомоти қонунгузорӣ, иҷроия, маъмурӣ ё судии давлатӣ ягон вазифаро бо музд ё иловапулии бе музд ишғол менамоянд. Дар асоси ин муқаррарот таърифи васеи мафҳуми шахси мансабдорро дар ҷиноятҳои коррупсионӣ ва қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон овардан мумкин аст.

Инчунин ба андешаи мо, тибқи Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи хизмати давлатӣ», хизматчиёни граждании (ҳайати техникӣ ва хизматрасонӣ) мақомоти давлатӣ низ метавонанд, эҳтимолан ҷиноятҳои коррупсионӣ содир кунанд, аммо дар эзоҳ шахсони мансабдоре, ки иҷрои вазифаҳои хизматрасониро иҷро мекунанд, инъикос карда нашудаанд.

Ҳамин тариқ, мавҷуд набудани якрангӣ дар муайян кардани мақоми мансабдорон дар қонунҳои алоҳидаи Ҷумҳурии Тоҷикистон боиси норавшании фаҳмиши ҳуқуқии онҳо ва ба вуҷуд овардани шубҳа оид ба таъйини ҷавобгарӣ барои амалҳои дорои хусусияти коррупсионӣ мегардад. Аз ин рӯ, дар сатҳи қонунгузорӣ таълиф ва коркарди таърифи умумӣ, мушаххас ва возеҳ намудани шахси мансабдор зарур аст, ки он ба дигар меъёрҳои санадҳои қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон мухолифат накунад. Ин, бешубҳа, дар пешгирӣ, саркӯб, ошкор ва тафтиши павандаҳо, инчунин риояи қатъии қонунҳо аз ҷониби шаҳрвандоне, ки ба таври возеҳ ва бидуни шубҳа муайян мегардад ва барои амалҳои коррупсионӣ кӣ метавонад, масъул бошад, нақши муҳим мебозад.

Фаҳмиши ҳуқуқӣ-байналмилалии коррупсияро ба инобат гирифта, баррасии татбиқи чунин мафҳумҳо, аз қабили дорошавии беасос, непотизм, протексионизм ва дигар меъёрҳои конвенсионӣ оид ба шаклҳои маъмули рафтори коррупсионии шахси мансабдор дар қонунгузории миллии ҷиноятӣ тавсия дода мешавад [15, с. 23 – 24].

Мавриди зикр аст, ки айни замон оид ба м. 20 Конвенсияи СММ зидди коррупсия баҳсҳо идома доранд. Моҳияти м. 20 «Дорошавии ғайриқонунӣ», мебошад, ки чунин муқаррароти муҳимро дар бар мегирад: «Ҳар як давлати аъзо бо дарназардошти риояи Конститутсия ва принсипҳои бунёдии низоми ҳуқуқии миллиашон, бояд тадбирҳои қонунгузорӣ ва дигар чораҳоро оид ба ҷиноят ва сазовори ҷазо эътироф намудани кирдорҳои қасдонаӣ дорошавии ғайриқонунӣ коркард намоянд, яъне афзоиши назарраси дороиҳои шахси мансабдори давлатӣ нисбат ба даромади қонунии ӯ, ки онро асоснок карда наметавонад».

Конвенсияи мазкурро Тоҷикистон 25-уми сентябри соли 2006 ба имзо расонида, он аз ҷониби палатаи поёнии парлумони Тоҷикистон 16-уми апрели соли 2008 ба тасвиб расидааст, бинобар ин, тибқи м. 10 Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки бартарияти қонуни байналмилалии тасвибшударо эътироф мекунад аз рӯйи қонунгузории миллӣ, санадҳои меъёрии ҳуқуқӣ бояд, ба ин санади асосӣ мутобиқ карда шаванд [16].

Аммо бояд қайд, намуд, ки м. 20 Конвенсия хилофи қонунгузории амалкунанда, яъне, қ. 3 м. 15 Кодекси мурофиавии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд - КМҶ ҶТ) мебошад, ки тибқи он «Гумонбаршуда, айбдоршаванда ва судшаванда уҳдадор нестанд, ки бегуноҳии худро исбот намоянд». Ҳамзамон, дар Ҷумҳурии Тоҷикистон аллакай барои тарзҳои гуногуни дорошавии ғайриқонунӣ, аз ҷумла, дар боби 26 «Ҷиноятҳо ба муқобили моликият», боби 27 «Ҷиноятҳо дар соҳаи фаъолияти иқтисодӣ» ва фасли 13 «Ҷиноятҳо ба муқобили ҳокимияти давлатӣ» Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон (минбаъд - КҶ ҶТ) асосҳо ва тартиби ҳабси амволе, ки дар натиҷаи ин гуна ҷиноятҳо ба даст омадаанд, м. 57 «Мусодираи молу мулк» муайян карда шудаанд.

Монеаи асосӣ дар мубориза вокеӣ бо коррупсия мавҷуд набудани меъёр дар қонунгузории ҷиноятӣ, ки ҷавобгарии ҷиноятиро барои дорошавии ғайриқонунӣ муайян менамояд, мебошад. Масалан, вақте, ки шахсони мансабдор наметавонад, манбаи сарвати худро асоснок намоянд. Чунин даромадҳо, ки манбаи пайдоишашон маълум нест, аксар вақт натиҷаи ришва, азхудкунӣ, дуздӣ, қонунигардонии маблағҳои бо роҳи ҷиноят ба даст омада ё қаллобӣ буда, гувоҳи рафтори коррупсионӣ дар мақомоти ҳокимияти давлатӣ мебошанд. Тавре дар Стратегияи муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020 қайд гардидааст, «Дар бахши криминализатсияи коррупсионӣ (муқаррар намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ барои ҷиноятҳои коррупсионӣ) тағйир додани муқаррароти дахлдори Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон бо мақсади мувофиқ ё мутобиқ овардани меъёрҳои қонунгузории ҷиноятӣ ба муқаррароти Конвенсия СММ зидди коррупсия мебошад».

Бинобар ин, ба андешаи мо, дорошавии қасдонаи ғайриқонуниро криминализатсия намудан зарур аст. Инчунин, дар моддаи мазкур чунин эзоҳотро илова намудан мувофиқи мақсад мебошад.

1. Афзоиши назарраси дороиҳо дар моддаҳои қайдгардида ҳаҷми пул, арзиши коғазҳои қиматнок, амволи дигар ё фоидаи хусусияти амволӣ ё ғайримулкӣ эътироф карда мешавад, ки аз нишондиҳандаи ҳисобшудаи муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вақти содир кардани ҷиноят аз се ҳазор маротиба зиёд аст.

2. Амали дар ин модда пешбинишуда дар ҳаҷми калон содиршуда эътироф карда мешавад, агар миқдори пул, арзиши коғазҳои қиматнок, амволи дигар ё фоидаи хусусияти амволӣ ё ғайримолумулки дошта аз нишондиҳандаи ҳисобшудаи муқаррарнамудаӣ қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вақти содир кардани ҷиноят панҷ ҳазор маротиба зиёдтар бошад.

Қайд намудан зарур аст, ки чунин раванди криминализатсия бояд бо назардошти хусусиятҳои рушди иҷтимоию иқтисодии ҷомеаи муосири Ҷумҳурии Тоҷикистон анҷом дода шавад. Қадами аввал дар ин самт ин аз ҷониби давлат муқаррар намудани ӯҳдадориҳои қонунии хизматчиёни давлатӣ ва шахсони дигар оид ба додани ҳисобот на танҳо дар бораи даромадҳо, балки инчунин оид ба хароҷотҳо мебошад.

Бинобар ин, пешниҳод менамоем, ки ба КҶ ҶТ моддаи 269[1] дар таҳрири зерин илова карда шавад:

«Моддаи 269[1]. Дорошавии ғайриқонунӣ

1) Афзоиши назарраси дороиҳои шахси мансабдор нисбат ба даромадҳои қонунӣ, ки ӯ манбаи бадастовардани онҳоро асоснок карда наметавонад,

...ҷазо дода мешавад

2) Ҳамин кирдор, агар:

а) ба миқдори калон анҷом дода шуда бошад,

б) аз тарафи намояндаи ҳокимият бо истифодаи вазифаҳои хизматӣ,

...... ҷазо дода мешавад».

Эзоҳ.

1) Афзоиши назарраси дороиҳо дар моддаҳои қайдгардида ҳаҷми пул, арзиши коғазҳои қиматнок, амволи дигар ё

фоидаи хусусияти амволӣ ё ғайримулкӣ эътироф карда мешавад, ки аз нишондиҳандаи ҳисобшудаи муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вақти содир кардани ҷиноят аз се ҳазор маротиба зиёд аст.

2) Амали дар ин модда пешбинишуда дар ҳаҷми калон содиршуда эътироф карда мешавад, агар миқдори пул, арзиши коғазҳои қиматнок, амволи дигар ё фоидаи хусусияти амволӣ ё ғайримолумулкидошта аз нишондиҳандаи ҳисобшудаи муқаррарнамудаи қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вақти содир кардани ҷиноят панҷ ҳазор маротиба зиёдтар бошад».

Аз ҷумла, бо ҳамин мақсад ба Қонуни амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба коррупсия» илова намудани таърифи истилоҳи «Дорошавии ғайриқонунӣ» зарур аст. Аз ҷумла, ба м. 1 «Мафҳумҳои асосӣ», дар б. 5 мафҳуми дорошавии ғайриқонунӣ дар таҳрири зерин илова кардан мувофиқи мақсад мебошад: «Дорошавии ғайриқонунӣ - афзоиши назарраси дороиҳо (амволи) шахси мансабдор дар муқоиса аз даромадҳои қонунии ӯ, ки манбаи ба дастовардани онҳоро асоснок карда наметавонад». Ҳамзамон зарур аст, ки дар доираи эъломияҳои солона аз шахсони мансабдор ба таври ҳатмӣ тавзеҳот оид ба манбаҳои ба даст овардани дороиҳо (амвол) вобаста ба арзиши воқеии онҳо пешбинӣ карда шавад.

Ҳамин тариқ, коррупсия маҷмӯи намудҳои гуногуни амалҳои барои ҷомеа хавфнок (ҳам дар ҳаракат ва ҳам беҳаракати зоҳир мегарданд), мебошанд, ки на танҳо ба дорошавии ғайриқонунии шахси мансабдор ё шахсоне, ки вазифаҳои идоракуниро дар ташкилоти тиҷоратӣ ё дигар ташкилот иҷро мекунанд, бо роҳи ба даст овардан амвол, хидматҳои моддӣ ё манфиатҳо, балки, инчунин, ба даст овардани бартарии ғайриқонунӣ аз ҷониби онҳо дар натиҷаи суиистифода аз таъсири воқеӣ ё амалҳои онҳо оварда мерасонад.

Мувофиқи м. 26 Конвенсияи СММ бар зидди коррупсия, ҳар як давлати ширкаткунанда бо назардошти принсипҳои конунгузории миллӣ барои муқаррар намудани ҷавобгарии ҷиноятӣ, маъмурӣ ва граждании шахсони ҳуқуқӣ барои иштирок дар ҳуқуқвайронкуниҳои хусусияти коррупсионӣ дошта чораҳо меандешад. Аз ин рӯ, мубориза бо коррупсия на танҳо бо шахсони воқеӣ, балки шахсони ҳуқуқиро низ дар бар мегирад ва бо ин муайян мекунад, ки дар ҷомеа ягон субъекти ҳуқуқ беҷазо намонад. Аммо қонунгузории Ҷумҳурии Тоҷикистон ҷавобгарии шахсони ҳуқуқиро барои амалҳои дорои хусусияти коррупсионӣ дошта пешбинӣ намекунад.

Конвенсияи СММ зидди коррупсия чунин кирдорҳои дорои хусусияти коррупсиониро муайян ва номбар мекунад: - м. 15 «ришвадиҳӣ ба мансабдорони давлатӣ»; - м. 16 «ришвадиҳӣ ба шахсони мансабдори давлатии хориҷии шахсони мансабдори ташкилотҳои ҷамъиятии байналмилалӣ»; - м. 17 «тасарруф, азхудкунӣ ё истифодаи дигари ғайримақсадноки амвол аз ҷониби шахси мансабдори давлатӣ»; - Моддаи 18 «сӯиистифода аз ҳокимият бо мақсадҳои ғаразнок»; - м. 19 "сӯиистифода аз мақоми хизматӣ"; - м. 20 «ғанисозии ғайриқонунӣ»; - м. 21 «ришвадиҳии тиҷоратӣ»; - м. 22 «тасарруфи моликитяи хусусӣ»; - м. 23 «қонунигардонидани даромад аз ҷиноятҳо»; - м. 24 «пинҳон кардан»; - м. 25 «монеа шудан ба адолатии судӣ».

Кирдорҳои коррупсионии дар КҶ ҶТ муқарраргардидаро муқоиса намуда, ба хулосае омадан мумкин аст, ки қонунгузории амалкунандаи Ҷумҳурии Тоҷикистон бештари кирдорҳои дар Конвенсия овардашударо дар бар намегирад. Дар КҶ ҶТ чунин аломатҳои ҷиноят, аз қабили ришвадиҳӣ ба шахсони мансабдори давлатии хориҷӣ ё шахсони мансабдори ташкилотҳои ҷамъиятии байналмилалӣ, азхудкунии моликияти хусусӣ аз ҷониби шахси мансабдор ҷой надоранд. Ба андешаи мо, муқаррар намудани ҷиноятҳои зикргардида дар КҶ ҶТ ба таснифи мушаххаси чунин ҷиноятҳо мусоидат мекунад, ки ин барои самаранокии фаъолияти мақомоти ҳифзи ҳуқуқ дар мубориза бо ҷиноятҳои коррупсионӣ зарур мебошад.

Тибқи м.м. 32 ва 33 Конвенсия, мақомоти ҳифзи ҳуқуқи кишварҳои иштирокчии Конвенсия бояд ҳимояи муассири аз таҳдидҳо алайҳи шоҳидон ва коршиносонро таъмин кунанд, ки дар робита бо ҷиноятҳои коррупсионӣ нишодод медиҳанд ва дар ҳолатҳои дахлдор нисбати хешовандон ва дигар шахсони ба онҳо наздик чунин чораҳоро татбиқ намоянд;

- муқаррар кардани тартиби муҳофизати чунин ашхос, масалан, ба ҷои дигар кӯчонидани онҳо ва қабули чунин муқаррароте, ки дар ҳолатҳои мувофиқ ба паҳн накардани иттилоот дар бораи чунин шахсон ё маълумот имкон медиҳанд;

- қабули қоидаҳои исботнамоие, ки ба шоҳидон ва коршиносон имкон медиҳанд, ки далелҳо ва нишондодҳоро тавре пешниҳод кунанд, ки амнияти чунин ашхосро таъмин кунанд, масалан, иҷозати додани дастур тавассути васоити мувофиқи алоқа ё чунин иртибот, ба монанди видеоалоқа.

Дар айни замон, чунин намудҳои ҳимояи иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон дар сатҳи қонунгузорӣ қисман ҳал гардидааст. Қоидаҳои умумие истифода мегарданд, ки маҳдуд кардани ифшои маълумоти зарурӣ ва тадбиқи чораҳоро барои ҳимояи иштирокчиёни мурофиаи ҷиноятӣ танзим мекунанд.

Дар қ. 1 м. 9 Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи ҳимояи давлатии иштирокчиёни мурофиаи судии ҷиноятӣ» омадааст, ки бо қарори мақоме, ки чораҳои амниятиро татбиқ мегардонад, мумкин аст додани маълумот оид ба шахси ҳимояшаванда аз сарчашмаҳои иттилооту маълумотдиҳии давлатӣ ва дигар сарчашмаҳо манъ карда шавад, инчунин мумкин аст рақамҳои телефон ва нишонаҳои бақайдгирии давлатии воситаҳои нақлиёти аз ҷониби ӯ истифодашаванда ё ба ӯ тааллуқдошта тағйир дода шаванд.

Ҳамин тариқ, мо чунин мешуморем, ки масъалаи муҳофизати шахсии шахсоне, ки дар пешгирӣ ва ифшои ҷиноятҳои коррупсионӣ кумак расонидаанд, мушаххастар ҳал карда шавад.

Муқаррароти Конвенсия дар бораи қабули чораҳо оид ба муқаррар намудани талабот ба ташкилотҳои молиявӣ, барои тафтиши шахсияти муштариён, андешидани чораҳои оқилона барои муайян кардани шахсияти ҳаммоликон, манфиатгирон аз суратҳисобҳои бо ҳаҷми маблағи калон гузошташуда ва амалӣ намудани чораҳои назорат нисбати суратҳисобҳо дар қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикистон беинтизом боқӣ мемонад. Чунин чораҳои назорат барои муайян кардани амалҳои шубҳанок бо мақсади ба ташкилотчиёни салоҳиятдор пешниҳод намудани маълумот дар бораи онҳо бояд тарҳрезӣ гарданд. Аз ин рӯ, ба андешаи мо, зарур аст, ки ба қонунҳои Ҷумҳурии Тоҷикстон «Дар бораи фаъолитяи бонкӣ» ва «Дар бораи муқовимат ба коррупсия», ки масъалаи мазкурро ба танзим медароранд, тағйиру иловаҳо ворид карда шаванд.

Дар айни замон, қонунҳои дар боло зикршуда танзими ҳуқуқии марбут ба чораҳои назоратро нисбат ба ҳама гуна амалиётҳои суратҳисоби бонкӣ таҳия накардаанд. Сарфи назар аз аҳаммияти сирри бонкӣ, ҳангоми парвандаи ҷиноӣ дар робита бо ҳуқуқвайронкунии коррупсионӣ, қонунгузорӣ Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд, дар чаҳорчӯбаи низоми ҳуқуқии дохилии худ механизмҳои муносиб барои бартараф кардани монеаҳое, ки дар натиҷаи татбиқи қонун дар бораи сирри бонк ба миён омада метавонанд, таъмин намояд.

Мувофиқи м. 50 Конвенсия, бо мақсади мубориза самаранок бар зидди коррупсия ҳар як давлати ширкат-кунанда, ба дараҷае, ки ба он принсипҳои асосии низоми дохилии ҳуқуқии он иҷозат медиҳад ва бо шартҳои муқаррарнамудаи қонунгузории дохилӣ, дар доираи имкониятҳои худ чунин тадбирҳоро меандешад, ки барои истифодаи дурусти таҳвилҳои назоратшаванда аз ҷониби мақомоти салоҳиятдори маводи таҳти назорат қарордошта ва дар ҳолатҳое, ки ӯ онро мувофиқи мақсад мешуморад, истифодаи усулҳои дигари махсуси тафтишот, аз

қабили мушоҳидаи электронӣ ё дигар шаклҳои мушоҳида, инчунин амалиёти пинҳонӣ мустақилона, бо мақсади пешниҳоди далелҳои бо ёрии чунин усулҳо ҷамъоваришуда.

Асоси ҳуқуқии мубориза бо коррупсия, инчунин қоидаҳои миллие мебошанд, ки баъзе намудҳои рафтори коррупсиониро ғайриқонунӣ эътироф мекунанд. Дар робита ба афзоиши хатари ҷамъиятии ҷиноятҳои коррупсионӣ, пеш аз ҳама, сухан дар бораи қонунгузории ҷиноятӣ меравад, алахусус санадҳои байналмилалии дар боло зикршудае, ки усулҳои ҷиноӣ-ҳуқуқии мубориза бо коррупсияро ба танзим медароранд. Маҳз қонунгузории ҷиноятӣ дар мубориза бо коррупсия нақши муҳим мебозад.

Инчунин, ҳангоми омӯзиши заминаи ҳуқуқии мубориза бо коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон бояд қайд кард, ки яке аз санади асоси барномавии сиёсати зидди коррупсия Стратегияи муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки соли 2008 қабул шуда, соли 2013 дубора нашр шудааст. Ин Стратегия як низоми доимо такмилёфтаи чорабиниҳои ташкилӣ, иқтисодӣ, ҳуқуқӣ, иттилоотӣ ва кадрӣ бо дарназардошти сохтори давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон мебошад, ки ба рафъи сабабҳои асосии коррупсия дар ҷомеа равона карда шудааст ва аз ҷониби мақомоти давлатии Ҷумҳурии Тоҷикистон институтҳо, ташкилотҳо ва шахсони алоҳидаи ҷомеаи шаҳрвандӣ пайваста амалӣ карда мешавад. Ҳадафи ин барнома пешгирии коррупсия дар байни мансабдорон, мақомоти давлатӣ, дар бахши хусусӣ, дар ҷомеаи шаҳрвандӣ, дар ҳизбҳо ва гурӯҳҳои сиёсӣ, инчунин таблиғи ғояҳои адолат ва рушди шаффофият мебошад.

Барои ноил шудан ба ҳадафи Стратегияи мазкур дар Ҷумҳурии Тоҷикистон вазифаҳои зерин пайваста ҳал карда мешаванд:

а) Пешгирии коррупсия тавассути таҳкими хадамоти одилона, масъулиятнок, шаффофи давлатӣ, татбиқи принсипи «merit», ки асоси онро озмуни интихобӣ барои хизматчиёни давлатӣ берун аз манфиатҳои сиёсӣ бо назардошти сатҳи маълумотноки ва маҳорати номзадҳо ташкил медиҳад. Асоси ин принсип дар асри гузашта дар Иёлоти Муттаҳид гузошта шуда буд ва дар баъзе кишварҳо ҳанӯз ҳам эътибор дорад, гарчанде ки он тағироти гуногунро аз сар гузаронидааст.

б) Таъмини ошкорбаёнӣ ва шаффофияти хизматрасониҳои давлатӣ, таҳияи намудҳои электронии хидматҳои давлатӣ ва беҳтар намудани дастрасии ба онҳо, эҳтироми ҳуқуқи муштариён, баланд бардоштани масъулияти хизматчиёни давлатӣ.

в) Такмил додани идоракунӣ, назорат аз болои фаъолияти марбут ба буҷа, молия, аудит, таъмини шаффофият, баланд бардоштани масъулият барои тақсимоти буҷа, сармоягузориҳои хориҷӣ ва қарзҳо.

г) Танзими ҳуқуқии назорати хариди давлатӣ ва такмили принсипи шаффофият ва адолат.

д) Тақвият додани адолат, шаффофият, мустақилияти мақомоти судӣ ва мақомоти ҳифзи ҳуқуқ, беҳтар намудани ҳамкорӣ дар соҳаи мубориза бо коррупсия.

е) Тақвияти ҳамкории давлат ва бахши хусусӣ дар пешгирии коррупсия.

ё) Иштирок ва масъулияти ҷомеа, ташкилотҳои ҷамъиятиро дар чорабиниҳо оид ба пешгирии коррупсия баланд мебардоранд, ташаббус ва фаъолиятро дастгирӣ мекунанд.

ж) Татбиқи қонунгузории кафолати ҳуқуқи шаҳрвандонро барои гирифтани маълумот, баланд бардоштани одоби касбӣ ва масъулияти журналистон таъмин менамояд.

з) Ошкорбаёнӣ ва шаффофияти маблағгузории ҳизбҳои сиёсӣ ва интихоботро таъмин менамояд, дастнорас будани мақомоти қонунгузорӣ, иҷроия ва судиро аз манфиатҳои ғайриқонунӣ ва таъсири гурӯҳҳои сиёсӣ ва соҳибкорон таъмин менамояд.

и) Ғояи адолати судиро паҳн менамояд, қадамҳои зина ба чорабиниҳо оид ба маърифати ҷомеаро ташкил мекунад, донишро дар бораи коррупсия васеъ мекунад.

й) Дар доираи мубориза бо коррупсия ва пешгирии он, ҳамкориҳои

байналмилалиро рушд медиҳад, тавсияҳои ташкилотҳои байналмилалиро амалӣ менамояд.

Ҷанбаҳои мусбати стратегия, ба андешаи мо, аз он иборатанд, ки он ба зарурати ошкоро ва дастрас будани мақомоти давлатӣ, хизматрасонии ҷамъиятӣ, ошкорбаёнии фаъолияти давлат дар тақсимоти буҷаи давлатӣ, хариди давлатӣ, кафолати ҳуқуқҳои баробар ба шаҳрвандон, баланд бардоштани адолат дар хизмати давлатӣ, баланд бардоштани самаранокии чорабиниҳои тарбиявӣ, таблиғотӣ, тақвияти таъсири ахлоқӣ ва ғайра мусоидат менамояд. Аммо ин Стратегия тадбирҳоеро дар бар намегирад, ки ба муайянсозӣ, ҳабс ва аз қаламрави хориҷӣ баргардонидани суратҳисобҳои оффшории дороиҳо, ки дар натиҷаи содир намудани ҷиноятҳои марбут ба коррупсия ба даст оварда шудаанд, нигаронида шуда бошанд.

Ҳамин тавр, воситаи асосии давлат дар мубориза бо коррупсия заминаи дурусти меъёрӣ-ҳуқуқӣ дар самти мубориза бо коррупсия мебошад. Дар раванди ташаккули чунин заминаи ҳуқуқӣ, бояд меъёрҳои ҳуқуқи байналмилалӣ пурра ба назар гирифта шаванд.

Адабиёти истифодашуда

1. Паёми Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон ба Маҷлиси Олии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 26.01.2021 // [Захираи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: URL:http://president.tj/node/25005 (санаи муроҷиат: 05.03.2021).

2. Конститутсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 6-уми ноябри соли 1994 бо тағйиру иловаҳо аз 26-уми сентябри соли 1999, 22-юми июни соли 2013 ва 22-юми майи соли 2016 (бо забонҳои тоҷикӣ ва русӣ). – Душанбе: Ганҷ, 2016. – 37 с.

3. Кодекси ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон // [Захираи электронӣ] / Реҷаи дастрасӣ: URL: http://mmk.tj (санаи муроҷиат: 20.10.2020).

4. Кодекси ҳуқуқвайронкунии маъмурии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 31.12.2008 сол, таҳти №455 // [Захираи электронӣ] / Реҷаи дастрасӣ: URL: http://mmk.tj (санаи муроҷиат: 20.10.2020).

5. Қонуни ҶумҳурииТоҷикистон«Дарбораи муқовиматбакоррупсия» аз 7-уми августи соли 2020, № 1714 // [Захираи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/1714_tj.pdf (санаи дастрасӣ: 16.08.2020 с.).

6. Қонуни ҶумҳурииТоҷикистон «Дар бора хизмати давлатӣ» аз 5-уми марти соли 207, № 233[Захираи электронӣ]. Реҷаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/ Legislation/233_tj.pdf (санаидастрасӣ: 11.02.2021 с.).

7. Консепсияи сиёсати ҳуқуқии ҷиноятии Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 2 ноябри соли 2013. № 492 // Махзани муттамаркази иттилоотии ҳуқуқии ҶТ «Адлия». 181 Шакли 7.0 // [Захираи электронӣ]. - Реҷаи дастрасӣ: URL: http://www.adlia.tj (санаи муроҷиат: 20.10. 2020 с.).

8. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи муқовимат ба қонунигардонии (расмикунонии) даромадҳои бо роҳи ҷиноят ба даст оварда ва маблағгузории терроризм» аз 25-уми марти соли 2011, № 86 // [Захираи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/684_tj.pdf (санаидастрасӣ: 11.02.2021 с.).

9. Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷуӣ» аз 25-уми марти соли 2011, № 687 // [Захираи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/687_tj.pdf (санаидастрасӣ: 11.02.2021 с.).

10.Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Палати ҳисоби Ҷумҳурии Тоҷикистон» аз 28-уми июни соли 2011, № 749 // [Захираи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/749_tj.pdf (санаидастрасӣ: 11.02.2021 с.).

11.Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи амният» аз 2 августи соли 2011, № 751 // [Захираи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/721_tj.pdf (санаидастрасӣ: 11.02.2021 с.).

12.Стратегияи муқовимат ба коррупсия дар Ҷумҳурии Тоҷикистон барои солҳои 2013-2020: Фармони Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон аз 30-юми августи соли 2013, № 1504 // Махзани муттамаркази иттилоотии ҳуқуқии ҶТ «Адлия». Вазорати адлияи Ҷумҳурии Тоҷикистон. Шакли 7.0.

13.Қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи Агентии назорати давлатии молиявӣ ва мубориза бо коррупсияи Ҷумҳурии Тоҷикистон» // [Захираи электронӣ]. – Реҷаи дастрасӣ: http://mmk.tj/system/files/Legislation/374_tj_0.pdf (санаидастрасӣ:11.02.2021 с.).

14.Формирование навыков и умений антикоррупционного поведения у сотрудников и

государственных гражданских служащих органов внутренних дел: курс лекций. - М.: ДГСК МВД России, 2011. – 190 с.
15. Коррупция: природа, проявления, противодействие: монография / под ред. Т.Я. Хабриевой. - М.: Юриспруденция, 2012. – 688 с.
16. Конвенция Организации Объединенных Наций против коррупции: Принята Генеральной Ассамблеей ООН на 51-м пленарном заседании 31 октября 2003 года // СПС «Консультант плюс».
17. Постановление Маджлиси намояндагон Маджлиси Оли Республики Таджикистан от 16 апреля 2008 года № 952 «О ратификации Конвенции Организации Объединенных Наций против коррупции» // Ахбори Маджлиси Оли РТ, 2008 г. № 4 ст.330.

References

1. Address of the President of the Republic of Tajikistan to the MajlisiOli of the Republic of Tajikistan from 26.01.2021 // [Electronic Reserve]. - Access source: URL: http://president.tj/node/25005 (application date: 03/05/2021).
2. Constitutions of the Republic of Tajikistan from November 6, 1994 with the amendments on September 26, 1999, June 22, 2013 and May 22, 2016 (in Tajik and Russian languages). - Dushanbe: Ganj, 2016. - 37 p.
3. Criminal Code of the Republic of Tajikistan // [Electronic resource] / Source: URL: http://mmk.tj (application date: 20.10.2020).
4. Code of Administrative Offenses of the Republic of Tajikistan from 31.12.2008, under №455 // [Electronic resource] / Source: URL: http://mmk.tj (application date: 20.10.2020).
5. Law of the Republic of Tajikistan "On Combating Corruption" from August 7, 2020, № 1714 // [Electronic resource]. - Access mode: http://mmk.tj/system/files/Legislation/1714_tj.pdf (access date: 16.08.2020).
6. Law of the Republic of Tajikistan “On civil service” from March 5 207, № 233 // [Electronic resource]. - Access mode: http://mmk.tj/system/files/ Legislation / 233_tj.pdf (access date: 11.02.2021).
7. Concept of criminal legal policy of the Republic of Tajikistan from November 2, 2013, № 492 // Centralized information and legal database of the Republic of Tajikistan "Justice". 181 Figure 7.0 // [Electronic resource]. Access Source: URL: http://www.adlia.tj (application date: 20.10. 2020).
8. Law of the Republic of Tajikistan “On Combating Money Laundering and Terrorist Financing” from March 25, 2011, № 86 // [electronic resource]. - Access mode: http://mmk.tj/system/files/Legislation/684_tj.pdf (access date: 11.02.2021).
9. Law of the Republic of Tajikistan "On search operations" from March 25, 2011, № 687 // [Electronic resource]. - Access mode: http://mmk.tj/system/files/Legislation/687_tj.pdf (access date: 11.02.2021).
10. Law of the Republic of Tajikistan “On the Chamber of Accounts of the Republic of Tajikistan” of June 28, 2011, № 749 // [Electronic resource]. - Access mode: http://mmk.tj/system/files/Legislation/749_tj.pdf (access date: 11.02.2021).
11. Law of the Republic of Tajikistan “On Security” from August 2, 2011, № 751 // [Electronic resource]. - Access mode: http://mmk.tj/system/files/Legislation/721_tj.pdf (access date: 11.02.2021).
12. Anti-corruption strategy in the Republic of Tajikistan for 2013-2020; Decree of the President of the Republic of Tajikistan dated August 30, 2013, № 1504.
13. Law of the Republic of Tajikistan “On the Agency for State Financial Control and Combating Corruption of the Republic of Tajikistan” // [Electronic resource]. - Access mode: http://mmk.tj/system/files/Legislation/374_tj_0.pdf (access date: 11.02.2021).
14. Formation of skills and abilities of anti-corruption behavior in employees and state civil service internal affairs: a course of lectures. - M.: DGSK MVD of Russia, 2011. – 19op.
15. Corruption: nature, manifestations, opposition: monograph / ed. T.Ya. Khabrieva. – M.: «Jurisprudence», 2012. – 688 p.
16. Convention of the United Nations against Corruption. Adopted by the UN General Assembly at the 51st plenary session on October 31, 2003 // SPS "Consultant Plus".
17. Resolution of the MajlisiNamoyandagon of the MajlisiOli of the Republic of Tajikistan from April 16, 2008, № 952 "On ratification of the Conventions of the Organized Nations against Corruption" // Akhbori Majlisi Oli RT, 2008. № 4 Art.330.

ТАРТИБИ
ҚАБУЛИ МАВОД БА МАҶАЛЛАИ ИЛМИИ
«ОСОРИ АКАДЕМИЯИ ҶУМҲУРИИ ТОҶИКИСТОН»

Мақола ба шуъбаи ташкилӣ-илмӣ ва табъу нашри Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон дар намуди чопӣ ва ё ин ки электронӣ пешниҳод карда мешавад.

Дар маҷаллаи илмӣ мақолаҳое, ки натиҷаҳои тадқиқоти илмие, ки ба тахассусҳои илмии соҳаи ҳуқуқии зерин: 12.00.01 – Назария ва таърихи ҳуқуқ ва давлат; таърихи таълимот дар бораи ҳуқуқ ва давлат; 12.00.02 – Ҳуқуқи конститутсионӣ, мурофиаи судии конститутсионӣ; ҳуқуқи мунисипалӣ; 12.00.08 – Ҳуқуқи ҷиноятӣ ва криминология; ҳуқуқи иҷрои ҷазои ҷиноятӣ; 12.00.09 – мурофиаи ҷиноятӣ; 12.00.11 – Фаъолияти судӣ, фаъолияти прокурорӣ; фаъолияти ҳуқуқмуҳофизавӣ ва ҳуқуқҳифзнамоӣ; 12.00.12 – Криминалистика; фаъолияти экспертӣ-судӣ; фаъолияти оперативӣ-ҷустуҷӯӣ мебошанд, чоп мешаванд.

Мақола бояд дорои аннотатсия, вожаҳои калидӣ ва рӯйхати адабиёт бо забони тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ бошад.

Номи мақола ба забонҳои тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ бо ҳуруфи **сиёҳ** ва **БО ҲАРФҲОИ КАЛОН,** бе сархат ва дар мобайни матн ҳуруфчинӣ карда мешавад.

Ба мақола бояд маълумот дар бораи муаллифон ба забони тоҷикӣ, русӣ ва англисӣ бо ишораи Н.Н.П., ҷойи кор (номи ташкилот), вазифаи ишғолкарда, дараҷаи илмӣ, унвони илмӣ ва суроғаи почта (хизматӣ), ҳамчунин суроғаи электронӣ замима шаванд.

Мақола бояд бо расми муаллиф (-он) ва ному насаби муаллиф ба файл ҳамроҳ карда шавад, мисол: Раҷабов Н. JPG.

Мутобиқи мавзӯи мақола муаллиф **УДК**-и онро нишон медиҳад.

Шакли электронии мақола дар намуди файли MS Word дар андозаи ***. doc** боядмутобиқат кунад.

Файл бояд дорои ному насаби муаллиф (-он) бошад, *мисол:* Раҷабов Н. **doc**, Раҷабов-Собиров. **doc**

Ба мақола ҳуҷҷатҳои зерин замима мегарданд:

1) иқтибос аз протоколи ҷаласаи кафедра (дар сурати будани он аз ҷойи кори муаллиф) бо тавсия барои чоп;

2) хулосаи экспертӣ дар бораи надоштани маълумоти барои чопи оммавӣ манъшуда, бо муҳри нишонии муассиса тасдиқшуда;

3) тақриз аз ҷониби мутахассисе, ки дорои дараҷаи илмии доктор ё номзади илм (агар муаллиф(он) номзад, унвонҷӯ, аспирант ё адъюнкт) бошад, имзои муқарриз бояд ки аз ҷониби дастгоҳи кадрии ҷойи кори асосии онҳо (бо муҳри муассиса) тасдиқ шуда бошад.

Ҳаҷми мақола бояд на кам аз 5 ва на зиёд аз 20 саҳифа (барои докторон ва номзадҳои илм) ва на зиёда аз 12 саҳифа (барои докторантон, унвонҷӯён ва адъюнктон) бошад. Рақамгузории саҳифаҳо гузошта намешавад.

Мақола бояд бо ҳарфҳои муқаррарӣ, дар шакли электронӣ бо гарнитураҳои Times New Roman Tj, Times New Roman бо фосилаи байнисатрии ягона (одинарный) ҳуруфчинӣ шуда бошад. Фосилаи сархат бояд ки якхела ва баробар ба **1,25 см**. бошад.

Андозаи ҳуруфи асосӣ бояд ба **14** баробар бошад**.**

Рақамгузории иқтибосҳо ба адабиёт бо рақамҳои арабӣ дар қавсҳои мураббаъ оварда мешаванд, *масалан:* «Ҳамчунон ки аз ҷониби К.Ҳ.Солиев ишора гардидааст [2, с. 34-40], чунин самара ҳангоме зоҳир мегардад, ки…».

Рӯйхати адабиёт бояд дар мутобиқат бо стандартҳои давлатии «Иқтибоси библиографӣ» мураттаб гардад.

Рӯйхати адабиёти истифодашудае, ки муаллиф ба он такя мекунад, дар охири мақола оварда мешавад. Поварақ (ҳам дар дар зери ҳар саҳифа ва ҳам дар охири ҳар мақола) **иҷозат дода намешавад.**

Ҳамаи мақолаҳо аз системаи «Антиплагиат. ВУЗ» гузаронида мешаванд. Ҳиссаи матни аслӣ набояд аз 70% кам бошад.

Мақолаҳо ва маводи чопӣ ба суроғаи 734012, ш.Душанбе, кӯчаи М.Мастонгулов, 3, тел: +(992) 2262892 ва ё тариқи суроғаҳои интернетии E-mail: tam300986@mail.ru, k.lila-73@mail.ru ирсол карда шаванд.

Порядок
принятия материалов в научный журнал «Труды Академии МВД Республики Таджикистан»

Статья представляется в организационно-научный и редакционно-издательский отдел Академии МВД Республики Таджикистан в печатном и/или электроном варианте.

В научном журнале печатаются статьи, содержащие результаты научных исследований, соответствующие следующим научным специальностям и соответствующим им отраслям науки: 12.00.01 – Теория и история права и государства; история учений о праве и государстве; 12.00.02 – Конституционное право; конституционный судебный процесс; муниципальное право; 12.00.08 – Уголовное право и криминология; уголовно-исполнительное право; 12.00.09 – Уголовный процесс; 12.00.11 – Судебная деятельность, прокурорская деятельность, правозащитная и правоохранительная деятельность; 12.00.12 – Криминалистика; судебно-экспертная деятельность; оперативно-розыскная деятельность.

Статья и печатные материалы должны быть снабжены аннотациями, ключевыми словами и списком литературы на таджикском, русском и английском языках.

Название статьи набирается на таджикском, русском и английском языках **полужирным шрифтом ЗАГЛАВНЫМИ БУКВАМИ** без абзацного отступа и центрируется относительно полосы набора.

К статье должна быть приложены сведения об авторе(ах) на русском, таджикском и английском языках с указанием Ф. И. О., места работы (название организации в именительном падеже), занимаемой должности, учёной степени, учёного звания и полного почтового (служебного и домашнего) адреса, а также **адреса электронной почты**.

Статья должна быть снабжена фотографией автора(-ов); иметь в названии файла фамилию автора, *например,* Раджабов Н. JPG.

В соответствии с тематикой статьи автором указывается её **УДК.**

Электронная версия статьи представляется в виде файла MS Word в формате ***. doc**

Файл должен иметь в названии фамилию автора (-ов), *например,* Раджабов Н. doc, Раджабов-Собиров. doc.

К статье прилагаются следующие документы:

1) выписка из протокола заседания кафедры (при ее наличии по месту работы автора) с рекомендацией к опубликованию;

2) экспертное заключение об отсутствии сведений, запрещенных к опубликованию в открытой печати, заверенное гербовой печатью учреждения;

3) к статье должны быть приложены рецензии от специалиста, имеющего ученую степень доктора или кандидата наук (если автор(ы) статьи является кандидатами наук, соискателями, аспирантами или адъюнктами), подписи рецензентов должны быть заверены кадровым аппаратом по основному месту их работы.

Объем статьи должен быть не менее 5 и не более 20 страниц (для докторов и кандидатов наук) и 12 страниц (для докторантов, адъюнктов, соискателей). Номера страниц не проставляются.

Статья должна быть набрана шрифтом нормальной жирности, прямого начертания гарнитуры Times New Roman или Times New Roman Tj и с одинарным межстрочным интервалом. Абзацный отступ должен быть одинаков и равен **1,25 см**.

Кегль (размер) основного шрифта должен быть равен **14 пунктов**;

Нумерация ссылок на литературу осуществляется арабскими цифрами в квадратных скобках, *например*: «Как указано К.Х.Солиевым [2, с. 34-40], данный эффект проявляется при …».

Список использованной литературы должен быть оформлен в соответствии с ГОСТ - «Библиографическая ссылка». Список использованной литературы, на которую ссылается автор, приводится в конце статьи. Сноски (как внизу каждой страницы, так и в конце статьи) **не допускаются.**

Все статьи проверяются через систему «Антиплагиат.ВУЗ». Доля оригинального текста должна быть не менее 70 %.

Статьи и печатные материалы направляются по адресу: 734012, г.Душанбе, ул. М. Мастонгулова, 3, тел: +(992) 226 28 92. E-mail: tam300986@mail.ru, k.lila-73@mail.ru.

O R D E R
ADOPTION OF MATERIALS IN THE SCIENTIFIC JOURNAL
" PROCEEDINGS OF THE ACADEMY OF THE MIA OF REPUBLIC OF TAJIKISTAN"

The article is submitted to the Organizational-Scientific and Editorial-Publishing Department of the Academy of the Ministry of Internal Affairs of the Republic of Tajikistan in printed and / or electronic versions.

The scientific journal publishes articles containing the results of scientific research, corresponding to the following scientific specialties and the branches of science corresponding to them: 12.00.01 - Theory and history of law and the state; history of the doctrine of law and the state; 12.00.02 - Constitutional law; constitutional litigation; municipal law; 12.00.08 - Criminal law and criminology; penal law; 12.00.09 - Criminal procedure; 12.00.11 - Judicial activities, prosecution activities, human rights and law enforcement; 12.00.12 - Criminalistics; forensic activities; operational search activity.

The article should be provided with annotations, key words and a list of literature in Tajik, Russian and English.

The title of the article is typed in Tajik, Russian and English in **bold in CAPITAL LETTERS**, with no indentation, and is centered on the dialing line.

The article should contain information about the author (s) in Russian, Tajik and English languages, indicating the name, place of work (name of the organization in the nominative case), position held, academic degree, academic title and full postal and home) addresses, as well **as e-mail addresses.**

The article should be provided with a photograph of the author (s); To have in the title of the file the author's surname, for example: Radzhabov N. JPG.

In accordance with the subject matter of the article, the author indicates her UDC.

The electronic version of the article is presented as a MS Word file in *. doc

The file should have the name of the author (s) in the title, for example: Radzhabov N. doc, Radzhabov-Sobirov. doc.

The following accompanying documents are attached to the article:

1) an extract from the minutes of the meeting of the department (if available at the author's place of work) with a recommendation for publication;

2) an expert opinion on the absence of information prohibited for publication in the open press, certified by the stamp of the institution;

3) reviews should be attached to the article from a specialist who holds a doctorate or candidate of science degree (if the author (s) of the article are candidates of science, candidates, graduate students or adjuncts), the signatures of reviewers must be certified by the personnel at the main place of their work.

The volume of the article should be at least 5 and not more than 20 pages (for doctors and candidates of sciences) and 12 pages (for doctoral students, adjuncts, applicants). The page numbers are not set.

The article should be typed in the font of normal fat content, the direct outline of a Times New Roman or Times New Roman Tj headset and with a single line spacing. The indentation should be the same and equal to **1.25 cm**.

The size of the main font should be **14 points**;

The numbering of references to literature is carried out by Arabic numerals in square brackets, for example: "As indicated by KH Soliev [2, p. 34-40], this effect is manifested when ...".

The bibliography should be made in accordance with GOST - "Bibliographic reference". The list of references used by the author is given at the end of the article. Footnotes (both at the bottom of each page, and at the end of the article) **are not allowed**.

All articles are checked through the system "Antiplagiat.VUZ". The share of the original text should be at least 70%.

The articles are sent to the following address: 734012, Dushanbe, M. Mastogulov str., 3, tel: + (992) 226 28 92.
E-mail: tam300986@mail.ru, k.lila-73@mail.ru.

734012, ш. Душанбе, кӯчаи М.Мастонгулов, 3
Академияи ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон

734012, г. Душанбе, улица М.Мастонгулова, 3
Академия МВД Республики Таджикистан

734012, Dushanbe, M.Mastogulov Street, 3
Academy of the MIA of the Republic of Tajikistan

Phone: + (992 37) 226-28-92
Fax: + (992 37) 226-60-43

Ба матбаа 08.12.2021 таҳвил гардид.
Барои чоп 15.12.2021 ба имзо расид.
Коғази офсетӣ. Андозаи 60x84 1/8.
Ҷузъи чопии шартӣ 28. Адади нашр 100
нусха. Супориши № 526 Нархаш шартномавӣ.

Дар Матбааи РТМТваН-и ВКД Ҷумҳурии Тоҷикистон ба табъ расидааст
734018, ш. Душанбе, кӯчаи Борбад, 5.

ISSN 2412-141X